flourished. 50 A.D.

Q. CURTI RUFI

HISTORIARUM

ALEXANDRI MAGNI

MACEDONIS

LIBRI QUI SUPERSUNT.

RECOGNOVIT

THEODORUS VOGEL.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXX.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

PRAEFATIO.

Omnem historiarum Q. Curti Rufi emendationem niti debere quinque librorum interpolationis labe non inquinatorum (Bernensis A, Florentini A, Leidensis, Vossiani, Parisini A) lectionibus cum aliorum tum E. Hedickii disputationibus adeo ad liquidum perductum est, ut ea de re nulla fuerit inter homines doctos, qui proximis decem annis in hoc studiorum genere elaboraverunt, controversia. Id unum etiamnunc ambigitur, sitne uni ex his libris, Parisino A, fere eadem an paulo maior tribuenda quam ceteris auctoritas. Multa singularia exhibere illum codicem, qui a Zumptio olim immerito neglectus nuper demum Hedickii diligentia doctis hominibus innotuit, nemo negat. Iam cum interpolationis suspicio in hunc multo minus cadere possit quam in reliquos — est enim vitiosissime scriptus ab homine plane inerudito, cum illi multo diligentius exarati sint — facere non possum, quin etiamnunc cum A. Eussnero (spec. critic. 1868; Philol. XXVIII. 3; XXXII. 1; index philol. 1870) profitear, praeter ceteros illum videri fide dignum. Neque tamen, ut dicam quod sentio, tantum quantum forsitan quis opinetur refert, utri sententiae editor suffragetur. Etenim cum foedissimis calami erroribus inquinatus sit Parisinus liber, quamdiu ille in suo genere praeter minutas eiusdem familiae reliquias unicus erit, ii qui criticen in Q. Curtio exercent ea opera supersedere non poterunt, ut singulis locis, quantum fidei tam neglegenter transscripto, quamvis bono libro habendum sit, diligenter cauteque ponderent. Usu rem expertus libenter testor, ad Curtii grammaticam aliquantulum, ad emendandam eius orationem enucleandumque sensum haud ita multum interesse, in utram partem inclinaveris, quippe cum pleraque graviora menda aeque ac lacunae omnium fere quinque codicum sint communia. Tantum tamen Parisino dandum esse cum Eussnero censeo, ut, ubicunque eius lectiones neque a scriptoris usu neque a sensu iustam reprehensionem habeant, illius auctoritate stetur. Quam legem eo confidentius mihi sanxi, cum is, qui illum codicem accuratius quam alii omnes *perscrutatus sit*, E. Hedickius, simile quiddam ipse videatur *docere. Dicit* enim (de codd. Curt. fide atque auctoritate,

Bernb. 1870 p. 31): 'fortasse is verum adsequatur, qui ubique codicis Paris. lectiones praefert: nam, ut quid sentiam ingenue profitear, codex Paris. melioris generis deterius exemplar, archetypon autem codd. *B. F. L. V.* deterioris generis melius exemplar repraesentare mihi videtur'. Gratulandum tamen est his studiis, quod viri summae in eiusmodi rebus auctoritatis, Ed. Woelfflinus et A. Hugius, identidem monitores exstiterunt, ne immodica esset codicis Parisini ut libri nuper quasi reperti admiratio. Metuendum enim sane erat, si editores illo libro se nimio studio addixissent, ne corrumperetur saepius quam emendaretur Q. Curti oratio. Quam considerate in singulis locis emendandis codicem illum ego adhibuerim, aliorum erit iudicare: unum non dubito testari, summa religione me operam dedisse, ut ne ea, quam de universa Parisini fide concepissem, opinio in singulis locis discutiendis me faceret reliquis bonis codicibus iniquiorem.

Restat ut de 'adnotatione critica' quae subsequitur paucis absolvam. Ne eae scidulae, non tam grammaticorum criticen exercentium quam variorum lectorum usui destinatae, inutili lectionum farragine onerarentur, manifestas librariorum ineptias, si quidem aeque necessaria emendatio atque expedita esse videbatur, silentio praeterii, iis qui talia curant Zumptiana et Hedickiana editionibus satis consultum esse arbitratus. A qua ratione si hic illic discessi, aut id mihi volebam, ut certa mendorum genera codicum Curtianorum maxime propria exemplis notarem, aut dubitabam de propositae emendationis vel necessitate vel probabilitate. Librariorum in regionum, populorum, hominum nominibus hariolationes perraro exempli gratia adnotavi. Ut ita me continerem, non modo operis suscepti ratio verum ea quoque religio me movit, ne in Hedickii, viri doctissimi, collegae carissimi, messem inrupisse viderer. Cui eo minus decuit quidquam me velle subducere, quo magis, quidquid de optimorum librorum lectionibus cognitum habeo, illi potissimum receptum refero. Nam quae alii homines docti post Hedickii editionem a. 1867 emissam e Curtii codicibus vel veriora vel nova protulerunt (A. Hug, quaestt. Curt. P. I 1870; Philol. XXXI. 2; index philol. II. 460 sqq. III. 170 sqq.; Bursiani annal. 1873 p. 499 etc.; A. Eussner, spec. crit. 1868; Philol. XXXII. 166 sqq.; M. Ring de Curtii codd. Hungaricis 1873; O. Schüssler de Curtii codice Oxoniensi 1874), neque ita multa erant neque ad meum usum magni momenti. Quodsi infra aliquot locis aliam atque Hedickius in editione sua codicum scripturam exhibebo, peto ne temere hoc incuriae meae imputetur: nonnulla enim nova in disputatione a. 1870 publici iuris facta protulit ille vir doctissimus, alia idem humanissime privatim mecum communicavit, praeterea denuo excusso codice Bernensi A. Hugius de aliquot locis accuratiora docuit.

E magna copia emendationum, quae cum antea tum his

triginta annis permultae prolatae sunt, praeter eas quas recepi raro singulas binasve adscripsi, ubi de recipienda lectione dubitabam aut inventum praeter cetera speciosum impetrare a me non poteram, ut silentio praeterirem. Aliquot locos uberius tractavi in annalibus philolog. a. 1870 p. 547—562; brevius plerasque lectiones a me receptas defendi in editione scholarum usui destinata, ad quam relegatos volo, quorum interest rationes meas excutere. Ac si quis forte mirabitur, in conformanda Curtii oratione hanc novam curam perraro ab illius operis editione altera (a. 1875 et 1880) recedere, illud quaeso reputato, huius operis duas particulas non sine intervallo iisdemque annis, quibus illius duo volumina, esse prelo excussas.

Usus autem sum Hedickium secutus codicum siglis hisce:

B. F. L. V = Bernensis 451, Florentinus plut. 64 lib. 35, Leidensis 137, Vossianus 20[4].

C = consensus codd. *B. F. L. V.*

P = Parisinus 5716 ab Haimo monacho saec. IX (X?) scriptus comitique Chuinrado dedicatus.

I = codd. interpolati.

Nullum legitur siglum, ubi quinque optimi codd. consentiunt vel, ut cautius loquar, ubi nullam lectionis discrepantiam adnotatam ego reppereram.

ADNOTATIO CRITICA.

LIBER III.

1. 8 ipsis *Freinsh.*] ipse 17 serie *Cellar.*] series 18 nequaquam *P*] nequiquam *C*

2. 5 pari *scripsi*] equitum pari *C* 6 egregiorum equitum *Hedicke*] egregium mille Tapuris. Derbices *Voss*] militatura idem vicies 7 armaverant *Glarean.*] armati erant. aere aut *Voss.*] herebant 11 noles *Both.*] nolis 15 occuparunt *scripsi*] occupati parant

3. 1 usurum se *Hug*] usurus 3 quo quondam *Hug*] quo 4 ad se *Eussner*] esse 5 contra *Walch*] non; quodque vestem Persicam ac vulgarem habuisset, haud ambigue regnum Asiae *scripsi*] quodve regnum Asiae occupare habuisset haud ambiguae rei. *Locum desperatum, in quo tot homines docti haeserint, a me recte correctum esse minime confido.* 6 ut fere fit scripsi] ut fere. Jeepii *emendationem (1874)* ut fere solet ne reciperem me prohi-

buit Antonii de eiusmodi formulis disputatio, stud. gramm. II. 101 7 moveri *Freinsh.*] movere 16 alterum Nini, alterum erat Beli *Scalig.*] alterinalterutrum belli 21 XXX milibus *Lauer*] XXX 23 et quae *P*] et qui *C* 24 LXV *Miller*] LX 26 facies *Scheffer*] acies

4. 1 in regionem *Ald.*] regionem 2 imitantes *Eussner*] imitante 12 in subeuntes *Giunta*] subeuntes

5. 1 esse coeperat *Orell.*] exceperat 7 penetrarint *Bothe*] penetrarent 9 ob hoc *Junius*] ad hoc

6. 10 tuo trahitur *Hug*] trahitur 12 maxime modo *P*] modo maxime *C* elocutus *P*] locutus *C* 19 militari *P*] in re militari *C* 20 venerandus *Lauer*] verecundus

7. 6 praemissus erat *Hedicke*] praemiserat 12 maioribus *Acidal.*] moribus

8. 3 proditioni *Köhler*] proditionem 17 in maritimas *Vindel.*] maritimas explorare rex *scripsi*] explorare 20 quam *Ald.*] quamque 25 animos incessit] animo quam proelio *I*] proelio

9. 2 haud dubie *Mod.*] haud dubium 10 Thracia *Eussner*] Graecia 12 sese] se [et]. *Tota paragraphus uncis inclusa est*

10. 7 tot *P*] iam tot C omnia quaecunque *scripsi*] omnia quaeque 8 deditis. Ab his *Zumpt*] dedita eis

11. 4 inmissi *Foss*] ipsi(e) egregie regem *scripsi*] regem 8 in paucis insignis *scripsi*] in paucissimis 9 qui circa *I*] circa 10 Sabaces] Tasiaces 15 graves id genus pugnae *secund. Foss.*] ob id genus graves agmen suis eos] suis 17 cederet *Acidal.*] caderet 20 quam capere possent *Hedicke*]. *Desunt verba in codd.* 22 omni *Hedicke*] omnia 23 Dareo *P*] cum Dareo *C* 23 veris *Giunta*] veteris 27 IV milia *D Hedicke*] IVD CCC *Hedicke*] XXX

12. 10 procedere *Mod.*] producere 12 At Leonnatus *scripsi*] Leonnatus 13 permittit *B L*] permitti *F V P* 16 magis ius *scripsi*] ius 20 tam *B L B V*] eam *F* (?) 24 nec invidia dignus] et ut video dignus

13. 1 qui] atque satrapam opperiri se conperisset *Eussner*] satrapa(m) conperisset 3 cui traderet quaecunque *Zumpt*] cunque 7 hi cum hiemem *scripsi*] hi cum procella *P*] et procella 9 quis sub *Jeep* (1868)] qui sub 11 cernebantur *I*] eruebantur 12 tres fuere *P*] fuere C 12 filiusque *Hedicke*] filius 15 expers. Item capti sunt]. *Desunt verba in C. In interpolatis libris legitur 'expers' post 'purpuruti'* 16 facti argenti *Mod.*] facile argenti 17 di seri saepe *ultores secund. Foss.*] sepulturae

LIBER IV.

1. 3 non segnius tamen *Jeep*] iam regius tum 10 Dareo S. *Jeep*] Dareus 15 deinde descendit *Vindelin.*] descendit 16 adiutus — sed]. *Lacunae signa hic posui* e Sidoniis *Gronov*] sidonis 17 Hephaestioni duo *scripsi*] ephestionis 19 adulantes *Giunta*] adulantibus 22 tetrisque *scripsi*] aeternisque habitus *Hug*] huius *A*, huius status *I* 27 ipsum *Vindel.*] ipsius 28 Sabacen] satacen(m). *Cf. 3. 11. 10.* 30 huc] hoc ipsum. *Inclusi 'ipsum', quod ortum esse videtur e glossa marginali 'Pelusium'* 31 agros discurrunt] agros. *Similiter emend. Grynauer* praedis *scripsi*] (e)dis

2. 6 dimissi suos *Orell.*] demissos 13 interitum] metum. *Ita scripsi adsentiente A. Hugio (ind. philol. 1871 p. 172)* 14 ex interiore *fragm. Darmst.*] ab exteriore *P*, ab interiore *C* 16 animis *Mod.*] animos 21 quoque eos *I*] eos quoque 24 haud paucioribus *scripsi*] paucioribus

3. 4 imae Macedonum *Madvig*] Macedonum 6 motum *Herold*] totum laxavere se] laxavere 8 iactu *I*] (h)ictu 9 aggerabatur *I*] adgerebatur 10 palmas] palmites 12 ictu ipso *scripsi*] ipsas 23 repetendi *Francin.*] repe(te)ntes 24 asseribus harpagonas *scripsi*] asseribus

4. 3 invisitatae *Hedicke*] inusitatae 4 se mersit *Britzelmayer*] emersit 5 ac molem *I*] ad molem 8 evecta *P*] invecta, laenvecta tanta vi inpulsa est *Foss*] tanta vi 12 quidquid *I*] quid in manus *P*] in manibus 15 clam] etiam 21 tandem *Bongars.*] tamen

5. 1 Statirae erat *Popma*] stati praeerat offerre *Jeep*] fore 3 mente se efferret *Jeep, A. Hug*] mentis afferret 4 Choaspen] idaspen 5 iam Mediam] in Mediam 8 se quoque] *Uncis inclusum est* quoque 9 bello *Mod.*] ab illo interfuturus *Mod.*] iter facturus 12 animos — fortuna *Palmer.*] animus — fortunam 13 denuo Miletum *secundum Junii coniecturam*] II duos militum 14 Tenedo q. recepta Chium *Gronov.*] tenedon q. receptaculum(-ulo) 16 suis fisi] suis 18 piratici lembi] *Asteriscis significavi, numerum videri excidisse* 20 postero die *P*] postera die

6. 2 praetorem quam *Gronov.*] perquam 6 magnam rem magis] *Fortasse delendum erat* magis, quod deest *in cod. B* 8 evomit *Giunta*] evomens 9 et tabulata] Et *uncis inclusum cum* Hedickio 12 ut erat

Hedicke] et erat monuit *C*] movit *P* 13 hinc *P*] hic *C* 19 largius *Heinsius*] longius tepens *Acidal.*] stupens 26 peteretur — pervenit] *Supplementum Freinshemii* 30 inquisitionem] *Curtius scripsisse videtur* conquisitionem

7. 4 ad Cercasoron *secund. Foss.*] oron 6 exurente *Vindelin.*] et urente 14 inpotentes *Lauer*] in obtentis. *Fortasse legendum est:* obtentis scutis, ore quoque etc. 15 antecedentes et] *Cum Hedickio particulam* et *uncis inclusi* ducentium *Hug*] cedentium 19 occidentem *P*] occidentalem C 21 veterum] *Doleo iam, quod delevi codd. lectionem* veterem habitabant *P*] habitant 23 id quod *Vindelin.*] id 26 destinaretur. Yatesque *scripsi*] destinaret. Pater aeque 29 pensanti fidem — ei videri *scripsi*] fidem — si videri

8. 1 ad Mareotin *Hedicke*] ut mareotyn 6 orbem futuris muris *Jeep*] urbem futuri muris 11 inter quos *F*?] interque 12 aequa *Mod.*] eaque 13 finibus eorum *scripsi*] finium, *Hedicke:* finitimam 15 in bellum utroque rege *I*] bello utrimque in regem

9. 2 iam et *Madv.*] nam et 10 atque si *Hedicke*] itaque si 14 praeter Armeniam *scripsi*] praeter Arbela 20 luctantium *Jeep*] nutantium 22 callibus *Aldus*] colli(gi)bus 23 ratio minui] *Madv. nuper coniecit:* miratio minui, *Heinsius olim:* ratio minime iniri ad iam *Hedicke*] etiam 25 gladio caput *P*] caput gladio *C*

10. 1 stativa rex *P*] rex stativa C iter iussit *I*] iussit 4 prope seditionem *I*] pro seditione praetorio iubet] *Inclusi* iubet *praeeunte Junio* 9 ingressis *Zumpt*] ingressus 17 non esse *Mod.*] esse 23 tantae] tantum 27 et eloqui] et loqui 29 vicem redderes *I*] vicem 32 inquit *Walch*] inte. *Fortasse:* inquit, o

11. 2 continentia tua] continentia. *Errore factum est, ut in contextu vocula* tua *rectis litteris exprimeretur* 7 non dicerem] *Particula* non *uncis inclusa est* 9 quidem v. q. tueri praedam *scripsi*] quaedam v. q. tueri 11 suasisse — redderet *Budaeus*] suasissem — redderes 13 discretas *Acidal.*] desertas Macedoniam quoque] *Cod. P omittit voculam* quoque 19 adeatis, obliti] adfatis nempe obliti. *Similiter emend. Hedickius.* [sum] summum ergo] sum liberalitati (liberatis *P*) summum ergo. *Paulo ante legitur* liberaliter donat

12. 3 in duo *Acidal.*] duo 4 citis *Freinshem.*] scitis, scytis *milibus equitum*] milibus equitibus 7 suae cuiusque *Halm] suae* quisque 11 gentis Freinshem.] gen-

tes. *Ib. scripsi* facies *pro* acies. *Cf. 3. 3. 26.* 13 DC milia] CC milia 17 recepere *I*] recipere 22 pavore] eo. *Jeepius coniecit:* animo 24 munire rex] munire secessit *P*] successit

13. 1 ostendebat *Freinshem.*] ostendebatur 6 dimicare *Zumpt*] dimicarent. *An scripsit C:* dimicari cogitarent? 9 me meae *I*] meae 13 deos debitas *scripsi*] debitas 16 et Victoriam *Muetzell*] Victoriam 22 credisne *Lauer*] credesne exonerarim] exonerarem 23 perseveraret *Giunta*] adseveraret 25 raro a. a. magis] ratio a. a. agens adeundi thorace uti] adeundum erat uti alacrem *B*?] alacres 28 positi post *Foss*] post tum p. milites *Hedicke*] dux p. militis agminis princeps *Hedicke*] agmeiis princeps *C*, agmen *P*. aberat *Hedicke*] erat Philippus Balacri — adscitos] phaligrus baracrieos — adscitus. *Tota paragraphus foedissime corrupta est* 29 turmis sibi] *Inclusi* sibi 34 ultra modum] ultimam 38 hortantem *Zumpt*] hoc tandem sed in *Vindelin.*] sed

14. 1 praetereuntibus *Mod.*] praeeuntibus 3 Scythae *Ald.*] scyt(h)arum, scitarum appellarentur *Zumpt*] appellantur 8 vanam *Lauer*] variam 15 vicimus *I*] vincimus 20 ordinaverint] *Non videtur esse necessarium, ut cum codd. I legatur:* ordinaverunt 22 reorum *Hedicke*] regum opis est] ipse 23 quisquis *Vindelin.*] quisque

15. 1 agmen obliquum *B F*] obliquum *P*, agmen obliquam *L V* 2 a latere] latere 6 iuberet rex *Eussner*] iuberet 10 laeti qui *I*] laetique 12 advenerat *Freinshem.*] adveneratet 13 et ne *C*] et *P* hastatorum *I*] astarum 15 et currus] *Delevi* et 16 qui *P*] hi *C* 17 inciderant] inciderunt quidam *Bentleius*] quidem 22 instabant *Lauer*] instabant et 25 adibant *I*] adhibebant 26 illud ludibrium *scripsi*] ludibrium 32 ad caelum efferebatur] ad caelum (caedem P) referebatur

16. 1 ante est *Hedicke*] ante 7 fugae spatio] pugnae spatio 11 devios *Jeep*] divisos inplicabantur *I*] plicabantur 14 vestigantium *Lauer*] castigantium 18 inpune] ne inpune 20 adiit *Mod.*] adit *P*, addidit, accidit *C* 24 quam hae C] hae *P* 25 incolumis *Eberhard*] incolumes 28 animo — vicit] *Uncis inclusi* 29 potest prudentius *B F P*] prudentius potest *L V*

LIBER V.

1. 7 cernentibus *Giunta*] certantibus causam *Hedicke*] causamque 10 Arbela traduntur *Mod.*] Arbela tradi**tur, traditur 11 erat Arabia] Arabia 12 in terra inter *Koehler*] inter iacenti *Koehler*] iacentia 15 Vicini — idem *Lauer et Ald.*] Vicina — eadem 17 futura erat *I*] futura 25 murus instructus *C*] murus *P* pedum in *Freinshem.*] pedum 27 ingruat *Lauer*] ingravat(-it) 29 iacienda egesto *Lauer*] iaciendo geste sufficiens *Jeep*] sufficiendo 31 turrium *Lauer*] trium 33 frugiferaeque *Halm*] frugiferae aeque 34 XX pedes *Foss*] XX 38 ima *I*] una virginumque — quas *Barth*] virorumque — quos 41 cum CCIↃ octoginta *scripsi*] cum CCC octoginta 45 ceteri st. duarum mensum *Zumpt*] trium st. mensum

2. 1 satrapea Sittacene *scripsi*] satrapene 2 nova *Hedicke*] novem. *An potius:* VIII, qui? 3 cesserant *Acidal.*] gesserant. *Alii:* cessarunt 6 tradita pleraque *I*] pleraque. *Optimorum codd. lectionem defendit Madvigius in adv. crit. vol. II* 7 observabatur] observatur 13 primum *Schaedel*] imum 17 liberos regis] liberos 18 cum his quae *C*] cum his *P* 19 dono se quae docerent] donoque se doceret. *Hedickius corr. eodem modo, ita tamen ut non mutaret* donoque

3. 2 iam *I*] nam 3 sagittariisque et *Loccen. et Zumpt*] satrianisque 9 Tauronem — laturum] *Addidit Hedicke* perpellere *Acidal.*] pellere 12 loco *C*] quoque *P* 13 convenire] non convenire 15 libertate *Lauer*] et libertate 18 incussa *Lauer*] incussae *C*, in *P* 21 coniecti *Mod.*] eiecti

4. 3 ita *I*] itaque 6 hoc dorsum] *in codd. haec verba leguntur post* procurrit 7 ad mare] *Uncis inclusi* 8 quidquid — vestiens. *Aegre a me impetravi, ne haec vocabula insererem post* evehitur, *ut ea medicina loco laboranti succurrerem: nam duriuscule dici κατὰ σύνεσιν* non alium *pro* aliis *nemo negabit. Nolui tamen quidquam mutare, praesertim cum scrupulos moveret herbarum pos flores commemoratio.* amnis — alveo *Vindel.*] amnis — amne 11 regis memoria *I*] memoria regis 12 monstrare *Freinshem.*] monstraret 15 anfractus se] anfractus 16 persequens tum *Jeep*] persequentium 19 fefellisset *Sebis.*] fefellissent anima *Mod.*] animo 20 iret *Jeep*] erat

5. 3 iustius *Jeep*] istius nocte vectus *scripsi*] nocte 5 procul urbe *Lauer*] procul urbem 8 et liberos

scripsi] et inde *Vindel.*] in 13 patres *Acidal.*] fratres . 16 extemplo] *Omittit P* praesentia *Acidal.*] praesentium 17 erubesceret *Lauer*] erubescere 19 ingenita *Freinshem.*] ingentia 22 ad hoc electi *Vindel.*] ad hoc adlecti 24 misertus *Jun.*] miseretur

6. 5 quisque partem *Vindel.*] quemque partem 8 suos *Hedicke*] suis 9 dubitabimus — credemus *Acidal.*] dubitavimus — credimus milia talentum *Acidal.*] talenta 10 Parsagada] *Uncis inclusi* 11 tueri iubet] *Post haec vocabula lacunam asteriscis notavi* 12 Vergiliarum sidus] *Recte, ut opinor, monuit Adamus Eussner, Curtium videri scripsisse:* 'sub ipsum V. sideris occasum' 13 vasta atque *Lauer*] vasta quae 15 at incolae] et incolae

7. 4 et alter et *Lauer*] alter et igitur inquit *scripsi*] igitur 7 igni aptam *Hedicke*] igni aridam 9 quas nunc] *Inclusi* 'quas' 11 gravato *Jeep*] gravatam

8. 3 fide illi *scripsi*] fideliter 6 pluris *Lauer*] plurimis (pluribus) fortuna me] fortuna 9 referent *I*] referunt 13 condonare possit nec ego *secundum Junium*] condonare

9. 1 supra diximus *Acidal.*] saepe diximus mortem *F L marg.*] hostem *B L P V* 2 aestimaturi *B*?] aestimari *F L P V* 5 parata *I*] paratas 7 atqui] itaque. *An scripsit Curtius:* 'utique'? 8 gratia statuamus rebus *I*] gratiam fiduciarium *Jun.*] fiducia 9 nefas subesset] nefas esset 10 Bactrianique quasi *Jeep*] Bactrianique 12 instare iam] instare tamen 13 aegre *Acidal.*] a rege ea re 17 rebus *Jun.*] regis

10. 4 regni iis] regionis 9 bonis] donis 11 purgare *Lauer*] pergere 12 Bessus et *I*] et

11. 6 etiam *Foss*] et in 7 interpreti] interpretis 8 es fortunae *Acidal.*] et fortunae 10 me licet] videlicet equidem fato crediderim nexuque] nexuque. *Haec vel simile quidpiam excidisse puto* et multo] ex multo

12. 1 agere regi *Eussner*] agere 3 purganti *Jun.*] arguenti 5 perspectam *I*] perfectam ('perspectam' *C in marg.*) 9 sunt metu] sunt tum 16 ac suis] *ego scripsisse Curtium puto nihil aliud nisi:* 'et deorum a suis honoribus cultus'. *Vocabulum* 'auspiciis' *coniectura videtur ortum e verbis* 'a suis' *vel* 'ac suis', *vel per διττογραφίαν illis adscriptum esse* pellibus — contectus] *Inclusi. Cf. § 20*

13. 1 in Mediam] *Uncis inclusa sunt. Retineri possunt vocabula, si* petebat *mutare placet in* patebat *vel* patebat iam 3 non equidem *I*] equidem 11 utpote qui nihil *Vindel.*] utpote 20 singula] singuli

LIBER VI.

1. 2 victores et *Mod.*] victores 6 effuse *Acidal.*] effusi 9 partis *P*] parti 10 spectabant *P*] exspectabant 11 et *Zumpt*] ut; *ib.* fugere *Lauer*] fugeret 12 dissipatos *Lauer*] dissipatus 16 cecidere *Lauer*] excidere 17 maiores *P*] maiores res *C* 20 precati: a rege autem veniam *Foss*] precati geatae *C*, geatae *P*. *Zumptius edidit:* Tegeatae veniam sociis, Achaei et Elei *Zumpt*] eius achas et eli

2. 2 vicerunt tempestiva *Heusinger*] vic. tempestativa *P*, vic. intempestiva *V F (?)*, vicerint (?) tempestiva *L B* quem *Junius*] quemque 4 deinde *C*] inde *P* 5 tempestivis *P*] intempestivis *C* 6 rex forte] rex ipse 8 neptem Ochi] *del. Modius ut glossema, cf. § 7* 10 XXVI milia *I*] XXVI; *ib.* redacta *F B*] reducta *L P V.*; e quis] quis e; absumpta *Jun.*] adsumpta 11 qui] *om. P*; *ib.* claritatis *I*] caritatis 13 alium amnem] *delevi. Jeep (1874) coni.* altum amnem; *Hedickius delet* alium 16 in tabernacula *I*] tabernacula 17 peditibus singula dederat milia: ipsis *scripsi*] ipsis. *Similiter locum corr. Koehler in mus. Rhen. 1864*

3. 3 orsi *Snakenb.*] orsum 4 ipsa rerum *scripsi*] ipsarum rerum 7 stato tempore *P*] statuto *C* 8 non moribus *Lauer*] moribus; *ib.* et qui *Mod.*] sed qui 9 inde minatur] minatur 10 illos sequentur *Jeep*] si sequentur; si nequentur suis quisque *Mod.*] suisque 17 Darei quoque hostis *Jun.*] dareum quoque hostem

4. 1 iubentium *Jun.*] subeuntium; *ib.* duceret *P*] ducere *C* 2 ea manu *Freinsh.*] ex manu 5 editur L^1] edit *B F P V* 9 CCXXX *Jun.*] II et CCC. *Cf. 4. 14. 20* 11 quae opus fuisset quam quae optasset *scripsi*] quae optasset; *Vindel.:* quae coegisset necessitas quam q. opt.; *Zumpt:* quae optasse *nullis vocabulis interpositis* 15 tum *Hedicke*] tamen situ d. a. regio] situs d. a. 16 quo duo *scripsi*] duo 18 diversus ab a. color est *I*] diversi ab a. colorem 19 non clausum *scripsi*] non Caspium; *ib.* ingruens] ingens 20 cultiora *I P ?*] ulteriora *C* 23 praefectum *I*] praefecto; *ib.* Tapurorum *Jun.*] taurorum. *Similiter § 25*

5. 6 se quid *Giunta*] si quid 11 valida *Muetzell*] invicta, *quod ortum esse videtur ex antecedente* invictus. *Alii:* *expedita*, delecta, multa etc. 15 cludunt *Mod.*] *cludit C (P?)* 17 circumire rex scripsi] circumire 21 iam in *Acidal.*] iam; *ib.* desperato Foss] despe-

rati parere *Freinsh.*] tradere 23 adsuetus fuerat *C*] fuerat *P* 32 regis ut *P*] regis ac ut *C*

6. 3 iacere humi venerabundos (-undus *codd.*) ipsum] *inclusi ut glossema e loco 8. 5. 5 ortum* expetebat *I*] expectabat 4 ne omen *I*] nemo non 7 ornaverat *Vindel.*] oneraverat 8 CCC et LXV *scripsi*] CCCC et LX; *cf. 3. 3. 24; Diod. 17. 77* 10 tum cum maxime] cum maxime. *Antecedit:* quaesitum quo tandem ore *Jeep*] quo tante more 12 bello *I*] bellum 14 referri] referre 20 finitimis *I*] finibus; *ib.* satrapeae *Hedicke*] satrapem, satrapham 24 deerat *Heinsius*] erat 28 inarserat *Sebis.*] inaruerat 32 in medios ignes *I*] medio ignis (ignes *P*) 36 adiecta adit Drangas *Hedicke*] adiecta drancas

7. 1 tutus — invictus] *transposui vocabula. Cf. 6. 10. 14. Voculam* rex *collocavi post* tutus. *Alii:* intritus, interritus, intactus *pro* invictus 12 ut tandem *P*] tandem ut 17 a quo *Jun.*] quo 26 iussit *P*] iusserat 27 ab eo operiri conperta *Jeep*] perconperta (-comperta); *ib. scripsi:* tum rex identidem *pro codd.* rex item 32 oportuit *Jun.*] potuit; *ib.* purgari *Jeep*] negari

8. 1 advocato tum *Zumpt*] advocato tamen 2 detulerat frater *scripsi*] detulerat 3 iactatione *Jun.*] actione 7 suos *P*] tuos 8 scito *Mod.*] scio 13 se non credidisse *Zumpt*] (si) non credidisse(t) 15 novi initi] *Scripsisse videtur Curtius:* novi militi 17 qui ad *I*] qui 25 inquirebat rex, iudicabat exercitus *Hedicke*] inquirebat exercitus

9. 1 rei *I*] ei 2 coegit *Jun.*] cogit.; *om. P* quoniam praecipuus *Heins.*] quam spiritus 7 inter participes *Acid.*] in particeps. *Cf. § 16.* vox] vox indicum. (*Antecedit* indicio, *brevi subsequitur* indicium) 8 ad ipsum *Freinsh.*] id ipsum 9 Metron ne *Acid.*] ne 21 si ipsi, acui permisit *scripsi*] si ipsi admisit. *Similis enuntiatorum oppositio 10. 7. 2* 22 ipsi *P*] ipsum 26 repente ne *Zumpt*] repente; *ib.* iam *Jeep*] etiam 27 qui *I*] qui quo 28 inclinantem *P*] inclinatam 29 pro spe *Freinsh.*] prospere 32 iussus *Mod.*] rursus *P*, orsus *C*

10. 2 quomodo et *I*] et quomodo 3 ab absente *Freinsh.*] absente 6 fuisse *I*] fecisse 9 ut v. a. vellet *Jeep*] et v. a. velut 14 consummato — cogitato *Mod.*] cog. — cons. *inverso ordine. Cf. 6. 7. 1* 21 quod operturus *Jeep*] op(p)eriturus 26 sed regi] regi. *Legitur* sed *proxima linea* 28 Hammon num *Heins.*] ammodum; *ib.* inierim *Jeep*] interim 31 unico nunc *Eussner*] unico 34 constituerat *scripsi*] *constitueret*

11. 5 nunc cur *Zumpt*] necum, mecum 6 custodia ei] custodia 7 non qui *Iov.* i. *Giunta*] qui Iov. i. (non) 9 audiebat, at] audiebat 15 dum *Freinsh.*] et dum, et tum 20 se de *Hedicke*] se nobis is] nobis 26 Alexandrum — Archelaum] Archelaum — Alexandrum. *Cf. 6. 7. 1; 6. 10. 14* 27 super *I*] supra 28 placuit: venit *Palmer.*] placuit ac venire; *ib.* repetito *I*] petito 30 praesentis *Hedicke*] persus, prorsus 32 tantae *Vindel.*] tantus tantae patrem expertem *Hedicke*] patrem 33 recusare *Vindel.*] recusaret 35 pariter *Vindel.*] pariter et 37 Philotan iam] Philotan ipso *P*] illo 38 obruti sunt *I*] obruerunt 39 invidiae *Ruben.*] vitae 40 dum anceps] anceps. *Sequitur:* dum inf. e. facinus; *fortasse glossema (?)* iam neque amicorum Philotas] etiam (neque *C*) Philotas amicorum. *Videtur Philotae nomen e proximo versu, ubi commodum locum habebat post* facinus, *casu aliquo extrusum esse. Similiter de hoc loco iudicat A. Hug (mus. Rhen. XX. p. 128); longe aliter J. Jeep (ann. phil. 1874. p. 751).*

LIBER VII.

1. 7 suppuratus *P*] soporatus. *Cf. 7. 2. 9* alte suppurare. *Defendi emendationem in Philologi tom. XXX p. 686 cett.* 11 igitur] *insertum post* dubitabat, *omissum post* participes, *quod proximo versu legitur.* 15 respondisset *Zumpt* 1864] respondisse 18 indicat. Tum *Freinsh.*] indecaptum 23 infestas *B?*] infectas *L V F; inf.* et admovemus *om. P* 24 moderata *I*] morata 28 cuius et *Hedicke*] cuius est *P*; cuius *C* 29 an non *I*] si non; in tua verba tui *Jun.*] tuo verberatu ei; praeeunte *Lauer*] praetereunte; aversaremur *Mod.*] obversaremur 34 iniquissimus *fragm. Einsidl.*] iniquissime (-mi *P*) 35 ius usurpante *scripsi*] usurpantem

2. 9 sed haud] haud alte — suppurare *scripsi*] valde — superare. *Legitur emendationis defensio in Philologi tom. XXX p. 687.* 12 ea eluderet] eluderet *P*, eluderetur *C* 13 accedere rex] accedere 15 celeritatem famae *Vindel.*] celeritatem 19 ipsius *Vindel.*] ipsi 20 ceteris *P V*] ceteri *B F L*; litteras *Lauer*] litteris 24 mutuaque *Lauer*] mutuata (-atu *P*) 28 at armigeri] et armigeri 32 precantibus *C*] pergentibus *P*. *An: urgentibus?* 33 ut iuvenis] iuvenis. *Hoc* 'ut' *videtur latere in* 'ad', *quod proximo versu codd. perperam exhibent ante* 'omnia' 33 explevit Freinsh.] expli-

cuit 36 admonuit *Γ*] admovit; iis — perlaturis *Vindel.*] si — perlaturus 37 et querentium] *delevi ut glossema;* contumelia *Γ*] contumelias (-liis)

3. 1 Arsame Ariorum *scripsi*] ar(r)ianiorum; Arimaspos *Zumpt*] armatos 2 peditum eo misit, quos] peditum. *Lacunam post* peditum *codd. LPV significant, si recte Hedickii notam intellexi* 5 colentem] volentem; volantem 9 ab imo] primo. *Madvigius Adv. lat. II. 533 defendit* a primo = ab initio *(Cic. finn. 3. 32); Hedickius:* crudo latere *(cf. 8. 10. 25)* nudo] in nudo. *Delevi particulam; ib.* montis *Lauer*] monte 9 admittunt *Zumpt*] ad medium 10 nix discussa *Γ*] discussa 12 in hac tum *scripsi*] in hac tamen 13 coniti *Lauer*] contineri 16 ipsorum *C*] eorum *P* 19 subit et rubrum mare *scripsi*] subit; *ib.* regione] regionis 23 Caucasiorum et Macedonum *Halm*] seniorum Macedonum et

4. 4 situ tuta *scripsi*] sit aut tot. *Alii:* situ invia, munita 9 contrahant — iussit] *Addidi cum Halmio, ita tamen ut pro* 'creent', *quod alienum mihi esse videbatur a Curtii usu, substituerem* 'contrahant' 11 alias *Jeep*] aliis; unumquemque — reppererit *Jun.*] utramque — reppereris 14 Iam his] in his; suspenderat *Palmer.*] sui spem dederat 22 prope *Giunta*] quoque prope 24 scrobes quos *scripsi*] quos 27 sabuli *Lauer*] pabuli (paulo *P*) 29 ergo — absconditur] *uncis inclusi* 33 exercitus Erigyius *Mod.*] exercitus. *Vera lectio videtur esse:* 'n. t. f. barbari ducis Erigyius' *omissa vocula* exercitus 35 ducum *Freinsh.*] duorum 36 concitato] concito 39 iamque Bessum] ipse Bessum. *Proximo versu legitur* ipsum. *Ib.* cum ei] cui barbari caput opimum *Zumpt*] barbarici (-icae *P*) optimum

5. 7 oribus *Zumpt*] hominibus. *Jeep coni. 1868:* ab omnibus, *idem 1874:* abdominibus 9 meminisset *P*] meminisset sui *C* 16 agmen claudebant *Jeep*] agmen 17 nudo solo *Γ*] nudo 21 adsunt *Sebis.*] addunt 25 esse cuius *Jeep 1873*] insecutos 28 Tum B. perducitur] *delevi cum Freinsh.* 30 Milesii gerebant *Freinsh.*] miles gereba(n)t 31 Branchidis *Γ*] brachiadas 33 supplicum *Jun.*] supplicio cum 34 nemora quoque lucosque *Acidal.*] nec mora quoque lucos; excussis] *fortasse:* effossis (ecfossis) *cf. Cic. de rep. 2. 61* 35 ideo et X. non potuerant] *Ita codd.; Madv. adv. lat. II. 533 defendit:* adeo X. non potuerant 38 tibi. Ille *Acid.*] ibi ille 42 nunc forsitan *Foss*] nam (si *C*) forsitan; sagittandi *Giunta*] sagittis

6. 7 virtute *Vindel.*] vulnere 10 Maracanda *Mod.*] maru-

penta*) alio *Zumpt*] illinc. *Fortasse:* hinc flumine illinc 11 Abiorum *Jun.*] aulorum 12 iniussu regis] regionis iniussu regis 13 Bosporum colunt *Acid.*] bosforo incolunt 14 potestatem qui] potestatem coercendo qui. *Proxima linea sequitur:* coercendam 19 in obsidione reliquit] in obsidionem iungit. *Proxima verba* (ipse — Craterum) *cum Zumptio inserui. Totus locus corruptus est* 21 deleta ea *Hedicke*] delete; Memacenis *Acid.*] macedones 22 eo *Lauer*] in eo 25 occupaverat] occupaverant 27 exoleverunt] *Huic vocabulo praeposui negationem, quam codd. habent post* nunc quoque

7. 4 saltum *Jeep*] alium; propiora *I*] propria(e), propia 8 mentium *Jun.*] gentium 9 propius *Jun.*] prius; considere *Jun.*] considere deinde 10 quo] quod 22 vate *I*] sue *C*; sute *P* 24 privatus] privatus sum 25 quietius quam par est] (qui *FP*) sepius quam potest denuntio (denuntiat *P*). *Neque tamen placet recepta lectio. Mihi totus locus corruptus, scripsisse autem Curtius videtur:* 'timor autem saepius quam prodest dira (tristia?) denuntiat' *vel simile quiddam* iam indices] indices 26 ars mea *Mod.*] ars me. *Fortasse:* ars magis 27 tuae] *inclusi. Proximo versu legitur* suae 28 iussit cum *Muetzell*] iussum; ad alia aliis *Vielhaber*] ad alia 31 qua *Acid.*] quem 36 Hypsidem *Giunta*] suspiciens

8. 8 intra *Hedicke*] in 9 habitus *Acid.*] animus 11 sic quae *Halm.*] sicque; si qua *P* moribus hominibusque *scripsi*] moribusque; quare *Halm*] quae 14 metitur *Lauer*] metit 17 boum *Vindel.*] bovem *P. Fortasse:* bovum *cf.* Neue *etym. lat. I.*[1] *287.* 18 Syriae *Mod.*] scythiae 19 insatiabiles *Acid.*] instabiles 24 ostendet] ostendit 25 quae — habet] *inclusi ut glossema. Legit tamen verba in codice suo Gualtherus (Alex. VIII. 456).* comprehende *Jeep*] comprehendere 29 pacta *Bongars.*] facta; ponimus *Foss*] novimus 30 colimus *Jun.*] collibus

9. 3 reliqui qui post *Jun.*] reliqui post (eos *C*) qui; lorica non *Jeep* 1865] loricam 12 ipsi quidem *Vindel.*] ipsi quod 13 ibique *Freinsh.*] reliquum 15 crebri] crebris 19 Elpinicon *Foss*] excipinum. *Eodem versu antecedit:* exceptis lepore] *coniecit* decore *Ruhnken ad Vell. 2. 29* 20 urbem contendit ex qua *I*] urbem in qua

10. 4 qui ut *Vindel.*] qui 5 admiratus *Vindel.*] admiratus est 7 quaero inquit *Grunauer*] quaero itaque. *Cf.*

---

*) *In propriis quae dicuntur nominibus quam foedos errores saepe librarii admisissent, satis habui in singula fere capita uno alterove exemplo docuisse.*

adn. ad 8. 5. 6 8 se inimicos post lacessitos] *delevi cum Fossio ut manifestam dittographiam;* hostes *P*] hosti *C* 9 erant *P*] ierant *C* 11 Melamnidas *scripsi*] menidas 14 tum *Vindel.*] tamen deum donum *I*] donum 15 Margianam] marganiam; spatiis *Jun.*] stadiis

11. 12 certum *Mod.*] ceterum 15 levavere] levare; quidam *Hedicke*] quibus; ut gradus] gradus 18 in inviis et asperis *Foss*] inviis et asperis *P*, in inv. et in asp. *C*; specu] specum 21 nunc condito *Freinsh.*] conditor, conditi 24 ostendit et eius] ostendit eius 27 infensus nullam *I*] nullam

LIBER VIII.

1. 4 et erant *P*, *fragm. Herbip.*] quae erant 9 quoque regem *Lauer*] regum quoque regem. *Cf. 7. 6. 12* 15 lacerato] laceratum 18 more ne aut *Zumpt*] morem nam ut 34 ferunt praemium] *Deesse in codd. vocabulum 'praemium' mihi adnotavi, haud scio an recte.* 46 conplexi] conplexi et

2. 3 exciebat *Mod.*] excipiebat 5 totam — regiam *Mod.*] tota — regia. *An potius:* tota — regia personante? 14 ante *Eberhard*] autem 20 is armatis — saepserat *Mod.*] II milia armatis — saepserant; terga *Zumpt*] tergo 21 obscura sunt *Vindel.*] obsunt; campos ignotum *Lauer*] campo signorum 22 munitas valida *Jun.*] munitas ac validas. *In altera editione nihil mutavi, sed infra inclusi* manu *ante* adiuncta 30 potestatem *P*] potestate 33 subigendos Sogdianos] subigendos. *Cf. lectiones receptas 5. 2. 1; 7. 3. 1; 7. 8. 11*

3. 1 aegre fugam *Giunta*] aegram fuga 14 iniecturus *Giunta*] invecturus 17 Mardos — Tapuris — Drangarum *Mod. Schmied.*] eardos — taphiris — dramearum

4. 4 fulminum *Giunta*] fluminum; consistere *Acid.*] considere 5 lubrica rigentes *Mod.*] lubricae et rigentes 10 quis ipsi *Hedicke*] ipsi 13 duo milia *Zumpt*] XX. *Cf. supra ad 8. 2. 20* 15 aegre seque *Muetzell*] seque 21 Oxyartes *Zumpt*] cohortandus 26 illam *Hug*] ita

5. 5 maturum ratus *Acid.*] maturum 6 linguis iussitque *Jeep*] linguis itaque. *Cf. adn. ad 7. 10. 7* 8 pessimorum *Lauer*] piissimorum praeferebantur *I*] ferebantur. *Quod in antecedente versu ante 'propinquis' legitur 'quae', delevi voculam ortam esse ratus e praepositione 'prae', quae aliquo casu sede sua mota sit* 9 barbari nobiles *Freinsh.*] nobiles 15 te regi sed *Lauer*] se b

regi sed 16 ut et *Mod.*] et ut 19 a victis discere *Freinsh.*] discere

6. 12 mutua *Giunta*] multa 13 aedis *I*] sedis 18 cubiculi *I*] cubili 19 conlaudatique] 'conlaudatisque' *in codd. legi privatim me docuit Hedickius. In ipsius editione operarum errore expressum est* 'conlaudatique' 23 auctores *Lauer*] actores (-uros *C*) 27 inter quos] interque eos 28 reos. Rex *Heins.*] eos rex

7. 1 dominari] dominaris 15 parce] *Haud scio an vera viderit Fossius, qui coniecit:* parce parentibus (cf. 8. 18 ut parentibus parcam). *Mihi videtur Curtius scripsisse:* 'de cetero (4. 1. 14; 8. 3. 7) parentibus parce, quorum orbam sen. suppl. ne oner.' orbas *Jeep*] orbam

8. 2 ipse audivi sed ut vos *Muetzell*] ipsi ea] eum 3 oportet *Jun.*] oportere; ferunt *Acidal.*] ut 6 a duobus indicibus] *postposui cum Eussnero verbis 'liberavi rursus', ne sensu cassa uncis includerem. Persevero tamen in ea sententia, glossema hoc esse e locis 7. 1. 5* (a duobus indicibus delatum); *10. 1. 40* (del. a. d. i.) per triennium *Eussner*] patrienninm *P. Cf. 7. 1. 5; Diod. 17. 80* 8 confundi videmus *Grunauer*] confundimus 10 equidem *Freinsh.*] quidem. *Sed cf. Hug, ind. philol. 1871 p. 169* 12 capimus *Acidal.*] cupimus; avaritia *P V*] avaritiae *B F L* 13 eorum mores *I*] eorum; transfundo *Giunta*] transeundo 16 videre *P*] videri C. *Si retinetur inf. passivi inseriturque* et *post ostendere, alius sensus oritur isque minime spernendus: 'volui ostendere (Indis), adsuetis (i. e. iis qui adsueverint) nihil vilius videri'* etc. 17 expectantium *Freinsh.*] spectantium 18 Ac nunc] at nunc 19 iam tuum] nam (tuum *C*) cum modo iecisti unde] modo iecisti modo

9. 5 ad mer. regionem *Freinsh.*] a mer. regione; inde eum *Freinsh.*] in eum 6 alter qui *Hug*] uterque; *ib.* Indus *Foss*] findens; quis *Muetzell*] quia 8 Ganges] *ut glossema delevi post* 'auget' *atque infra post* 'quippe'; *contra inserui* 'Indus' *ante* 'intercipit' 9 uti Nilus] om. *P* 10 rigantibus] *Ante hanc voculam excidisse videtur* agros *(cf. 5. 1. 33 quo rigant terras)* 11 adeo nota] adeo. *Proxima linea legitur* tota 12 aquilone m. deuruntur *Foss*] aquiloni m. decurrunt (deurunt?); mitia *Acidal.*] mitis 13 cur ibi] cur ubi *C*; ubi *P* verterit patet causa] causa. *Similia coniecit Fossius* 23 semet *Foss*] saenae, sane 27 legationibus *I*] legationis 32 quibus aut *Mod.*] quibus autem 36 quia *Koehler*] qui 37 sane operae *Giunta*] sine opere

10. 8 lignis *Faber*] igni. *Zumpt*: igni alito 14 seminum] segeminum *P*, seu ge(r)minum C baccarisque et inulae *Eussner*] baceque et . . . 16 omnes se

repente *Giunta*] homines serpente(s) 19 aeque *Mod.*] atque 25 ima] iam *P*; inferiora *C*. Cf. *8. 11. 6 cuius ima* 26 universa moles] universa 27 percussit eum *Jeep*] percussit cum (tum *C*) 30 cum ramis *Zumpt*] cumulis 32 adiutas] auditas, *sed a manu sec.* adiutas 33 patebat *Eberhard*] placebat 36 certe] quoque certe

11. 3 operae esset *Zumpt*] obpraeresset (-preesset) 5 Mylleas *Koehler*] mullinus quo *Halm*] qui 13 quis perculsi *Freinsh.*] qui 24 speciem sacrificiis *Muetzell*] sacrificiis

12. 2 praegressus per *Foss*] praegressus 8 discedere *Jun.*] descendere 9 coiere *Jun.*] coiret; expectasse *Lauer*] spectasse. *Contraria mutatio 9. 4. 28*

13. 4 Samaxus quoque *Hedicke*] samaxusque 21 cogitare *Hedicke?*] agitare 23 imbrem] *Fortasse:* ingens imbrem, *cum* ingens *legatur in cod. P* 25 petebant, tenente. At rex *Jeep* 1852] et rex accersens et *Jun.*] accerserent 27 in ordines *Acid.*] in ordinem

14. 2 aciem hostium *Jeep*] hostium hostium 9 telis *Snakenb.*] tenus 13 magnitudinem corpori] magnitudini pori 19 longas *Jun.*] longae 30 iamque] itaque 31 multa] multo 38 tandem *Giunta*] tantum 40 confossoque *Aldus*] conpositoque 41 propinquum *I*] propinquo

LIBER VIIII.

1. 2 repletum ire *I*] repleturum 6 gradus *Acid.*] gradu 18 transnavere et *Foss*] transnavere 30 sospites *Freinsh.*] sospes 32 unus *Giunta*] unius 33 tantam *Halm*] tantam in

2. 11 esse se *Vindel.*] esse 15 sustineri *Hedicke*] sustinere 20 vulneratis videamus] vulneratis. *Similiter corr. Junius* 21 quoque *Giunta*] quoque et elident *Freinsh.*] elidunt 23 cruore *Lauer*] fervore 29 quin p. m. p. obtulerim *Giunta*] qui p. m. p. obtuli

3. 2 cuperet *Vindel.*] cuperat, cupierat 10 induimus *I*] indui(t), *sed in marg.* induimus 14 sic quoque] hic quoque 19 erigique *Jun.*] e regia qui 21 inter haec *Giunta*] inter (in *C*) hac; milibus *Madvig et Zumpt*] milia

4. 2 cepisse] se (esse *C*) cepisse 5 milia Agalasses — opposuerant *Zumpt*] alia gens *P*, milia gens C — opposuerat 6 seque *Hedicke*] se quoque 7 defendebant *Mod.*] extinguebant 9 meatur *Heinsius*] meat 10 aestu *Jeep*] cetu 11 omnium duo maiora *Acid.*] duo maiora (omnium *C*) 13 se invehebant *I*] in se

vehebant . 15 Sudracarum] *Non substitui* Oxydracarum *hic et § 24; 26. Cf. Just. 12. 9. 3; Strab. 15. 701* 17 coactum *Glarean.*] coactos 20 cessisse se] cessisse. *Cf. 9. 2. 11* 22 effertur *Vindel.*] adfertur 25 sed haud — profugerint *Acid.*] sed ut — profugerunt 27 ne(c) comitteret aut] *Ita codd.; Jeepius coni.:* ni omitteret at 32 periculi] telorum periculi. (*Antecedit autem* telorum *proximo versu*)

5. 5 cum *Giunta*] cum comminus. (*Subsequitur:* tot manus) 7 gravata *P*] gravia *C* 9 aegre tamen *Jeep*] aegre tam 12 dimicans tamen] dimicans iam 21 vetusta *Giunta*] vetustate 22 infixae] infixum 25 territus manus *Jun.*] territus

6. 5 repens] recens 6 sollicitos nos *Foss*] sollicitos 12 infecturas *Zumpt*] iniecturas 15 exsatiatus *Hedicke*] exsatiatae 17 eo nomine *Francin.*] meo nomine 18 et mea qui quidem *Jun.*] (meam *C*) et quidem (meam *P*) 21 aetatis annum *I*] annum 22 multam *Jun.*] multa 24 attigimus *C*] adiimus *P*

7. 2 casu *Acid.*] quasi; societatem defectionis] *cum codd., nisi falsa mihi notavi* 3 cum iis *Ald.*] cunctis 4 Biton *Hedicke*] bicon. *Item* § 5; 6; 8 6 ceterum *Acid.*] ceteri 7 post est *Hedicke*] post 8 Graeci] *Ita legi in codd. mihi adnotavi, nisi fallor, ipso Hedickio monente* 16 virium etiam regi] virium iam a rege 17 exprobrare ei *B F L*] exprobrare (r)egi *P V* 19 vis *Jeep*] hic

8. 4 LX *Freinsh.*] VI 10 praesidium *Jun.*] imperium 11 inde ad Praestos] in depraestos 15 LXXX milia *Rader.*] DCCC 17 regno imo *Jeep*] regnum. *Magis tamen placeret:* regno ultimo, *cf. 5. 13. 1; 10. 9. 12* 27 vulneri inposuit] *Ante* inventam *leguntur in P*

9. 1 permittere conpulit *Foss*] permittere 7 quoque] *Uncis inclusi* 8 lentius *Acidal.*] levius 12 probabant] prohibebant 14 nusquam *P*] numquam *C* 16 initum esse *Jeep* 1873] inisse 25 inundatis *Hedicke*] inundantes 26 plausus m. nautieorumque] plaususque m. nauticorum elementi *Lauer*] mentis 27 esse media *Jun.*] esse et (esset *P*) media

10. 6 Arabum *Ald.*] barbarum 15 ipsis facies *Mod.*] ipsius facies 17 iuberent] iuberet; *ib.* aliosque *I*] alios 18 copia *Jeep*] sola 22 iumentorumque *Lauer*] iumentorum 27 parata *Palmer.*] parta

LIBER X.

1. *11* obiectam *Scheffer*] subiectam 12 ferri I] fieri *13* inter quae — crederent] *om.* P 16 Euphratis

os] euphratis. Cf. *amnis os 6. 4. 7; 9. 9. 2; os amnis 9. 9. 23. Codd. interpolati:* ostia 19 imperavit *Mod.*] imperavit ut; Thapsacum septingentarum *Zumpt*] thapsagas et ingentarumque 26 perquam] equam; aequa *P*; *Jeep coni.* (1868): Bagoam; *Zumpt*: quam — esset 31 repletum] conditum repletum. *Manifesta, si quid video, dittographia; legitur enim in antecedente linea:* erat conditum 39 rex esse] esse; item *I*] idem 41 reddiderat aut auxerat] reduxerat. *Jeep:* auxerat; *Grunauer:* et auxerat 42 ad ultimum ita] ad ultimum traiectum. *Videtur illud* traiectum *per errorem conflatum esse ex* ita *et* victus, *quod desideratur in proximo versu, ubi codd.* in *exhibent pro* invictus; *credo vocem in aliam lineam aberrasse* 43 a Coeno] *delevi cum plerisque editoribus; ibid.* subigit *Jun.*] subegit 45 quidem — igitur] *Magnam codd. lacunam suo invento explevit Freinshemius*

2. 3 clam agitanti *Jeep* 1874] clam agitant *P*; *ib.* Athenas ac] Athenas Thibrone *Cellar.*] auctore. *An recte se habet:* quodam auctore? interemptum] *Delevi post* Thibrone. *Videtur vox orta esse ex antecedenti* interceptum 5 solvendarum *I*] solidarum 6 sui — publici] suo — publice ordinum hominumque *Zumpt, Jeep*] ordinem hominum quia 8 replesset nec res novare] replesset res renovare. (*An potius:* replesset obstituris res novare?) 10 totis castris] *Hinc lacuna est in P usque ad* intra *10. 5. 8* 11 demum cum *Jeep*] demum 17 discedunt *Lauer*] descendunt 21 operis *Ruben.*] oportet 24 esset meorum *I et Mod.*] mox. *Praeterea post* esset *inserui* ecce. *Locus nondum sanatus videtur*

3. 2 metu *Hug*] metu et 3 sunt sub] sub 5 regis essent *Foss*] venissent 8 et erga] erga 10 ego nunc *I et Acid.*] ergo non nunc 11 mecum *Hedicke*] mecum in 14 victuri sunt] *Proxima usque ad* quousque (4. 1) *inseruit Frobenius*

4. 1 externi m. obsequeris *Giunta*] externi m. exequeris 3 contactos *I*] contractos; irae trucidaret *Mod.*] ira retrucidaret. *Quae sequuntur usque ad 5. 1 Freinshemii sunt*

5. 5 providere *Mod.*] provide 8 capere *Freinsh.*] ca B^1L, carere FVB^2 12 Euphraten in *Zumpt*] euphraten; sine herede regni] *uncis inclusi cum Freinshemio et aliis* 14 missione a *Lauer*] missione 17 comis suo *Palmer.*] commisso non ut — modo — sed ut *Vindel.*] non ut — modo ut — sed ut 20 neptibus *fragm. Herbip.?*] nepotibus 29 ita in iuvene Jeep] ut iuveni nec admiranda *I*] nec admittenda. Jeep 1852: eius

admittenda 32 sollertia iam modus] sollertia (iam *B teste A. Hugio*) modum 33 quos *I*] quas 34 iam] nam. *Cf. 4. 9. 2*

6. 7 nominique] *Jeepius coniecit:* exanimi quoque 8 an pluribus *I*] an 9 huius] cuius 11 tempori. Verum] tempori rerum. *Jeep:* tenori rerum 17 circumferentem *Giunta*] circumferenti. *Ibidem scripsi* dubitavere *pro* dubitare 24 pronuntiatam *Freinsh.*] pronuntiantem

7. 1 contione *Vindel.*] contio 5 in iuvenem — ingerens] iuvenem — inpense. *Jeep:* iuvenem — inpetiit sed. *Locus nondum sanatus* 10 cum suis *Giunta*] cum his spei publicae *Heins.*] reipublicae 11 utique si *Giunta*] utique etsi; ut ipsi *P*; *ib.* luxuriat *Lauer*] luxuria 12 quem spreverant *Acidal.*] quam speraverant 16 obserari *Palmer.*] observari 17 Meleager erat *Vindel.*] meleager

8. 1 ni — novaturum *Mod.*] ne — novatorum 2 misit *P*] misitque 4 pueros *Lauer*] pueris 6 regem accisset *Jeep* 1868] regem adisset. *Halm:* rex contionem adisset 9 secretas cogitationes *Giunta*] secretae cogitationis 13 deficerent, excederent *Vindel.*] deficerent 14 ad equites m. de *Lauer, Vindel.*] et equites m. et de 21 tam moderata *Hedicke*] et amoderata 22 petituros *Lauer*] petiturus

9. 2 conlisere] *Jeepius coni.:* commisere quam capiebat capitibus] quam capiebat. *Niebuhrius pro* 'q. c.' *coni.:* capitibus 7 morte ponebat *Freinsh.*] morte deponebat 8 alta *Giunta*] alia; *ib.* conquererentur *I*] *codd.:* quae (qua *L*; qui *V*) querentur 21 stetit at *Jun.*] stetit et

10. 1 esset et] et defenderet et] defenderet 6 prudenter *scripsi*] tuebantur 8 exoptatius *scripsi*] expeditius 10 alia] alias *sched. Vindob.*, aliis *codd.* 11 refero] refert. *Plerique editores verba* traditum — refert *ut glossema deleverunt vel uncis incluserunt* 13 deum *Rader*] eum 16 constat] *uncis inclusi cum Acidalio* 20 habitus] habetur

SUMMARIUM.

LIBER III.

I. Celaenarum urbe et arce recepta primariam Phrygiae 333
urbem Alexander ingreditur, in qua fatalem Gordii nodum a. Ch
solvit; deinde obviam Dareo ire statuit. II. Exercitus Persici lustratio: de quo cum Darei iussu Charidemus Atheniensis verum liberumque protulisset iudicium, capite multatus est. III. Thymodes Pharnabazo, hic Memnoni succedit. Darei somnium eiusque varia interpretatio. Pompae Persici exercitus, tum copiarum Alexandri descriptio. IV. Desertas ab Arsame Darei praefecto Ciliciae fauces Alexander opportune occupat. V. Cum in Cydnum flumen abluendi corporis gratia intempestive descendisset, gravissimo morbo corripitur. VI. Curatus a fido sapientique medico Philippo restituitur. VII. Vegetior factus Dareum adgredi constituit Sisenemque Persam ut proditorem occidi iubet. VIII. Darei ante pugnam consilia: tum exercitus Persici consternatio, proximae internecionis praesagium. IX. Utriusque aciei descriptio. X. Alexandri oratio ad milites. XI. Pugna ad Issum. XII. Matris et uxoris Darei aliarumque captivarum luctum levat Alexander. XIII. Darei gazam cum ingenti nobilium numero praefectus Damasci Parmenioni tradit.

LIBER IV.

I. Alexander litteris a Dareo superbe scriptis regie respon- 332
det. Abdalonymum Sidoniis regem praeficit. Amyntas transfuga a Persis ipsis occiditur. Variae variis locis praefectorum Darei clades. II. Tyrus urbs, incolis Alexandrum recipere recusantibus, obsidetur. III. Describitur Tyri obsidio variis belli casibus insignis. IV. Tandem vi capta urbs funesto vastatur incendio. V. Darei iterata de pace submissiorque legatio ab Alexandro repudiatur. Quo facto Graeci eum corona aurea donant: ille per praefectos plerasque Persarum provincias in potestatem suam redigit. VI. Ad bellum dum se accingit Dareus, Alexander Gazam expugnat eiusque praefectum Betim

crudeli adficit supplicio. VII. Deinde Aegyptum petit visitque
331 Iovis Hammonis oraculum. VIII. In Aegypto Alexandriam condit:
inde Memphim petit, res Aegypti ordinat. IX. Dareus ad Arbela pervenit eodemque superato Tigride Alexander. X. Milites ob lunae defectionem turbatos per Aegyptios vates confirmat Alexander. Persarum milites agros vastantes in fugam conicit. Darei uxor captiva moerore confecta supremum diem obit. Alexandri luctus. Darei inde suspiciones, cognita re grata vota. XI. Pacem tertium quaesitam Dareus non inpetrat, ad deditionem aut ad bellum ille ab Alexandro provocatur. XII. Ad proelium dum Persarum se exercitus parat, Macedones terrore velut lymphatico percussi arma alacres capessunt. XIII. Consilia Parmenionis et Polypercontis, qui nocturnum proelium suadent, Alexander damnat somnoque refectus suos ad pugnam accendit. XIV. Alexandri ad Graecorum, Darei ad Persarum exercitum ante pugnam orationes. XV. Cruenti ad Arbela proelii descriptio. Victor Alexander Dareum victum persequitur. XVI. Laevi cornus, cui Parmenio praeerat, periculum Alexandrum retrahit. Tandem integra victoria potiti Macedones reliquos Persas fuga quaerere salutem cogunt.

LIBER V.

I. Dareo Mediae fines ingresso, Arbelis potitur Alexander et Babylone, cuius situs, amplitudo, corrupti mores describuntur. II. Militibus praemia proponit, ut otii vitia discuteret. Susa urbem ac regum Persarum thesauros recipit, Sisigambim consolatur. III. Uxiorum regione superata deditos et captivos cum libertate tum immunitate donat: Persidem intrare cogitans ab Ariobarzane recedere cogitur. IV. Captivo quodam iter paucis cognitum monstrante, Persarum exercitum, ipso Ariobarzane occiso, delet. V. Ad Persepolim properans captivorum Graecorum IV milia liberat.
330 VI. Opulentissima urbe Persepoli direpta, interiorem Persidis
regionem petit ac Mardorum domat gentem. VII. Alexander in convivio a Thaide inpulsus Persarum regiam incendit, deinde persequi Dareum statuit. VIII. Darei suos ad pugnam hortantis oratio. IX. Variae principum sententiae: consternatio ob Nabarzanis, qui cum Besso proditionis societatem inierat, consilium. X. Bessi et Nabarzanis de Dareo prodendo aut occidendo nefaria deliberatio. XI. Insidiae proditorum Dareo aperiuntur. Is tamen praesens Graecorum respuit auxilium, paratus perire, si salvum se esse sui nollent milites. XII. Bessus Dareum fictis verbis et lacrimis delusum conprehendit aureisque vinctum compedibus in sordido vehiculo ad Alexandrum deducere parat. XIII. Alexander audito Darei periculo ad Persarum exercitum contendit. Bessus autem cum reliquis parricidis arma vultumque victoris metuens Dareum multis

confossum vulneribus relinquit fugaque sibi consulit. Repertum Darei corpus Alexander lacrimis prosequitur et ad Sisigambim sepeliendum mittit.

LIBER VI.

I. Proelii inter Lacedaemonios atque Macedones (ad Megalopolin) commissi descriptio. Agidis mors. Pax ab Alexandro victis Lacedaemoniis conceditur. II. Alexander bello invictus otio et deliciis frangitur: unde rumor per castra, qui torpentem excitat. III. Alexandri ad milites oratio, ut bellum in Asia incohatum persequantur et absolvant. IV. Ziobetis, miri fluminis, descriptio. Alexander Nabarzani per litteras fidem eius inploranti veniam pollicetur. Deinde quosdam Darei praefectos recipit in gratiam. V. Artabazo summa cum benivolentia excepto Graecis, qui Dareum adiuverant, parcit Alexander: Mardorum gente debellata Amazonum reginae cupidini satisfacit. VI. Macedones Alexandri offenduntur moribus: quorum ut seditionem averteret, ad bellum Besso inferendum mentem convertit: Satibarzanem, quod defecisset, primum persequitur, barbaros a montibus fortiter dispellit, Artacoana expugnat. VII. Coniurationem in Alexandrum factam Dymnus Nicomacho, hic per Cebalinum fratrem Alexandro detegit. Hinc mors Dymni, qui ipse sibi manus infert. VIII. Convocato amicorum consilio Philotas, Parmenionis filius, coniurationis auctor et particeps fuisse creditus conprehenditur ac velato capite in regiam abducitur. IX. De coniuratione Alexandri ad milites oratio, in quorum contionem producitur Philotas. X. Philotae oratio, qua coniurationis accusationem refellit. XI. Contio a Bolone quodam accensa Philotam damnat. Is paulo post, ut se cruciatibus liberaret, coniurationem sive fictam sive veram confitetur et a Macedonibus cum aliis more patrio saxis obruitur.

LIBER VII.

I. Rex Alexandrum Lyncestem, maiestatis reum, interfici iubet: deinde in Amyntam et Simmiam, Philotae amicos, inquirit, qui innocentiam suam gravi oratione defendunt. II. Amynta et fratribus in gratiam receptis Polydamas regis iussu celeriter in Mediam profectus Parmenionem interficit: unde indignatio et seditio militum Parmenionis oritur, quae tamen brevi extinguitur. III. Varios populos Alexander domat et septendecim diebus cum exercitu Caucasum superat. IV. Bessus de bello adversus Alexandrum gerendo inter epulas consultat, sapienti tamen Cobaris consilio non paret. Interim rex Bactra pervenit, ubi de Graecorum defectione et de Satibarzane ab *Erigyio singulari* certamine occiso nuntius ei adfertur. V. Exer-

citus Alexandri per Sogdianae deserta itinere facto Oxum amnem singulari ratione superat. Bessus a Spitamene dolo captus ad Alexandrum adducitur, a quo Oxathri, Darei fratri, ad supplicium sumendum traditur. VI. Barbarorum et Macedonum in regem amor et reverentia. Varias expugnat urbes, Alexandriam ad Tanaim amnem condit. VII. De bello Scythis inferendo Alexander aeger ex vulnere cum suis init consilium. Aristander vates regis voluntati sua accommodat responsa. Menedemus cum copiis suis a Spitamene per insidias interficitur: quod callide dissimulat Alexander. VIII. Dum exercitus ad bellum accingitur, Scytharum legati adveniunt ac de pace egregiam ad Alexandrum habent orationem. IX. Rex legatis dimissis Tanaim superat bellumque Scythis infert: cum victis benigne agit. X. Sogdianorum nobilium invictus animus.
328 Bessi supplicium. Novo milite augetur exercitus. XI. Petram ab Arimaze Sogdiano obsessam, situ fere inexpugnabilem, occupat Alexander.

LIBER VIII.

I. Massagetis, Dahis, Sogdianis subactis Scythae sui regis filiam Alexandro coniugem offerunt. Rex Clitum in convivio liberius locutum interficit. II. Sera Alexandri paenitentia: prosperae deinde expeditiones adversus Bactrianos transfugas et Sisimithren. Philippi, strenuissimi iuvenis, et Erigyii, clarissimi ducis, obitus. III. Spitamenis uxorem interfecti mariti caput adferentem Alexander castris excedere iubet: provincias quasdam a praefectorum suorum vexationibus vindicat. IV. Frigoris nimia vi paene opprimitur exercitus Gazabam (?) aditurus. Alexandri constantia et erga militem humanitas: eiusdem Oxyarte in fidem recepto cum Roxane matrimonium. V. Cogitationibus in bellum Indicum versis adulatorum fraude nimiaque superbia elatus Alexander more Persarum Macedonas venerabundos ipsum salutare iubet, quod gravi oratione Callisthenes inprobat. VI. Ex ignominia Hermolao, nobili puero, illata nascitur in caput Alexandri coniuratio: qua detecta cum auctoribus sceleris innocens Callisthenes in vincula conicitur. VII. In Alexandri superbiam et crudelitatem invehitur, Callisthenem defendens, Hermolaus. VIII. Hermolao Alexander respondet: Callisthenem et reliquos coniuratos necari iubet. IX. In Indiam movet Alexander. Disserit Curtius de Indiae situ, fluminibus, caeli temperie, animalibus, opibus, de Indorum ingenio,
327 regum luxuria, gymnosophistarum vita ac sapientia. X. Alexander Indiae cis Indum regulos nonnullos sibi occurrentes in fidem recipit, varias urbes et regiones deditionem detrectantes expugnat, in Mazagarum obsidione vulneratus se esse hominem fatetur. XI. Urbem Noram et petram Aornin ab Hercule frustra olim obsessam post multos labores tandem in dicionem

redigit. XII. India cis Indum domita Indum transit Alexander Omphimque regem se et sua tradentem restituit. XIII. Abisares se dedit, Barzaëntes et Samaxus vincti in custodiam traduntur. Alexandri ad Hydaspen castra et bellum cum Poro: 326
cuius copiis varia arte distractis ripam adversam occupat Alexander. XIV. Indorum et Macedonum cruenta pugna: Pori captivi magnanimitas et Alexandri regis clementia.

LIBER VIIII.

I. Poro devicto, ad Hypasin usque penetrat Alexander variasque gentes et urbes, quarum mores describuntur, sibi subicit. II. Gangaridas et Prasios adgressurus milites fatigatos et militiam detrectantes oratione ad perseverantiam adhortatur. III. Coenus pro exercitu Alexandro respondet, se paratos quidem esse sequi, sed exhaustos esse victoriis: adsentiuntur ceteri duces et milites, quorum precibus victus rex ad Hydaspen revertitur classeque parata secundo amne devehitur. IV. Circa confluentem Hydaspis et Acesinis in Siborum fines pervenit indeque ad Mallos et Sudracas. Oratione ad milites seditiosos habita barbaros fugat eorumque oppidum contempto Demophonte vate obsidet. V. Alexander, qui praecipiti saltu se in urbem plenam armatorum solus immiserat, graviter vulneratus aegre summo periculo a suis eripitur. Magnum eius ex vulnere periculum. VI. Nondum satis curato vulnere barbaris illum perisse credentibus se ostendit: amicis rogantibus, ut saluti suae publicaeque parceret, generose respondet. VII. Graecorum quorundam in Bactriana colonorum defectio repressa. Malli et Sudracae se dedunt. Horratas Macedo et Dioxippus Atheniensis inparibus armis singulari certamine inter se pugnant. Victor Dioxippus paulo post inimicorum calumniis ultra modum irritatus se ipse interimit. VIII. Donis a legatis Indorum acceptis rex secundo Indo ad gentem Pataliam devehitur domitis gentibus flumen accolentibus. Ptolemaei vulnus miraculo sanatum. IX. Alexander cupidine visendi Oceanum 32[illegible]
correptus non sine periculis propter aestus maritimos et nautarum inperitiam tandem voti sui compos redditur. X. Nearcho relicto, ut cum classe per Oceanum reverteretur, ipse rex per Arabitas et Oritas et ingentia Cedrosiae deserta progreditur, ubi exercitus miserrime cum fame et pestilentia luctatur. Tandem in Carmaniam pervenit eamque luxurioso agmine peragrat, Bacchi per Indiam triumphum imitans.

LIBER X.

I. Cleander ceterique praefecti copiarum, quae in Media *relictae fuerant*, scelerum in ea provincia admissorum poenas *dant*. *Nearchi* et Onesicriti adventus. Alexandri de orbe ter-

rarum subigendo consilia. Orsines, Persa nobilissimus, insons supplicio adficitur. Litterae ex India et Europa acceptae. II. Dum Alexander Susis stativa habens Graeciam seditionibus perturbatam pacare studet, militum suorum inopiam sublevare, seniores domum remittere parat, in castris oritur seditio, quam tamen opposita regia auctoritate brevi ille conpescit. III. IV. Seditiosis supplicio adfectis, Asiaticorum militum contione advocata, eorum se opera posthac usurum dicit iisque corporis custodiam committit. Militum suorum paenitentia non
323 movetur. [Sequitur magna lacuna.] V. Rex moribundus exercitum salutat. Dicta eius ante obitum. Describitur luctus Macedonum. Darei mater audito eius obitu voluntariam mortem obit. Alexandri virtutes et vitia. VI. De successore inter Macedones consultatio et variae sententiae. VII. Arrhidaeum, Philippi ex pelice filium, fratrem Alexandri, regem salutat Meleager: filio Alexandri ex Roxane futuro Perdiccam et Leonnatum tutores destinat Pithon. In regiam peditibus stipatus inrumpit Arrhidaeus cum Meleagro: equitibus comitantibus ex urbe excedere statuunt Perdiccas et Leonnatus. VIII. Perdiccas e vitae periculo servatus campis occupatis Babylonem fame premit. Arrhidaeus pacis studiosus contentionem proposita media quadam ratione componere conatur. IX. Perdiccas, dum patrio more exercitum lustrat, Meleagrum et trecentos fere alios discordiae auctores dolo opprimit. X. Alexandri imperium dividit Perdiccas, summam Arrhidaeo et sibi, provincias alias aliis ducibus attribuens. Seritur rumor, Alexandrum veneno dato esse interemptum. Corpus eius Aegyptiorum et Chaldaeorum more curatum Ptolemaeus Alexandriam transfert.

Q. CURTI RUFI

HISTORIARUM

ALEXANDRI MAGNI

MACEDONIS

LIBER III.

Cap. I.

1 Inter haec Alexander ad conducendum ex Pelo- 1
ponneso militem Cleandro cum pecunia misso Lyciae
Pamphyliaeque rebus conpositis ad urbem Celaenas
exercitum admovit. Media illa tempestate moenia in- 2
terfluebat Marsyas amnis, fabulosis Graecorum carmi-
nibus inclitus. Fons eius ex summo montis cacumine 3
excurrens in subiectam petram magno strepitu aquarum
cadit: inde diffusus circumiectos rigat campos, liquidus
et suas dumtaxat undas trahens. Itaque color eius 4
placido mari similis locum poetarum mendacio fecit:
quippe traditum est nymphas amore amnis retentas
in illa rupe considere. Ceterum quamdiu intra muros 5
fluit, nomen suum retinet: at cum extra munimenta se
evolvit, maiore vi ac mole agentem undas Lycum ap-
pellant. Alexander quidem urbem destitutam ab suis 6
intrat, arcem vero, in quam confugerant, oppugnare
adortus caduceatorem praemisit, qui denuntiaret, ni
dederent, ipsos ultima esse passuros. Illi caduceatorem 7
in turrem et situ et opere multum editam perductum,
quanta esset altitudo, intueri iubent ac nuntiare Ale-
xandro, non eadem ipsum et incolas aestimatione muni-

menta metiri: se scire inexpugnabiles esse, ad ultimum
8 pro fide morituros. Ceterum ut circumsideri arcem et
omnia sibi in dies artiora esse viderunt, sexaginta dierum inducias pacti, ut, nisi intra eos auxilium Dareus ipsis misisset, dederent urbem, postquam nihil inde praesidii mittebatur, ad praestitutam diem permisere se regi.

9 Superveniunt deinde legati Atheniensium petentes, ut capti apud Granicum amnem redderentur sibi. Ille non hos modo, sed etiam ceteros Graecos restitui suis
10 iussurum respondit finito Persico bello. Ceterum Dareo imminens, quem nondum Euphraten superasse cognoverat, undique omnes copias contrahit, totis viribus tanti belli discrimen aditurus.

11 Phrygia erat, per quam ducebatur exercitus, plu- 2
12 ribus vicis quam urbibus frequens. Tunc habebat nobilem quondam Midae regiam. Gordium nomen est urbi, quam Sangarius amnis praeterfluit, pari intervallo
13 Pontico et Cilicio mari distantem. Inter haec maria angustissimum Asiae spatium esse conperimus, utroque in artas fauces conpellente terram. Quae quia continenti adhaeret, sed magna ex parte cingitur fluctibus, speciem insulae praebet ac, nisi tenue discrimen obice-
14 ret, quae nunc dividit maria, committeret. Alexander urbe in dicionem suam redacta Iovis templum intrat. Vehiculum, quo Gordium, Midae patrem vectum esse constabat, aspexit, cultu haud sane a vilioribus vulga-
15 tisque usu abhorrens. Notabile erat iugum adstrictum conpluribus nodis in semetipsos inplicatis et celantibus
16 nexus. Incolis deinde adfirmantibus, editam esse oraculo sortem, Asiae potiturum, qui inexplicabile vinculum solvisset, cupido incessit animo sortis eius explendae.
17 Circa regem erat et Phrygum turba et Macedonum, illa expectatione suspensa, haec sollicita ex temeraria regis fiducia: quippe serie vinculorum ita adstricta, ut, unde nexus inciperet quove se conderet, nec ratione nec visu perspici posset, solvere adgressus iniecerat
18 curam ei, ne in omen verteretur irritum inceptum. Ille

nequaquam diu luctatus cum latentibus nodis, 'Nihil', inquit, 'interest, quomodo solvantur': gladioque ruptis omnibus loris oraculi sortem vel elusit vel inplevit.

3 Cum deinde Dareum, ubicumque esset, occupare 19
statuisset, ut a tergo tuta relinqueret, Amphoterum
classi ad oram Hellesponti, copiis autem praefecit He-
gelochum, Lesbum et Chium Coumque praesidiis hostium
liberaturos. His talenta ad belli usum quingenta at- 20
tributa: ad Antipatrum et eos, qui Graecas urbes tue-
bantur, sexcenta missa: ex foedere naves sociis impe-
ratae, quae Hellesponto praesiderent. Nondum enim 21
Memnonem vita excessisse cognoverat, in quem omnes
intenderat curas, satis gnarus cuncta in expedito fore,
si nihil ab eo moveretur.

Iamque ad urbem Ancyram ventum erat, ubi nu- 22
mero copiarum inito Paphlagoniam intrat: huic iuncti
erant Heneti, unde quidam Venetos trahere originem
credunt. Omnis haec regio paruit regi datisque obsi- 23
dibus tributum, quod ne Persis quidem tulissent, pen-
dere ne cogerentur, inpetraverunt. Calas huic regioni 24
praepositus est: ipse adsumptis, qui ex Macedonia
nuper advenerant, Cappadociam petiit.

Cap. II.

4 At Dareus nuntiata Memnonis morte haud secus, 1
quam par erat, motus omissa omni alia spe statuit
ipse decernere: quippe quae per duces suos acta erant,
cuncta damnabat, ratus pluribus curam, omnibus afuisse
fortunam. Igitur castris ad Babylona positis, quo 2
maiore animo capesserent bellum, universas vires in
conspectum dedit et circumdato vallo, quod decem
milium armatorum multitudinem caperet, Xerxis exem-
plo numerum copiarum iniit. Orto sole ad noctem 3
agmina, sicut discripta erant, intravere vallum. Inde
emissa occupaverant Mesopotamiae campos, equitum
peditumque propemodum innumerabilis turba, maiorem
quam pro numero speciem ferens. Persarum erant 4
centum milia, in quis eques XXX inplebat. Medi decem

5 equitum, quinquaginta milia peditum habebant. Bar-
canorum equitum duo milia fuere, armati bipennibus
levibusque scutis cetrae maxime speciem reddentibus:
6 peditum decem milia pari armatu sequebantur. Ar-
menii quadraginta milia miserant peditum additis
septem milibus equitum. Hyrcani egregiorum equitum,
ut inter illas gentes, sex milia expleverant additis
7 equitibus mille Tapuris. Derbices quadraginta peditum
milia armaverant: pluribus aere aut ferro praefixae
hastae, quidam lignum igni duraverant. Hos quoque
8 duo milia equitum ex eadem gente comitata sunt. A
Caspio mari octo milium pedester exercitus venerat,
ducenti equites. Cum iis erant ignobiles aliae gentes:
duo milia peditum, equitum duplicem paraverant nu-
9 merum. His copiis triginta milia Graecorum mercede
conducta egregiae iuventutis adiecta. Nam Bactrianos
et Sogdianos et Indos ceterosque rubri maris accolas,
ignota etiam ipsi gentium nomina, festinatio prohi-
10 bebat acciri. Nec quicquam illi minus quam multitudo
militum defuit. Cuius tum universae aspectu admodum
laetus purpuratis solita vanitate spem eius inflantibus,
conversus ad Charidemum Atheniensem belli peritum
et ob exilium infestum Alexandro — quippe Athenis
iubente eo fuerat expulsus — percontari coepit, satisne
11 ei videretur instructus ad obterendum hostem. At ille,
et suae sortis et regiae superbiae oblitus: 'Verum', in-
quit, 'et tu forsitan audire noles et ego, nisi nunc
12 dixero, alias nequiquam confitebor. Hic tanti appa-
ratus exercitus, haec tot gentium et totius Orientis
excita sedibus suis moles finitimis potest esse terribi-
lis: nitet purpura auroque, fulget armis et opulentia,
quantam, qui oculis non subiecere, animis concipere
13 non possunt. Sed Macedonum acies, torva sane et in-
culta, clipeis hastisque immobiles cuneos et conferta
robora virorum tegit. Ipsi phalangem vocant, peditum
stabile agmen: vir viro, armis arma conserta sunt: ad
nutum monentis intenti sequi signa, ordines servare
14 didicerunt. Quod imperatur, omnes exaudiunt: obsi-

stere, circumire, discurrere in cornu, mutare pugnam
non duces magis quam milites callent. Ac ne auri 15
argentique studio teneri putes, adhuc illa disciplina
paupertate magistra stetit: fatigatis humus cubile est,
cibus, quem occuparunt, satiat, tempora somni artiora,
quam noctis sunt. Iam Thessali equites et Acarnanes 16
Aetolique, invicta bello manus, fundis, credo, et hastis
igne duratis repellentur! Pari robore opus est. In illa
terra, quae hos genuit, auxilia quaerenda sunt: ar-
gentum istud atque aurum ad conducendum militem
mitte'. Erat Dareo mite ac tractabile ingenium, nisi 17
etiam naturam plerumque fortuna corrumperet. Itaque
veritatis inpatiens hospitem ac supplicem, tunc cum
maxime utilia suadentem, abstrahi iussit ad capitale
supplicium. Ille ne tum quidem libertatis oblitus: 18
'Habeo', inquit, 'paratum mortis meae ultorem: ex-
petet poenas consilii mei spreti is ipse, contra quem
tibi suasi. Tu quidem licentia regni tam subito mutatus
documentum eris posteris, homines, cum se permisere
fortunae, etiam naturam dediscere.' Haec vociferan-
tem, quibus imperatum erat, iugulant. Sera deinde 19
paenitentia subiit regem ac vera dixisse confessus se-
peliri eum iussit.

Cap. III.

6 Thymodes erat, Mentoris filius, impiger iuvenis: 1
cui praeceptum est a rege, ut omnes peregrinos mili-
tes, in quis plurimum habebat spei, a Pharnabazo
acciperet: opera eorum usurum se in bello. Ipsi Phar-
nabazo tradit imperium, quod antea Memnoni dederat.
Anxium de instantibus curis agitabant etiam per 2
somnum species imminentium rerum, sive illas aegri-
tudo, sive divinatio animi praesagientis accersiit. Castra 3
Alexandri magno ignis fulgore conlucere ei visa sunt
et paulo post Alexander adduci ad ipsum in eo vestis
habitu, quo *quondam* ipse fuisset, equo deinde per
Babylona vectus subito cum ipso equo oculis esse
subductus. Ad haec vates varia interpretatione curam

distrinxerant: alii laetum id regi somnium esse dicebant, quod castra hostium arsissent, quod Alexandrum deposita regia veste in Persico et vulgari habitu per-
5 ductum ad se vidisset. Quidam contra augurabantur: quippe illustria Macedonum castra visa fulgorem Alexandro portendere, quod *vestem Persicam* ac vulgarem habuisset, haud ambigue regnum Asiae, quoniam in eodem habitu Dareus fuisset, cum appellatus est rex.
6 Vetera quoque omina, ut fere *fit*, sollicitudo revocaverat: recensebant enim Dareum in principio imperii vaginam acinacis Persicam iussisse mutari in eam formam, qua Graeci uterentur, protinusque Chaldaeos interpretatos, imperium Persarum ad eos transiturum,
7 quorum arma esset imitatus. Ceterum ipse et vatum responso, quod edebatur in vulgus, et specie, quae per somnum oblata erat, admodum laetus castra ad Euphraten moveri iubet.

8 Patrio more Persarum traditum est orto sole de- 7
mum procedere. Die iam illustri signum e tabernaculo regis bucina dabatur. Super tabernaculum, unde ab omnibus conspici posset, imago solis crystallo in-
9 clusa fulgebat. Ordo autem agminis erat talis. Ignis, quem ipsi sacrum et aeternum vocabant, argenteis al-
10 taribus praeferebatur. Magi proximi patrium carmen canebant. Magos trecenti et sexaginta quinque iuvenes sequebantur puniceis amiculis velati, diebus totius anni pares numero: quippe Persis quoque in totidem dies
11 discriptus est annus. Currum deinde Iovi sacratum albentes vehebant equi: hos eximiae magnitudinis equus, quem Solis appellabant, sequebatur. Aureae
12 virgae et albae vestes regentes equos adornabant. Haud procul erant vehicula decem multo auro argentoque
13 caelata. Sequebatur haec equitatus duodecim gentium variis armis et moribus. Proximi ibant, quos Persae Immortales vocant, ad decem milia. Cultus opulentiae barbarae non alios magis honestabat: illi aureos tor*ques, illi vestem* auro distinctam habebant manicatas-
14 *que tunicas, gemmis* etiam adornatas. Exiguo inter-

vallo, quos cognatos regis appellant, decem et quin-
que milia hominum. Haec vero turba, muliebriter
propemodum culta, luxu magis quam decoris armis
conspicua erat. Doryphoroe vocabantur proximum his 15
agmen, soliti vestem excipere regalem: hi currum regis
anteibant, quo ipse eminens vehebatur. Utrumque 16
currus latus deorum simulacra ex auro argentoque ex-
pressa decorabant: distinguebant internitentes gemmae
iugum, ex quo eminebant duo aurea simulacra cubi-
talia, quorum alterum Nini, alterum erat Beli. Inter
haec aquilam auream pinnas extendenti similem sacra-
8 verant. Cultus regis inter omnia luxuria notabatur: 17
purpureae tunicae medium album intextum erat, pallam
auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se
concurrerent, adornabant et zona aurea muliebriter 18
cinctus acinacem suspenderat, cui ex gemma vagina
erat. Cidarim Persae vocabant regium capitis insigne: 19
hoc caerulea fascia albo distincta circumibat. Currum 20
decem milia hastatorum sequebantur: hastas argento
exornatas, spicula auro praefixa gestabant. Dextra 21
laevaque regem ducenti ferme nobilissimi propinquorum
comitabantur. Horum agmen claudebatur triginta *mi-
libus* peditum, quos equi regis CCCC sequebantur. Inter- 22
vallo deinde unius stadii matrem Darei Sisigambim
currus vehebat et in alio erat coniux. Turba femi-
narum reginas comitantium equis vectabatur. Quin- 23
decim deinde, quas armamaxas appellabant, sequeban-
tur. In his erant liberi regis et quae educabant eos
spadonumque grex, haud sane illis gentibus vilis. Tum 24
regiae pelices trecentae et sexaginta *quinque* veheban-
tur, et ipsae regali cultu ornatuque. Post quas pecu-
niam regis sexcenti muli et trecenti cameli vehebant
praesidio sagittariorum prosequente. Propinquorum 25
amicorumque coniuges huic agmini proximae lixarum-
que et calonum greges vehebantur. Ultimi erant cum
suis quisque ducibus, qui cogerent agmen, leviter ar-
mati. Contra si quis aciem Macedonum intueretur, 26
dispar *facies* erat equis virisque non auro, non dis-

27 colori veste, sed ferro atque aere fulgentibus: agmen et
stare paratum et sequi, nec turba nec sarcinis prae-
grave, intentum ad ducis non signum modo, sed etiam
nutum. Et castris locus et exercitui commeatus sup-
28 petebant. Ergo Alexandro in acie miles non defuit:
Dareus, tantae multitudinis rex, loci, in quo pugna-
vit, angustiis redactus est ad paucitatem, quam in
hoste contempserat.

Cap. IV.

1 Interea Alexander Abistamene Cappadociae prae- 9
posito Ciliciam petens cum omnibus copiis *in* regio-
nem, quae castra Cyri appellatur, pervenerat. Stativa
illic habuerat Cyrus, cum adversus Croesum in Lydiam
2 duceret. Aberat ea regio quinquaginta stadia ab aditu,
quo Ciliciam intramus: Pylas incolae dicunt artissimas
fauces, munimenta, quae manu ponimus, naturali situ
3 imitantes. Igitur Arsames, qui Ciliciae praeerat, re-
putans, quid initio belli Memno suasisset, quondam
salubre consilium sero exequi statuit: igni ferroque
Ciliciam vastat, ut hosti solitudinem faciat: quidquid
usui potest esse, corrumpit sterile ac nudum solum,
4 quod tueri nequibat, relicturus. Sed longe utilius fuit
angustias aditus, qui Ciliciam aperit, valido occupare
praesidio iugumque opportune itineri imminens obti-
nere, unde inultus subeuntem hostem aut prohibere
5 aut opprimere potuisset: nunc paucis, qui callibus prae-
siderent, relictis retro ipse concessit, populator terrae,
quam a populationibus vindicare debebat. Ergo qui
relicti erant, proditos se rati ne conspectum quidem
hostis sustinere valuerunt, cum vel pauciores locum
6 obtinere potuissent. Namque perpetuo iugo montis 10
asperi ac praerupti Cilicia includitur: quod cum a mari
adsurgat, velut sinu quodam flexuque curvatum, rursus
7 altero cornu in diversum litus excurrit. Per hoc dor-
sum, qua maxime introrsus mari cedit, asperi tres
aditus et perangusti sunt, quorum uno Cilicia intranda
8 est. Campestris eadem, qua vergit ad mare, planitiem

eius crebris distinguentibus rivis: Pyramus et Cydnus,
incliti amnes, fluunt. Cydnus non spatio aquarum, sed
liquore memorabilis, quippe leni tractu e fontibus la-
bens puro solo excipitur nec torrentes incurrunt, qui
placide manantis alveum turbent. Itaque incorruptus 9
idemque frigidissimus, quippe multa riparum amoeni-
tate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare
evadit. Multa in ea regione monumenta vulgata car- 10
minibus vetustas exederat. Monstrabantur urbium se-
des Lyrnessi et Thebes, Typhonis quoque specus et
Corycium nemus, ubi crocum gignitur, ceteraque, in
quibus nihil praeter famam duraverat.
11 Alexander fauces iugi, quae Pylae appellantur, 11
intravit. Contemplatus locorum situm non alias magis
dicitur admiratus esse felicitatem suam: obrui potuisse
vel saxis confitebatur, si fuissent qui *in* subeuntes
propellerent. Iter vix quaternos capiebat armatos: 12
dorsum montis imminebat viae non angustae modo,
sed plerumque praeruptae, crebris oberrantibus rivis,
qui ex radicibus montium manant. Thracas tamen le- 13
viter armatos praecedere iusserat scrutarique calles, ne
occultus hostis in subeuntes erumperet. Sagittariorum
quoque manus occupaverat iugum: intentos arcus ha-
bebant moniti, non iter ipsos inire, sed proelium.
Hoc modo agmen pervenit ad urbem Tarson, cui tum 14
maxime Persae subiciebant ignem, ne opulentum op-
pidum hostis invaderet. At ille Parmenione ad inhi- 15
bendum incendium cum expedita manu praemisso,
postquam barbaros adventu suorum fugatos esse co-
gnovit, urbem a se conservatam intrat.

Cap. V.

12 Mediam Cydnus amnis, de quo paulo ante dictum 1
est, interfluit. Et tunc aestas erat, cuius calor non
aliam magis quam Ciliciae oram vapore solis accendit,
et diei fervidissimum tempus esse coeperat. Pulvere 2
simul ac sudore perfusum regem invitavit liquor flu-
minis, ut calidum adhuc corpus ablueret. Itaque veste

deposita in conspectu agminis — decorum quoque fu-
turum ratus, si ostendisset suis, levi et parabili cultu
corporis se esse contentum — descendit in flumen.
3 Vixque ingressi subito horrore artus rigere coeperunt,
pallor deinde suffusus est et totum propemodum corpus
4 vitalis calor liquit. Expiranti similem ministri manu
excipiunt nec satis compotem mentis in tabernaculum
deferunt. Ingens sollicitudo et paene iam luctus in
5 castris erat. Flentes querebantur, in tanto impetu
cursuque rerum omnis aetatis ac memoriae clarissimum
regem non in acie saltem, non ab hoste deiectum, sed
abluentem aqua corpus ereptum esse et extinctum.
6 Instare Dareum, victorem, antequam vidisset hostem.
Sibi easdem terras, quas victoria peragrassent, repe-
tendas: omnia aut ipsos aut hostes populatos: per
vastas solitudines, etiamsi nemo insequi velit, euntes
7 fame atque inopia debellari posse. Quem signum da-
turum fugientibus? quem ausurum Alexandro succe-
dere? Iam ut ad Hellespontum fuga penetrarint, clas-
8 sem, qua transeant, quem praeparaturum? Rursus in
ipsum regem misericordia versa illum florem iuventae,
illam vim animi, eundem regem et commilitonem di-
9 velli a se et abrumpi inmemores sui querebantur. Inter 13
haec liberius meare spiritus coeperat adlevabatque rex
oculos et paulatim redeunte animo circumstantes ami-
cos agnoverat: laxataque vis morbi ob hoc solum vide-
10 batur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animi autem
aegritudo corpus urguebat, quippe Dareum quinto die
in Cilicia fore nuntiabatur. Vinctum ergo se tradi et
tantam victoriam eripi sibi ex manibus obscuraque et
ignobili morte in tabernaculo extingui se querebatur.
11 Admissisque amicis pariter ac medicis: 'In quo me',
inquit, 'articulo rerum mearum fortuna deprehenderit,
cernitis. Strepitum hostilium armorum exaudire mihi
12 videor et, qui ultro intuli bellum, iam provocor. Da-
reus ergo cum tam superbas literas scriberet, fortunam
meam in consilio habuit: sed nequiquam, si mihi ar-
13 *bitrio meo curari licet.* Lenta remedia et segnes me-

dicos non expectant tempora mea: vel mori strenue quam tarde convalescere mihi melius est. Proinde, si quid opis, si quid artis in medicis est, sciant, me non tam mortis quam belli remedium quaerere.' Ingentem 14
omnibus incusserat curam tam praeceps temeritas eius. Ergo pro se quisque precari coepere, ne festinatione periculum augeret, sed esset in potestate medentium: inexperta remedia haud iniuria ipsis esse suspecta, 15
cum ad perniciem eius etiam a latere ipsius pecunia sollicitaret hostis. Quippe Dareus mille talenta inter- 16
fectori Alexandri daturum se pronuntiari iusserat. Itaque ne ausurum quidem quemquam arbitrabantur experiri remedium, quod propter novitatem posset esse suspectum.

Cap. VI.

14 Erat inter nobiles medicos, ex Macedonia regem 1
secutus, Philippus, natione Acarnan, fidus admodum regi: puero comes et custos salutis datus non ut regem modo, sed etiam ut alumnum eximia caritate diligebat. Is non praeceps se, sed strenuum remedium adferre 2
tantamque vim morbi potione medicata levaturum esse promisit. Nulli promissum eius placebat praeter ipsum, 3
cuius periculo pollicebatur. Omnia quippe facilius quam moram perpeti poterat: arma et acies in oculis erant et victoriam in eo positam esse arbitrabatur, si tantum ante signa stare potuisset, id ipsum, quod post diem tertium medicamentum sumpturus esset — ita enim medicus praedixerat — aegre ferens. Inter haec a 4
Parmenione, fidissimo purpuratorum, litteras accipit, quibus ei denuntiabat, ne salutem suam Philippo committeret: mille talentis a Dareo et spe nuptiarum sororis eius esse corruptum. Ingentem animo sollicitu- 5
dinem litterae incusserant et, quidquid in utramque partem aut metus aut spes subiecerat, secreta aestimatione pensabat. 'Bibere perseverem, ut, si venenum 6
datum fuerit, ne immerito quidem, quidquid acciderit, evenisse videatur? Damnem medici fidem? in taber-

naculo ergo me opprimi patiar? At satius est alieno
7 me mori scelere, quam metu nostro.' Diu animo in
diversa versato nulli, quid scriptum esset, enuntiat
epistolamque sigillo anuli sui inpresso pulvino, cui in-
8 cubabat, subiecit. Inter has cogitationes biduo ab- 15
sumpto illuxit a medico destinatus dies, et ille cum
9 poculo, in quo medicamentum diluerat, intravit. Quo
viso Alexander levato corpore in cubili epistolam a
Parmenione missam sinistra manu tenens accipit po-
culum et haurit interritus: tum epistolam legere Phi-
lippum iubet nec a vultu legentis movit oculos, ratus
aliquas conscientiae notas in ipso ore posse deprehen-
10 dere. Ille epistola perlecta plus indignationis quam
pavoris ostendit proiectisque amiculo et litteris ante
lectum: 'Rex', inquit, 'semper quidem spiritus meus
ex te pependit, sed nunc vere, arbitror, sacro et ve-
11 nerabili ore *tuo* trahitur. Crimen parricidii, quod mihi
obiectum est, tua salus diluet: servatus a me vitam
mihi dederis. Oro quaesoque, omisso metu patere me-
dicamentum concipi venis: laxa paulisper animum,
quem intempestiva sollicitudine amici sane fideles, sed
moleste seduli turbant.' Non securum modo haec vox,
sed etiam laetum regem ac plenum bonae spei fecit.
12 Itaque: 'Si di', inquit, 'Philippe, tibi permisissent,
quo maxime modo velles, animum experiri meum, alio
profecto voluisses, sed certiore, quam expertus es, ne
optasses quidem. Hac epistola accepta tamen, quod
dilueras, bibi: et nunc crede me non minus pro tua
fide quam pro mea salute esse sollicitum.' Haec elo-
13 cutus dextram Philippo offert. Ceterum tanta vis me- 16
dicamenti fuit, ut, quae secuta sunt, criminationem
Parmenionis adiuverint. Interclusus spiritus arte mea-
14 bat. Nec Philippus quicquam inexpertum omisit: ille
fomenta corpori admovit, ille torpentem nunc cibi,
15 nunc vini odore excitavit. Atque ut primum mentis
compotem esse sensit, modo matris sororumque, modo
tantae victoriae adpropinquantis admonere non destitit.
16 Ut vero medicamentum se diffudit in venas et sensim

toto corpore salubritas percipi potuit, primum animus vigorem suum, deinde corpus quoque expectatione maturius recuperavit: quippe post tertium diem, quam in hoc statu fuerat, in conspectum militum venit. Nec 17
avidius ipsum regem quam Philippum intuebatur exercitus: pro se quisque dextram eius amplexi grates habebant velut praesenti deo. Namque haud facile dictu est, praeter ingenitam illi genti erga reges suos venerationem, quantum huius utique regis vel admirationi dediti fuerint vel caritate flagraverint. Iam primum 18
nihil sine divina ope adgredi videbatur: nam cum praesto esset ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat. Aetas quoque vix tantis matura rebus, sed ab- 19
unde sufficiens omnia eius opera honestabat et, quae leviora haberi solent, plerumque militari gratiora vulgo sunt, exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitusque paulum a privato abhorrens, militaris vigor: quis 20
ille vel ingenii dotibus vel animi artibus, ut pariter carus ac venerandus esset, effecerat.

CAP. VII.

7 At Dareus nuntio de adversa valitudine eius ac- 1
cepto celeritate, quantam capere tam grave agmen poterat, ad Euphraten contendit iunctoque eo pontibus quinque tamen diebus traiecit exercitum Ciliciam occupare festinans. Iam Alexander viribus corporis re- 2
ceptis ad urbem Solos pervenerat: cuius potitus ducentis talentis multae nomine exactis arci praesidium militum inposuit. Vota deinde pro salute suscepta 3
per ludum atque otium reddens ostendit, quanta fiducia barbaros sperneret: quippe Aesculapio et Minervae ludos celebravit. Spectanti nuntius laetus adfertur 4
Halicarnasso Persas acie a suis esse superatos, Myndios quoque et Caunios et pleraque tractus eius suae facta dicionis. Igitur edito spectaculo ludicro castris- 5
que motis et Pyramo amne ponte iuncto ad urbem Mallum pervenit, inde alteris castris ad oppidum Catabolum. Ibi Parmenio regi occurrit: praemissus erat 6

adventare se senserit, cautum pro temerario factum,
delituisse inter angustias saltus ritu ignobilium fera-
rum, quae strepitu praetereuntium audito silvarum
11 latebris se occulerent. Iam etiam valitudinis simula-
tione frustrari suos milites. Sed non amplius ipsum
esse passurum detrectare certamen: in illo specu, in
quem pavidi recessissent, oppressurum esse cunctan-
12 tes. Haec magnificentius iactata quam verius. Cete- 20
rum pecunia omni rerumque pretiosissimis Damascum
Syriae cum modico praesidio militum missis, reliquas
copias in Ciliciam duxit, insequentibus more patrio
agmen coniuge ac matre. Virgines quoque cum parvo
filio comitabantur patrem.
13 Forte eadem nocte et Alexander ad fauces, quibus
Syria aditur, et Dareus ad eum locum, quem Amanicas
14 Pylas vocant, pervenit. Nec dubitavere Persae, quin
Isso relicta, quam ceperant, Macedones fugerent: nam
etiam saucii quidam et invalidi, qui agmen non po-
15 terant persequi, excepti erant. Quos omnis instinctu
purpuratorum barbara feritate saevientium praecisis
adustisque manibus circumduci, ut copias suas nosce-
rent, satisque omnibus spectatis nuntiare, quae vidis-
16 sent, regi suo iussit. Motis ergo castris superat Pi-
narum amnem, in tergis, ut credebat, fugientium hae-
surus. At illi, quorum amputaverat manus, ad castra 21
Macedonum penetrant, Dareum, quanto maximo cursu
17 posset, sequi nuntiantes. Vix fides habebatur. Itaque
speculatores *in* maritimas regiones praemissos explo-
rare *rex* iubet, ipse adesset, an praefectorum aliquis
18 speciem praebuisset universi venientis exercitus. Sed
cum speculatores reverterentur, procul ingens multi-
tudo conspecta est. Ignes deinde totis campis conlu-
cere coeperunt omniaque velut continenti incendio ar-
dere visa, cum incondita multitudo maxime propter
19 iumenta laxius tenderet. Itaque eo ipso loco metari
suos castra iusserat, laetus, quod omni expetierat
voto, in illis potissimum angustiis decernendum fore.
20 *Ceterum, ut solet* fieri, cum ultimi discriminis tempus

adventat, in sollicitudinem versa fiducia est. Illam ipsam fortunam, qua adspirante res tam prospere gesserat, verebatur nec iniuria ex his, quae tribuisset sibi, quam mutabilis esset, reputabat: unam superesse noctem, quae tanti discriminis moraretur eventum.
Rursus occurrebat, maiora periculis praemia et, sicut 21
dubium esset, an vinceret, ita illud utique certum esse,
honeste et cum magna laude moriturum. Itaque cor- 22
pora milites curare iussit ac deinde tertia vigilia instructos et armatos esse. Ipse in iugum editi montis escendit multisque conlucentibus facibus patrio more
sacrificium dis praesidibus loci fecit. Iamque tertium, 23
sicut praeceptum erat, signum tuba miles acceperat, itineri simul paratus ac proelio: strenueque iussi procedere oriente luce pervenerunt ad angustias, quas occupare decreverant. Dareum XXX inde stadia abesse
praemissi indicabant. Tunc consistere agmen iubet 24
armisque ipse sumptis aciem ordinat.

22 Dareo adventum hostium pavidi agrestes nuntiaverunt, vix credenti occurrere etiam, quos ut fugientes
sequebatur. Ergo non mediocris omnium animos *in-* 25
cessit formido — quippe itineri *quam* proelio aptiores
erant — raptimque arma capiebant. Sed ipsa festi- 26
natio discurrentium suosque ad arma vocantium maiorem metum incussit: alii in iugum montis evaserant, ut hostium agmen inde prospicerent, equos plerique frenabant. Discors exercitus nec ad unum intentus imperium vario tumultu cuncta turbaverat.
Dareus initio iugum montis cum parte copiarum occu- 27
pare statuit, et a fronte et a tergo circumiturus hostem, a mari quoque, quo dextrum eius cornu tege-
batur, alios obiecturus, ut undique urgueret. Praeter 28
haec viginti milia praemissa cum sagittariorum manu Pinarum amnem, qui duo agmina interfluebat, transire et obicere sese Macedonum copiis iusserat: si id praestare non possent, retrocedere in montes et occulte
circumire ultimos hostium. Ceterum destinata salu- 29
briter omni ratione potentior fortuna discussit: quippe ad

alii prae metu imperium exequi non audebant, alii
frustra exequebantur, quia, ubi partes labant, summa
turbatur.

Cap. IX.

1 Acies autem hoc modo stetit. Nabarzanes equi- 23
tatu dextrum cornu tuebatur additis funditorum sa-
2 gittariorumque viginti fere milibus. In eodem Thymo-
des erat, Graecis peditibus mercede conductis, triginta
milibus, praepositus. Hoc erat haud dubie robur
3 exercitus, par Macedonicae phalangi acies. In laevo
cornu Aristomedes Thessalus xx *milia* barbarorum
peditum habebat. In subsidiis pugnacissimas loca-
4 verat gentes. Ipsum regem in eodem cornu dimica-
turum tria milia delectorum equitum, adsueta corporis
custodia, et pedestris acies, quadraginta milia, seque-
5 bantur: Hyrcani deinde Medique equites: his proximi
ceterarum gentium, ultra eos dextra laevaque dispo-
siti. Hoc agmen, sicut dictum est, instructum vi milia
6 iaculatorum funditorumque antecedebant. Quidquid in
illis angustiis adiri poterat, inpleverant copiae, cor-
nuaque hinc ab iugo, illinc a mari stabant. Uxorem
matremque regis et alium feminarum gregem in me-
dium agmen acceperant.
7 Alexander phalangem, qua nihil apud Macedonas 24
validius erat, in fronte constituit. Dextrum cornu
Nicanor, Parmenionis filius, tuebatur: huic proximi
stabant Coenos et Perdiccas et Meleager *et* Ptolemaeus
8 et Amyntas, sui quisque agminis duces. In laevo,
quod ad mare pertinebat, Craterus et Parmenio erant,
sed Craterus Parmenioni parere iussus. Equites ab
utroque cornu locati: dextrum Macedones Thessalis ad-
9 iuncti, laevum Peloponnesii tuebantur. Ante hanc
aciem posuerat funditorum manum sagittariis admix-
tis. Thraces quoque et Cretenses ante agmen ibant,
10 et ipsi leviter armati. At iis, qui praemissi ab Dareo
iugum montis insederant, Agrianos opposuit ex
Thracia nuper advectos. Parmenioni autem praecepe-

rat, ut, quantum posset; agmen ad mare extenderet,
quo longius abesset acies montibus, quos occupaverant
barbari. At illi neque obstare venientibus nec circum- 11
ire praetergressos ausi funditorum maxime aspectu
territi profugerant eaque res Alexandro tutum agminis
latus, quod, ne superne incesseretur, timuerat, prae-
stitit. [xxx et duo armatorum ordines ibant, neque 12
enim latius extendi aciem patiebantur angustiae. Pau-
latim deinde laxare sese sinus montium et maius spa-
tium aperire coeperant, ita ut non pedes solum or-
dine incedere, sed etiam lateribus circumfundi posset
equitatus.]

Cap. X.

Iam in conspectu, sed extra teli iactum utraque 1
acies erat, cum priores Persae inconditum et trucem
sustulere clamorem. Redditur et a Macedonibus, maior 2
exercitus numero, iugis montium vastisque saltibus re-
percussus: quippe semper circumiecta nemora petrae-
que, quantamcumque accepere vocem, multiplicato
sono referunt. Alexander ante prima signa ibat, iden- 3
tidem manu suos inhibens, ne suspensi acrius ob ni-
miam festinationem concitato spiritu capesserent proe-
lium. Cumque agmini obequitaret, varia oratione, ut 4
cuiusque animis aptum erat, milites adloquebatur.
Macedones, tot bellorum in Europa victores, ad subi-
gendam Asiam atque ultima Orientis, non ipsius ma-
gis, quam suo ductu profecti, inveteratae virtutis ad-
monebantur. Illos terrarum orbis liberatores: emen- 5
sosque olim Herculis et Liberi patris terminos non
Persis modo, sed etiam omnibus gentibus impossituros
iugum. Macedonum provincias Bactra et Indos fore.
Minima esse, quae nunc intuerentur, sed omnia victoria
aperiri. Non in praeruptis petris Illyriorum et Thra- 6
ciae saxis sterilem laborem fore, spolia totius Orientis
offerri. Vix gladio futurum opus, totam aciem suo
pavore fluctuantem umbonibus posse propelli. Victor 7
ad haec Atheniensium Philippus pater invocabatur

domitaeque nuper Boeotiae et urbis in ea nobilissimae
ad solum dirutae species repraesentabatur animis. Iam
Granicum amnem, tot urbes aut expugnatas aut in
fidem acceptas, omnia, quaecunque post tergum erant,
8 strata et pedibus ipsorum subiecta memorabat. Cum
adierat Graecos, admonebat, ab his gentibus inlata
Graeciae bella Darei prius, deinde Xerxis insolentia,
aquam ipsos terramque poscentium, ut neque fon-
tium haustum nec solitos cibos relinquerent deditis.
9 Ab his templa ruinis et ignibus esse deleta, urbes
eorum expugnatas, foedera divini humanique iuris vio-
10 lata referebat. Illyrios vero et Thracas, rapto vivere
adsuetos, aciem hostium auro purpuraque fulgentem
intueri iubebat, praedam, non arma gestantem: irent
et inbellibus feminis aurum viri eriperent, aspera mon-
tium suorum iuga nudasque calles et perpetuo rigentes
gelu ditibus Persarum campis agrisque mutarent.

Cap. XI.

1 Iam ad teli iactum pervenerant, cum Persarum 26
equites ferociter in laevum cornu hostium invecti sunt:
quippe Dareus equestri proelio decernere optabat, pha-
langem Macedonici exercitus robur esse coniectans.
Iamque etiam dextrum Alexandri cornu circumibatur.
2 Quod ubi Macedo conspexit, duabus alis equitum ad
iugum montis iussis subsistere, ceteros in medium
3 belli discrimen strenue transfert. Subductis deinde ex
acie Thessalis equitibus praefectum eorum occulte cir-
cumire tergum suorum iubet Parmenionique coniungi
4 et, quod is imperasset, inpigre exequi. Iamque in-
missi in medium Persarum undique circumfusi egregie
regem tuebantur, sed conferti et quasi cohaerentes
tela vibrare non poterant: simul erant emissa, in
eosdem concurrentia inplicabantur levique et vano
ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cade-
bant. Ergo comminus pugnam coacti conserere gla-
5 *dios inpigre* stringunt. Tum vero multum sanguinis
fusum est: duae quippe acies ita cohaerebant, ut

armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent.
Non timido, non ignavo cessare tum licuit: collato
pede, quasi singuli inter se dimicarent, in eodem ve-
stigio stabant, donec vincendo locum sibi facerent.
Tum demum ergo promovebant gradum, cum hostem 6
prostraverant. At illos novus excipiebat adversarius
fatigatos, nec vulnerati, ut alias solent, acie poterant
excedere, cum hostis instaret a fronte, a tergo sui
7 urgerent. Alexander non ducis magis quam militis 7
munia exequebatur, opimum decus caeso rege expe-
tens: quippe Dareus curru sublimis eminebat, et suis
ad se tuendum et hostibus ad incessendum ingens in-
citamentum. Ergo frater eius Oxathres, cum Alexan- 8
drum instare ei cerneret, equites, quibus praeerat,
ante ipsum currum regis obiecit. Armis et robore
corporis multum super ceteros eminens, animo vero
et pietate in paucis insignis, illo utique proelio cla-
rus, alios inprovide instantes prostravit, alios in fugam
avertit. At Macedones, *qui* circa regem erant, mutua 9
adhortatione firmati cum ipso in equitum agmen in-
rumpunt. Tum vero similis ruinae strages erat. Circa
currum Darei iacebant nobilissimi duces, ante oculos
regis egregia morte defuncti, omnes in ora proni,
sicut dimicantes procubuerant, adverso corpore vulne-
ribus acceptis. Inter hos Atizyes et Rheomithres et 10
Sabaces, praetor Aegypti, magnorum exercituum prae-
fecti, noscitabantur: circa eos cumulata erant peditum
equitumque obscurior turba. Macedonum quoque non
quidem multi, sed promptissimi tamen caesi sunt:
inter quos Alexandri dextrum femur leviter mucrone
perstrictum est. Iamque qui Dareum vehebant equi, 11
confossi hastis et dolore efferati iugum quatere et
regem curru excutere coeperant: cum ille veritus, ne
vivus veniret in hostium potestatem, desilit et in
equum, qui ad hoc ipsum sequebatur, inponitur in-
signibus quoque imperii, ne fugam proderent, indecore
abiectis. Tum vero ceteri dissipantur metu et, qua 12
cuique ad fugam patebat via, erumpunt arma iacientes,

quae paulo ante ad tutelam corporum sumpserant:
13 adeo pavor etiam auxilia formidat. Instabat fugien-
tibus eques a Parmenione emissus, et forte in illud
cornu omnes fuga abstulerat. At in dextro Persae
14 Thessalos equites vehementer urgebant. Iamque una
ala ipso inpetu proculcata erat: cum Thessali strenue
circumactis equis dilapsi rursus in proelium redeunt
sparsosque et inconpositos victoriae fiducia barbaros
15 ingenti caede prosternunt. Equi pariter equitesque
Persarum, serie lamnarum graves, id genus pugnae,
quod celeritate maxime constat, aegre moliebantur:
quippe in circumagendis equis suis *eos* Thessali inulti
occupaverant.

16 Hac tam prospera pugna nuntiata Alexander, non 28
ante ausus persequi barbaros, utrimque iam victor
17 instare fugientibus coepit. Haud amplius regem quam
mille equites sequebantur, cum ingens multitudo
hostium cederet. Sed quis aut in victoria aut in fuga
copias numerat? Agebantur ergo a tam paucis pe-
corum modo et idem metus, qui cogebat fugere, fu-
18 gientes morabatur. At Graeci, qui in Darei partibus
steterant, Amynta duce — praetor hic Alexandri fue-
rat, tunc transfuga — abrupti a ceteris haud sane
19 fugientibus similes evaserant. Barbari longe diversam
fugam intenderunt: alii, qua rectum iter in Persidem
ducebat, quidam circuitu rupes saltusque montium oc-
20 cultos petivere, pauci castra Darei. Sed iam illa quo-
que victor intraverat, omni quidem opulentia ditia.
Ingens auri argentique pondus, non belli sed luxuriae
apparatum, diripuerant milites. Cumque plus raperent,
quam capere possent, passim strata erant itinera vilio-
ribus sarcinis, quas in comparatione meliorum avaritia
21 contempserat. Iamque ad feminas perventum erat,
quibus quo cariora ornamenta sunt, violentius detrahe-
bantur: ne corporibus quidem vis ac libido parcebat.
22 Omni planctu tumultuque, prout cuique fortuna erat,
castra repleverant, nec ulla facies mali deerat, cum
per omnes ordines aetatesque victoris crudelitas ac

licentia vagaretur. Tunc vero inpotentis fortunae spe- 23
cies conspici potuit, cum ii, qui Dareo tabernaculum
exornaverant, omni luxu et opulentia instructum, eadem
illa Alexandro, quasi veteri domino, reservabant. Nam-
que id solum intactum omiserant milites ita tradito
more, ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.
Sed omnium oculos animosque in semet averterant 24
captivae mater coniuxque Darei: illa non maiestate
solum, sed etiam aetate venerabilis, haec formae pulchri-
tudine ne illa quidem sorte corruptae. Receperat in
sinum filium nondum sextum annum aetatis egressum,
in spem tantae fortunae, quantam pater eius paulo
ante amiserat, genitum. At in gremio anus aviae ia- 25
cebant adultae duae virgines, non suo tantum, sed
etiam illius maerore confectae. Ingens circa eam no-
bilium feminarum turba constiterat laceratis crinibus
abscissaque veste, pristini decoris immemores, reginas
dominasque veris quondam, tunc alienis nominibus in-
vocantes. Illae suae calamitatis oblitae, in utro cornu 26
Dareus stetisset, quae fortuna discriminis fuisset, requi-
rebant: negabant se captas, si viveret rex. Sed illum
equos subinde mutantem longius fuga abstulerat.

In acie autem caesa sunt Persarum peditum C mi- 27
lia, decem equitum. At a parte Alexandri ad quat-
tuor *milia* quingenti saucii fuere, ex peditibus CCC
omnino et duo desiderati sunt, equitum centum quin-
quaginta interfecti. Tantulo inpendio ingens victoria
stetit.

Cap. XII.

Rex quidem Dareum persequendo fatigatus, post- 1
quam et nox adpetebat et consequendi spes non erat,
in castra paulo ante a suis capta pervenit. Invitari 2
deinde amicos, quibus maxime adsueverat, iussit,
quippe summa dumtaxat cutis in femine perstricta
non prohibebat interesse convivio: cum repente e 3
proximo tabernaculo lugubris clamor barbaro ululatu
planctuque permixtus epulantes conterruit. Cohors

quoque, quae excubabat ad tabernaculum regis, verita,
ne maioris motus principium esset, armare se coe-
4 perat. Causa subiti pavoris fuit, quod mater uxor-
que Darei cum captivis nobilibus regem, quem inter-
fectum esse credebant, ingenti gemitu eiulatuque
5 deflebant. Unus namque e captivis spadonibus, qui
forte ante ipsarum tabernaculum steterat, amiculum,
quod Dareus, sicut paulo ante dictum est, ne cultu
proderetur, abiecerat, in manibus eius, qui repertum
ferebat, agnovit ratusque interfecto detractum esse
6 falsum nuntium mortis eius attulerat. Hoc mulierum
errore conperto Alexander fortunae Darei et pietati
earum inlacrimasse fertur. Ac primo Mithrenem, qui
Sardis tradiderat, peritum linguae Persicae, ire ad
7 consolandas eas iusserat. Veritus deinde, ne proditor
captivarum iram doloremque renovaret, Leonnatum ex
purpuratis suis misit, iussum indicare, falso lamentari
eas vivum. Ille cum paucis armigeris in tabernaculum,
in quo captivae erant, pervenit missumque se a rege
8 nuntiare iubet. At ii, qui in vestibulo erant, ut ar-
matos conspexere, rati actum esse de dominis, in ta-
bernaculum currunt, vociferantes, adesse supremam
9 horam missosque, qui occiderent captas. Itaque, ut
quae nec prohibere possent nec admittere auderent,
nullo responso dato tacitae opperiebantur victoris ar-
10 bitrium. Leonnatus, expectato diu, qui se introduce-
ret, postquam nemo procedere audebat, relictis in ve-
stibulo satellitibus intrat in tabernaculum. Ea ipsa
res turbaverat feminas, quod inrupisse non admissus
11 videbatur. Itaque mater et coniux provolutae ad
pedes orare coeperunt, ut, priusquam interficerentur,
Darei corpus ipsis patrio more sepelire permitteret:
functas supremo in regem officio inpigre sese mori-
12 turas. *At* Leonnatus: et vivere Dareum et ipsas non
incolumes modo, sed etiam apparatu pristinae fortunae
reginas fore. Tum demum Darei mater adlevari se
passa est.

13 *Alexander post*ero die cum cura sepultis militibus, 31

quorum corpora invenerat, Persarum quoque nobilissimis eundem honorem haberi iubet matrique Darei permittit, quos vellet, patrio more sepeliret. Illa paucos 14
arta propinquitate coniunctos pro habitu praesentis fortunae humari iussit, apparatum funerum, quo Persae suprema officia celebrarent, invidiosum fore existimans, cum victores haud pretiose cremarentur. Iamque iustis 15
defunctorum corporibus solutis praemittit ad captivas, qui nuntiarent, ipsum venire, inhibitaque comitantium turba tabernaculum cum Hephaestione intrat. Is longe 16
omnium amicorum carissimus erat regi, cum ipso pariter eductus, secretorum omnium arbiter: libertatis quoque in admonendo eo non alius *magis* ius habebat, quod tamen ita usurpabat, ut magis a rege permissum, quam vindicatum ab eo videretur: et sicut aetate par erat regi, ita corporis habitu praestabat. Ergo reginae illum esse regem ratae suo more vene- 17
ratae sunt. Inde ex captivis spadonibus, quis Alexander esset, monstrantibus Sisigambis advoluta est pedibus eius, ignorationem numquam antea visi regis excusans. Quam manu adlevans rex, 'Non errasti', inquit, 'mater, nam et hic Alexander est'. Equidem hac con- 18
tinentia animi si ad ultimum vitae perseverare potuisset, feliciorem fuisse crederem, quam visus est esse, cum Liberi patris imitaretur triumphum, usque ab Hellesponto ad Oceanum omnes gentes victoria emensus. Sic vicisset profecto superbiam atque iram, mala 19
invicta: sic abstinuisset inter epulas caedibus amicorum egregiosque bello viros et tot gentium secum domitores indicta causa veritus esset occidere. Sed nondum for- 20
tuna se animo eius superfuderat: itaque orientem tam moderate et prudenter tulit, ad ultimum magnitudinem eius non cepit. Tunc quidem ita se gessit, 21
ut omnes ante eum reges et continentia et clementia vincerentur. Virgines reginas excellentis formae tam sancte habuit, quam si eodem quo ipse parente genitae forent: coniugem eiusdem, quam nulla aetatis 22
suae *pulchritudine* corporis vicit, adeo ipse non vio-

lavit, ut summam adhibuerit curam, ne quis captivo
corpori inluderet: omnem cultum reddi feminis iussit,
23 nec quicquam ex pristinae fortunae magnificentia ca-
24 ptivis praeter fiduciam defuit. Itaque Sisigambis, 'Rex',
inquit, 'mereris, ut ea precemur tibi, quae Dareo nostro
quondam precatae sumus, nec invidia dignus es, qui
tantum regem non felicitate solum, sed etiam aequi-
25 tate superaveris. Tu quidem matrem me et reginam
vocas, sed ego me tuam famulam esse confiteor. Et
praeteritae fortunae fastigium capio et praesentis iugum
pati possum: tua interest, quantum in nos licuerit, si
id potius clementia quam saevitia vis esse testatum.'
26 Rex bonum animum habere eas iussit. Darei filium
collo suo admovit: atque nihil ille conspectu tum
primum a se visi conterritus cervicem eius manibus
amplectitur. Motus ergo rex constantia pueri He-
phaestionem intuens, 'Quam vellem', inquit, 'Dareus
aliquid ex hac indole hausisset!' Tum tabernaculo
egressus.
27 Tribus aris in ripa Pinari amnis Iovi atque Her- 33
culi Minervaeque sacratis Syriam petit Damascum, ubi
regis gaza erat, Parmenione praemisso.

CAP. XIII.

1 Qui cum processisset et Darei satrapam *opperiri*
se conperisset, veritus, ne paucitas suorum sperne-
2 retur, accersere maiorem manum statuit. Sed forte
in exploratores ab eo praemissos incidit natione Mar-
dus, qui ad Parmeniona perductus litteras ad Alexan-
drum a praefecto Damasci missas tradit ei nec dubi-
tare eum, quin omnem regiam supellectilem cum pe-
3 cunia traderet, adiecit. Parmenio adservari eo iusso
litteras aperit, in quis erat scriptum, ut mature Alex-
ander aliquem ex ducibus suis mitteret cum manu
exigua, *cui traderet*, *quae*cumque rex penes ipsum re-
liquisset: itaque Mardum datis comitibus ad prodi-
4 torem remittit. Ille e manibus custodientium lapsus
Damascum ante lucem intrat. Turbaverat ea res

Parmenionis animum insidias timentis et ignotum iter
sine duce non audebat ingredi. Felicitati tamen regis
sui confisus agrestes, qui duces itineris essent, excipi
iussit. Quibus celeriter repertis quarto die ad urbem
pervenit iam metuente praefecto, ne sibi fides habita
non esset. Igitur quasi parum munimentis oppidi 5
fidens ante solis ortum pecuniam regiam — gazam
Persae vocant — cum pretiosissimis rerum efferri iubet,
fugam simulans, re vera, ut praedam hosti offerret.
34 Multa milia virorum feminarumque excedentem oppido 6
sequebantur, omnibus miserabilis turba praeter eum,
cuius fidei commissa erat. Quippe quo maior prodi-
tionis merces foret, obicere hosti parabat gratiorem
omni pecunia praedam, nobiles viros, praetorum Darei
coniuges liberosque, praeter hos Graecarum urbium le-
gatos, quos Dareus, velut in arce tutissima, in prodi-
toris reliquerat manibus. Gangabas Persae vocant hu- 7
meris onera portantes: hi cum *hiemem* tolerare non
possent — quippe procella subito nivem effuderat et
humus rigebat gelu tum adstricta — vestes, quas cum
pecunia portabant, auro et purpura insignes induunt
nullo prohibere auso, cum fortuna regis etiam humil-
limis in ipsum licentiam faceret. Praebuere ergo Par- 8
menioni non spernendi agminis speciem. Qui inten-
tiore cura suos quasi ad iustum proelium paucis
adhortatus equis calcaria iubet subdere et acri impetu
in hostem evehi. At illi, quis sub oneribus erant omis- 9
sis, per metum capessunt fugam: armati quoque, qui
eos prosequebantur, eodem metu arma iactare ac nota
deverticula petere coeperunt. Praefectus, quasi et ipse 10
conterritus, simulans cuncta pavore conpleverat. Iace-
bant totis campis opes regiae, illa pecunia stipendio
ingenti militum praeparata, ille cultus tot nobilium
virorum, tot illustrium feminarum, aurea vasa, aurei 11
freni, tabernacula regali magnificentia ornata, vehicula
quoque a suis destituta, ingentis opulentiae plena,
facies etiam praedantibus tristis, si qua res avaritiam
moraretur. Quippe tot annorum incredibili et fidem

excedente fortuna cumulata tunc alia stirpibus lace-
rata, alia in caenum demersa cernebantur: non suffi-
12 ciebant praedantium manus praedae. Iamque etiam
ad eos, qui primi fugerant, ventum erat. Feminae
pleraeque parvos trahentes liberos ibant: inter quas
tres fuere virgines, Ochi, qui ante Dareum regnaverat,
filiae, olim quidem ex fastigio paterno rerum muta-
tione detractae, sed tum sortem earum crudelius ad-
13 gravante fortuna. In eodem grege uxor quoque eius-
dem Ochi fuit Oxathrisque — frater hic erat Darei —
filia et coniux Artabazi, principis purpuratorum, filius-
14 que, cui Ilioneo fuit nomen. Pharnabazi quoque, cui
summum imperium maritimae orae rex dederat, uxor
cum filio excepta est, Mentoris filiae tres ac nobilis-
simi ducis Memnonis coniux et filius: vixque ulla
15 domus purpurati fuit tantae cladis *expers. Item capti
sunt* Lacedaemonii et Athenienses societatis fide vio-
lata Persas secuti, Aristogiton et Dropides et Iphi-
crates, inter Athenienses genere famaque longe cla-
rissimi, Lacedaemonii Pausippus et Onomastorides cum
Monimo et Callicratide, hi quoque domi nobiles.
16 Summa pecuniae signatae fuit talentum II milia et
sescenta, facti argenti pondus quingenta aequabat.
Praeterea XXX milia hominum cum VII milibus iumen-
17 torum dorso onera portantium capta sunt. Ceterum
tantae fortunae proditorem *di, seri* saepe ultores, cele-
riter debita poena persecuti sunt. Namque unus e
consciis eius, credo, regis vicem etiam in illa sorte
reveritus, interfecti proditoris caput ad Dareum tulit,
opportunum solacium prodito: quippe et ultus inimicum
erat et nondum in omnium animis memoriam maie-
statis suae exolevisse cernebat.

Q. CURTI RUFI
HISTORIARUM
ALEXANDRI MAGNI
MACEDONIS

LIBER IV.

Cap. I.

1 Dareus, tanti modo exercitus rex, qui triumphantis 1
magis quam dimicantis more curru sublimis inierat
proelium, per loca, quae prope immensis agminibus
inpleverat, iam inania et ingenti solitudine vasta, fu-
giebat. Pauci regem sequebantur: nam nec eodem 2
omnes fugam intenderant et deficientibus equis cursum
eorum, quos rex subinde mutabat, aequare non pote-
rant. Onchas deinde pervenit, ubi excepere eum 3
Graecorum quattuor milia: non segnius tamen ad Eu-
phraten contendit, id demum credens fore ipsius, quod
celeritate praecipere potuisset.

At Alexander Parmenionem, per quem apud Da- 4
mascum recepta erat praeda, iussum eam ipsam et
captivos diligenti adservare custodia, Syriae, quam
Coelen vocant, praefecit. Novum imperium Syri non- 5
dum belli cladibus satis domiti aspernabantur: sed ce-
leriter subacti oboedienter imperata fecerunt. Aradus
quoque insula deditur regi. Maritimam tum oram et 6
pleraque longius etiam a mari recedentia rex eius in-
sulae Strato possidebat: quo in fidem accepto castra
2 movit ad urbem Marathon. Ibi illi litterae a Dareo

redduntur, quibus ut superbe scriptis vehementer
offensus est: praecipue eum movit, quod Dareus sibi
regis titulum nec eundem Alexandri nomini adscri-
8 pserat. Postulabat autem magis quam petebat, ut ac-
cepta pecunia, quantamcumque tota Macedonia caperet,
matrem sibi et coniugem liberosque restitueret. De
9 regno aequo, si vellet, Marte contenderet. Si saniora
consilia tandem pati potuisset, contentus patrio cederet
alieni imperii finibus, socius amicusque esset. In ea
10 se fidem et dare paratum et accipere. Contra Alex-
ander in hunc maxime modum rescripsit: 'Rex
Alexander Dareo S. Cuius nomen sumpsisti, Dareus
Graecos, qui oram Hellesponti tenent, coloniasque
Graecorum Ionias omni clade vastavit, cum magno
deinde exercitu mare traiecit inlato Macedoniae et
11 Graeciae bello. Rursus Xerxes gentis eiusdem ad op-
pugnandos nos cum immanium barbarorum copiis
venit: qui navali proelio victus Mardonium tamen re-
liquit in Graecia, ut absens quoque popularetur urbes,
12 agros ureret. Philippum vero, parentem meum, quis
ignorat ab iis interfectum esse, quos ingentis pecuniae
spe sollicitaverant vestri? Inpia enim bella suscipitis
et, cum habeatis arma, licemini hostium capita: sicut
tu proxime talentis mille, tanti exercitus rex, percus-
13 sorem in me emere voluisti. Repello igitur bellum,
non infero. Et di quoque pro meliore stant causa:
magnam partem Asiae in dicionem redegi meam, te
ipsum acie vici. Quem etsi nihil a me inpetrare opor-
tebat, utpote qui ne belli quidem in me iura servave-
ris, tamen, si veneris supplex, et matrem et coniugem
14 et liberos sine pretio recepturum esse promitto. Et
vincere et consulere victis scio. Quod si te com-
mittere nobis times, dabimus fidem inpune venturum.
De cetero, cum mihi scribes, memento non solum regi
te, sed etiam tuo scribere.' Ad hanc perferendam Ther-
sippus est missus.

15 *In Phoenicen deinde* descendit et oppidum Byblon 3
traditum recepit. Inde ad Sidona ventum est, urbem

vetustate famaque conditorum inclitam. Regnabat in 16
ea Strato, Darei opibus adiutus..... Sed quia dedi-
tionem magis popularium quam sua sponte fecerat,
regno visus indignus Hephaestionique permissum, ut,
quem eo fastigio *e* Sidoniis dignissimum arbitraretur,
constitueret regem. Erant Hephaestioni *duo* hospites, 17
clari inter suos iuvenes: qui facta ipsis potestate re-
gnandi negaverunt, quemquam patrio more in id fasti-
gium recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus He- 18
phaestion magnitudinem animi spernentis, quod alii
per ignes ferrumque peterent, 'Vos quidem macti vir-
tute', inquit, 'estote, qui primi intellexistis, quanto
maius esset regnum fastidire quam accipere. Ceterum
date aliquem regiae stirpis, qui meminerit a vobis ac-
ceptum habere se regnum.' Atque illi, cum multos im- 19
minere tantae spei cernerent singulis amicorum
Alexandri ob nimiam regni cupiditatem adulantes,
statuunt neminem esse potiorem quam Abdalonymum
quendam, longa quidem cognatione stirpi regiae ad-
nexum, sed ob inopiam suburbanum hortum exigua
colentem stipe. Causa ei paupertatis sicut plerisque 20
probitas erat: intentusque operi diurno strepitum ar-
morum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat.
4 Subito deinde, de quibus ante dictum est, cum regiae 21
vestis insignibus hortum intrant, quem forte steriles
herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tum rege 22
eo salutato alter ex his, 'Habitus', inquit, 'hic vestis,
quem cernis in meis manibus, cum isto squalore per-
mutandus tibi est. Ablue corpus inluvie tetrisque
sordibus squalidum: cape regis animum et in eam
fortunam, qua dignus es, istam continentiam perfer.
Et cum in regali solio residebis, vitae necisque om-
nium civium dominus, cave obliviscaris *habitus*, in quo
accipis regnum, immo, hercule, propter quem.' Som- 23
nio similis res Abdalonymo videbatur: interdum, satisne
sani essent, qui tam proterve sibi inluderent, percon-
tabatur. Sed ut cunctanti squalor ablutus est et in-
iecta vestis purpura auroque distincta et fides a iuran-

tibus facta, serio iam rex iisdem comitantibus in re-
24 giam pervenit. Fama deinde, ut solet, strenue tota
urbe discurrit. Aliorum studium, aliorum indignatio
eminebat: divitissimus quisque humilitatem inopiam-
25 que eius apud amicos Alexandri criminabatur. Ad-
mitti eum rex protinus iussit diuque contemplatus,
'Corporis', inquit, 'habitus famae generis non repu-
gnat: sed libet scire, inopiam qua patientia tuleris?'
Tum ille, 'Utinam', inquit, 'eodem animo regnum
pati possim! hae manus suffecere desiderio meo: nihil
26 habenti nihil defuit.' Magnae indolis specimen ex
hoc sermone Abdalonymi cepit. Itaque non Stratonis
modo regiam supellectilem attribui ei iussit, sed ple-
raque etiam ex Persica praeda, regionem quoque urbi
adpositam dicioni eius adiecit.

27 Interea Amyntas, quem ad Persas ab Alexandro 5
transfugisse diximus, cum quattuor milibus Graecorum
ipsum ex acie persecutis fuga Tripolin pervenit. Inde
in naves militibus inpositis Cyprum transmisit et, cum
in illo statu rerum id quemque, quod occupasset,
habiturum arbitraretur velut certo iure possessum,
Aegyptum petere decrevit, utrique regi hostis et
28 semper ex ancipiti mutatione temporum pendens. Hor-
tatusque milites ad spem tantae rei docet Sabacen,
praetorem Aegypti, cecidisse in acie: Persarum prae-
sidium et sine duce esse et invalidum, Aegyptios
semper praetoribus eorum infestos pro sociis ipsos,
29 non pro hostibus aestimaturos. Omnia experiri neces-
sitas cogebat: quippe cum primas spes fortuna desti-
tuit, futura praesentibus videntur esse potiora. Igitur
conclamant, duceret, quo videretur. Atque ille uten-
dum animis, dum spe calerent, ratus, ad Pelusii
ostium penetrat, simulans a Dareo se esse praemis-
30 sum. Potitus ergo Pelusii Memphim copias promovit:
ad cuius famam Aegyptii, vana gens et novandis quam
gerendis aptior rebus, ex suis quique vicis urbibusque
huc [ipsum] concurrunt ad delenda praesidia Persarum.
31 *Qui territi tamen* spem retinendi Aegyptum non omi-

serunt: sed eos Amyntas proelio superatos in urbem
conpellit castrisque positis victores ad populandos agros
discurrunt: velut in medio positis praedis hostium
cuncta agebantur. Itaque Mazaces, quamquam infelici 32
proelio suorum animos territos esse cognoverat, tamen
palantes et victoriae fiducia incautos ostentans per-
pulit, ne dubitarent ex urbe erumpere et res amissas
reciperare. Id consilium non ratione prudentius, quam 33
eventu felicius fuit: ad unum omnes cum ipso duce
occisi sunt. Has poenas Amyntas utrique regi dedit,
nihilo magis ei, ad quem transfugerat, fidus, quam
illi, quem deseruerat.

6 Darei praetores, qui proelio apud Isson super- 34
fuerant, cum omni manu, quae fugientes secuta erat,
adsumpta etiam Cappadocum et Paphlagonum iuventute
Lydiam reciperare temptabant. Antigonus, praetor 35
Alexandri, Lydiae praeerat: qui quamquam plerosque
militum ex praesidiis ad regem dimiserat, tamen bar-
baris spretis in aciem suos eduxit. Eadem illic quo-
que fortuna partium fuit: tribus proeliis alia atque
alia regione commissis Persae funduntur. Eodem tem- 36
pore classis Macedonum ex Graecia accita Aristome-
nen, qui ad Hellesponti oram reciperandam a Dareo
erat missus, captis eius aut eversis navibus superat.
A Milesiis deinde Pharnabazus, praefectus Persicae 37
classis, pecunia exacta et praesidio in urbem Chium
introducto centum navibus Andrum et inde Siphnum
petiit. Has quoque insulas praesidiis occupat, pecunia
multat.

Magnitudo belli, quod ab opulentissimis Europae 38
Asiaeque regibus in spem totius orbis occupandi ge-
rebatur, Graeciae quoque et Cretae arma commoverat.
Agis, Lacedaemoniorum rex, octo milibus Graecorum, 39
qui ex Cilicia profugi domos repetierant, contractis
bellum Antipatro, Macedoniae praefecto, moliebatur.
Cretenses has aut illas partes secuti nunc Spartano- 40
rum, nunc Macedonum praesidiis occupabantur. Sed

leviora inter illos fuere discrimina unum certamen, ex quo cetera pendebant, intuente fortuna.

Cap. II.

1 Iam tota Syria, iam Phoenice quoque excepta 7
Tyro Macedonum erat, habebatque rex castra in con-
2 tinenti, a qua urbem angustum fretum dirimit. Tyros,
et magnitudine et claritate ante omnes urbes Syriae
Phoenicesque memorabilis, facilius societatem Alexan-
dri acceptura videbatur, quam imperium. Coronam
igitur auream donum legati adferebant commeatusque
large et hospitaliter ex oppido advexerant. Ille dona
ut ab amicis accipi iussit benigneque legatos adlocutus
Herculi, quem praecipue Tyrii colerent, sacrificare
3 velle se dixit: Macedonum reges credere, ab illo deo
ipsos genus ducere, se vero, ut id faceret, etiam ora-
4 culo monitum. Legati respondent, esse templum Her-
culis extra urbem in ea sede, quam Palaetyron ipsi
5 vocent: ibi regem deo sacrum rite facturum. Non
tenuit iram, cuius alioqui potens non erat. Itaque,
'Vos quidem', inquit, 'fiducia loci, quod insulam inco-
litis, pedestrem hunc exercitum spernitis: sed brevi
ostendam in continenti vos esse. Proinde sciatis licet,
6 aut intraturum me urbem aut oppugnaturum.' Cum
hoc responso dimissi suos monere coeperunt, ut re-
gem, quem Syria, quem Phoenice recepisset, ipsi quo-
7 que urbem intrare paterentur. At illi loco satis fisi
obsidionem ferre decreverant. Namque urbem a conti- 8
nenti quattuor stadiorum fretum dividit: Africo ma-
xime obiectum crebros ex alto fluctus in litus evolvit.
8 Nec accipiendo operi, quo Macedones continenti in-
sulam iungere parabant, quicquam magis quam ille
ventus obstabat. Quippe vix leni et tranquillo mari
moles agi possunt, Africus vero prima quaeque con-
gesta pulsu inlisa maris subruit: nec ulla tam firma
moles est, quam non exedant undae et per nexus
operum manantes et, ubi acrior flatus existit, summi
9 *operis fastigio* superfusae. Praeter hanc difficultatem

haud minor alia erat: muros turresque urbis praealtum
mare ambiebat: non tormenta nisi e navibus procul
excussa mitti, non scalae moenibus adplicari poterant:
praeceps in salum murus pedestre interceperat iter:
naves nec habebat rex et, si admovisset, pendentes et
instabiles missilibus arceri poterant. Inter quae parva 10
dictu res Tyriorum fiduciam accendit. Carthaginien-
sium legati ad celebrandum sacrum anniversarium
more patrio tunc venerant: quippe Carthaginem Tyrii
condiderunt, semper parentum loco culti. Hortari ergo 11
Poeni coeperunt, ut obsidionem forti animo pateren-
tur: brevi Carthagine auxilia ventura. Namque ea
tempestate magna ex parte Punicis classibus maria
obsidebantur. Igitur bello decreto per muros turresque 12
tormenta disponunt, arma iunioribus dividunt, opi-
fices, quorum copia urbs abundabat, in officinas dis-
tribuunt. Omnia belli apparatu strepunt: ferreae quo-
que manus — harpagonas vocant — quas operibus
hostium inicerent, corvique et alia tuendis urbibus
excogitata praeparabantur. Sed cum fornacibus fer- 13
rum, quod excudi oportebat, inpositum esset, admotis-
que follibus ignem flatu accenderent, sanguinis rivi
sub ipsis flammis extitisse dicuntur: idque omen in
Macedonum interitum verterunt Tyrii. Apud Mace- 14
donas quoque cum forte panem quidam militum fran-
gerent, manantis sanguinis guttas notaverunt, territo-
que rege Aristander, peritissimus vatum, si extrin-
secus cruor fluxisset, Macedonibus id triste futurum
ait: contra, cum ex interiore parte manaverit, urbi,
quam obsidere destinassent, exitium portendere. Alex- 15
ander cum et classem procul haberet et longam ob-
sidionem magno sibi ad cetera inpedimento videret
fore, caduceatores, qui ad pacem eos conpellerent, mi-
sit: quos Tyrii contra ius gentium occisos praecipi-
taverunt in altum. Atque ille suorum tam indigna
morte commotus urbem obsidere statuit. Sed ante ia- 16
cienda moles erat, quae continenti urbem committeret.
Ingens ergo animis militum desperatio incessit cer-

ventum non latere, sed recta fronte direxit: ea cetera
opera velut sub ipsa latentia tuebatur: latitudinem
quoque aggeri adiecit, ut turres in medio excitatae
9 procul teli iactu abessent. Totas autem arbores cum
ingentibus ramis in altum iaciebant, deinde saxis
onerabant rursusque cumulo eorum alias arbores in-
iciebant, tum humus aggerabatur: super quae alia
strue saxorum arborumque cumulata velut quodam
nexu continens opus iunxerant. Nec Tyrii, quidquid
ad inpediendam molem excogitari poterat, segniter
10 exequebantur. Praecipuum auxilium erat, qui procul
hostium conspectu subibant aquam occultoque lapsu
ad molem usque penetrabant, falcibus palmas arborum
eminentium ad se trahentes, quae ubi secutae erant,
pleraque secum in profundum dabant: tum levatos
onere stipites truncosque arborum haud aegre molie-
bantur: deinde totum opus, quod stipitibus fuerat
innixum, fundamento lapso sequebatur.

11 Aegro animi Alexandro nec, perseveraret an ab-
iret, satis certo classis Cypro advenit eodemque tem-
pore Cleander cum Graecis militibus in Asiam nuper
advectis. C et XC navigia in duo dividit cornua:
laevum Pnytagoras, rex Cypriorum, cum Cratero tue-
batur, Alexandrum in dextro quinqueremis regia vehe-
12 bat. Nec Tyrii, quamquam classem habebant, ausi
navale inire certamen: tris omnino ante ipsa moenia
opposuerunt, quibus rex invectus *ictu* ipso demersit.

13 Postera die classe ad moenia admota undique 14
tormentis et maxime arietum pulsu muros quatit: quos
Tyrii raptim obstructis saxis refecerunt, interiorem
quoque murum, ut, si prior fefellisset, illo se tueren-
14 tur, undique orsi. Sed undique vis mali urguebat:
moles intra teli iactum erat, classis moenia circum-
ibat: terrestri simul navalique clade obruebantur. Quippe
binas quadriremes Macedones inter se ita iunxerant,
ut prorae cohaererent, puppes intervallo, quantum ca-
15 *pere poterant,* distarent: hoc puppium intervallum
antemnis asseribusque validis deligatis superque eos

pontibus stratis, qui militem sustinerent, inpleverant.
Sic instructas quadriremes ad urbem agebant: inde
missilia in propugnantes ingerebantur tuto, quia proris
miles tegebatur. Media nox erat, cum classem, sicuti 16
dictum est, paratam circumire muros iubet. Iamque
naves urbi undique admovebantur, et Tyrii desperatione
torpebant, cum subito spissae nubes intendere se caelo,
et, quidquid lucis internitebat, offusa caligine extin-
ctum est. Tum inhorrescens mare paulatim levari, 17
deinde acriore vento concitatum fluctus ciere et inter
se navigia conlidere. Iamque scindi coeperunt vincula,
quibus conexae quadriremes erant, ruere tabulata et
cum ingenti fragore in profundum secum milites tra-
here. Neque enim conserta navigia ulla ope in tur- 18
bido regi poterant: miles ministeria nautarum, remex
militis officia turbabat, et, quod in eiusmodi casu ac-
cidit, periti ignaris parebant: quippe gubernatores
alias imperare soliti tum metu mortis iussa exeque-
bantur. Tandem remis pertinacius everberatum mare
veluti eripientibus navigia classicis cessit, adpulsaque
sunt litori lacerata pleraque.

5 Isdem forte diebus Carthaginiensium legati XXX 19
superveniunt, magis obsessis solacium quam auxilium:
quippe domestico bello Poenos inpediri nec de im-
perio, sed pro salute dimicare nuntiabant. Syracusani 20
tum Africam urebant et haud procul Carthaginis muris
locaverant castra. Non tamen defecere animis Tyrii,
quamquam ab ingenti spe destituti erant, sed coniuges
liberosque devehendos Carthaginem tradiderunt, for-
tius, quidquid accideret, laturi, si carissimam sui
partem extra sortem periculi communis habuissent.
Cumque unus e civibus in contione indicasset, oblatam 21
esse per somnum sibi speciem Apollinis, quem eximia
religione colerent, urbem deserentis, molemque a Ma-
cedonibus in salo iactam in silvestrem saltum esse
mutatam: quamquam auctor levis erat, tamen ad de- 22
teriora credenda proni metu aurea catena devinxere
simulacrum araeque Herculis, cuius numini urbem

dicaverant, inseruere vinculum, quasi illo deo Apol-
linem retenturo. Syracusis id simulacrum devexerant
Poeni et in maiore locaverant patria multisque aliis
spoliis urbium a semet captarum non Carthaginem
23 magis quam Tyrum ornaverant. Sacrum quoque, quod
equidem dis minime cordi esse crediderim, multis sae-
culis intermissum repetendi auctores quidam erant,
ut ingenuus puer Saturno immolaretur: quod sacri-
legium verius quam sacrum Carthaginienses a condi-
toribus traditum usque ad excidium urbis suae fecisse
dicuntur. Ac nisi seniores obstitissent, quorum con-
silio cuncta agebantur, humanitatem dira superstitio
24 vicisset. Ceterum efficacior omni arte necessitas non 16
usitata modo praesidia, sed quaedam etiam nova ad-
movit. Namque ad inplicanda navigia, quae muros
subibant, validis asseribus *harpagonas* inligaverant, ut,
cum tormento asseres promovissent, subito laxatis
25 funibus inicerent. Unci quoque et falces ex isdem
asseribus dependentes aut propugnatores aut ipsa na-
vigia lacerabant. Clipeos vero aereos multo igne tor-
rebant, quos repletos fervida harena caenoque decocto
26 e muris subito devolvebant. Nec ulla pestis magis
timebatur: quippe, ubi loricam corpusque fervens ha-
rena penetraverat, nec ulla vi excuti poterat et, quid-
quid attigerat, perurebat, iacientesque arma laceratis
omnibus, quis protegi poterant, vulneribus inulti pate-
bant: corvi vero et ferreae manus tormento remissae
plerosque rapiebant.

Cap. IV.

1 His rex fatigatus statuerat soluta obsidione Aegy- 17
ptum petere. Quippe cum Asiam ingenti velocitate
percucurrisset, circa muros unius urbis haerebat tot
2 maximarum rerum opportunitate dimissa. Ceterum tam
discedere irritum, quam morari pudebat, famam quo-
que, qua plura quam armis everterat, ratus leviorem
fore, si Tyrum quasi testem, se posse vinci, reliquisset.
Igitur ne quid inexpertum omitteret, plures naves ad-

pontibus stratis, qui militem sustinerent, inpleverant. Sic instructas quadriremes ad urbem agebant: inde missilia in propugnantes ingerebantur tuto, quia proris
miles tegebatur. Media nox erat, cum classem, sicuti 16
dictum est, paratam circumire muros iubet. Iamque naves urbi undique admovebantur, et Tyrii desperatione torpebant, cum subito spissae nubes intendere se caelo, et, quidquid lucis internitebat, offusa caligine extin-
ctum est. Tum inhorrescens mare paulatim levari, 17
deinde acriore vento concitatum fluctus ciere et inter se navigia conlidere. Iamque scindi coeperunt vincula, quibus conexae quadriremes erant, ruere tabulata et cum ingenti fragore in profundum secum milites tra-
here. Neque enim conserta navigia ulla ope in tur- 18
bido regi poterant: miles ministeria nautarum, remex militis officia turbabat, et, quod in eiusmodi casu accidit, periti ignaris parebant: quippe gubernatores alias imperare soliti tum metu mortis iussa exsequebantur. Tandem remis pertinacius everberatum mare veluti eripientibus navigia classicis cessit, adpulsaque sunt litori lacerata pleraque.

15 Isdem forte diebus Carthaginiensium legati XXX 19
superveniunt, magis obsessis solacium quam auxilium: quippe domestico bello Poenos inpediri nec de im-
perio, sed pro salute dimicare nuntiabant. Syracusani 20
tum Africam urebant et haud procul Carthaginis muris locaverant castra. Non tamen defecere animis Tyrii, quamquam ab ingenti spe destituti erant, sed coniuges liberosque devehendos Carthaginem tradiderunt, fortius, quidquid accideret, laturi, si carissimam sui partem extra sortem periculi communis habuissent.
Cumque unus e civibus in contione indicasset, oblatam 21
esse per somnum sibi speciem Apollinis, quem eximia religione colerent, urbem deserentis, molemque a Macedonibus in salo iactam in silvestrem saltum esse
mutatam: quamquam auctor levis erat, tamen ad de- 22
teriora credenda proni metu aurea catena devinxere simulacrum araeque Herculis, cuius numini urbem

et classem et machinas pariter admovere, ut undique
territis instaret, ipse in altissimam turrem ascendit
11 ingenti animo, periculo maiore: quippe regio insigni
et armis fulgentibus conspicuus unus praecipue telis
petebatur. Et digna prorsus spectaculo edidit: multos
e muris propugnantes hasta transfixit, quosdam etiam
comminus gladio clipeoque inpulsos praecipitavit,
quippe turris, ex qua dimicabat, muris hostium prope-
12 modum cohaerebat. Iamque crebris arietibus saxorum
conpage laxata munimenta defecerant et classis intra-
verat portum et quidam Macedonum in turres hostium
desertas evaserant: cum Tyrii, tot simul malis victi,
alii supplices in templa confugiunt, alii foribus aedium
obseratis occupant liberum mortis arbitrium, nonnulli
ruunt in hostem haud inulti tamen perituri, magna
pars summa tectorum obtinebat, saxa et, quid*quid*
13 fors in manus dederat, ingerentes subeuntibus. Alex-
ander exceptis, qui in templa confugerant, omnes
14 interfici ignemque tectis inici iubet. His per prae-
cones pronuntiatis nemo tamen armatus opem a dis
petere sustinuit: pueri virginesque templa conpleverant,
viri in vestibulo suarum quisque aedium stabant, pa-
15 rata saevientibus turba. Multis tamen saluti fuere
Sidonii, qui intra Macedonum praesidia erant. Hi
urbem quidem inter victores intraverant, sed cogna-
tionis cum Tyriis memores — quippe utramque urbem
Agenorem condidisse credebant — multos Tyriorum,
clam protegentes, ad sua perduxere navigia, quibus
occultati Sidona devecti sunt. XV milia hoc furto sub-
16 ducta saevitiae sunt. Quantumque sanguinis fusum
sit, vel ex hoc aestimari potest, quod intra munimenta
17 urbis VI milia armatorum trucidata sunt. Triste deinde
spectaculum victoribus ira praebuit regis. II milia, in
quibus occidendis defecerat rabies, crucibus adfixi per
18 ingens litoris spatium pependerunt. Carthaginiensium
legatis pepercit addita denuntiatione belli, quod prae-
sentium rerum necessitas moraretur.

19 *Tyros septimo* mense, quam oppugnari coepta 20

erat, capta est, urbs et vetustate originis et crebra
fortunae varietate ad memoriam posteritatis insignis.
Condita ab Agenore diu mare, non vicinum modo, sed
quodcumque classes eius adierunt, dicionis suae fecit.
Et, si famae libet credere, haec gens litteras prima aut
docuit aut didicit. Coloniae certe eius paene orbe
toto diffusae sunt: Carthago in Africa, in Boeotia
Thebae, Gades ad Oceanum. Credo libero conmeantes 20
mari saepiusque adeundo ceteris incognitas terras ele-
gisse sedes iuventuti, qua tunc abundabant, sive quia
crebris motibus terrae — nam hoc quoque traditur —
cultores eius fatigati nova et externa domicilia armis
sibimet quaerere cogebantur. Multis ergo casibus de- 21
functa et post excidium renata nunc tandem longa
pace cuncta refovente sub tutela Romanae mansuetu-
dinis adquiescit.

Cap. V.

21 Isdem ferme diebus Darei litterae adlatae sunt 1
tandem ut regi scriptae. Petebat: 'uti filiam suam —
Statirae erat nomen — nuptiis Alexander sibi adiun-
geret: dotem offerre omnem regionem inter Helles-
pontum et Halyn amnem sitam, inde orientem spe-
ctantibus terris contentum. Si forte dubitaret, quod 2
offerretur, accipere, numquam diu eodem vestigio
stare fortunam semperque homines, quantamcumque
felicitatem habeant, invidiam tamen sentire maiorem.
Vereri se, ne avium modo, quas naturalis levitas age- 3
ret, ad sidera inani ac puerili mente se efferret: nihil
difficilius esse quam in illa aetate tantam capere for-
tunam. Multas se adhuc reliquias habere nec semper 4
inter angustias posse deprehendi: transeundum esse
Alexandro Euphraten Tigrimque et Araxen et Choa-
spen, magna munimenta regni sui: veniendum in cam-
pos, ubi paucitate suorum erubescendum sit. Iam 5
Mediam, Hyrcaniam, Bactra et Indos, Oceani accolas,
quando aditurum — ne Sogdianos et Arachosios no-
minem ceterasque gentes ad Caucasum et Tanain per-

tinentes? Senescendum fore tantum terrarum vel sine
6 proelio obeunti. Se vero ad ipsum vocare desineret,
7 namque illius exitio se esse venturum.' Alexander iis,
qui litteras attulerant, respondit, Dareum sibi aliena
promittere et, quod totum amiserit, velle partiri. Doti
sibi dari Lydiam, Ionas, Aeolidem, Hellesponti oram,
victoriae suae praemia. Leges autem a victoribus dici,
accipi a victis: in utro statu ambo essent, si solus
8 ignoraret, quam primum Marte decerneret. Se [quoque],
cum transiret mare, non Ciliciam aut Lydiam
— quippe tanti belli exiguam hanc esse mercedem —
sed Persepolim, caput regni eius, Bactra deinde et
Ecbatana ultimique Orientis oram imperio destinasse.
Quocumque ille fugere potuisset, ipsum sequi posse:
desineret terrere fluminibus, quem sciret maria transisse.

9 Reges quidem haec invicem scripserant. Sed 22
Rhodii urbem suam portusque dedebant Alexandro.
Ille Ciliciam Socrati tradiderat Philota regioni circa
Tyrum iusso praesidere. Syriam, quae Coele appellatur,
Andromacho Parmenio tradiderat bello, quod
10 supererat, interfuturus. Rex Hephaestione Phoenices
oram classe praetervehi iusso ad urbem Gazam cum
omnibus copiis venit.

11 Iisdem fere diebus sollemne erat ludicrum Isthmiorum,
quod conventu totius Graeciae celebratur. In
eo concilio Graeci, ut sunt temporaria ingenia, decernunt,
ut xv legarentur ad regem, qui ob res pro
salute ac libertate Graeciae gestas coronam auream
12 donum victoriae ferrent. Idem paulo ante incertae
famae captaverant auram, ut, quocumque pendentes
animos tulisset fortuna, sequerentur.

13 Ceterum non ipse modo rex obibat urbes adhuc 23
iugum imperii recusantes, sed praetores quoque ipsius,
egregii duces, pleraque invaserant, Calas Paphlagoniam,
Antigonus Lycaoniam. Balacrus Hydarne, Darei
14 praetore, superato denuo Miletum cepit: Amphoterus
et Hegelochus CLX navium classe insulas inter Achaiam
15 *atque Asiam in dicion*em Alexandri redegerunt. Tenedo

quoque recepta Chium incolis ultro vocantibus statue-
rant occupare: sed Pharnabazus, Darei praetor, con-
prehensis, qui res ad Macedonas trahebant, rursus
Apollonidi et Athenagorae, suarum partium viris,
urbem cum modico praesidio militum tradit. Prae- 16
fecti Alexandri in obsidione urbis perseverabant, non
tam suis *fisi* viribus quam ipsorum, qui obsideban-
tur, voluntate. Nec fefellit opinio. Namque inter
Apollonidem et duces militum orta seditio inrumpendi
in urbem occasionem dedit. Cumque porta effracta 17
cohors Macedonum intrasset, oppidani olim consilio
proditionis agitato adgregant se Amphotero et Hege-
locho: Persarumque praesidio caeso Pharnabazus cum 18
Apollonide et Athenagora vincti traduntur, XII tri-
remes cum suo milite ac remige, praeter eas XXX in-
anes et * * piratici lembi Graecorumque III milia a
Persis mercede conducta. His in supplementum co-
piarum suarum distributis piratisque supplicio adfectis
captivos remiges adiecere classi suae.

24 Forte Aristonicus, Methymnaeorum tyrannus, cum 19
piraticis navibus ignarus omnium, quae apud Chium
acta erant, prima vigilia ad portus claustra successit
interrogatusque a custodibus, quis esset, Aristonicum
ad Pharnabazum venire respondit. Illi Pharnabazum 20
quidem iam quiescere et non posse tum adiri, ceterum
patere socio atque hospiti portum et postero die Phar-
nabazi copiam fore adfirmant. Nec dubitavit Aristo- 21
nicus primus intrare, secuti sunt ducem piratici lembi,
ac, dum adplicant navigia crepidini portus, obicitur a
vigilibus claustrum et, qui proximi excubabant, ab
isdem excitantur. Nullo ex iis auso repugnare om-
nibus catenae iniectae sunt, Amphotero deinde Hege-
lochoque traduntur. Hinc Macedones transiere Mity- 22
lenen, quam Chares Atheniensis nuper occupatam II
milium Persarum praesidio tenebat: sed cum obsi-
dionem tolerare non posset, urbe tradita pactus, ut
incolumi abire liceret, Imbrum petit. Deditis *Mace-*
dones pepercerunt.

regi sed 16 ut et *Mod.*] et u
Freinsh.] discere
6. 12 mutua *Giunta*] multa 13 a
culi *I*] cubili 19 conlaud
in codd. legi privatim me docuit
tione operarum errore expressum
23 auctores *Lauer*] actores (-
interque eos 28 reos. Rex
7. 1 dominari] dominaris 15
viderit Fossius, qui coniecit: p
18 ut parentibus parcam). *Mi*
'de cetero (4. 1. 14; 8. 3. 7)
orbam sen. suppl. ne oner.'
8. 2 ipse audivi sed ut vos
3 oportet *Jun.*] oportere; fer
indicibus] *postposui cum Eu*
ne sensu cassa uncis includ
sententia, glossema hoc esse e
dicibus delatum); *10. 1.*
triennium *Eussner*] patrie
17. 80 8 confundi vid
10 equidem *Freinsh.*] qui
1871 p. 169 12 capimu
P V] avaritiae *B F L*
transfundo *Giunta*] trans
C. *Si retinetur inf. passiv*
alius sensus oritur isque m
dere (Indis), adsuetis (i. e.
videri' etc. 17 expect
18 Ac nunc] at nunc
cum modo iecisti u
9. 5 ad mer. regionem
eum *Freinsh.*] in eum
ib. Indus *Foss*] findens; q
ut glossema delevi post 'a
contra inserui 'Indus'
om. *P* 10 rigant
videtur agros *(cf. 5. 1*
nota] adeo. *Proxima*
m. deuruntur *Foss*]
mitia *Acidal.*] mitis
verterit patet ca
23 semet *Foss*] sae
legationis 32 qu
36 quia Koehler] qui
. 8 lignis Faber] ig
num] *segeminum* P
et inulae Eussne

cum idem recipiendis qui admovendis turribus labor
eos fatigaret. Ergo receptui signo dato postero die 10
muros corona circumdari iussit. Ortoque sole, prius-
quam admoveret exercitum, opem deum exposcens sa-
crum patrio more faciebat. Forte praetervolans corvus 11
glebam, quam unguibus ferebat, subito amisit: quae
cum regis capiti incidisset, resoluta defluxit, ipsa
autem avis in proxima turre consedit. Inlita erat
turris bitumine ac sulphure, in qua alis haerentibus
frustra se adlevare conatus a circumstantibus capitur.
Digna res visa, de qua vates consuleret, ut erat non 12
intactae a superstitione mentis. Ergo Aristander, cui
maxima fides habebatur: urbis quidem excidium au-
gurio illo portendi, ceterum periculum esse, ne rex
vulnus acciperet. Itaque monuit, ne quid eo die in-
ciperet. Ille, quamquam unam urbem sibi, quo minus 13
securus Aegyptum intraret, obstare aegre ferebat,
27 tamen paruit vati signumque receptui dedit. Hinc
animus crevit obsessis, egressique porta recedentibus
inferunt signa cunctationem hostium suam fore oc-
casionem rati. Sed acrius quam constantius proelium 14
inierunt: quippe ut Macedonum signa circumagi vi-
dere, repente sistunt gradum. Iamque ad regem
proeliantium clamor pervenerat, cum denuntiati peri-
culi haud sane memor — loricam tamen, quam raro
induebat, amicis orantibus sumpsit — ad prima signa
pervenit. Quo conspecto Arabs quidam, Darei miles, 15
maius fortuna sua facinus ausus, gladium clipeo tegens,
quasi transfuga genibus regis advolvitur. Ille adsur-
gere supplicem recipique inter suos iussit. At bar- 16
barus gladio strenue in dextram translato cervicem
adpetiit regis: qui exigua corporis declinatione evitato
ictu in vanum manum barbari lapsam amputat gladio,
denuntiato in illum diem periculo, ut arbitrabatur ipse,
defunctus. Sed, ut opinor, inevitabile est fatum: 17
quippe dum inter primores promptius dimicat, sagitta
ictus est, quam per loricam adactam, stantem in hu-
mero *medicus* eius Philippus evellit. Plurimus deinde 18

sanguis manare coepit omnibus territis, quia non,
quam alte penetrasset telum, lorica obstante cognoverant.
Ipse ne oris quidem colore mutato supprimi
19 sanguinem et vulnus obligari iussit. Diu ante ipsa
signa vel dissimulato vel victo dolore perstiterat, cum
suppressus paulo ante sanguis medicamento, quo retentus
erat, manare largius coepit, et vulnus, quod
tepens adhuc dolorem non moverat, frigente sanguine
20 intumuit. Linqui deinde animo et submitti genu coepit:
quem proximi exceptum in castra receperunt. Et
Betis interfectum ratus urbem ovans victoria repetit.
21 At Alexander nondum percurato vulnere aggerem, 28
quo moenium altitudinem aequaret, exstruxit pluribusque
22 que cuniculis muros subrui iussit. Oppidani ad pristinum
fastigium moenium novum exstruxere munimentum,
sed ne id quidem turres aggeri inpositas
poterat aequare. Itaque interiora quoque urbis infesta
23 telis erant. Ultima pestis urbis fuit cuniculo subrutus
murus, per cuius ruinas hostis intravit. Ducebat ipse
rex antesignanos et, dum incautius subit, saxo crus
24 eius adfligitur. Innixus tamen telo nondum prioris
vulneris obducta cicatrice inter primores dimicat, ira
quoque accensus, quod duo in obsidione urbis eius
25 vulnera acceperat. Betim egregia edita pugna multisque
vulneribus confectum deseruerunt sui: nec tamen
segnius proelium capessebat lubricis armis suo pariter
26 atque hostium sanguine. Sed cum undique telis *peteretur,
ad postremum exhaustis viribus vivus in potestatem
hostium pervenit.* Quo adducto insolenti gaudio
iuvenis elatus, alias virtutis etiam in hoste mirator,
'Non, ut voluisti', inquit, 'morieris, sed quidquid in
captivum inveniri potest, passurum esse te cogita'.
27 Ille non interrito modo, sed contumaci quoque vultu
intuens regem, nullam ad minas eius reddidit vocem.
28 Tum Alexander, 'Videtisne obstinatum ad tacendum?'
inquit, 'num genu posuit? num vocem supplicem
misit? Vincam tamen silentium et si nihil aliud, certe
29 *gemitu interpellabo.'* Ira deinde vertit in rabiem iam

cum idem recipiendis qui admovendis turribus labor
eos fatigaret. Ergo receptui signo dato postero die 10
muros corona circumdari iussit. Ortoque sole, prius-
quam admoveret exercitum, opem deum exposcens sa-
crum patrio more faciebat. Forte praetervolans corvus 11
glebam, quam unguibus ferebat, subito amisit: quae
cum regis capiti incidisset, resoluta defluxit, ipsa
autem avis in proxima turre consedit. Inlita erat
turris bitumine ac sulphure, in qua alis haerentibus
frustra se adlevare conatus a circumstantibus capitur.
Digna res visa, de qua vates consuleret, ut erat non 12
intactae a superstitione mentis. Ergo Aristander, cui
maxima fides habebatur: urbis quidem excidium au-
gurio illo portendi, ceterum periculum esse, ne rex
vulnus acciperet. Itaque monuit, ne quid eo die in-
ciperet. Ille, quamquam unam urbem sibi, quo minus 13
securus Aegyptum intraret, obstare aegre ferebat,
27 tamen paruit vati signumque receptui dedit. Hinc
animus crevit obsessis, egressique porta recedentibus
inferunt signa cunctationem hostium suam fore oc-
casionem rati. Sed acrius quam constantius proelium 14
inierunt: quippe ut Macedonum signa circumagi vi-
dere, repente sistunt gradum. Iamque ad regem
proeliantium clamor pervenerat, cum denuntiati peri-
culi haud sane memor — loricam tamen, quam raro
induebat, amicis orantibus sumpsit — ad prima signa
pervenit. Quo conspecto Arabs quidam, Darei miles, 15
maius fortuna sua facinus ausus, gladium clipeo tegens,
quasi transfuga genibus regis advolvitur. Ille adsur-
gere supplicem recipique inter suos iussit. At bar- 16
barus gladio strenue in dextram translato cervicem
adpetiit regis: qui exigua corporis declinatione evitato
ictu in vanum manum barbari lapsam amputat gladio,
denuntiato in illum diem periculo, ut arbitrabatur ipse,
defunctus. Sed, ut opinor, inevitabile est fa
quippe dum inter primores promptius dimicat, s
ictus est, quam per loricam adactam, stantem i
mero medicus eius Philippus evellit. Plurimus

sanguis manare coepit omnibus territis, quia non,
quam alte penetrasset telum, lorica obstante cognoverant. Ipse ne oris quidem colore mutato supprimi
19 sanguinem et vulnus obligari iussit. Diu ante ipsa
signa vel dissimulato vel victo dolore perstiterat, cum
suppressus paulo ante sanguis medicamento, quo retentus erat, manare largius coepit, et vulnus, quod
tepens adhuc dolorem non moverat, frigente sanguine
20 intumuit. Linqui deinde animo et submitti genu coepit: quem proximi exceptum in castra receperunt. Et
Betis interfectum ratus urbem ovans victoria repetit.
21 At Alexander nondum percurato vulnere aggerem,
quo moenium altitudinem aequaret, exstruxit pluribus-
22 que cuniculis muros subrui iussit. Oppidani ad pristinum fastigium moenium novum exstruxere munimentum, sed ne id quidem turres aggeri inpositas
poterat aequare. Itaque interiora quoque urbis infesta
23 telis erant. Ultima pestis urbis fuit cuniculo subrutus
murus, per cuius ruinas hostis intravit. Ducebat ipse
rex antesignanos et, dum incautius subit, saxo crus
24 eius adfligitur. Innixus tamen telo nondum prioris
vulneris obducta cicatrice inter primores dimicat, ira
quoque accensus, quod duo in obsidione urbis eius
25 vulnera acceperat. Betim egregia edita pugna multisque vulneribus confectum deseruerunt sui: nec tamen
segnius proelium capessebat lubricis armis suo pariter
26 atque hostium sanguine. Sed cum undique telis *peteretur, ad postremum exhaustis viribus vivus in potestatem hostium pervenit.* Quo adducto insolenti gaudio
iuvenis elatus, alias virtutis etiam in hoste mirator,
'Non, ut voluisti', inquit, 'morieris, sed quidquid in
captivum inveniri potest, passurum esse te cogita'.
27 Ille non interrito modo, sed contumaci quoque vultu
intuens regem, nullam ad minas eius reddidit vocem.
28 Tum Alexander, 'Videtisne obstinatum ad tacendum?'
inquit, 'num genu posuit? num vocem supplicem
misit? Vincam tamen silentium et si nihil aliud, certe
29 *gemitu interpellabo.'* Ira deinde vertit in rabiem iam

tum peregrinos ritus nova subeunte fortuna. Per talos
enim spirantis lora traiecta sunt religatumque ad cur-
rum traxere circa urbem equi gloriante rege, Achillen,
a quo genus ipse deduceret, imitatum se esse poena
in hostem capienda. Cecidere Persarum Arabumque 30
circa x milia, nec Macedonibus incruenta victoria fuit.
Obsidio certe non tam claritate urbis nobilitata est,
quam geminato periculo regis. Qui Aegyptum adire
festinans Amyntan cum x triremibus in Macedoniam
ad inquisitionem novorum militum misit. Namque 31
etiam secundis atterebantur tamen copiae, devictarum-
que gentium militi minor quam domestico fides habe-
batur.

Cap. VII.

29 Aegyptii, olim Persarum opibus infensi, quippe 1
avare et superbe imperitatum sibi esse credebant, ad
spem adventus eius erexerant animos, utpote qui
Amyntam quoque transfugam et cum precario imperio
venientem laeti recepissent. Igitur ingens multitudo 2
Pelusium, qua intraturus videbatur, convenerat. Atque
ille septimo die, postquam a Gaza copias moverat, in
regionem Aegypti, quam nunc castra Alexandri vo-
cant, pervenit. Deinde pedestribus copiis Pelusium pe- 3
tere iussis ipse cum expedita delectorum manu Nilo
amne vectus est. Nec sustinuere adventum eius Per-
sae, defectione quoque perterriti. Iamque haud procul 4
Memphi erat: in cuius praesidio Mazaces, praetor Darei,
relictus *ad Cercas*oron amne superato octingenta talenta
Alexandro omnemque regiam supellectilem tradidit. A 5
Memphi eodem flumine vectus ad interiora Aegypti
penetrat conpositisque rebus ita, ut nihil ex patrio
Aegyptiorum more mutaret, adire Iovis Hammonis
oraculum statuit. Iter expeditis quoque et paucis vix 6
tolerabile ingrediendum erat: terra caeloque aquarum
penuria est, steriles harenae iacent, quas ubi vapor
solis accendit, fervido solo exurente vestigia, intole-
rabilis aestus existit. Luctandumque est non solum

cum ardore et siccitate regionis, sed etiam cum tena-
cissimo sabulo, quod praealtum et vestigio cedens
8 aegre moliuntur pedes. Haec Aegyptii vero maiora
iactabant. Sed ingens cupido animum stimulabat ad-
eundi Iovem, quem generis sui auctorem haud con-
tentus mortali fastigio aut credebat esse aut credi
9 volebat. Ergo cum iis, quos ducere secum statuerat, 30
secundo amne descendit ad Mareotin paludem. Eo
legati Cyrenensium dona attulere, pacem et ut adiret
urbes suas petentes. Ille donis acceptis amicitiaque
10 coniuncta destinata exequi pergit. Ac primo quidem
et sequente die tolerabilis labor visus nondum tam
vastis nudisque solitudinibus aditis, iam tamen sterili
11 et emoriente terra. Sed ut aperuere se campi alto ob-
ruti sabulo, haud secus quam profundum aequor in-
12 gressi terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum
culti soli occurrebat vestigium. Aqua etiam defecerat,
quam utribus cameli vexerant, et in arido solo ac fer-
13 vido sabulo nulla erat. Ad hoc sol omnia incenderat
siccaque et adusta erant ora, cum repente — sive
illud deorum munus sive casus fuit — obductae caelo
nubes condidere solem, ingens aestu fatigatis, etiamsi
14 aqua deficeret, auxilium. Enimvero ut largum quoque
imbrem excusserunt procellae, pro se quisque excipere
eum, quidam ob sitim inpotentes sui ore quoque hianti
15 captare coeperunt. Quadriduum per vastas solitudines
absumptum est. Iamque haud procul oraculi sede
aberant, cum conplures corvi agmini occurrunt: modico
volatu prima signa antecedentes [et] modo humi resi-
debant, cum lentius agmen incederet, modo se pennis
16 levabant ducentium iterque monstrantium ritu. Tan- 31
dem ad sedem consecratam deo ventum est. Incredi-
bile dictu, inter vastas solitudines sita undique amb-
ientibus ramis vix in densam umbram cadente sole
contecta est, multique fontes dulcibus aquis passim
17 manantibus alunt silvas. Caeli quoque mira temperies,
verno tepori maxime similis, omnes anni partes pari
18 salubritate percurrit. Accolae sedis sunt ab oriente

proximi Aethiopum. In meridiem versam Arabes spe-
ctant, Trogodytis cognomen est: horum regio usque
ad rubrum mare excurrit. At qua vergit ad occiden- 19
tem, alii Aethiopes colunt, quos Simuos vocant. A 20
septentrione Nasamones sunt, gens Syrtica, navigiorum
spoliis quaestuosa, quippe obsident litora et aestu
destituta navigia notis sibi vadis occupant. Incolae
nemoris, quos Hammonios vocant, dispersis tuguriis
habitant: medium nemus pro arce habent, triplici
muro circúmdatum. Prima munitio tyrannorum vete- 21
rum regiam clausit: in proxima coniuges eorum cum
liberis et pelicibus habitabant: hic quoque dei ora-
culum est: ultima munimenta satellitum armigerorum-
que sedes erant. Est et aliud Hammonis nemus: in 22
medio habet fontem — Solis aquam vocant. Sub lucis
ortum tepida manat, medio die, cuius vehementissimus
est calor, frigida eadem fluit, inclinato in vesperam
calescit, media nocte fervida exaestuat, quoque nox
propius vergit ad lucem, multum ex nocturno calore
decrescit, donec sub ipsum diei ortum adsueto tepore
languescat. Id, *quod* pro deo colitur, non eandem ef- 23
figiem habet, quam vulgo diis artifices accommodave-
runt: umbilico maxime similis est habitus, smaragdo
et gemmis coagmentatus. Hunc, cum responsum pe- 24
titur, navigio aurato gestant sacerdotes multis argen-
teis pateris ab utroque navigii latere pendentibus: se-
quuntur matronae virginesque patrio more inconditum
quoddam carmen canentes, quo propitiari Iovem cre-
32 dunt, ut certum edat oraculum. Ac tum quidem regem 25
propius adeuntem maximus natu e sacerdotibus filium
appellat, hoc nomen illi parentem Iovem reddere ad-
firmans. Ille se vero et accipere ait et adgnoscere,
humanae sortis oblitus. Consuluit deinde, an totius 26
orbis imperium fatis sibi destinaretur. Vatesque, in
adulationem conpositus, terrarum omnium rectorem
fore ostendit. Post haec institit quaerere, an omnes 27
parentis sui interfectores poenas dedissent. Sacerdos 28
parentem eius negat ullius scelere posse violari, Phi-

lippi autem omnes luisse supplicia: adiecit, invictum fore, donec excederet ad deos. Sacrificio deinde facto dona et sacerdotibus et deo data sunt permissumque amicis, ut ipsi quoque consulerent Iovem. Nihil amplius quaesierunt quam, an auctor esset sibi divinis
29 honoribus colendi suum regem. Hoc quoque acceptum fore Iovi vates respondent. Vera et salubri aestimatione *pensanti* fidem oraculi vana profecto responsa ei videri potuissent: sed fortuna, quos uni sibi credere coëgit, magna ex parte avidos gloriae magis quam
30 capaces facit. Iovis igitur filium se non solum appellari passus est, sed etiam iussit rerumque gestarum famam, dum augere vult tali appellatione, corrupit.
31 Et Macedones, adsueti quidem regio imperio, sed in maiore libertatis umbra quam ceterae gentes, immortalitatem adfectantem contumacius, quam aut ipsis ex-
32 pediebat aut regi, aversati sunt. Sed haec suo quaeque tempori reserventur: nunc cetera exequi pergam.

Cap. VIII.

1 Alexander ab Hammone rediens ad Mareotin pa- 33
ludem haud procul insula Pharo sitam venit. Contemplatus loci naturam primum in ipsa insula statuerat urbem novam condere, inde ut adparuit magnae sedis insulam haud capacem esse, elegit urbi locum, ubi nunc est Alexandrea, appellationem trahens ex nomine
2 auctoris. Conplexus, quidquid soli est inter paludem ac mare, octoginta stadiorum muris ambitum destinat et, qui exaedificandae urbi praeessent, relictis Mem-
3 phim petit. Cupido haud iniusta quidem, ceterum intempestiva incesserat, non interiora modo Aegypti, sed etiam Aethiopiam invisere: Memnonis Tithonique celebrata regia cognoscendae vetustatis avidum tra-
4 hebat paene extra terminos solis. Sed imminens bellum, cuius multo maior supererat moles, otiosae peregrinationi tempora exemerat. Itaque Aegypto praefecit *Aeschylum Rhodium* et Peucesten Macedonem quat*tuor milibus militum* in praesidium regionis eius datis:

claustra Nili fluminis Polemonem tueri iubet: xxx ad
hoc triremes datae. Africae deinde, quae Aegypto 5
iuncta est, praepositus Apollonius, vectigalibus eius-
dem Africae Aegyptique Cleomenes. Ex finitimis ur-
bibus commigrare Alexandream iussis novam urbem
magna multitudine inplevit. Fama est, cum rex orbem 6
futuris muris polenta, ut Macedonum mos est, desti-
nasset, avium greges advolasse et polenta esse pastas:
cumque id omen pro tristi a plerisque esset acceptum,
respondisse vates, magnam illam urbem advenarum
frequentiam culturam, multisque eam terris alimenta
praebituram.

34 Regem, cum secundo amni deflueret, adsequi cu- 7
piens Hector, Parmenionis filius, eximio aetatis flore,
in paucis Alexandro carus, parvum navigium con-
scendit pluribus, quam capere posset, inpositis. Ita-
que mersa navis omnes destituit. Hector, diu flumini 8
obluctatus, cum madens vestis et adstricti crepidis
pedes natare prohiberent, in ripam tamen semianimis
evasit et, ut primum fatigatus spiritum laxavit, quem
metus et periculum intenderat, nullo adiuvante —
quippe in diversum evaserant alii — exanimatus est.
Amissi eius desiderio vehementer adflictus est reper- 9
tumque corpus magnifico extulit funere.

Oneravit hunc dolorem nuntius mortis Androma- 10
chi, quem praefecerat Syriae: vivum Samaritae cre-
maverant. Ad cuius interitum vindicandum, quanta
maxime celeritate potuit, contendit, advenientique sunt
traditi tanti sceleris auctores. Andromacho deinde 11
Menona substituit adfectisque supplicio, qui praetorem
interemerant, tyrannos — inter quos Methymnaeorum
Aristonicum et Chrysolaum — popularibus suis tradi-
dit: quos illi ob iniurias tortos necaverunt.

Atheniensium deinde, Rhodiorum et Chiorum le- 12
gatos audit. Athenienses victoriam gratulabantur et,
ut captivi Graecorum suis restituerentur, orabant:
Rhodii et Chii de praesidio querebantur. Omnes aequa
desiderare visi inpetraverunt. Mitylenaeis quoque ob 13

egregiam in partes fidem et pecuniam, quam in bellum
inpenderant, reddidit et magnam regionem finibus
14 eorum adiecit. Cypriorum quoque regibus, qui et a
Dareo defecerant ad ipsum et oppugnanti Tyrum miserant
classem, pro merito honos habitus est.
15 Amphoterus deinde, classis praefectus, ad liberandam
Cretam missus — namque et Persarum et
Spartanorum armis pleraque eius insulae obsidebantur
— ante omnia mare a piraticis classibus vindicare
iussus: quippe obnoxium praedonibus erat *in* bellum
16 utroque rege converso. His conpositis Herculi Tyrio
ex auro crateram cum XXX pateris dicavit: inminensque
Dareo ad Euphraten iter pronuntiari iussit.

Cap. IX.

1 At Dareus, cum Aegypto devertisse in Africam 35
hostem conperisset, dubitaverat, utrumne circa Mesopotamiam
subsisteret, an interiora regni sui peteret,
haud dubie potentior auctor praesens futurus ultimis
gentibus inpigre bellum capessendi, quas aegre per
2 praefectos suos moliebatur. Sed ut idoneis auctoribus
fama vulgavit, Alexandrum cum omnibus copiis, quamcumque
ipse adisset regionem, petiturum: haud ignarus,
quam cum strenuo res esset, omnia longinquarum
gentium auxilia Babyloniam contrahi iussit. Bactriani
Scythaeque et Indi convenerant: iam et ceterarum
3 gentium copiae partibus simul adfuerunt. Ceterum
cum dimidio ferme maior esset exercitus, quam in
Cilicia fuerat, multis arma deerant, quae summa cura
conparabantur. Equitibus equisque tegumenta erant
ex ferreis lamminis serie inter se conexis: quis antea
praeter iacula nihil dederat, scuta gladiique adiciebantur:
4 equorumque domandi greges peditibus distributi
sunt, ut maior pristino esset equitatus: ingensque, ut
crediderat, hostium terror, ducentae falcatae quadrigae,
5 unicum illarum gentium auxilium, secutae sunt. Ex
summo temone hastae praefixae ferro eminebant, utrimque
a iugo ternos direxerant gladios, inter radios

rotarum plura spicula eminebant in adversum, aliae deinde falces summissae rotarum orbibus haerebant et aliae in terram demissae, quidquid obvium concitatis
36 equis fuisset, amputaturae. Hoc modo instructo exer- 6
citu ac perarmato Babylone copias movit. A parte dextra erat Tigris, nobilis fluvius, làevam tegebat Euphrates, agmen Mesopotamiae campos inpleverat. Tigri 7
deinde superato, cum audisset haud procul abesse hostem, Satropaten, equitum praefectum, cum mille delectis praemisit. Mazaeo praetori sex milia data, quibus hostem transitu amnis arceret: eidem manda- 8
tum, ut regionem, quam Alexander esset aditurus, popularetur atque ureret: quippe credebat inopia debellari posse nihil habentem, nisi quod rapiendo occupasset: ipsi autem commeatus alii terra, alii Tigri amne subvehebantur. Iam pervenerat Arbela vicum, 9
nobilem sua clade facturus. Hic commeatuum sarcinarumque maiore parte deposita Lycum amnem ponte iunxit et per dies quinque sicut ante Euphraten traiecit exercitum. Inde octoginta fere stadia progressus 10
ad alterum amnem — Bumelo nomen est — castra posuit. Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities: ne stirpes quidem et brevia virgulta operiunt solum liberque prospectus oculorum etiam ad ea, quae procul recessere, permittitur: atque, si qua campi eminebant, iussit aequari totumque fastigium extendi.

37 Alexandro qui numerum copiarum eius, quantum 11
procul coniectari poterat, aestimabant vix fecerunt fidem tot milibus caesis maiores copias esse reparatas. Ceterum omnis periculi et maxime multitudinis con- 12
temptor undecimis castris ad Euphraten pervenit: quo pontibus iuncto equites primos ire, phalangem sequi iubet, Mazaeo, qui ad inhibendum transitum eius cum sex milibus equitum occurrerat, non auso periculum sui facere. Paucis deinde non ad quietem, sed ad 13
praeparandos animos diebus datis militi strenue hostem insequi coepit, metuens, ne interiora regni sui peteret

sequendusque esset per loca omni solitudine atque
14 inopia vasta. Igitur quarto die praeter Armeniam penetrat ad Tigrin. Tota regio ultra amnem recenti fumabat incendio: quippe Mazaeus, quaecumque adierat,
15 haud secus quam hostis urebat. Ac primo caligine, quam fumus effuderat, obscurante lucem insidiarum metu substitit: deinde ut speculatores praemissi tuta omnia nuntiaverunt, paucos equitum ad temptandum vadum fluminis praemisit: cuius altitudo primo summa equorum pectora, mox, ut in medium alveum ventum
16 est, cervices quoque aequabat. Nec sane alius ad Orientis plagam tam violentus invehitur, multorum torrentium non aquas solum, sed etiam saxa secum trahens. Itaque a celeritate, qua defluit, Tigri nomen est inditum, quia Persica lingua tigrin sagittam ap-
17 pellant. Igitur pedes velut divisus in cornua circum- 3{
dato equitatu, levatis super capita armis, haud aegre
18 ad ipsum alveum penetrat. Primus inter pedites rex egressus in ripam vadum militibus manu, quando vox exaudiri non poterat, ostendit. Sed gradum firmare vix poterant, cum modo saxa lubrica vestigium falle-
19 rent, modo rapidior unda subduceret. Praecipuus erat labor eorum, qui humeris onera portabant: quippe cum semetipsos regere non possent, in rapidos gurgites incommodo onere auferebantur, et, dum sua quisque spolia consequi studet, maior inter ipsos quam cum amni orta luctatio est, cumulique sarcinarum
20 passim fluitantes plerosque perculerant. Rex monere, ut satis haberent arma retinere, cetera se redditurum. Sed neque consilium neque imperium accipi poterat: obstrepebat hinc metus, praeter hunc invicem luctan-
21 tium mutuus clamor. Tandem qua leniore tractu amnis aperit vadum, emersere, nec quicquam praeter paucas
22 sarcinas desideratum est. Deleri potuit exercitus, si quis vincere ausus esset, sed perpetua fortuna regis avertit inde hostem. Sic Granicum tot milibus equitum *peditumque in* ulteriore stantibus ripa superavit, sic *angustis in Ciliciae* callibus tantam multitudinem

hostium: audaciae quoque, qua maxime viguit, ratio 23
minui potest, quia numquam in discrimen venit, an
temere fecisset. Mazaeus, qui, si transeuntibus flumen
supervenisset, haud dubie oppressurus fuit inconpositos,
in ripa demum ad iam perarmatos adequitare
coepit. Mille admodum equites praemiserat. Quorum 24
paucitate Alexander explorata, deinde contempta praefectum
Paeonum equitum Aristona laxatis habenis invehi
iussit. Insignis eo die pugna equitum et prae- 25
cipue Aristonis fuit: praefectum equitatus Persarum
Satropaten directa in guttur hasta transfixit fugientemque
per medios hostes consecutus ex equo praecipitavit
et obluctanti gladio caput dempsit, quod relatum
magna cum laude ante regis pedes posuit.

Cap. X.

9 Biduo ibi stativa rex habuit: in proximum deinde 1
pronuntiari *iter* iussit. Sed prima fere vigilia luna 2
deficiens primum nitorem sideris sui condidit, deinde
sanguinis colore suffuso lumen omne foedavit, sollicitisque
sub ipsum tanti discriminis casum ingens religio
et ex ea formido quaedam incussa est. Dis invitis in 3
ultimas terras trahi se querebantur: iam nec flumina
posse adiri nec sidera pristinum servare fulgorem,
vastas terras, deserta omnia occurrere: in unius hominis
iactationem tot milium sanguinem inpendi:
fastidio esse patriam, abdicari Philippum patrem, caelum
vanis cogitationibus petere. Iam prope seditionem 4
res erat, cum ad omnia interritus duces principesque
militum frequentes adesse praetorio [iubet] Aegyptiosque
vates, quos caeli ac siderum peritissimos esse credebat,
quid sentirent, expromere iubet. At illi, qui 5
satis scirent temporum orbes inplere destinatas vices
lunamque deficere, cum aut terram subiret aut sole
premeretur, rationem quidem ipsis perceptam non
edocent vulgus: ceterum adfirmant solem Graecorum, 6
lunam esse Persarum, quotiensque illa deficiat, ruinam
stragemque illis gentibus portendi: veteraque exempla

percensent Persidis regum, quos adversis dis pugnasse
7 lunae ostendisset defectio. Nulla res multitudinem
efficacius regit quam superstitio: alioquin inpotens,
saeva, mutabilis, ubi vana religione capta est, melius
vatibus, quam ducibus suis paret. Igitur edita in vulgus
Aegyptiorum responsa rursus ad spem et fiduciam
8 erexere torpentes. Rex impetu animorum utendum 4(
ratus secunda vigilia castra movit: dextra Tigrim ha-
9 bebat, a laeva montes, quos Gordyaeos vocant. Hoc
ingressis iter speculatores, qui praemissi erant, sub
lucis ortum Dareum adventare nuntiaverunt. Instructo
10 igitur milite et conposito agmine antecedebat. Sed
Persarum moratores erant, mille ferme, qui speciem
magni agminis fecerant: quippe ubi explorari vera non
11 possunt, falsa per metum augentur. His cognitis rex
cum paucis suorum adsecutus agmen refugientium ad
suos alios cecidit, cepit alios: equitesque praemisit
speculatum, simul ut ignem, quo barbari cremaverant
12 vicos, extinguerent. Quippe fugientes raptim tectis
acervisque frumenti iniecerant flammas, quae cum in
summo haesissent, ad inferiora nondum penetraverant.
13 Extincto igitur igne plurimum frumenti repertum est:
copia aliarum quoque rerum abundare coeperunt. Ea
res ipsa militi ad persequendum hostem animum in-
cendit: quippe urente et populante eo terram festi-
14 nandum erat, ne incendio cuncta praeciperet. In ra-
tionem ergo necessitas versa est: quippe Mazaeus,
qui antea per otium vicos incenderat, iam fugere con-
15 tentus pleraque inviolata hosti reliquit. Alexander
haud longius CL stadiis Dareum a se abesse conpere-
rat. Itaque ad satietatem quoque copia commeatuum
instructus quadriduo in eodem loco substitit.

16 Interceptae deinde Darei litterae sunt, quibus
Graeci milites sollicitabantur, ut regem aut interfice-
rent aut proderent, dubitavitque, an eas pro contione
recitaret, satis confisus Graecorum quoque erga se
17 *benivolentiae* ac fidei. Sed Parmenio deterruit, *non
esse talibus promissis* inbuendas aures militum adfir-

mans: patere vel unius insidiis regem: nihil nefas
esse avaritiae. Secutus consilii auctorem castra movit.
41 Iter facienti spado e captivis, qui Darei uxorem comi- 18
tabantur, deficere eam nuntiat et vix spiritum ducere.
Itineris continui labore animique aegritudine fatigata 19
inter socrus et virginum filiarum manus conlapsa erat,
deinde et extincta. Id ipsum nuntians alius super-
venit. Et rex haud secus, quam si parentis mors nun- 20
tiata esset, crebros edidit gemitus lacrimisque obortis,
qualis Dareus profudisset, in tabernaculum, in quo
mater erat Darei, defuncto adsidens corpori, venit.
Hic vero renovatus est maeror, ut prostratam humi 21
vidit. Recenti malo priorum quoque admonita rece-
perat in gremium adultas virgines, magna quidem
mutui doloris solacia, sed quibus ipsa deberet esse
solacio. In conspectu erat nepos parvulus, ob id ipsum 22
miserabilis, quod nondum sentiebat calamitatem, ex
maxima parte ad ipsum redundantem. Crederes Alex- 23
andrum inter suas necessitudines flere et solacia non
adhibere, sed quaerere. Cibo certe abstinuit omnem-
que honorem funeri patrio Persarum more servavit,
dignus, hercule, qui nunc quoque tantae et mansue-
tudinis et continentiae ferat fructum. Semel omnino 24
eam viderat, quo die capta est, nec ut ipsam, sed ut
Darei matrem videret, eximiamque pulchritudinem
formae eius non libidinis habuerat invitamentum, sed
gloriae.

42 E spadonibus, qui circa reginam erant, Tyriotes 25
inter trepidationem lugentium elapsus per eam portam,
quae, quia ab hoste aversa erat, levius custodiebatur,
ad Darei castra pervenit exceptusque a vigilibus in
tabernaculum regis perducitur, gemens et veste lace-
rata. Quem ut conspexit Dareus, multiplici doloris 26
expectatione commotus et, quid potissimum timeret,
incertus, 'Vultus', inquit, 'tuus nescio quod ingens
malum praefert, sed cave miseri hominis auribus par-
cas: didici esse infelix, et saepe calamitatis solacium
est nosse sortem suam. Num, quod maxime suspicor 27

et eloqui timeo, ludibria meorum nuntiaturus es, mihi
et, ut credo, ipsis quoque omni tristiora supplicio?'
28 Ad haec Tyriotes, 'Istud quidem procul abest', inquit:
'quantuscumque enim reginis honos ab his, qui parent,
haberi potest, tuis a victore servatus est, sed uxor tua
29 paulo ante excessit e vita.' Tunc vero non gemitus
modo, sed etiam eiulatus totis castris exaudiebantur.
Nec dubitavit Dareus, quin interfecta esset, quia ne-
quisset contumeliam perpeti, exclamatque amens do-
lore: 'Quod ego tantum nefas commisi, Alexander?
quem tuorum propinquorum necavi, ut hanc vicem
redderes saevitiae meae? Odisti me, non quidem pro-
vocatus: sed finge iustum intulisse te bellum, cum
30 feminis ergo agere debueras?' Tyriotes adfirmare per
deos patrios nihil in eam gravius esse consultum:
ingemuisse etiam Alexandrum morti et non parcius
31 flevisse, quam ipse lacrimaret. Ob haec ipsa amantis
animus in sollicitudinem suspicionemque revolutus est,
desiderium captivae profecto a consuetudine stupri
32 ortum esse coniectans. Summotis igitur arbitris, uno
dumtaxat Tyriote retento, iam non flens, sed suspi-
rans, 'Videsne', inquit, 'Tyriote, locum mendacio non
esse? tormenta iam hic erunt: sed ne expectaveris per
deos, si quid tibi tui regis reverentiae est: num, quod
et scire expeto et quaerere pudet, ausus est et dominus
33 et iuvenis?' Ille quaestioni corpus offerre, deos testes
34 invocare, caste sancteque habitam esse reginam. Tan-
dem ut fides facta est vera esse, quae adfirmaret spado,
capite velato diu flevit manantibusque adhuc lacrimis,
veste ab ore reiecta, ad caelum manus tendens, 'Di
patrii', inquit, 'primum mihi stabilite regnum: deinde,
si de me iam transactum est, precor, ne quis potius
Asiae rex sit, quam iste tam iustus hostis, tam mise-
ricors victor.'

Cap. XI.

1 *Itaque quamquam* frustra pace bis petita omnia 4
in bellum consilia converterat, victus tamen conti-

nentia hostis ad novas pacis condiciones ferendas x legatos, cognatorum principes, misit: quos Alexander consilio advocato introduci iussit. E quibus maximus 2
natu, 'Dareum', inquit, 'ut pacem a te iam hoc tertio peteret, nulla vis subegit, sed iustitia et continentia tua expressit. Matrem, coniugem, liberos eius, nisi 3
quod sine illo sunt, captos esse non sensimus: pudicitiae earum, quae supersunt, curam haud secus quam parens agens reginas appellas, speciem pristinae fortunae retinere pateris. Vultum tuum video, qualis 4
Darei fuit, cum dimitteremur ab eo: et ille tamen uxorem, tu hostem luges. Iam in acie stares, nisi cura te sepulturae eius moraretur. Ecquid mirum est, si tam ab amico animo pacem petit? quid opus est armis, inter quos odia sublata sunt? Antea imperio 5
tuo finem destinabat Halym amnem, qui Lydiam terminat: nunc, quidquid inter Hellespontum et Euphraten est, in dotem filiae offert, quam tibi tradit. Ochum filium, quem habes, pacis et fidei obsidem re- 6
tine, matrem et duas virgines filias redde: pro tribus corporibus xxx milia talentum auri precatur accipias. Nisi moderationem animi tui notam haberem, [non] 7
dicerem hoc esse tempus, quo pacem non dare solum, sed etiam occupare deberes. Respice, quantum post 8
te reliqueris: intuere, quantum petas. Periculosum est praegrave imperium: difficile est enim continere, quod capere non possis. Videsne, ut navigia, quae modum excedunt, regi nequeant? Nescio, an Dareus ideo tam multa amiserit, quia nimiae opes magnae iacturae locum faciunt. Facilius est quidem vincere, 9
quam tueri *praedam*: quam, hercule, expeditius manus nostrae rapiunt, quam continent. Ipsa mors uxoris Darei admonere te potest minus iam misericordiae
44 tuae licere, quam licuit.' Alexander legatis excedere 10
tabernaculo iussis, quid placeret, ad consilium refert. Diu nemo, quid sentiret, ausus est dicere incerta regis voluntate. Tandem Parmenio antea suasisse ait, ut 11
captivos apud Damascum redimentibus redderet: in-

gentem pecuniam potuisse redigi ex his, qui multi
12 vincti virorum fortium occuparent manus. Et nunc
magnopere censere, ut unam anum et duas puellas,
itinerum agminumque inpedimenta, XXX milibus ta-
13 lentum auri permutet. Opimum regnum occupare posse
condicione, non bello, nec quemquam alium inter
Istrum et Euphraten possedisse terras ingenti spatio
intervalloque discretas. Macedoniam quoque potius
14 respiceret, quam Bactra et Indos intueretur. Ingrata
oratio regi fuit. Itaque, ut finem dicendi fecit, 'Et
ego', inquit, 'pecuniam quam gloriam mallem, si
Parmenio essem: nunc Alexander de paupertate se-
curus sum et me non mercatorem memini esse, sed
15 regem. Nihil quidem habeo venale, sed fortunam
meam utique non vendo: captivos si placet reddi, ho-
nestius dono dabimus, quam pretio remittemus.' Intro-
16 ductis deinde legatis ad hunc modum respondit: 'Nun-
tiate Dareo me, quae fecerim clementer et liberaliter,
17 non amicitiae eius tribuisse, sed naturae meae. Bellum
cum captivis et feminis gerere non soleo: armatus sit
18 oportet, quem oderim. Quodsi saltem pacem bona fide
peteret, deliberarem forsitan, an darem. Verum enim-
vero, cum modo milites meos litteris ad proditionem,
modo amicos ad perniciem meam pecunia sollicitet,
ad internecionem mihi persequendus est, non ut iustus
19 hostis, sed ut percussor veneficus. Condiciones vero
pacis, quas adfertis, si accepero, victorem eum faciunt.
Quae post Euphraten sunt, liberaliter donat. Ubi
igitur me adeatis, obliti estis: nempe ultra Euphraten
[sum]. Summum ergo dotis, quam promittit, terminum
20 castra mea transeunt. Hinc me depellite, ut sciam
vestrum esse, quo ceditis. Eadem liberalitate dat mihi
filiam suam: nempe quam scio alicui servorum eius
nupturam. Multum vero mihi praestat, si me Ma-
21 zaeo generum praeponit! Ite, nuntiate regi vestro,
et quae amisit et quae adhuc habet, praemia esse
*belli: hoc re*gente utriusque terminos regni, id quem-
que habiturum, quod proximae lucis adsignatura for-

tuna est.' Legati respondent, cum bellum in animo 22
sit, facere eum simpliciter, quod spe pacis non frustra-
retur: ipsos petere, ut quam primum dimittantur ad
regem: eum quoque bellum parare debere. Dimissi
nuntiant adesse certamen.

Cap. XII.

Ille quidem confestim Mazaeum cum tribus equitum 1
milibus ad itinera, quae hostis petiturus erat, occu-
panda praemisit. Alexander corpori uxoris eius iustis 2
persolutis omnique graviore comitatu intra eadem mu-
nimenta cum modico praesidio relicto ad hostem con-
tendit. *In* duo cornua diviserat peditem utrique 3
lateri equite circumdato: inpedimenta sequebantur
agmen. Praemissum deinde cum citis equitibus Menidan 4
iubet explorare, ubi Dareus esset. At ille, cum Ma-
zaeus haud procul consedisset, non ausus ultra pro-
cedere, nihil aliud quam fremitum hominum hinnitum-
que equorum exaudisse nuntiat. Mazaeus quoque con- 5
spectis procul exploratoribus in castra se recepit, ad-
ventus hostium nuntius. Igitur Dareus, qui in pa-
tentibus campis decernere optabat, armari militem iubet
aciemque disponit. In laevo cornu Bactriani ibant 6
equites, mille admodum: Dahae totidem et Arachosii
Susianique quattuor milia explebant. Hos centum fal-
cati currus sequebantur. Proximus quadrigis erat
Bessus cum VIII milibus equitum, item Bactrianis.
Massagetae duobus milibus agmen eius claudebant.
Pedites his plurium gentium non inmixtos, sed suae 7
cuiusque nationis iunxerat copias. Persas deinde cum
Mardis Sogdianisque Ariobarzanes et Orontobates du-
cebant. Illi partibus copiarum, summae Orsines prae- 8
erat, a septem Persis oriundus, ad Cyrum quoque,
nobilissimum regem, originem sui referens. Hos aliae 9
gentes, ne sociis quidem satis notae, sequebantur.
Post quas L quadrigas Phradates magno Caspiorum
agmine antecedebat. Indi ceterique rubri maris acco-
lae, nomina verius quam auxilia, post currus erant.

10 Claudebatur hoc agmen aliis falcatis curribus, quis
peregrinum militem adiunxerat. Hunc Armenii, quos
minores appellant, Armenios Babylonii, utrosque Be-
litae et qui montes Cossaeorum incolebant sequeban-
11 tur. Post hos ibant Gortuae, gentis quidem Euboicae,
Medos quondam secuti, sed iam degeneres et patrii
moris ignari. Adplicuerat his Phrygas et Cataonas.
Parthyaeorum deinde gens, incolentium terras, quas
nunc Parthi Scythia profecti tenent, claudebant agmen.
12 Haec sinistri cornus facies fuit. Dextrum tenebant
natio maioris Armeniae Cadusiique et Cappadoces et
Syri ac Medi. His quoque falcati currus L erant.
13 Summa totius exercitus, equites XLV milia, pedestris
acies DC milia expleverat. Hoc modo instructi X
stadia procedunt iussique subsistere armati hostem
expectabant.

14 Alexandri exercitum pavor, cuius causa non sub- 4
erat, invasit: quippe lymphati trepidare coeperunt
omnium pectora occulto metu percurrente. Caeli fulgor
tempore aestivo ardenti similis internitens ignis prae-
buit speciem, flammasque ex Darei castris splendere,
15 velut inlati temere praesidiis, credebant. Quodsi per-
culsis Mazaeus, qui praesidebat itineri, supervenisset,
ingens clades accipi potuit: nunc, dum ille segnis in
eo, quem occupaverat, tumulo sedet, contentus non
16 lacessi, Alexander cognito pavore exercitus signum,
ut consisterent, dari, ante ipsos arma deponere ac
levare corpora iubet, admonens, nullam subiti causam
17 esse terroris, hostem procul stare. Tandem compotes
sui pariter arma et animos recepere: nec quicquam
ex praesentibus tutius visum est, quam eodem loco
18 castra munire. Postero die Mazaeus — cum delectis
equitum in edito colle, ex quo Macedonum prospicie-
bantur castra, consederat — sive metu, sive quia spe-
19 culari modo iussus erat, ad Dareum rediit. Macedones
eum ipsum collem, quem deseruerat, occupaverunt:
nam et tutior planitie erat et inde acies hostium, quae
20 *in campo explicabatur*, conspici poterat. Sed caligo,

quam circa humidi effuderant montes, universam equi-
dem rei faciem non abstulit, ceterum agminum dis-
crimina atque ordinem prohibuit perspici. Multitudo
inundaverat campos fremitusque tot milium etiam
procul stantium aures inpleverat. Fluctuari animo 21
rex et modo suum, modo Parmenionis consilium sera
aestimatione perpendere: quippe eo ventum erat, unde
recipi exercitus, nisi victor, sine clade non posset.
Itaque dissimulato pavore mercennarium equitem ex 22
Paeonia praecedere iubet. Ipse phalangem, sicut antea 23
dictum est, in duo cornua extenderat: utrumque cornu
equites tegebant. Iamque nitidior lux discussa cali-
gine aciem hostium ostenderat, et Macedones sive
alacritate sive taedio expectationis ingentem pugnan-
tium more edidere clamorem. Redditus et a Persis
nemora vallesque circumiectas terribili sono inpleverat:
nec iam contineri Macedones poterant, quin cursu 24
quoque ad hostem contenderent. Melius adhuc ratus
in eodem tumulo castra munire, *rex* vallum iaci iussit:
strenueque opere perfecto in tabernaculum, ex quo
tota acies hostium conspiciebatur, secessit.

CAP. XIII.

47 Tum vero universa futuri discriminis facies in 1
oculis erat: armis insignibus equi virique splendebant,
et omnia intentiore cura praeparari apud hostem sol-
licitudo praetorum agmina sua interequitantium osten-
debat, ac pleraque inania, sicut fremitus hominum, 2
equorum hinnitus, armorum internitentium fulgor,
sollicitam expectatione mentem turbaverant. Igitur 3
sive dubius animi, sive ut suos experiretur, consilium
adhibet, quid optimum factu esset, exquirens. Par- 4
menio, peritissimus inter duces artium belli, furto,
non proelio opus esse censebat: 'intempesta nocte op-
primi posse hostes: discordis moribus, linguis, ad hoc
somno et inproviso periculo territos, quando in no-
cturna trepidatione coituros? At interdiu primum ter- 5
ribiles occursuras facies Scytharum Bactrianorumque

— hirta illis ora et intonsas comas esse, praeterea eximiam vastorum magnitudinem corporum: vanis et inanibus militem magis quam iustis formidinis causis moveri, — deinde tantam multitudinem circumfundi
6 paucioribus posse. Non in Ciliciae angustiis et inviis callibus, sed in aperta et lata planitie dimicare'.
7 Omnes ferme Parmenioni adsentiebantur: Polypercon haud dubie in eo consilio positam victoriam arbitra-
8 batur. Quem intuens rex, namque Parmenionem nuper acrius, quam vellet, increpitum rursus castigare non sustinebat, 'Latrunculorum', inquit, 'et furum ista sollertia est, quam praecipitis mihi, quippe illorum votum
9 unicum est fallere. Meae vero gloriae semper aut absentiam Darei aut angustias locorum aut furtum noctis obstare non patiar: palam luce adgredi certum est: malo *me* meae fortunae paeniteat, quam victoriae pu-
10 deat. Ad haec illud quoque accedit: vigilias agere barbaros et in armis stare, ut ne decipi quidem possint, conpertum habeo. Itaque ad proelium vos parate.' Sic incitatos ad corpora curanda dimisit.

11 Dareus id, quod Parmenio suaserat, hostem fa- 48
cturum esse coniectans frenatos equos stare magnamque exercitus partem in armis esse ac vigilias intentiore cura servari iusserat: ergo ignibus tota eius
12 castra fulgebant. Ipse cum ducibus propinquisque agmina in armis stantium circumibat, Solem et Mithrem sacrumque et aeternum invocans ignem, ut illis dignam vetere gloria maiorumque monumentis fortitu-
13 dinem inspirarent. 'Et profecto, si qua divinae opis auguria humana mente concipi possent, deos stare secum. Illos nuper Macedonum animis subitam incussisse formidinem: adhuc lymphatos ferri agique, arma iacientes: expetere praesides Persarum imperii *deos* debitas e vecordibus poenas. Nec ipsum ducem sa-
14 niorem esse: quippe ritu ferarum praedam modo, quam expeteret, intuentem in perniciem, quae ante praedam *posita esset,* incurrere.'

Similis apud Macedones quoque sollicitudo erat:

noctemque velut in eam certamine edicto metu egerunt. Alexander non alias magis territus ad vota et 15
preces Aristandrum vocari iubet. Ille in candida veste verbenas manu praeferens capite velato praeibat preces regi Iovem Minervamque *et* Victoriam propitianti.
Tunc quidem sacrificio rite perpetrato reliquum noctis 16
adquieturus in tabernaculum rediit. Sed nec somnum capere nec quietem pati poterat: modo e iugo montis aciem in dextrum Persarum cornu demittere agitabat, modo recta fronte concurrere hosti, interdum haesitare, an potius in laevum detorqueret agmen. Tandem gra- 17
vatum animi anxietate corpus altior somnus oppressit.

Iamque luce orta duces ad accipienda imperia convenerant insolito circa praetorium silentio attoniti:
quippe alias accersere ipsos et interdum morantes ca- 18
stigare adsueverat, tunc ne ultimo quidem rerum discrimine excitatum esse mirabantur et non somno
quiescere, sed pavore marcere credebant. Non tamen 19
quisquam ex custodibus corporis intrare tabernaculum audebat: et iam tempus instabat nec miles iniussu
ducis aut arma capere poterat aut in ordines ire. Diu 20
Parmenio cunctatus, cibum ut caperent, ipse pronuntiat. Iamque exire necesse erat: tunc demum intrat tabernaculum saepiusque nomine conpellatum, cum
voce non posset, tactu excitavit. 'Multa lux', inquit, 21
'est: instructam aciem hostis admovit: tuus miles adhuc inermis expectat imperium. Ubi est vigor ille
animi tui? nempe excitare vigiles soles.' Ad haec 22
Alexander: 'Credisne me prius somnum capere potuisse, quam exonerarim animum sollicitudine, quae quietem morabatur?' signumque pugnae tuba dari ius-
sit. Et cum in eadem admiratione Parmenio perseve- 23
raret, quod solutum se curis somnum cepisse dixisset, 'Minime', inquit, 'mirum est: ego enim, cum Dareus terram ureret, vicos excinderet, alimenta corrumperet,
potens mei non eram: nunc vero quid metuam, cum 24
acie decernere paret? Hercule, votum meum inplevit.
Sed *huius consilii* postea quoque ratio reddetur. Vos 25

ite ad copias, quibus quisque praeest: ego iam adero
et, quid fieri velim, exponam.' Raro admodum admo-
nitu magis amicorum, quam metu discriminis adeundi
thorace uti solebat. Tunc quoque munimento corporis
sumpto processit ad milites. Haud alias tam alacrem
viderant regem et vultu eius interrito certam spem
victoriae augurabantur.

26 Atque ille proruto vallo exire copias iubet aciem- 50
que disponit. In dextro cornu locati sunt equites,
quos agema appellabant: praeerat his Clitus, cui iunxit
Philotae turmas, ceterosque praefectos equitum lateri
27 eius adplicuit. Ultima Meleagri ala stabat quam pha-
lanx sequebatur, post phalangem Argyraspides erant:
28 his Nicanor, Parmenionis filius, praeerat. In subsidiis
cum manu sua Coenos, post eum Orestae Lyncestae-
que sunt *positi*, post illos Polypercon, tum peregrini
milites: huius agminis princeps Amyntas aberat, Phi-
lippus Balacri eos regebat in societatem nuper adsci-
29 tos. Haec dextri cornus facies erat. In laevo Craterus
Peloponnesium equites habebat Achaeorum et Locren-
sium et Malieon turmis [sibi] adiunctis. Hos Thessali
equites claudebant Philippo duce. Peditum acies equi-
30 tatu tegebatur. Frons laevi cornus haec erat. Sed ne
circumiri posset a multitudine, ultimum agmen valida
manu cinxerat. Cornua quoque subsidiis firmavit non
recta fronte, sed a latere positis, ut, si hostis circum-
31 venire aciem temptasset, parata pugnae forent. Hic
Agriani erant, quibus Attalus praeerat, adiunctis sa-
gittariis Cretensibus, — ultimos ordines avertit a
fronte, ut totam aciem orbe muniret, — Illyrii hic
erant adiuncto milite mercede conducto, Thracas quo-
32 que simul obiecerat leviter armatos. Adeoque aciem
versabilem posuit, ut, qui ultimi stabant, ne circum-
irentur, verti tamen et in frontem circumagi possent.
Itaque non prima, quam latera, non latera munitiora
33 fuere, quam terga. His ita ordinatis praecipit, ut, si 51
falcatos currus cum fremitu barbari emitterent, ipsi
laxatis ordinibus impetum incurrentium silentio exci-

perent, haud dubius sine noxa transcursuros, si nemo
se opponeret: sin autem sine fremitu inmisissent, eos
ipsi clamore terrerent pavidosque equos telis utrimque
suffoderent. Qui cornibus praeerant, extendere ea iussi, 34
ita ut nec circumvenirentur, si artius starent, nec
tamen ultra modum aciem exinanirent. Inpedimenta 35
cum captivis, inter quos mater liberique Darei custo-
diebantur, haud procul acie in edito colle constituit
modico praesidio relicto. Laevum cornu, sicut alias,
Parmenioni tuendum datum: ipse in dextro stabat.

Nondum ad iactum teli pervenerant, cum Bion 36
quidam transfuga, quanto maximo cursu potuerat, ad
regem pervenit nuntians, murices ferreos in terram
defodisse Dareum, qua hostem equites emissurum esse
credebat, notatumque certo signo locum, ut fraus evi-
tari a suis posset. Adservari transfuga iusso duces 37
convocat: expositoque, quod nuntiatum erat, monet,
ut regionem monstratam declinent equitemque peri-
culum edoceant.

52 Ceterum hortantem exercitus exaudire non poterat 38
usum aurium intercipiente fremitu duorum agminum.
Sed *in* conspectu omnium duces et proximum quem-
que interequitans adloquebatur.

Cap. XIV.

'Emensis tot terras in spem victoriae, de qua 1
dimicandum foret, hoc unum superesse discrimen.
Granicum hic amnem Ciliciaeque montes et Syriam
Aegyptumque praetereuntibus raptas, ingentia spei
gloriaeque incitamenta, referebat. Reprehensos ex fuga 2
Persas pugnaturos, quia fugere non possent. Tertium
iam diem metu exangues, armis suis oneratos in eo-
dem vestigio haerere. Nullum desperationis illorum
maius indicium esse, quam quod urbes, quod agros
suos urerent, quidquid non corrupissent, hostium esse
confessi. Nomina modo vana gentium ignotarum ne 3
extimescerent: neque enim ad belli discrimen pertinere,
qui ab iis Scythae quive Cadusii appellarentur.

ipsum, quod ignoti essent, ignobiles esse: numquam
ignorari viros fortes, at inbelles ex latebris suis erutos
nihil praeter nomina adferre. Macedonas virtute ad-
secutos, ne quis toto orbe locus esset, qui tales viros
5 ignoraret. Intuerentur barbarorum inconditum agmen:
alium nihil praeter iaculum habere, alium funda saxa
librare, paucis iusta arma esse. Itaque illinc plures
6 stare: hinc plures dimicaturos. Nec postulare se, ut
fortiter capesserent proelium, ni ipse ceteris fortitu-
dinis fuisset exemplum: se ante prima signa dimica-
turum. Spondere pro se tot cicatrices, totidem cor-
poris decora: scire ipsos unum paene se praedae com-
munis exsortem in illis colendis ornandisque usurpare
7 victoriae praemia. Haec se fortibus viris dicere. Si
qui dissimiles eorum essent, illa fuisse dicturum: per-
venisse eo, unde fugere non possent. Tot terrarum
spatia emensis, tot amnibus montibusque post tergum
obiectis iter in patriam et penates manu esse facien-
8 dum.' Sic duces, sic proximi militum instincti sunt.
Dareus in laevo cornu erat, magno suorum ag- 53
mine, delectis equitum peditumque stipatus, contem-
pseratque paucitatem hostis, vanam aciem esse extentis
9 cornibus ratus. Ceterum, sicut curru eminebat, dextra
laevaque ad circumstantia agmina oculos manusque
circumferens, 'Terrarum', inquit, 'quas Oceanus hinc
adluit, illinc claudit Hellespontus, paulo ante domini,
iam non de gloria, sed de salute et, quod saluti prae-
10 ponitis, libertate pugnandum est. Hic dies imperium,
quo nullum amplius vidit aetas, aut constituet aut
finiet. Apud Granicum minima virium parte cum
hoste certavimus: in Cilicia victos Syria poterat ex-
cipere: magna munimenta regni Tigris atque Eu-
11 phrates erant. Ventum est eo, unde pulsis ne fugae
quidem locus est. Omnia tam diutino bello exhausta
post tergum sunt: non incolas suos urbes, non cul-
tores habent terrae. Coniuges quoque et liberi se-
quuntur hanc aciem, parata hostibus praeda, nisi pro
12 carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod mea-

rum fuit partium, exercitum, quem paene inmensa planities vix caperet, conparavi: equos, arma distribui: commeatus ne tantae multitudini deessent, providi: locum, in quo acies explicari posset, elegi. Cetera in 13
vestra potestate sunt: audete modo vincere famamque, infirmissimum adversus fortes viros telum, contemnite.
54 Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis: quae ubi primum impetum effudit, velut quaedam animalia emisso aculeo, torpet. Hi vero campi deprehendere 14
paucitatem, quam Ciliciae montes absconderant. Videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam, exhaustam: nam ultimi, quos locavit aversos, terga iam praebent. Obteri, mehercule, equorum ungulis possunt, etiamsi nihil praeter falcatos currus emisero. Et bello vicerimus, si vicimus proelio: nam 15
ne illis quidem ad fugam locus est: hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet inclusos. Et quae antea pro 16
illis erant, in contrarium versa sunt. Nostrum mobile et expeditum agmen est, illud praeda grave. Inplicatos ergo spoliis nostris trucidabimus, eademque res et causa erit victoriae et fructus. Quodsi quem e vobis 17
nomen gentis movet, cogitet, Macedonum illic arma esse, non corpora. Multum enim sanguinem invicem hausimus, et semper gravior in paucitate iactura est. Nam Alexander, quantuscumque ignavis et timidis 18
videri potest, unum animal est et, si quid mihi creditis, temerarium et vecors, adhuc nostro pavore, quam sua virtute felicius. Nihil autem potest esse diutur- 19
num, cui non subest ratio. Licet felicitas adspirare videatur, tamen ad ultimum temeritati non sufficit. Praeterea breves et mutabiles vices rerum sunt, et fortuna numquam simpliciter indulget. Forsitan ita 20
dii fata ordinaverint, ut Persarum imperium, quod secundo cursu per CCXXX annos ad summum fastigium evexerant, magno motu concuterent magis quam adfligerent admonerentque nos fragilitatis humanae, cuius nimia in prosperis rebus oblivio est. Modo Graecis 21
ultro bellum inferebamus: nunc in sedibus nostris pro-

pulsamus inlatum. Iactamur invicem varietate for-
tunae. Videlicet imperium, quia mutuo adfectamus,
22 una gens non capit. Ceterum, etiamsi spes non sub- 55
esset, necessitas tamen stimulare deberet: ad extrema
perventum est. Matrem meam, duas filias, Ochum in
spem huius imperii genitum, principes, illam subolem
regiae stirpis, duces vestros reorum instar vinctos
habet: nisi quid in vobis opis est, ego maiore mei
parte captivus sum. Eripite viscera mea ex vinculis:
restituite mihi pignora, pro quibus ipsi mori non re-
cusatis, parentem, liberos: nam coniugem in illo car-
23 cere amisi. Credite nunc omnes hos tendere ad vos
manus, inplorare patrios deos, opem vestram, miseri-
cordiam, fidem exposcere, ut compedibus, ut servi-
tute, ut precario victu ipsos liberetis. An creditis
aequo animo iis servire, quorum reges esse fastidiunt?
24 Video admoveri hostium aciem: sed quo propius dis-
crimen accedo, hoc minus iis, quae dixi, possum esse
contentus. Per ego vos deos patrios aeternumque
ignem, qui praefertur altaribus, fulgoremque solis intra
fines regni mei orientis, per aeternam memoriam
Cyri, qui ademptum Medis Lydisque imperium primus
in Persidem intulit: vindicate ab ultimo dedecore no-
25 men gentemque Persarum. Ite alacres et spiritus
pleni, ut, quam gloriam accepistis a maioribus vestris,
posteris relinquatis. In dextris vestris iam libertatem,
opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem,
quisquis contempserit: timidissimum quemque conse-
26 quitur. Ipse non patrio more solum, sed etiam ut
conspici possim, curru vehor nec recuso, quo minus
imitemini me, sive fortitudinis exemplum sive igna-
viae fuero!'

Cap. XV.

1 Interim Alexander, ut et demonstratum a trans- 56
fuga insidiarum locum circumiret et Dareo, qui cornu
tuebatur, occurreret, agmen obliquum incedere iubet.
2 Dareus quoque eodem suum obvertit Besso admonito,

ut Massagetas equites in laevum Alexandri cornu *a*
latere invehi iuberet. Ipse ante se falcatos currus ha- 3
bebat, quos signo dato universos in hostem effudit.
Ruebant laxatis habenis aurigae, quo plures nondum
satis proviso impetu obtererent. Alios ergo hastae 4
multum ultra temonem eminentes, alios ab utroque
latere demissae falces laceravere. Nec sensim Mace-
dones cedebant, sed effusa fuga turbaverant ordines.
Mazaeus quoque perculsis metum incussit mille equi- 5
tibus ad diripienda hostis inpedimenta circumvehi ius-
sis, ratus, captivos quoque, qui simul adservabantur,
rupturos vincula, cum suos adpropinquantes vidissent.
Non fefellerat Parmenionem, qui in laevo erat: pro- 6
pere igitur Polydamanta mittit, qui et periculum osten-
deret et, quid fieri iuberet *rex*, consuleret. Ille audito 7
Polydamante, 'Abi, nuntia', inquit, 'Parmenioni, si
acie vicerimus, non nostra solum nos recuperaturos,
sed etiam, quae hostium sunt, occupaturos. Proinde 8
non est, quod quicquam virium subducat ex acie, sed,
ut me et Philippo patre dignum est, contempto sar-
cinarum damno fortiter dimicet.' Interim barbari in- 9
pedimenta turbaverant caesisque plerisque custodum
captivi vinculis ruptis, quidquid obvium erat, quo ar-
mari possent, arripiunt et adgregati suorum equitibus
Macedonas ancipiti circumventos malo invadunt. Laeti, 10
qui circa Sisigambim erant, vicisse Dareum, ingenti
caede prostratos hostes, ad ultimum etiam inpedi-
mentis exutos esse nuntiant, quippe eandem fortunam
ubique esse credebant et victores Persas ad praedam
discurrisse. Sisigambis hortantibus captivis, ut animum 11
a maerore adlevaret, in eodem, quo antea fuit, per-
severavit. Non vox ulla excidit ei, non oris color
vultusve mutatus est: sedit inmobilis — credo, prae-
coqui gaudio verita inritare fortunam —, adeo ut,
quid mallet, intuentibus eam fuerit incertum. Inter 12
haec Menidas, praefectus equitum Alexandri, cum paucis
turmis opem inpedimentis laturus advenerat — incer-
tum suone consilio an regis imperio — sed non susti-

nuit Cadusiorum Scytharumque impetum, quippe vix
temptato certamine refugit ad regem, amissorum in-
13 pedimentorum testis magis quam vindex. Iam consi-
lium Alexandri dolor vicerat: et, ne cura recuperandi
sua militem a proelio averteret, non inmerito vereba-
tur. Itaque Areten, ducem hastatorum — sarissophoros
14 vocabant — adversus Scythas mittit. Inter haec cur- 57
rus, qui circa signa prima turbaverant aciem, in pha-
langem invecti erant. Macedones confirmatis animis
15 in medium agmen accipiunt. Vallo similis acies erat:
iunxerant hastas et ab utroque latere temere incurren-
tium ilia suffodiebant. Circumire deinde [*et*] currus et
propugnatores praecipitare coeperunt. Ingens ruina
16 equorum aurigarumque aciem conpleverat. Hi territos
regere non poterant, qui crebra iactatione cervicum
non iugum modo excusserant, sed etiam currus ever-
terant, vulnerati interfectos trahebant, nec consistere
17 territi nec progredi debiles poterant. Paucae tamen
evasere quadrigae in ultimam aciem iis, quibus in-
ciderant, miserabili morte consumptis: quippe ampu-
tata virorum membra humi iacebant, et, quia calidis
adhuc vulneribus aberat dolor, trunci quoque et de-
biles quidam arma non omittebant, donec multo san-
18 guine effuso exanimati procumberent. Interim Aretes
Scytharum, qui inpedimenta diripiebant, duce occiso
gravius territis instabat. Supervenere deinde a Dareo
Bactriani pugnaeque vertere fortunam. Multi ergo
Macedonum primo impetu obtriti sunt, plures ad
19 Alexandrum refugerunt. Tum Persae clamore sublato,
qualem victores solent edere, ferociter in hostem, quasi
ubique profligatum, incurrerunt. Alexander territos
castigare, adhortari, proelium, quod iam elanguerat,
solus accendere: confirmatisque tandem animis ire in
20 hostem iubet. Rarior acies erat in dextro cornu Per- 58
sarum, namque inde Bactriani discesserant ad oppri-
menda inpedimenta. Itaque Alexander laxatos ordines
21 *invadit et* multa caede hostium invehitur. At qui in
laevo cornu erant Persae, spe posse eum includi,

agmen suum a tergo dimicantis opponunt: ingensque
periculum in medio haerens adisset, ni equites Agriani
calcaribus subditis circumfusos regi barbaros adorti
essent aversosque caedendo in se obverti coëgissent.
Turbata erat utraque acies. Alexander et a fronte et 22
a tergo hostem habebat. Qui averso ei instabant, ab
Agrianis equitibus premebantur: Bactriani inpedimentis
hostium direptis reversi ordines suos recuperare non
poterant: plura simul abrupta a ceteris agmina, ubi-
cumque alium alii fors miscuerat, dimicabant. Duo 23
reges iunctis prope agminibus proelium accenderant.
Plures Persae cadebant, par ferme utrimque numerus
vulnerabatur. Curru Dareus, Alexander equo vehe- 24
batur: utrumque delecti tuebantur sui inmemores,
quippe amisso rege nec volebant salvi esse nec pot-
erant. Ante oculos sui quisque regis mortem occum-
bere ducebat egregium. Maximum tamen periculum 25
adibant, quos maxime tuebantur: quippe sibi quisque
caesi regis expetebat decus. Ceterum, sive *illud* ludi- 26
brium oculorum sive vera species fuit, qui circa Alex-
andrum erant, vidisse se crediderunt paulum super
caput regis placide volantem aquilam, non sono armo-
rum, non gemitu morientium territam: diuque circa
equum Alexandri pendenti magis, quam volanti similis
adparuit. Certe vates Aristander alba veste indutus 27
et dextra praeferens lauream militibus in pugnam in-
tentis avem monstrabat, haud dubium victoriae auspi-
cium. Ingens ergo alacritas et fiducia paulo ante ter- 28
ritos accendit ad pugnam, utique postquam auriga
Darei, qui ante ipsum sedens equos regebat, hasta
transfixus est. Nec aut Persae aut Macedones dubi-
tavere, quin ipse rex esset occisus. Ergo lugubri ulu- 29
latu et incondito clamore gemituque totam fere aciem
adhuc aequo Marte pugnantium turbavere cognati
Darei et armigeri: laevumque cornu in fugam effusum
destituerat currum, quem a dextra parte stipati in
medium agmen receperunt. Dicitur acinace stricto 30
Dareus *dubitasse,* an fugae dedecus honesta morte

vitaret: sed eminens curru nondum omnem suorum
aciem proelio excedentem destituere erubescebat, dum-
que inter spem et desperationem haesitat, sensim
31 Persae cedebant et laxaverant ordines. Alexander mu-
tato equo, quippe plures fatigaverat, resistentium ad-
32 versa ora fodiebat, fugientium terga. Iamque non
pugna, sed caedes erat, cum Dareus quoque currum
suum in fugam vertit. Haerebat in tergis fugientium
victor, sed prospectum oculorum nubes pulveris, quae
ad caelum efferebatur, abstulerat: ergo haud secus
quam in tenebris errabant, ad sonum notae vocis aut
33 signum subinde coeuntes. Exaudiebant tamen strepitus
habenarum, quibus equi currum vehentes identidem
verberabantur: haec sola fugientis vestigia excepta sunt.

Cap. XVI.

1 At in laevo Macedonum cornu — Parmenio, sicut
ante *est* dictum, tuebatur — longe alia fortuna utrius-
que partis res gerebatur. Mazaeus cum omni suorum
equitatu vehementer invectus urguebat Macedonum
2 alas. Iamque abundans multitudine aciem circumvehi
coeperat, cum Parmenio equites nuntiare iubet Alex-
andro, in quo discrimine ipsi essent: ni mature sub-
3 veniretur, non posse sisti fugam. Iam multum viae
praeceperat rex inminens fugientium tergis, cum a
Parmenione tristis nuntius venit. Refrenare equos
iussi, qui vehebantur, agmenque constitit frendente
Alexandro, eripi sibi victoriam e manibus et Dareum
4 felicius fugere quam se sequi. Interim ad Mazaeum
superati regis fama pervenerat. Itaque, quamquam va-
lidior erat, tamen fortuna partium territus perculsis
languidius instabat. Parmenio ignorabat quidem cau-
sam sua sponte pugnae remissae, sed occasione vin-
5 cendi strenue est usus. Thessalos equites ad se vocari
iubet. 'Ecquid videtis', inquit, 'istos, qui ferociter
modo instabant, pedem referre subito pavore perter-
ritos? Nimirum nobis quoque regis nostri fortuna
vicit. Omnia Persarum caede strata sunt. Quid ces-

satis? an ne fugientibus quidem pares estis?' Vera 6
dicere videbatur et spes languentes quoque erexerat.
Subditis calcaribus proruere in hostem: et illi iam
non sensim, sed citato gradu recedebant nec quicquam
fugae, nisi quod nondum terga verterant, deerat. Par-
menio tamen ignarus, quaenam in dextro cornu for-
tuna regis esset, repressit suos: Mazaeus dato fugae 7
spatio non recto itinere, sed maiore et ob id tutiore
circuitu Tigrin superat et Babyloniam cum reliquiis
devicti exercitus intrat.

31 Dareus paucis fugae comitibus ad Lycum amnem 8
contenderat: quo traiecto dubitavit, an solveret pon-
tem, quippe hostem iam adfore nuntiabatur. Sed tot
milia suorum, quae nondum ad amnem pervenerant,
ponte rescisso videbat hostis praedam fore. Abeuntem, 9
cum intactum sineret pontem, dixisse constat, malle
se sequentibus iter dare, quam auferre fugientibus.
Ipse ingens spatium fuga emensus media fere nocte
Arbela pervenit.

Quis tot ludibria fortunae, ducum, agminum cae- 10
dem multiplicem, devictorum fugam, clades nunc sin-
gulorum, nunc universorum aut animo adsequi queat
aut oratione conplecti? Propemodum saeculi res in
unum illum diem, pro, fortuna cumulavit. Alii qua 11
brevissimum patebat iter, alii devios saltus et ignotas
sequentibus calles petebant. Eques pedesque confusi
sine duce, armatis inermes, integris debiles inplica-
bantur. Deinde misericordia in metum versa, qui se- 12
qui non poterant, inter mutuos gemitus deserebantur.
Sitis praecipue fatigatos et saucios perurebat, passim-
que omnibus rivis prostraverant corpora praeterfluen-
tem aquam hianti ore captantes. Quam cum avide 13
turbidam hausissent, tendebantur extemplo praecordia
premente limo resolutisque et torpentibus membris,
cum supervenisset hostis, novis vulneribus excitaban-
tur. Quidam occupatis proximis rivis deverterant lon- 14
gius, ut, quidquid occulti humoris usquam manaret,
exciperent, nec ulla adeo avia et sicca lacuna erat, ut

15 vestigantium sitim falleret. E proximis vero itineri
vicis ululatus senum feminarumque exaudiebantur bar-
baro ritu Dareum adhuc regem clamantium.
16 Alexander, ut supra dictum est, inhibito suorum 62
impetu ad Lycum amnem pervenerat, ubi ingens mul-
titudo fugientium oneraverat pontem et plerique, cum
hostis urgeret, in flumen se praecipitaverant gravesque
armis et proelio ac fuga defatigati gurgitibus haurie-
17 bantur. Iamque non pons modo fugientes, sed ne
amnis quidem capiebat agmina sua inprovide subinde
cumulantis: quippe ubi intravit animos pavor, id solum
metuunt, quod primum formidare coeperunt. Alex-
18 ander instantibus suis, inpune abeuntem hostem per-
mitteret sequi, hebetia esse tela et manus fatigatas
tantoque cursu corpora exhausta et praeceps in noctem
19 diei tempus causatus est. Re vera de laevo cornu, quod
adhuc in acie stare credebat, sollicitus reverti ad fe-
rendam opem suis statuit. Iamque signa converterat,
cum equites a Parmenione missi illius quoque partis
20 victoriam nuntiant. Sed nullum hoc die maius peri-
culum adiit, quam dum copias reducit in castra. Pauci
eum et inconpositi sequebantur ovantes victoria, quippe
omnes hostes aut in fugam effusos aut in acie ceci-
21 disse credebant: cum repente ex adverso apparuit
agmen equitum, qui primo inhibuere cursum, deinde
Macedonum paucitate conspecta turmas in obvios con-
22 citaverunt. Ante signa rex ibat dissimulato magis
periculo quam spreto. Nec defuit ei perpetua in du-
23 biis rebus felicitas: namque praefectum equitatus avi-
dum certaminis et ob id ipsum incautius in se ruen-
tem hasta transfixit, quo ex equo lapso proximum ac
24 dein plures eodem telo confodit. Invasere turbatos
amici quoque: nec Persae inulti cadebant, quippe non
universae acies, quam hae tumultuariae manus, vehe-
25 mentius iniere certamen. Tandem barbari, cum ob-
scura luce tutior fuga videretur esse quam pugna,
dispersis agminibus abiere. Rex extraordinario periculo
defunctus incolumis suos reduxit in castra.

33 Cecidere Persarum, quorum numerum victores 26
finire potuerunt, milia XL, Macedonum minus quam
CCC desiderati sunt. Ceterum hanc victoriam rex 27
maiore ex parte virtuti, quam fortunae suae debuit: 28
[animo, non, ut antea, loco vicit]. Nam et aciem
peritissime instruxit et promptissime ipse pugnavit et
magno consilio iacturam sarcinarum inpedimentorum-
que contempsit, cum in ipsa acie summae rei videret
esse discrimen, dubioque adhuc pugnae eventu pro
victore se gessit: perculsos deinde hostium fudit, fu- 29
gientes, quod in illo ardore animi vix credi potest,
prudentius quam avidius persecutus est. Nam si parte 30
exercitus adhuc in acie stante instare cedentibus per-
severasset, aut culpa sua victus esset aut aliena vir-
tute vicisset. Iam si multitudinem equitum occurren-
tium extimuisset, victori aut foede fugiendum aut
miserabiliter cadendum fuit. Ne duces quidem copiarum 31
sua laude fraudandi sunt: quippe vulnera, quae quis-
que excepit, indicia virtutis sunt. Hephaestionis bra- 32
chium hasta ictum est, Perdicca et Coenos et Menidas
sagittis prope occisi. Et, si vere aestimare Macedo- 33
nas, qui tunc erant, volumus, fatebimur et regem ta-
libus ministris et illos tanto rege fuisse dignissimos.

Q. CURTI RUFI
HISTORIARUM
ALEXANDRI MAGNI
MACEDONIS

LIBER V.

Cap. I.

1 Quae interim ductu imperioque Alexandri vel in 1
Graecis vel Illyriis ac Thracia gesta sunt, si suis
2 quaeque temporibus reddere voluero, interrumpendae
sunt res Asiae, quas utique ad fugam mortemque
Darei universas in conspectum dari et, sicut inter se
cohaerent, ita opere ipso coniungi haud paulo aptius
videri potest. Igitur, quae proelio apud Arbela con-
iuncta sunt, ordiar dicere.

3 Dareus media fere nocte Arbela pervenerat, eo-
demque magnae partis amicorum eius ac militum
4 fugam fortuna conpulerat. Quibus convocatis exponit,
haud dubitare se, quin Alexander celeberrimas urbes
agrosque omni copia rerum abundantes petiturus esset:
praedam opimam paratamque ipsum et milites eius
5 spectare. Id suis rebus tali in statu saluti fore, quippe
se deserta cum expedita manu petiturum. Ultima
regni sui adhuc intacta esse, inde bello vires haud
6 aegre reparaturum. Occuparet sane gazam avidissima
gens et ex longa fame satiaret se auro, mox futura
praedae sibi: usu didicisse pretiosam supellectilem
pelicesque et spadonum agmina nihil aliud fuisse,

quam onera et inpedimenta: eadem trahentem Alex-
andrum, quibus rebus antea vicisset, inferiorem fore.
Plena omnibus desperationis videbatur oratio, quippe 7
Babylona, urbem opulentissimam, dedi cernentibus:
iam Susa, iam cetera ornamenta regni, causam belli,
victorem occupaturum. At ille docere pergit non spe- 8
ciosa dictu, sed usu necessaria in rebus adversis se-
quenda esse: ferro geri bella, non auro, viris, non
urbium tectis: omnia sequi armatos. Sic maiores suos
perculsos in principio rerum celeriter pristinam repa-
rasse fortunam. Igitur sive confirmatis eorum animis, 9
sive imperium magis quam consilium sequentibus
Mediae fines ingressus est.

2 Paulo post Alexandro Arbela traduntur, regia 10
supellectile ditique gaza repleta: IIII milia talentum
fuere, praeterea pretiosae vestes, totius, ut supra di-
ctum est, exercitus opibus in illam sedem congestis.
Ingruentibus deinde morbis, quos odor cadaverum totis 11
iacentium campis vulgaverat, maturius castra movit.
Euntibus a parte laeva *erat* Arabia, odorum fertilitate
nobilis regio. Campestre iter est *in terra* inter Tigrin 12
et Euphraten iacenti, tam uberi et pingui, ut a pastu
repelli pecora dicantur, ne satietas perimat. Causa
fertilitatis est humor, qui ex utroque amne manat,
toto fere solo propter venas aquarum resudante. Ipsi 13
amnes ex Armeniae montibus profluunt ac magno
deinde aquarum divortio iter, quod coeperunt, per-
currunt: II milia et quingenta stadia emensi sunt, qui
amplissimum intervallum circa Armeniae montes nota-
verunt. Idem cum Mediae et Gordyaeorum terras se- 14
care coeperunt, paulatim in artius coeunt et, quo lon-
gius manant, hoc angustius inter se spatium terrae
relinquunt. Vicini maxime sunt in campis, quos in- 15
colae Mesopotamiam appellant: mediam namque ab
utroque latere cludunt. Idem per Babyloniorum fines
in rubrum mare inrumpunt. Alexander quartis castris 16
ad Mennin urbem pervenit. Caverna ibi est, ex qua
fons *ingentem* bituminis vim effundit, adeo ut satis

constet Babylonios muros ingentis operis huius fontis
bitumine interlitos esse.
17 Ceterum Babylona procedenti Alexandro Mazaeus, 3
qui ex acie in eam urbem confugerat, cum adultis
liberis supplex occurrit urbem seque dedens. Gratus
adventus eius regi fuit, quippe magni operis obsidio
18 futura *erat* tam munitae urbis. Ad hoc vir illustris
et manu promptus famaque etiam proximo proelio
celebris et ceteros ad deditionem sui incitaturus ex-
emplo videbatur. Igitur hunc quidem benigne cum
19 liberis excipit: ceterum quadrato agmine, quod ipse
ducebat, velut in aciem irent, ingredi suos iubet.
Magna pars Babyloniorum constiterat in muris avida
cognoscendi novum regem, plures obviam egressi sunt.
20 Inter quos Bagophanes, arcis et regiae pecuniae custos,
ne studio a Mazaeo vinceretur, totum iter floribus
coronisque constraverat argenteis altaribus utroque
latere dispositis, quae non ture modo, sed omnibus
21 odoribus cumulaverat. Dona eum sequebantur greges
pecorum equorumque, leones quoque et pardales ca-
22 veis praeferebantur. Magi deinde suo more carmen
canentes, post hos Chaldaei Babyloniorumque non
vates modo, sed etiam artifices cum fidibus sui ge-
neris ibant: laudes hi regum canere soliti, Chaldaei
siderum motus et statas vices temporum ostendere.
23 Equites deinde Babylonii suo equorumque cultu ad
luxuriam magis, quam ad magnificentiam exacto ultimi
ibant. Rex armatis stipatus oppidanorum turbam post
ultimos pedites ire iussit: ipse cum curru urbem ac
deinde regiam intravit. Postero die supellectilem Darei
24 et omnem pecuniam recognovit. Ceterum ipsius urbis 4
pulchritudo ac vetustas non regis modo, sed etiam
omnium oculos in semet haud inmerito convertit.
Samiramis eam condiderat, non, ut plerique credidere,
25 Belus, cuius regia ostenditur. Murus instructus later-
culo coctili, bitumine interlitus, spatium XXX et duo-
rum pedum in latitudinem amplectitur: quadrigae inter
26 *se occurrentes sine* periculo commeare dicuntur. Alti-

tudo muri L cubitorum eminet spatio: turres denis
pedibus quam murus altiores sunt. Totius operis am-
bitus CCCLXV stadia conplectitur: singulorum stadio-
rum structuram singulis diebus perfectam esse memo-
riae proditum est. Aedificia non sunt admota muris,
sed fere spatium iugeri unius absunt. Ac ne totam 27
quidem urbem tectis occupaverunt — per LXXX stadia
habitabatur — nec omnia continua sunt, credo, quia
tutius visum est pluribus locis spargi. Cetera serunt
coluntque, ut, si externa vis ingruat, obsessis alimenta
ex ipsius urbis solo subministrentur. Euphrates inter- 28
fluit magnaeque molis crepidinibus coercetur. Sed om-
nium operum magnitudinem circumveniunt cavernae
ingentes, in altitudinem pressae ad accipiendum im-
petum fluminis, quod, ubi adpositae crepidinis fasti-
gium excessit, urbis tecta corriperet, nisi essent specus
lacusque, qui exciperent. Coctili laterculo structi sunt: 29
totum opus bitumine adstringitur. Pons lapideus flu-
mini inpositus iungit urbem. Hic quoque inter mira-
bilia Orientis opera numeratus est: quippe Euphrates
altum limum vehit, quo penitus ad fundamenta ia-
cienda egesto vix sufficiens operi firmo reppererunt
solum: harenae autem subinde cumulatae et saxis, 30
quis pons sustinetur, adnexae morantur amnem, qui
retentus acrius, quam si libero cursu mearet, inliditur.
5 Arcem quoque ambitu XX stadia conplexam habent. 31
XXX pedes in terram turrium fundamenta demissa
sunt, ad LXXX summum munimenti fastigium pervenit.
Super arcem, vulgatum Graecorum fabulis miraculum, 32
pensiles horti sunt, summam murorum altitudinem
aequantes multarumque arborum umbra et proceritate
amoeni. Saxo pilae, quae totum onus sustinent, in- 33
structae sunt, super pilas lapide quadrato solum
stratum est patiens terrae, quam altam iniciunt, et
humoris, quo rigant terras: adeoque validas arbores
sustinent moles, ut stipites earum VIII cubitorum
spatium crassitudine aequent, in L pedum altitudinem
emineant frugiferaeque sint, ut si terra sua alerentur.

34 Et cum vetustas non opera solum manu facta, sed etiam ipsam naturam paulatim exedendo perimat, haec moles, quae tot arborum radicibus premitur tantique nemoris pondere onerata est, inviolata durat, quippe XX *pedes* lati parietes sustinent, XI pedum intervallo distantes, ut procul visentibus silvae montibus suis
35 inminere videantur. Syriae regem Babylone regnantem hoc opus esse molitum memoriae proditum est, amore coniugis victum, quae desiderio nemorum silvarumque in campestribus locis virum conpulit amoenitatem naturae genere huius operis imitari.

36 Diutius in hac urbe quam usquam constitit rex, 6
nec alio loco disciplinae militari magis nocuit: nihil urbis eius corruptius moribus, nihil ad inritandas in-
37 liciendasque inmodicas cupiditates instructius. Liberos coniugesque cum hospitibus stupro coire, modo pretium flagitii detur, parentes maritique patiuntur. Convivales ludi tota Perside regibus purpuratisque cordi sunt, Babylonii maxime in vinum et, quae ebrietatem
38 sequuntur, effusi sunt. Feminarum convivia ineuntium in principio modestus est habitus, dein summa quaeque amicula exuunt paulatimque pudorem profanant, ad ultimum — honos auribus habitus sit — ima corporum velamenta proiciunt. Nec meretricum hoc dedecus est, sed matronarum virginumque, apud quas
39 comitas habetur vulgati corporis vilitas. Inter haec flagitia exercitus ille domitor Asiae per XXXIIII dies saginatus ad ea, quae sequebantur, discrimina haud dubie debilior futurus fuit, si hostem habuisset.

Ceterum quo minus damnum sentiret, identidem
40 incremento renovabatur. Namque Amyntas Andromeni ab Antipatro Macedonum peditum VI milia ad-
41 duxit, D praeterea eiusdem generis equites, cum his DC Thracas adiunctis peditibus suae gentis III milibus D et ex Peloponneso mercennarius miles ad IIII milia
42 advenerat cum nongentis octoginta equitibus. Idem *Amyntas* adduxerat L principum Macedoniae liberos *adultos ad custodiam* corporis: quippe inter epulas hi

sunt regis ministri iidemque equos ineuntibus proelium admovent venantesque comitantur et vigiliarum vices ante cubiculi fores servant: magnorumque praefectorum et ducum haec incrementa sunt et rudimenta.

Igitur rex arci Babylonis Agathone praesidere 43
iusso cum septingentis Macedonum trecentisque mercede conductis praetores, qui regioni Babyloniae ac Ciliciae praeessent, Menetem et Apollodorum relinquit. II milia iis militum cum mille talentis data: utrique praeceptum, ut in supplementum milites legerent.
Mazaeum transfugam satrapea Babyloniae donat, 44
Bagophanem, qui arcem tradiderat, se sequi iussit,
Armenia Mithreni, Sardium proditori, data est. Ex 45
pecunia deinde Babylone tradita Macedonum equitibus sexceni denarii tributi: peregrinus eques quingenos accepit, ducenos pedes, ceteri stipendium *duarum* mensum.

Cap. II.

7 His ita conpositis in regionem, quae satrapea 1
Sittacene vocatur, pervenit: fertilis terra, copia rerum
et omni commeatu abundans. Itaque diutius ibi sub- 2
stitit ac, ne desides otio demitterent animos, iudices dedit praemiaque proposuit de virtute militari certan-
tibus nova: qui fortissimi iudicati essent, singulis 3
militum milibus praefuturi erant. Chiliarchas vocabant tunc primum in hunc numerum copiis distributis: namque antea quingenariae cohortes fuerant nec for-
titudinis praemia cesserant. Ingens militum turba 4
convenerat egregio interfutura certamini, testis eadem cuiusque factorum et de iudicibus latura sententiam: quippe verone an falso honos cuique haberetur, igno-
rari non poterat. Primus omnium virtutis causa do- 5
natus est Atharrias senior, qui omissum apud Halicarnasson a iunioribus proelium unus maxime accenderat: proximus ei Antigenes visus est: tertium locum Philotas Augaeus obtinuit: quartus Amyntae datus: *post hos Antigonus* et ab eo Lyncestes Amyntas fuit.

septimum locum Theodotus, ultimum obtinuit Hella-
6 nicus. In disciplina quoque militaris rei a maioribus
tradita pleraque summa utilitate mutavit. Nam cum
ante equites in suam quisque gentem discriberentur
seorsus a ceteris, exempto nationum discrimine prae-
fectis non utique suarum gentium, sed delectis attri-
7 buit. Tuba, cum castra movere vellet, signum dabat,
cuius sonus plerumque tumultuantium fremitu ex-
oriente haud satis exaudiebatur: ergo perticam, quae
undique conspici posset, supra praetorium statuit, ex
qua signum eminebat pariter omnibus conspicuum:
observabatur ignis noctu, fumus interdiu.

8 Iamque Susa ei adituro Abulites, regionis eius 8
praefectus, sive Darei iussu, ut Alexandrum praeda
retineret, sive sua sponte filium obviam misit, tradi-
9 turum se urbem promittens. Benigne iuvenem excepit
rex et eodem duce ad Choaspin amnem pervenit, deli-
10 catam, ut fama est, vehentem aquam. Hic Abulites
cum donis regalis opulentiae occurrit. Dromades ca-
meli inter dona erant velocitatis eximiae, XII elephanti
a Dareo ex India acciti, iam non terror, ut sperave-
rant, Macedonum, sed auxilium, opes victi ad victorem
11 transferente fortuna. Ut vero urbem intravit, incredi-
bilem ex thesauris summam pecuniae egessit, L milia
talentum argenti non signati forma, sed rudi pondere.
12 Multi reges tantas opes longa aetate cumulaverant
liberis posterisque, ut arbitrabantur, quas una hora in
13 externi regis manus intulit. Consedit deinde in regia
sella multo excelsiore quam pro habitu corporis. Ita-
que, cum pedes *primum* gradum non contingerent,
14 unus ex regiis pueris mensam subdidit pedibus. Et
cum spadonem, qui Darei fuerat, ingemiscentem con-
spexisset rex, causam maestitiae requisivit. Ille in-
dicat Dareum vesci in ea solitum, seque sacram eius
mensam ad ludibrium recidentem sine lacrimis con-
15 spicere non posse. Subiit ergo regem verecundia vio-
landi hospitales deos, iamque subduci iubebat, cum
Philotas: '*Minime* vero haec feceris, rex, sed omen

quoque accipe, mensam, ex qua libavit hostis epulas,
tuis pedibus esse subiectam.'
9 Rex Persidis finem aditurus Susa urbem Archelao 16
et praesidium III milium tradidit: Xenophilo arcis cura
mandata est mille Macedonum aetate gravibus prae-
sidere arcis custodiae iussis: thesaurorum Callicrati 17
tutela permissa: satrapea regionis Susianae restituta
Abulitae. Matrem quoque et liberos *regis* in eadem
urbe deponit. Ac forte Macedonicas vestes multam- 18
que purpuram dono ex Macedonia sibi missam cum
his, quae confecerant, tradi Sisigambi iubet — omni
namque honore eam et filii quoque pietate proseque-
batur — admonerique iussit, ut, si cordi quoque vestis 19
esset, conficere eam neptes suas adsuefaceret: dono
se, quae docerent, dare. Ad hanc vocem lacrimae
obortae prodidere animum aspernantis id munus:
quippe non aliud magis in contumeliam Persarum fe-
minae accipiunt, quam admovere lanae manus. Nun- 20
tiant, qui dona tulerant, tristem esse Sisigambim,
dignaque res et excusatione et solacio visa. Ipse ergo
pervenit ad eam et, 'Mater', inquit, 'hanc vestem, qua
indutus sum, sororum non donum solum, sed etiam
opus vides: nostri decepere me mores. Cave, obsecro, 21
in contumeliam acceperis ignorationem meam. Quae
tui moris esse cognovi, ut spero, abunde servata sunt.
Scio apud vos filio in conspectu matris nefas esse 22
considere, nisi cum illa permisit: quotienscumque ad
te veni, donec, ut considerem, adnueres, restiti. Pro-
cumbens venerari me saepe voluisti: inhibui. Dulcis-
simae matri Olympiadi nomen debitum tibi reddo.'

Cap. III.

10 Mitigato animo eius rex quartis castris pervenit 1
ad Tigrim fluvium. Pasitigrim incolae vocant: oritur
in montibus Uxiorum et per L stadia silvestribus
ripis praeceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deinde 2
eum campi, quos clementiore alveo praeterit, iam na-
vium patiens. DC sunt stadia mollioris soli, per quod

3 leni tractu aquarum Persico mari se insinuat. Amne
superato cum VIIII milibus peditum et Agrianis sagit-
tariisque *et* Graecorum mercennariorum tribus milibus
additis Thracum *mille* in regionem Uxiorum pervenit.
Finitima Susis est et in primam Persidem excurrit,
4 artum inter se et Susianos aditum relinquens. Medates
erat regionis praefectus, haud sane temporum homo,
5 quippe ultima pro fide experiri decreverat. Sed periti
locorum Alexandrum docent, occultum iter esse per
calles et aversum ab urbe: si paucos misisset leviter
6 armatos, super capita hostium evasuros. Cum consi-
lium placuisset, iidem itinerum fuerunt duces. M et D
mercede conducti et Agriani fere M Tauroni praefecto
7 dati ac post solis occasum iter ingredi iussi. Ipse
tertia vigilia castris motis circa lucis ortum superat
angustias caesaque materia cratibus et pluteis faciun-
dis, ut, qui turres admoverent, extra teli iactum essent,
8 urbem obsidere coepit. Praerupta erant omnia saxis
et cotibus inpedita. Multis ergo vulneribus depulsi,
ut quibus non cum hoste solum, sed etiam cum loco
9 dimicandum esset, subibant tamen, quia rex inter pri-
mos constiterat interrogans, tot urbium victores an
erubescerent haerere in obsidione castelli exigui et
ignobilis, simul admonens *Tauronem mox auxilium esse
laturum*. Inter haec eminus petebatur: quem testudine
obiecta milites — ut decederet, perpellere nequierant
10 — tuebantur. Tandem Tauron super arcem urbis se 11
cum suo agmine ostendit: ad cuius conspectum et
hostium animi labare et Macedones acrius proelium
11 inire coeperunt. Anceps oppidanos malum urguebat,
nec sisti vis hostium poterat. Paucis ad moriendum,
pluribus ad fugam animus fuit, magna pars in arcem
concessit. Inde XXX oratoribus missis ad deprecandum
triste responsum a rege redditur: non esse veniae lo-
12 cum. Itaque, suppliciorum quoque metu perculsi, ad
Sisigambim, Darei matrem, occulto itinere ignotoque
hostibus mittunt, qui peterent, ut ipsa regem miti-
garet, haud ignari, parentis eam loco diligi colique.

Et Medates sororis eius filiam secum matrimonio iun-
xerat, Dareum propinqua cognatione contingens. Diu 13
Sisigambis supplicum precibus repugnavit, abnuens
deprecationem pro illis [non] convenire fortunae, in
qua esset: adicitque metuere sese, ne victoris indul-
gentiam fatigaret, saepiusque cogitare, captivam esse
se, quam reginam fuisse. Ad ultimum victa litteris 14
Alexandrum ita deprecata est, ut ipsum excusaret,
quod deprecaretur: petere se, ut illis quoque, si
minus, sibi ignosceret: pro necessario ac propinquo
suo, iam non hoste, sed supplice, tantum vitam pre-
cari. Moderationem clementiamque regis, quae tunc 15
fuit, vel una haec res possit ostendere: non Medati
modo ignovit, sed omnes et deditos et captivos [et]
libertate atque inmunitate donavit, urbem reliquit in-
tactam, agros sine tributo colere permisit. A victore
Dareo plura mater non inpetrasset.

12 Uxiorum dein gentem subactam Susianorum sa- 16
trapeae contribuit: divisisque cum Parmenione copiis
illum campestri itinere procedere iubet, ipse cum ex-
pedito agmine iugum montium cepit, quorum perpe-
tuum dorsum in Persidem excurrit. Omni hac regione 17
vastata tertio die Persidem, quinto angustias, quas illi
Susidas pylas vocant, intrat. Ariobarzanes has cum
XXV milibus peditum occupaverat, rupes abscisas et
undique praeruptas, in quarum cacuminibus extra teli
iactum barbari stabant, de industria quieti et paven-
tibus similes, donec in artissimas fauces penetraret
agmen. Quod ubi contemptu sui pergere vident, tum 18
vero ingentis magnitudinis saxa per montium prona
devolvunt, quae incussa saepius subiacentibus petris
maiore vi incidebant nec singulos modo, sed agmina
proterebant. Fundis quoque excussi lapides et sagittae 19
undique ingerebantur. Nec id miserrimum fortibus
viris erat, sed quod inulti, quod ferarum ritu veluti in
fovea deprehensi caederentur. Ira igitur in rabiem 20
versa eminentia saxa conplexi, ut ad hostem perveni-
rent, *alius alium* levantes conabantur ascendere. Ea

ipsa multorum simul manibus convulsa in eos, qui
21 conmoverant, recidebant. Nec stare ergo poterant nec niti, ne testudine quidem protegi, cum tantae molis onera propellerent barbari. Regem non dolor modo, sed etiam pudor temere in illas angustias coniecti
22 exercitus angebat. Invictus ante eam diem fuerat, nihil frustra ausus: inpune Ciliciae fauces intraverat, mare quoque novum in Pamphyliam iter aperuerat: tunc haesitabat deprehensa felicitas nec aliud remedium
23 erat, quam reverti, qua venerat. Itaque signo receptui dato densatis ordinibus scutisque super capita consertis retro evadere ex angustiis iubet. XXX fuere stadia, quae remensi sunt.

Cap. IV.

1 Tum castris undique aperto loco positis non con- 13
sultare modo, quid agendum esset, sed vates quoque
2 adhibere coepit a superstitione animi. Sed quid tunc praedicere Aristander, cui plurimum credebat ex vatibus, poterat? Itaque damnatis intempestivis sacrificiis peritos locorum convocari iubet: per Mediam
3 iter ostendebant tutum apertumque. Sed rex deserere milites insepultos erubescebat ita tradito more, ut vix ullum militiae tam sollemne esset munus quam
4 humandi suos. Captivos ergo, quos nuper exceperat, vocari iubet: inter quos erat quidam Graecae Persicaeque linguae peritus, qui frustra eum in Persidem montium dorso exercitum ducere adfirmat: silvestres esse calles, vix singulis pervios: omnia contegi frondibus inplexosque arborum ramos silvas committere.
5 Namque Persis ab altero latere perpetuis montium
6 iugis clauditur. Hoc dorsum, quod in longitudinem MDC, in latitudinem CLXX stadia procurrit, a Caucaso monte ad rubrum mare pertinet, quaque defecit mons, aliud munimentum, fretum, obiectum est. Planities deinde sub radicibus montium spatiosa procumbit, *fertilis terra* multisque vicis atque urbibus frequens.
7 *Araxes amnis per* hos campos multorum aquas tor-

rentium evolvit in Medum: Medus [ad mare] ad meridiem versus — minor amnis eo, quem accepit — evehitur: gignendaeque herbae non alius est aptior, 8
quidquid adluit, floribus vestiens. Platani quoque et populi contegunt ripas, ita ut procul visentibus continuata videantur montibus nemora riparum. Quippe obumbratus amnis presso in solum alveo delabitur, inminentque colles, ipsi quoque frondibus laeti, radices eorum humore subeunte. Regio non alia tota 9
Asia salubrior habetur: temperat caelum hinc perpetuum iugum opacum et umbrosum, quod aestus levat, illinc mare adiunctum, quod modico tepore terras
14 fovet. His captivus expositis interrogatus a rege, 10
auditune an oculis conperta haberet, quae diceret, pastorem se fuisse et omnes eas calles percurrisse respondit: bis captum, semel a Persis in Lycia, iterum ab ipso. Subit animum regis memoria oraculo editae 11
sortis: quippe consulenti responsum erat, ducem in Persidem ferentis viae Lycium civem fore. Igitur pro- 12
missis, quanta et praesens necessitas exigebat et ipsius fortuna capiebat, oneratum armari iubet Macedonum more et, quod bene verteret, monstrare iter quamvis arduum et praeceps: evasurum se esse cum paucis, nisi forte crederet, qua ipse pecoris causa isset, Alexandrum pro gloria et perpetua laude ire non posse. Etiam atque etiam docere captivus, quam difficile iter 13
esset, maxime armatis. Tum rex, 'Praedem', inquit, 'me accipe neminem eorum, qui sequuntur, recusaturum ire, qua duces.' Cratero igitur ad custodiam 14
castrorum relicto cum peditibus, quis adsueverat, et iis copiis, quas Meleager ducebat, et sagittariis equitibus M, praecipit, ut castrorum specie manente plures de industria ignes fieri imperet, quo magis barbari credant ipsum regem in castris esse. Ceterum, 15
si forte Ariobarzanes cognovisset per callium anfractus *se* intrare et ad occupandum iter suum partem copiarum temptasset opponere, Craterus eum inlato 16
terrore retineret, ad propius periculum conversurum.

agmen: sin autem ipse hostem fefellisset et saltum
occupasset, cum trepidantium barbarorum tumultum
exaudisset, persequens tum regem id ipsum iter, quo
pridie pulsi fuerant, ne dubitaret ingredi: quippe va-
17 cuum fore hostibus in semet aversis. Ipse tertia vigilia
silenti agmine ac ne tuba quidem dato signo pergit
ad demonstratum iter callium: tridui alimenta portare
18 militem iusserat leviter armatum. Sed praeter invias
rupes ac praerupta saxa, vestigium subinde fallentia,
nix cumulata vento ingredientes fatigabat: quippe velut
in foveas delati hauriebantur et, cum a commilito-
nibus adlevarentur, trahebant magis adiuvantes, quam
19 sequebantur. Nox quoque et ignota regio ac dux —
incertum an satis fidus — multiplicabant metum: si
custodes fefellisset, quasi feras bestias ipsos posse de-
prehendi. Ex unius captivi vel fide vel anima pen-
20 dere et regis salutem et suam. Tandem venere in
iugum. A dextra iter ad ipsum Ariobarzanen erat.
Hic Philotam et Coenon cum Amynta et Polyper-
conte, expeditam habentes manum, relinquit, monitos,
ut, quia et eques pediti iret mixtus et quam pinguis-
simum esset solum et pabuli fertile, sensim procede-
21 rent: duces erant itineris de captivis dati. Ipse cum
armigeris et ala, quam agema appellabant, ardua se-
mita, sed longius a stationibus hostium remota multa
22 cum vexatione processit. Medius erat dies et fatigatis
necessaria quies: quippe tantundem itineris supererat,
quantum emensi erant, sed minus praecipitis atque
23 ardui. Itaque refectis cibo somnoque militibus secunda
vigilia surgit. Et cetera quidem haud aegre praeter-
it: ceterum, qua se montium iugum paulatim ad
planiora demittit, ingens vorago concursu cavata tor-
24 rentium iter ruperat. Ad hoc arborum rami alius
alio inplicati et cohaerentes ut perpetuam obiecerant
saepem. Desperatio igitur ingens, adeo ut vix lacri-
25 mis abstinerent, incesserat. Praecipue obscuritas ter-
rori erat: nam etiamsi qua sidera internitebant, con-
tinenti fronde tectae arbores conspicere prohibebant.

Ne aurium quidem usus supererat, silvas quatiente
vento, qui concurrentibus ramis maiorem quam pro
flatu sonum edebat. Tandem expectata lux omnia, 26
quae terribiliora nox fecerat, minuit: circumiri brevi
spatio poterat eluvies, et sibi quisque dux itineris
16 coeperat fieri. Evadunt ergo in editum verticem: ex 27
quo hostium statione conspecta strenue armati a tergo
se ostendunt nihil tale metuentibus, quorum pauci,
qui congredi ausi erant, caesi sunt. Itaque hinc mo- 28
rientium gemitus, hinc ad suos recurrentium misera-
bilis facies integros quoque, antequam discrimen ex-
perirentur, in fugam avertit. Fremitu deinde in castra, 29
quis Craterus praesidebat, inlato ad occupandas an-
gustias, in quibus pridie haeserant, miles educitur.
Simul et Philotas cum Polyperconte Amyntaque et 30
Coeno diversum iter ingredi iussus alium terrorem
intulit barbaris. Undique ergo Macedonum armis ful- 31
gentibus ancipiti malo oppressi memorabile tamen
proelium edunt. Ut opinor, ignaviam quoque neces-
sitas acuit et saepe desperatio spei causa est. Nudi 32
conplectebantur armatos et ingenti corporum mole
secum terram detrahentes ipsorum telis plerosque fo-
diebant. Ariobarzanes tamen XL ferme equitibus et 33
V milibus peditum stipatus per mediam aciem Mace-
donum cum multo suorum atque hostium sanguine
erupit, Persepolim urbem, caput regionis, occupare
festinans. Sed a custodibus urbis exclusus consecutis 34
strenue hostibus cum omnibus fugae comitibus reno-
vato proelio cecidit. Craterus quoque raptim agmine
acto supervenit.

CAP. V.

17 Rex eodem loco, quo hostium copias fuderat, 1
castra communit. Quamquam enim undique fugati
hostes victoriam concesserant, tamen praealtae prae-
cipitesque fossae pluribus locis obiectae abruperant
iter, sensimque et caute progrediundum erat, iam non
hostium, sed locorum fraude suspecta. Procedenti ei a

litterae redduntur a Tiridate, custode pecuniae regiae,
indicantes eos, qui in urbe essent, audito eius ad-
ventu diripere velle thesauros: properaret occupare
thesauros dimissos: expeditum iter esse, quamquam
3 Araxes amnis interfluat. Nullam virtutem regis iustius
quam celeritatem laudaverim: relictis pedestribus copiis
tota nocte *vectus* cum equitibus itineris tanto spatio
4 fatigatis ad Araxen prima luce pervenit. Vici erant
in propinquo: quibus dirutis pontem ex materia eorum
subditis saxis strenue induxit.

5 Iamque haud procul urbe erant, cum miserabile
agmen, inter pauca fortunae exempla memorandum,
regi occurrit. Captivi erant Graeci ad IIII milia fere,
6 quos Persae vario suppliciorum modo adfecerant. Alios
pedibus, quosdam manibus auribusque amputatis in-
ustisque barbararum litterarum notis in longum sui
ludibrium reservaverant: et, cum se quoque alienae
dicionis esse cernerent, volentes regi occurrere non
7 prohibuerant. Invisitata simulacra, non homines vide-
bantur nec quicquam in illis praeter vocem poterat
adgnosci. Plures igitur lacrimas commovere, quam
profuderant ipsi: quippe in tam multiplici variaque
fortuna singulorum intuentibus similes quidem, sed
tamen dispares poenas, quis maxime miserabilis esset,
8 liquere non poterat. Ut vero Iovem illi tandem Grae-
ciae ultorem aperuisse oculos conclamavere, omnes
pari supplicio adfecti sibi videbantur. Rex abstersis,
quas profuderat, lacrimis bonum habere animum iubet:
visuros urbes suas coniugesque et *liberos*. Castra inde
9 duo ab urbe stadia communit. Graeci excesserant 18
vallo deliberaturi, quid potissimum a rege peterent:
cumque aliis sedem in Asia rogare, aliis reverti domos
placeret, Euctemon Cymaeus ita locutus ad eos fertur:
10 'Ii, qui modo etiam ad opem petendam ex tenebris
et carcere procedere erubuimus, ut nunc est, sup-
plicia nostra — quorum nos pudeat magis an paeni-
teat, incertum est — ostentare Graeciae velut laetum
11 *spectaculum cupimus*. Atqui optime miserias ferunt,

qui abscondunt, nec ulla tam familiaris est infelicibus
patria, quam solitudo et status prioris oblivio. Nam
qui multum in suorum misericordia ponunt, ignorant,
quam celeriter lacrimae inarescant. Nemo fideliter di- 12
ligit, quem fastidit: nam et calamitas querula est et
superba felicitas. Ita suam quisque fortunam in con-
silio habet, cum de aliena deliberat. Nisi mutuo mi-
seri essemus, olim alius alii potuissemus esse fastidio:
quid mirum est fortunatos semper parem quaerere?
Obsecro vos, olim vita defuncti quaeramus locum, in 13
quo haec semesa obruamus. Grati prorsus coniugibus,
quas iuvenes duximus, revertemur! Liberi in flore et
aetatis et rerum adgnoscent patres ergastuli detri-
menta! Et quota pars nostri tot obire terras potest? 14
Procul Europa in ultima Orientis relegati, senes, de-
biles, maiore membrorum parte mulcati tolerabimus
scilicet, quae armatos et victores fatigarunt. Coniuges 15
deinde, quas captis fors et necessitas unicum sola-
cium adplicuit, parvosque liberos trahimus nobiscum
an relinquimus? Cum his venientes nemo adgnoscere 16
volet: relinquemus ergo extemplo praesentia pignora,
cum incertum sit, an visuri simus illa, quae petimus?
Inter hos latendum est, qui nos miseros nosse coepe-
9 runt.' Haec Euctemon. Contra Theaetetus Atheniensis 17
orsus est dicere: Neminem pium habitu corporis suos
aestimaturum, utique saevitia hostis, non natura cala-
mitosos. Dignum esse omni malo, qui erubesceret
fortuito: tristem enim de mortalitate ferre sententiam
et desperare misericordiam, quia ipse alteri denega-
turus sit. Deos, quod ipsi numquam optare ausi fo- 18
rent, offerre: patriam, coniuges, liberos et, quidquid
homines vel vita aestimant vel morte redimunt. Quin 19
illi ex hoc carcere erumperent? alium domi esse caeli
haustum, alium lucis aspectum. Mores, sacra, linguae
commercium etiam a barbaris expeti: quae ingenita
ipsi omissuri sint sua sponte, non ob aliud tam ca-
lamitosi, quam quod illis carere coacti essent. Se 20
certe *rediturum* ad penates et in patriam tantoque

beneficio regis usurum: si quos contubernii liberorum-
que, quos servitus coëgisset adgnoscere, amor detine-
21 ret, relinquerent, quibus nihil patria carius est. Pauci
huius sententiae fuere: ceteros consuetudo, natura
potior, vicit. Consenserunt, petendum esse a rege, ut
22 aliquam ipsis attribueret sedem. C ad hoc electi sunt:
quos Alexander ratus, quod ipse praestare cogitabat,
petituros, 'Iumenta', inquit, 'adsignari, quae vos vehe-
rent, et singulis vestrum milia denarium dari iussi.
Cum redieritis in Graeciam, praestabo, ne qui statum
suum, si haec calamitas absit, vestro credat esse
23 meliorem.' Illi obortis lacrimis terram intuebantur
nec aut erigere vultus aut loqui audebant: tandem
rege tristitiae causam exigente Euctemon similia iis,
24 quae in consilio dixerat, respondit. Atque ille non
fortunae solum eorum, sed etiam paenitentiae misertus
terna milia denarium singulis dari iussit: denae vestes
adiectae sunt et armenta cum pecoribus ac frumento
data, ut coli serique attributus iis ager posset.

Cap. VI.

1 Postero die convocatos duces copiarum docet, 20
nullam infestiorem urbem Graecis esse, quam regiam
veterum Persidis regum. Hinc illa immensa agmina
infusa: hinc Dareum prius, dein Xerxem Europae im-
pium intulisse bellum. Excidio illius parentandum
2 esse maioribus. Iamque barbari deserto oppido, qua
quemque metus agebat, diffugerant, cum rex phalan-
gem nihil cunctatus inducit. Multas urbes refertas
opulentia regia partim expugnaverat, partim in fidem
acceperat, sed urbis divitiae huius vicere praeterita.
3 In hanc totius Persidis opes congesserant barbari:
aurum argentumque cumulatum erat, vestis ingens
modus, supellex non ad usum, sed ad ostentationem
4 luxus conparata. Itaque inter ipsos victores ferro di-
micabatur: pro hoste erat, qui pretiosiorem occupa-
verat praedam: et cum omnia, quae recipiebant, ca-
pere non possent, iam res non occupabantur, sed

aestimabantur. Lacerabant regias vestes, ad se quis- 5
que partem trahentes: dolabris pretiosae artis vasa caedebant: nihil neque intactum erat neque integrum ferebatur: abrupta simulacrorum membra, ut quisque avellerat, trahebat. Neque avaritia solum, sed etiam 6
crudelitas in capta urbe grassata est: auro argentoque onusti vilia captivorum corpora trucidabant, passimque obvii caedebantur, quos ante pretium sui miserabilis fecerat. Multi ergo hostium manus voluntaria morte 7
occupaverunt, pretiosissima vestium induti e muris semetipsos cum coniugibus ac liberis in praeceps iacientes. Quidam ignes, quod paulo post facturus hostis videbatur, subiecerant aedibus, ut cum suis vivi cremarentur. Tandem suos rex corporibus et cultu femi- 8
narum abstinere iussit. Ingens captivae pecuniae modus traditur, prope ut fidem excedat. Ceterum aut de 9
aliis quoque dubitabimus aut credemus in huius urbis gaza fuisse C et XX *milia* talentum: ad quae vehenda — namque ad usus belli secum portare decreverat — iumenta et camelos et a Susis et a Babylone contrahi iussit. Accessere ad hanc pecuniae summam captis 10
Parsagadis sex milia talentum. Cyrus [Parsagada] urbem condiderat: quam Alexandro praefectus eius Cobares tradidit.

21 Rex arcem Persepolis tribus milibus Macedonum 11
praesidio relictis Nicarchiden tueri iubet.* * * Tiridati quoque, qui gazam tradiderat, servatus est honos, quem apud Dareum habuerat: magnaque exercitus parte et inpedimentis ibi relictis Parmeniona Craterumque praefecit. Ipse cum mille equitibus peditumque expedita 12
manu interiorem Persidis regionem sub ipsum Vergiliarum sidus petiit multisque imbribus et prope intolerabili tempestate vexatus procedere tamen, quo intenderat, perseveravit. Ventum erat ad iter perpetuis 13
obsitum nivibus, quas frigoris vis gelu adstrinxerat, locorumque squalor et solitudines inviae fatigatum militem terrebant, humanarum rerum terminos se videre credentem. Omnia vasta atque sine ullo humani

cultus vestigio attoniti intuebantur et, antequam lux
quoque et caelum ipsos deficerent, reverti iubebant.
14 Rex castigare territos supersedit: ceterum ipse equo
desiluit pedesque per nives et concretam glaciem in-
gredi coepit. Erubuerunt non sequi primum amici,
deinde copiarum duces, ad ultimum milites: primusque
rex dolabra glaciem perfringens iter sibi fecit, exem-
15 plum regis ceteri imitati sunt. Tandem propemodum
invias silvas emensi humani cultus rara vestigia et
passim errantes pecorum greges repperere. At incolae,
qui sparsis tuguriis habitabant, cum se callibus inviis
saeptos esse credidissent, ut conspexere hostium agmen,
interfectis, qui comitari fugientes non poterant, devios
16 montes et nivibus obsitos petiverunt. Inde per collo-
quia captivorum paulatim feritate mitigata tradidere
se regi. Nec in deditos gravius consultum.
17 Vastatis inde agris Persidis vicisque conpluribus
redactis in potestatem ventum est in Mardorum gentem
bellicosam et multum a ceteris Persis cultu vitae ab-
horrentem. Specus in montibus fodiunt, in quos se-
que ac conjuges et liberos condunt. Pecorum aut
18 ferarum carne vescuntur. Ne feminis quidem pro na-
turae habitu molliora ingenia sunt: comae prominent
19 hirtae, vestis super genua est. Funda vinciunt fron-
tem: hoc et ornamentum capitis et telum est. Sed
hanc quoque gentem idem fortunae impetus domuit.
20 Itaque tricesimo die, postquam a Persepoli profectus
erat, eodem rediit. Dona deinde amicis ceterisque pro
cuiusque merito dedit: propemodum omnia, quae in ea
urbe ceperat, distributa.

Cap. VII.

1 Ceterum ingentia animi bona, illam indolem, qua 22
omnes reges antecessit, illam in subeundis periculis
constantiam, in rebus moliendis efficiendisque veloci-
tatem, in deditos fidem, in captivos clementiam, in
voluptatibus permissis quoque et usitatis temperan-
2 tiam, haud tolerabili vini cupiditate foedavit. Hoste

et aemulo regni reparante cummaxime bellum, nuper
subactis, quos vicerat, novumque imperium aspernan-
tibus de die inibat convivia, quibus feminae inter-
erant, non quidem quas violari nefas esset, quippe
pelices, licentius quam decebat cum armato vivere ad-
suetae. Ex his una Thais, et ipsa temulenta, maximam 3
apud omnes Graecos initurum gratiam adfirmat, si
regiam Persarum iussisset incendi: expectare hoc eos,
quorum urbes barbari delessent. Ebrio scorto de tanta 4
re ferente sententiam unus *et* alter, et ipsi mero one-
rati, adsentiuntur. Rex quoque avidior fuit, quam
patientior. 'Quin igitur, *inquit*, ulciscimur Graeciam
et urbi faces subdimus?' Omnes incaluerant mero: 5
itaque surgunt temulenti ad incendendam urbem, cui
armati pepercerant. Primus rex ignem regiae iniecit,
tum convivae et ministri pelicesque. Multa cedro aedi-
ficata erat regia, quae celeriter igne concepto late
fudit incendium. Quod ubi exercitus, qui haud procul 6
urbe tendebat, conspexit, fortuitum ratus ad opem
ferendam concurrit. Sed ut ad vestibulum regiae ven- 7
tum est, vident regem ipsum adhuc aggerentem faces.
Omissa igitur, quam portaverant, aqua igni aptam
23 materiem in incendium iacere coeperunt. Hunc exitum 8
habuit regia totius Orientis, unde tot gentes antea
iura petebant, patria tot regum, unicus quondam Grae-
ciae terror, molita mille navium classem et exercitus,
quibus Europa inundata est contabulato mari molibus
perfossisque montibus, in quorum specus fretum in-
missum est. Ac ne tam longa quidem aetate, quae 9
excidium eius secuta est, resurrexit. Alias urbes ha-
buere Macedonum reges, [quas] nunc habent Parthi:
huius vestigium non inveniretur, nisi Araxes amnis
ostenderet. Haud procul moenibus fluxerat: inde urbem
fuisse xx stadiis distantem credunt magis quam sciunt
accolae. Pudebat Macedones tam praeclaram urbem a 10
comissabundo rege deletam esse. Itaque res in serium
versa est et imperaverunt sibi, ut crederent illo potis-
simum *modo* fuisse delendam. Ipsum, ut primum 11

gravato ebrietate mentem quies reddidit, paenituisse
constat et dixisse, maiores poenas Graecis Persas da-
turos fuisse, si ipsum in solio regiaque Xerxis con-
12 spicere coacti essent. Postero die Lycio, itineris, quo
Persidem intraverat, duci, xxx talenta dono dedit.

Hinc in regionem Mediae transiit, ubi supple-
mentum novorum e Cilicia militum occurrit. Peditum
erant v milia, equites mille: utrisque Platon Atheniensis
praeerat. His copiis auctus Dareum persequi statuit.

Cap. VIII.

1 Ille iam Ecbatana pervenerat. Caput Mediae urbs 24
haec: nunc tenent Parthi eaque aestiva agentibus sedes
est. Adire deinde Bactra decreverat, sed veritus, ne
celeritate Alexandri occuparetur, consilium iterque
2 mutavit. Aberat ab eo Alexander stadia MD, sed iam
nullum intervallum adversus velocitatem eius satis
longum videbatur. Itaque proelio magis quam fugae
3 se praeparabat. xxx milia peditum sequebantur, in
quibus Graecorum erant IIII milia, fide illi erga regem
4 ad ultimum invicta. Funditorum quoque et sagitta-
riorum manus IIII milia expleverat: praeter hos III
milia et CCC equites erant, maxime Bactrianorum.
5 Bessus praeerat, Bactrianae regionis praefectus. Cum
hoc agmine paulum declinavit via militari iussis prae-
6 cedere lixis inpedimentorumque custodibus. Consilio
deinde advocato, 'Si cum ignavis', inquit, 'et pluris
qualemcumque vitam honesta morte aestimantibus for-
tuna *me* iunxisset, tacerem potius, quam frustra verba
7 consumerem. Sed maiore, quam vellem, documento et
virtutem vestram et fidem expertus magis etiam coniti
debeo, ut dignus talibus amicis sim, quam dubitare,
8 an vestri similes adhuc sitis. Ex tot milibus, quae
sub imperio fuerunt meo, bis me victum, bis fugien-
9 tem persecuti estis. Fides vestra et constantia, ut
regem me esse credam, facit. Proditores et transfugae
in urbibus meis regnant: non, hercule, quia tanto
honore digni habentur, sed ut praemiis eorum vestri

sollicitentur animi. Meam fortunam tamen quam vi-
ctoris maluistis sequi, dignissimi, quibus, si ego non
possim, di pro me gratiam referant. Et, mehercule,
referent. Nulla erit tam surda posteritas, nulla tam 10
ingrata fama, quae non in caelum vos debitis lau-
25 dibus ferat. Itaque etiamsi consilium fugae, a qua
multum abhorret animus, agitassem, vestra tamen vir-
tute fretus obviam issem hosti. Quousque enim in 11
regno exulabo et per fines imperii mei fugiam ex-
ternum et advenam regem, cum liceat experto belli
fortunam aut reparare, quae amisi, aut honesta morte
defungi? Nisi forte satius est expectare victoris arbi- 12
trium et Mazaei et Mithrenis exemplo precarium ac-
cipere regnum nationis unius, ut iam malit ille gloriae
suae quam irae obsequi. Nec di siverint, ut hoc decus 13
mei capitis aut demere mihi quisquam aut condonare
possit: nec ego hoc imperium vivus amittam, idemque
erit regni mei, qui spiritus, finis. Si hic animus, si
haec lex, nulli non parta libertas est: nemo e vobis 14
fastidium Macedonum, nemo vultum superbum ferre
cogetur. Sua cuique dextera aut ultionem tot malorum
pariet aut finem. Equidem, quam versabilis fortuna 15
sit, documentum ipse sum nec inmerito mitiores vices
eius expecto. Sed si iusta ac pia bella di aversantur,
fortibus tamen viris licebit honeste mori. Per ego 16
vos decora maiorum, qui totius Orientis regna cum
memorabili laude tenuerunt, per illos viros, quibus
stipendium Macedonia quondam tulit, per tot navium
classes in Graeciam missas, per tot tropaea regum
oro et obtestor, ut nobilitate vestra gentisque dignos
spiritus capiatis, ut eadem constantia animorum, qua
praeterita tolerastis, experiamini, quidquid deinde fors
tulerit: me certe in perpetuum aut victoria egregia 17
nobilitabit aut pugna.'

CAP. IX.

26 Haec dicente Dareo praesentis periculi species 1
omnium *simul* corda animosque horrore perstrinxerat,

nec aut consilium suppetebat aut vox: cum Artabazus, vetustissimus amicorum, quem hospitem fuisse Philippi supra diximus, 'Nos vero', inquit, 'pretiosissimam vestem induti armisque, quanto maximo cultu possumus, adornati regem in aciem sequemur, ea quidem mente, ut victoriam speremus, mortem non recusemus.'
2 Adsensu excepere ceteri hanc vocem, sed Nabarzanes, qui in eodem consilio erat, cum Besso inauditi antea facinoris societate inita regem suum per milites, quibus ambo praeerant, conprehendere et vincire decreverant, ea mente, ut, si Alexander ipsos insecutus foret, tradito rege vivo inirent gratiam victoris, magni profecto cepisse Dareum aestimaturi, sin autem eum effugere potuissent, interfecto Dareo regnum ipsi occuparent
3 bellumque renovarent. Hoc parricidium cum diu volutassent, Nabarzanes aditum nefariae spei praeparans, 'Scio me', inquit, 'sententiam esse dicturum prima specie haudquaquam auribus tuis gratam. Sed medici quoque graviores morbos asperis remediis curant et gubernator, ubi naufragium timet, iactura, quidquid
4 servari potest, redimit. Ego tamen, non ut damnum quidem facias, suadeo, sed ut te ac regnum tuum salubri ratione conserves. Dis adversis bellum inimus, et pertinax fortuna Persas urgere non desinit. Novis initiis et ominibus opus est. Auspicium et imperium interim alii trade, qui tamdiu rex appelletur, donec Asia decedat hostis, victor deinde regnum tibi reddat.
5 Hoc autem brevi futurum ratio promittit. Bactra intacta sunt, Indi et Sacae in tua potestate: tot populi tot exercitus, tot equitum peditumque milia ad renovandas vires parata habent, ut maior belli moles super-
6 sit, quam exhausta sit. Quid ruimus beluarum ritu in perniciem non necessariam? Fortium virorum est
7 magis mortem contemnere, quam odisse vitam. Saepe taedio laboris ad vilitatem sui conpelluntur ignavi. At nihil virtus inexpertum omittit. Atqui ultimum *omnium* mors est: ad quam non pigre ire satis est.
8 *Proinde si Bactra*, quod tutissimum receptaculum est,

petimus, praefectum regionis eius Bessum regem tem-
poris gratia *statuamus: rebus* conpositis iusto regi tibi
'7 fiduciarium restituet imperium.' Haud mirum est 9
Dareum non temperasse animo, quamquam, tam im-
piae voci quantum nefas *sub*esset, latebat. Itaque,
'Pessimum', inquit, 'mancipium, repperisti exoptatum
tibi tempus, quo parricidium aperires!' strictoque aci- 10
nace interfecturus eum videbatur, ni propere Bessus
Bactrianique, *quasi* deprecarentur, tristium specie,
ceterum, si perseveraret, vincturi, circumstetissent.
Nabarzanes interim elapsus, mox et Bessus consecutus: 11
copias, quibus praeerant, a cetero exercitu secedere
iubent secretum inituri consilium. Artabazus conve- 12
nientem praesenti fortunae sententiam orsus mitigare
Dareum, temporum identidem admonens, coepit: ferret
aequo animo qualiumcumque, suorum tamen vel stul-
titiam vel errorem. Instare iam Alexandrum gravem,
etiamsi omnes praesto essent: quid futurum, si per-
secuti fugam ipsius alienentur? Aegre paruit Arta- 13
bazo et, quamquam movere castra statuerat, turbatis
tamen omnium animis eodem in loco substitit. Sed
attonitus maestitia simul et desperatione tabernaculo
se inclusit. Ergo in castris, quae nullius regebantur 14
imperio, varii animorum motus erant nec in commune,
ut ante, consulebatur. Dux Graecorum militum Patron 15
arma capere suos iubet paratosque esse ad exequendum
imperium: Persae secesserant: Bessus cum Bactrianis 16
erat temptabatque Persas abducere, Bactra et intactae
regionis opulenta simulque, quae manentibus instarent,
pericula ostentans. Persarum omnium eadem fere fuit
vox, nefas esse deseri regem. Inter haec Artabazus 17
omnibus imperatoriis fungebatur officiis: ille Persarum
tabernacula circumire, hortari, monere nunc singulos,
nunc universos non ante destitit, quam satis constaret
imperata facturos. Idem aegre a Dareo inpetravit,
ut cibum caperet animumque rebus adverteret.

CAP. X.

1 At Bessus et Nabarzanes olim agitatum scelus
exequi statuunt regni cupiditate accensi: Dareo autem
2 incolumi tantas opes sperare non poterant. Quippe
in illis gentibus regum eximia maiestas est: ad nomen
quoque barbari conveniunt, et pristinae veneratio for-
3 tunae sequitur adversam. Inflabat impios animos regio,
cui praeerant, armis virisque et spatio locorum nulli
earum gentium secunda: tertiam partem Asiae tenet,
multitudo iuniorum exercitus, quos amiserat Dareus,
4 aequabat. Itaque non illum modo, sed etiam Alex-
andrum spernebant, inde vires imperii repetituri, si
5 regni iis potiri contigisset. Diu omnibus cogitatis
placuit per milites Bactrianos ad omne obsequium de-
stinatos regem conprehendere mittique nuntium ad
6 Alexandrum, qui indicaret vivum adservari eum: si,
id quod timebant, proditionem aspernatus esset, occi-
suri Dareum et Bactra cum suarum gentium manu
7 petituri. Ceterum propalam conprehendi Dareus non
poterat tot Persarum milibus laturis opem regi: Grae-
8 corum quoque fides timebatur. Itaque quod vi non
poterant, fraude adsequi temptant: paenitentiam se-
cessionis simulare decreverant et excusare apud regem
consternationem suam. Interim, qui Persas sollicita-
9 rent, mittuntur. Hinc spe, hinc metu militares animos
versant: ruinae rerum subdere illos capita, in perni-
ciem trahi, cum Bactra pateant exceptura eos bonis
et opulentia, animis quam concipere non possint.
10 Haec agitantibus Artabazus supervenit sive regis iussu
sive sua sponte adfirmans, mitigatum esse Dareum
et eundem illis amicitiae gradum patere apud regem.
11 Illi lacrimantes nunc purgare se, nunc Artabazum
orare, ut causam ipsorum tueretur precesque perferret.
12 Sic peracta nocte sub lucis exortum *Bessus* et Nabar-
zanes cum Bactrianis militibus in vestibulo praetorii
aderant, titulum sollemnis officii occulto sceleri prae-
ferentes. *Dareus* signo ad eundum dato currum pri-

stino more conscendit. Nabarzanes ceterique parricidae 13
procumbentes humi, quem paulo post in vinculis ha-
bituri erant, sustinuere venerari, lacrimas etiam paeni-
tentiae indices profuderunt: adeo humanis ingeniis
parata simulatio est. Preces deinde suppliciter ad- 14
motae Dareum, natura simplicem et mitem, non cre-
dere modo, quae adfirmabant, sed flere etiam coëge-
runt. Ac ne tum quidem cogitati sceleris paenituit, 15
cum intuerentur qualem et regem et virum fallerent.
Ille quidem, securus periculi, quod instabat, Alexandri
manus, quas solas timebat, effugere properabat.

Cap. XI.

Patron autem, Graecorum dux, praecipit suis, ut 1
arma, quae in sarcinis antea ferebantur, induerent,
ad omne imperium suum parati et intenti. Ipse cur- 2
rum regis sequebatur occasioni imminens adloquendi
eum, quippe Bessi facinus praesenserat. Sed Bessus
id ipsum metuens, custos verius quam comes, a curru
non recedebat. Diu ergo Patron cunctatus ac saepius 3
sermone revocatus, inter fidem timoremque haesitans,
regem intuebatur. Qui ut tandem advertit oculos, 4
Bubacen spadonem inter proximos currum sequentem
percontari iubet, numquid ipsi velit dicere. Patron,
se vero, sed remotis arbitris loqui velle cum eo, re-
spondit iussusque propius accedere sine interprete —
nam haud rudis Graecae linguae Dareus erat, —
'Rex', inquit, 'ex L milibus Graecorum supersumus 5
pauci, omnis fortunae tuae comites et in hoc tuo
statu idem, qui florente te fuimus, quascumque terras
elegeris, pro patria et domesticis rebus petituri. Se- 6
cundae adversaeque res tuae copulavere nos tecum.
Per hanc fidem invictam oro et obtestor, in nostris
castris tibi tabernaculum statue, nos corporis tui cu-
stodes esse patiaris. Omisimus Graeciam, nulla Bactra
sunt nobis: spes omnis in te, utinam etiam ceteris
esset. Plura dici non attinet. Custodiam corporis tui
externus et alienigena non deposcerem, si crederem

7 alium posse praestare.' Bessus quamquam erat Graeci 31
sermonis ignarus, tamen stimulante conscientia indicium profecto Patronem detulisse credebat: et interpreti relato sermone Graeci exempta dubitatio est. Dareus autem, quantum ex vultu concipi poterat, haud sane territus percontari Patrona causam consilii, quod
8 adferret, coepit. Ille non ultra differendum ratus, 'Bessus', inquit, 'et Nabarzanes insidiantur tibi: in ultimo discrimine es fortunae tuae et vitae: hic dies
9 aut parricidis aut tibi futurus ultimus.' Et Patron quidem egregiam conservati regis gloriam tulerat.
10 Eludant me licet, quibus forte temere humana negotia volvi agique persuasum est: *equidem fato crediderim* nexuque causarum latentium et multo ante destinatarum suum quemque ordinem inmutabili lege per-
11 currere. Dareus certe respondit, quamquam sibi Graecorum militum fides nota sit, numquam tamen a popularibus suis recessurum. Difficilius sibi esse damnare, quam decipi. Quidquid fors tulisset, inter suos perpeti malle, quam transfugam fieri. Sero se perire,
12 si salvum esse milites sui nollent. Patron desperata regis salute ad eos, quibus praeerat, rediit, omnia pro fide experiri paratus.

Cap. XII.

1 At Bessus occidendi protinus regis impetum ce- 32
perat. Sed veritus, ne gratiam Alexandri, nisi vivum eum tradidisset, inire non posset, dilato in proximam noctem sceleris consilio agere *regi* gratias incipit, quod perfidi hominis insidias, iam Alexandri opes spectantis, prudenter cauteque vitasset. Donum eum hosti
2 laturum fuisse regis caput. Nec mirari hominem mercede conductum omnia habere venalia: sine pignore, sine lare, terrarum orbis exulem, ancipitem hostem ad
3 nutum licentium circumferri. Purganti deinde se deosque patrios testes fidei suae invocanti Dareus vultu *adsen*tiebatur, haud dubius, quin vera deferrentur a *Graecis: sed* eo rerum ventum erat, ut tam pericu-

losum esset non credere suis, quam decipi. XXX milia 4
erant, quorum inclinata in scelus levitas timebatur:
IIII milia Patron habebat: quibus si credidisset salutem
suam damnata popularium fide, parricidio excusatio-
nem videbat offerri. Itaque praeoptabat inmerito quam 5
iure violari. Besso tamen insidiarum consilium pur-
ganti respondit, Alexandri sibi non minus iustitiam
quam virtutem esse perspectam. Falli eos, qui pro-
ditionis ab eo praemium expectent: violatae fidei ne-
minem acriorem fore vindicem ultoremque. Iamque 6
nox adpetebat, cum Persae more solito armis positis
ad necessaria ex proximo vico ferenda discurrunt. At
Bactriani, ut imperatum a Besso erat, armati stabant.
33 Inter haec Dareus Artabazum acciri iubet, expositis- 7
que, quae Patron detulerat, haud dubitare Artabazus,
quin transeundum esset in castra Graecorum: Persas
quoque periculo vulgato secuturos. Destinatus sorti 8
suae et iam nullius salubris consilii patiens unicam in
illa fortuna opem Artabazum, ultimum illum visurus,
amplectitur perfususque mutuis lacrimis inhaerentem
sibi avelli iubet: capite deinde velato, ne inter gemitus
digredientem velut a rogo intueretur, in humum pro-
num corpus abiecit. Tum vero custodiae eius adsueti, 9
quos regis salutem vel periculis vitae tueri oportebat,
dilapsi sunt metu, armatis, quos iam adventare crede-
bant, haud rati se futuros pares. Ingens ergo in
tabernaculo solitudo erat paucis spadonibus, quia, quo
discederent, non habebant, circumstantibus regem. At 10
ille remotis arbitris diu aliud atque aliud consilium
animo volutabat. Iamque solitudinem, quam paulo
antea pro solacio petiverat, perosus Bubacen vocari
iubet. Quem intuens, 'Ite', inquit, 'consulite vobis, 11
ad ultimum regi vestro, ut decebat, fide exhibita. Ego
hic legem fati mei expecto. Forsitan mireris, quod
vitam non finiam: alieno scelere quam meo mori malo.'
Post hanc vocem spado gemitu non tabernaculum 12
modo, sed etiam castra conplevit. Inrupere deinde alii
laceratisque vestibus lugubri et barbaro ululatu regem

13 deplorare coeperunt. Persae ad illos clamore perlato
attoniti metu nec arma capere, ne in Bactrianos inci-
derent, nec quiescere audebant, ne impie deserere regem
14 viderentur. Varius ac dissonus clamor sine duce ac
sine imperio totis castris referebatur. Besso et Nabar- 34
zani nuntiaverant sui, regem a semetipso interemptum
15 esse: planctus eos deceperat. Itaque citatis equis ad-
volant sequentibus, quos ad ministerium sceleris dele-
gerant: et cum tabernaculum intrassent, quia regem
vivere spadones indicabant, conprehendi vincirique
16 iusserunt. Rex curru paulo ante vectus et deorum
auspiciis ac suis honoribus cultus nulla externa ope
admota captivus servorum suorum in sordidum vehi-
17 culum [pellibus undique contectus] inponitur. Pecunia
regis et supellex quasi belli iure diripitur, onustique
praeda per scelus ultimum parta fugam intendunt.
18 Artabazus cum his, qui imperio parebant, Graecisque
militibus Parthienen petebat, omnia tutiora parrici-
19 darum contuitu ratus. Persae promissis Bessi onerati,
maxime quia nemo alius erat, quem sequerentur, con-
iunxere se Bactrianis, agmen eorum tertio adsecuti die.
20 Ne tamen honos regi non haberetur, aureis compe-
dibus Dareum vinciunt, nova ludibria subinde excogi-
tante fortuna, et ne forte cultu regio posset adgnosci,
sordidis pellibus vehiculum intexerant: ignoti iumenta
agebant: ne percontantibus in agmine monstrari pos-
set, custodes procul sequebantur.

Cap. XIII.

1 Alexander audito, Dareum movisse ab Ecbatanis, 35
omisso itinere, quod petebat [in Mediam], fugientem
2 insequi pergit strenue. Tabas — oppidum est in Pa-
raetacene ultima — pervenit: ibi transfugae nuntiant
3 praecipitem fuga Bactra petere Dareum. Certiora de-
inde cognoscit ex Bagistane Babylonio: *non* equidem
vinctum regem, sed in periculo esse aut mortis aut
4 *vinculorum* adfirmabat. Rex ducibus convocatis, 'Maxi-
mum', *inquit*, 'opus, sed labor brevissimus superest.

Dareus haud procul, destitutus a suis aut oppressus:
in illo corpore posita est nostra victoria et tanta res
celeritatis est praemium.' Omnes pariter conclamant, 5
paratos ipsos sequi: nec labori nec periculo parceret.
Igitur raptim agmen cursus magis quam itineris modo
ducit ne nocturna quidem quiete diurnum laborem re-
laxante. Itaque D stadia processit, perventumque erat 6
in vicum, in quo Dareum Bessus conprehenderat. Ibi 7
Melon, Darei interpres, excipitur: corpore aeger non
potuerat agmen adsequi et deprehensus celeritate regis
transfugam se esse simulabat. Ex hoc acta cognoscit.
Sed fatigatis necessaria quies erat. Itaque delectis 8
equitum VI milibus CCC, quos dimachas appellabant,
adiungit: dorso hi graviora arma portabant, ceterum
equis vehebantur: cum res locusque posceret, pede-
stris acies erat.

36 Haec agentem Alexandrum adeunt Orsilos et Mi- 9
thracenes: Bessi parricidium exosi transfugerant nun-
tiabantque stadia D abesse Persas, ipsos brevius iter
monstraturos. Gratus regi adventus transfugarum fuit. 10
Itaque prima vespera ducibus isdem cum expedita
equitum manu monstratam viam ingreditur phalange,
quantum festinare posset, sequi iussa. Ipse quadrato
agmine incedens ita cursum regebat, ut primi con-
iungi ultimis possent. CCC stadia processerant, cum 11
occurrit Brochubelus, Mazaei filius, Syriae quondam
praetor. Is quoque transfuga nuntiabat: 'Bessum haud
amplius quam CC stadia abesse. Exercitum, utpote
qui nihil praecaveret, inconpositum inordinatumque
procedere. Hyrcaniam videri petituros. Si festinaret
sequi palantes, superventurum. Dareum adhuc vivere.'
Strenuo alioquin cupiditatem consequendi transfuga 12
iniecerat. Itaque calcaribus subditis effuso cursu eunt.
Iamque fremitus hostium iter ingredientium exaudie-
batur, sed prospectum ademerat pulveris nubes. Pau- 13
lisper ergo inhibuit cursum, donec consideret pulvis.
Iamque conspecti a barbaris erant et abeuntium agmen
conspexerant, nequaquam futuri pares, si Besso tantum

animi fuisset ad proelium, quantum ad parricidium
fuerat. Namque et numero barbari praestabant et ro-
bore: ad hoc refecti cum fatigatis certamen inituri
14 erant. Sed nomen Alexandri et fama, maximum in
bello utique momentum, pavidos in fugam avertit.
15 Bessus vero et ceteri facinoris eius participes vehi- 37
culum Darei adsecuti coeperunt hortari eum, con-
16 scenderet equum et se hosti fuga eriperet. Ille deos
ultores adesse testatur et Alexandri fidem inplorans
negat se parricidas velle comitari. Tum vero ira quo-
que accensi tela coniciunt in regem multisque con-
17 fossum vulneribus relinquunt. Iumenta quoque, ne
longius prosequi possent, convulnerant duobus servis,
18 qui regem comitabantur, occisis. Hoc edito facinore,
ut vestigia fugae spargerent, Nabarzanes Hyrcaniam,
Bessus Bactra paucis equitum comitantibus petebant.
Barbari ducibus destituti, qua quemque aut spes du-
cebat aut pavor, dissipabantur: D tantum equites con-
gregaverant se, incerti adhuc, resistere melius esset an
19 fugere. Alexander hostium trepidatione conperta Ni-
canorem cum equitum parte ad inhibendam fugam
emittit: ipse cum ceteris sequitur. Tria ferme milia
resistentia occisa sunt, reliquum agmen pecudum more
intactum agebatur iubente rege, ut caedibus abstine-
20 retur. Nemo captivorum erat, qui monstrare Darei
vehiculum posset: singula, ut quaeque prenderent,
scrutabantur, nec tamen ullum vestigium fugae regis
21 extabat. Festinantem Alexandrum vix III milia equitum
persecuta sunt. At in eos, qui lentius sequebantur,
22 incidebant universa fugientium agmina. Vix credibile
dictu, plures captivi quam, qui caperent, erant: adeo
omnem sensum territis fortuna penitus excusserat, ut
nec hostium paucitatem nec multitudinem suam satis
cernerent.

23 Interim iumenta, quae Dareum vehebant, nullo 38
regente decesserant militari via et errore delata per
*quatt*uor stadia in quadam valle constiterant, aestu
mulque vulneribus fatigata. Haud procul erat fons,

ad quem monstratum a peritis Polystratus Macedo siti maceratus accessit: ac dum galea haustam aquam sorbet, tela iumentorum deficientium corporibus infixa conspexit. Miratusque, confossa potius quam abacta esse, semivivi *hominis gemitum percipit. Itaque more ingenii humani cupidus visendi, quid rei vehiculo isto conderetur, dimotis pellibus, quibus obtectum erat, Dareum multis vulneribus confossum repperit. Regius enim cultus et aureae catenae, quis a parricidis vinctus fuerat, dubitationem eximebant. Non erat expers Graeci sermonis Dareus gratiasque agebat dis, qui post tanta mala tamque gravia hoc tamen indulsissent solacii, ne omnino in solitudine extremum spiritum effunderet. 'Itaque te', inquit, 'quisquis es mortalium, per communem hominum sortem, a qua nec maximos regum exemtos esse praesenti spectaculo moneris, rogo quaesoque, ut haec ad Alexandrum mandata mea perferas: nihil eorum, quae longe tristissima perpessus sum, ne hunc quidem incomparabilis calamitatis exitum ita gravem mihi accidisse, ut hoc unum, quod post tanta in me meosque merita adversus clementissimum victorem inimico vivendum fuit et nunc ingrato moriendum est. Sed — si qua postremis miserorum votis apud deos vis est et cum ipso spiritu profusas preces mitius aliquod numen exaudit — ille quidem sospes et incolumis longeque supra contagium meae sortis et invidiam fortunae positus in solio Cyri gloriosam aetatem exigat suaeque virtutis memor eum matri liberisque meis locum apud se esse patiatur, quem illi fide et obsequio meruerint. At parricidas promptum exitium consequatur, quod Alexander inrogabit, si non misericordia infelicis hostis, saltem odio facinorum, et ne inpunita in aliorum etiam regum suumque ipsius exitium erumpant.' Post haec, cum siti angeretur, adlata per Polystratum aqua recreatus, 'Ergo', ait, 'hanc etiam tantis calamitatibus extremam accedere oportuit, ut bene merito gratiam referre non possim: at referet Alexander, Alexandro vero di.' Dextram deinde protendit eamque Alexandro fidei regiae pignus* ferri iubens apprehensa

Polystrati manu animam efflavit. Alexander an spiranti adhuc supervenerit, incertum est: illud constat miserabili regis opulentissimi exitu conperto copiosas lacrimas profudisse statimque chlamyde sibi detracta corpus operuisse et magno cum honore ad suos deferri iussisse, ut regio Persarum more curatum monumentis maiorum inferretur. Ingratitudinem hominum, a quis pro summis beneficiis crudele exitium Dareus pertulit, quamquam suopte ingenio horrendam et execrabilem, insigniore ad posteritatem infamia damnavit canis cuiusdam mira fides, qui ab omnibus familiaribus derelicto solus adfuit et, quam in vivum prae se tulit benevolentiam, morienti quoque constanter praestitit. Hunc vitae finem sortitus est ille, quem modo contumelia adfici putabant, nisi regem regum et deorum consanguineum salutarent: magnoque iterum experimento adprobatum est: neminem magis patere fortunae, quam qui pluribus eiusdem blanditiis inretitus iugum illius tota cervice receperit.

Q. CURTI RUFI

HISTORIARUM

ALEXANDRI MAGNI

MACEDONIS

LIBER VI.

Dum ea per Asiam geruntur, ne in Graecia quidem Macedoniaque tranquillae res fuere. Regnabat apud Lacedaemonios Agis, Archidami filius, qui Tarentinis opem ferens ceciderat, eodem die quo Philippus Athenienses ad Chaeroneam vicit. Is Alexandri per virtutem aemulus cives suos stimulabat, ne Graeciam servitute Macedonum diutius premi paterentur: nisi in tempore providerent, idem iugum ad ipsos transiturum esse. Adnitendum igitur, dum aliquae adhuc Persis ad resistendum vires essent: illis oppressis adversus inmanem potentiam frustra avitae libertatis memores futuros. Sic instinctis animis occasionem belli ex commodo coeptandi circumspiciebant. Igitur felicitate Memnonis invitati consilia cum ipso miscere adgressi sunt et, postquam ille rerum laetarum initia intempestiva morte destituit, nihilo remissius agebant. Sed ad Pharnabazum et Autophradaten profectus Agis triginta argenti talenta decemque triremes inpetravit, quas Agesilao fratri misit, ut in Cretam navigaret, cuius insulae cultores inter Lacedaemonios et Macedonas diversis studiis distrahebantur. Legati quoque ad Dareum missi sunt, qui in usum belli ampliorem vim pecuniae pluresque naves peterent. Atque haec eorum coepta clades ad Issum — nam ea intervenerat — adeo non interpellavit, ut etiam adiuverit.

Quippe fugientem insecutus Alexander in longinqua loca magis magisque rapiebatur et ex ipso proelio mercennariorum ingens multitudo in Graeciam fuga penetraverat: quorum octo milia Persica pecunia conduxit Agis eorumque opera plerasque Cretensium urbes recepit. Cum deinceps Menon in Thraciam ab Alexandro missus barbaros ad defectionem inpulisset adque eam conprimendam Antipater exercitum ex Macedonia in Thraciam duxisset, opportunitate temporis strenue usi Lacedaemonii totam Peloponnesum paucis urbibus exceptis in partes traxerunt confectoque exercitu viginti milium peditum cum equitibus bis mille Agidi summam imperii detulerunt. Antipater ea re conperta bellum in Thracia, quibus potest condicionibus, conponit raptimque in Graeciam regressus ab amicis sociisque civitatibus auxilia cogit. Quibus convenientibus ad quadraginta pugnatorum milia recensuit. Advenerat et ex Peloponneso valida manus: sed quia dubiam ipsorum fidem resciverat, dissimulata suspicione gratias egit, quod ad defendendam adversus Lacedaemonios Alexandri dignitatem adfuissent: scripturum se id regi gratiam in tempore relaturo. In praesens nihil opus esse maioribus copiis: itaque domos redirent foederis necessitate expleta. Nuntios deinde ad Alexandrum mittit de motu Graeciae certiorem facturos. Atque illi regem apud Bactra demum consecuti sunt, cum interim Antipatri victoria et nece Agidis in Arcadia transactum esset. Sane iam pridem tumultu Lacedaemoniorum cognito, quantum tot terrarum spatiis discretus poterat, providerat: Amphoterum cum Cypriis et Phoeniciis navibus in Peloponnesum navigare, Meneten tria milia talentum ad mare deferre iusserat, ut ex propinquo pecuniam Antipatro subministraret, quanta illum indigere cognovisset. Probe enim perspexerat, quanti ad omnia momenti motus istius inclinatio futura esset, quamquam deinceps accepto victoriae nuntio suis operibus id discrimen conparans murium eam pugnam fuisse cavillatus est. Ceterum principia eius belli haud inprospera Lacedaemoniis fuere. Iuxta Corrhagum Macedoniae castellum cum Antipatri militi-

bus congressi victores extiterant: et rei bene gestae fama etiam, qui suspensis mentibus fortunam spectaverant, in societatem eorum pertracti sunt. Una ex Eleis Achaeisque urbibus Pellene foedus aspernabatur et in Arcadia Megalopolis, fida Macedonibus ob Philippi memoriam, a quo beneficiis adfecta fuerat. Sed haec arte circumsessa haud procul deditione aberat, nisi tandem Antipater subvenisset. Is postquam castra castris contulit seque numero militum alioque apparatu superiorem conspexit, quam primum de summa rerum proelio contendere statuit: neque Lacedaemonii detrectavere certamen. Ita commissa est pugna, quae rem Spartanam maiorem in modum adflixit. Cum enim angustiis locorum, in quibus pugnabatur, confisi, ubi hosti nullum multitudinis usum futurum credebant, animose congressi essent neque Macedones inpigre resisterent, multum sanguinis fusum est. Sed postquam Antipater integram subinde manum laborantibus suis subsidio mittebat, inpulsa Lacedaemoniorum acies gradum paulisper rettulit. Quod conspicatus Agis cum cohorte regia, quae ex fortissimis constabat, se in medium . . . .

CAP. I.

1 . . . pugnae discrimen inmisit obtruncatisque, qui promp- 1
tius resistebant, magnam partem hostium propulit.
Coeperant fugere victores *et*, donec avidius sequentes 2
in planum deduxere, inulti cadebant: sed ut primum
locus, in quo stare possent, fuit, aequis viribus dimicatum est. Inter omnes tamen Lacedaemonios rex 3
eminebat, non armorum modo et corporis specie, sed
etiam magnitudine animi, quo uno vinci non potuit.
Undique nunc comminus, nunc eminus petebatur diuque 4
arma circumferens alia tela clipeo excipiebat, corpore
alia vitabat: donec hasta femina perfossa plurimo sanguine effuso destituere pugnantem. Ergo clipeo suo 5
exceptum armigeri raptim in castra referebant, iactationem vulnerum haud facile tolerantem. Non tamen 6
omisere Lacedaemonii pugnam et, ut primum sibi quam
hosti *aequiorem* locum capere potuerunt, densatis or-

7 dinibus effuse fluentem in se aciem excepere. Non
aliud discrimen vehementius fuisse memoriae prodi-
tum est. Duarum nobilissimarum bello gentium exer-
8 citus pari Marte pugnabant. Lacedaemonii vetera,
Macedones praesentia decora intuebantur: illi pro liber-
tate, hi pro dominatione pugnabant: Lacedaemoniis
9 dux, Macedonibus locus deerat. Diei quoque unius
tam multiplex casus modo spem, modo metum utrius-
que partis augebat, velut de industria inter fortissi-
10 mos viros certamen aequante fortuna. Ceterum an-
gustiae loci, in quo haeserat pugna, non patiebantur
totis ingredi viribus: spectabant ergo plures, quam
inierant proelium, et qui extra teli iactum erant, cla-
11 more invicem suos accendebant. Tandem Laconum 2
acies languescere, lubrica arma sudore vix sustinens,
pedem deinde referre coepit et urgente hoste apertius
12 fugere. Insequebatur dissipatos victor et emensus cursu
omne spatium, quod acies Laconum obtinuerat, ipsum
13 Agin persequebatur. Ille ut fugam suorum et proximos
14 hostium conspexit, deponi se iussit: expertusque mem-
bra, an impetum animi sequi possent, postquam defi-
cere sensit, poplitibus semet excepit galeaque strenue
sumpta clipeo protegens corpus hastam dextera vibra-
bat, ultro vocans hostem, si quis iacenti spolia demere
15 auderet. Nec quisquam fuit, qui sustineret comminus
congredi: procul missilibus adpetebatur, ea ipsa in
hostem retorquens, donec lancea nudo pectori infixa
est: qua ex vulnere evolsa inclinatum ac deficiens
caput clipeo paulisper excepit, dein linquente spiritu
pariter ac sanguine moribundus in arma procubuit.
16 Cecidere Lacedaemoniorum v milia et ccc, ex Macedo-
nibus haud amplius mille: ceterum vix quisquam nisi
saucius revertit in castra.

Haec victoria non Spartam modo sociosque eius, 3
sed etiam omnis, qui fortunam belli spectaverant, fregit.
17 Nec fallebat Antipatrum dissentire ab animis gratu-
lantium vultus, sed bellum finire cupienti opus erat
decipi. Et quamquam fortuna rerum placebat, invidiam

tamen, quia maiores erant, quam quas praefecti modus
caperet, metuebat. Quippe Alexander hostes vinci volu- 18
erat, Antipatrum vicisse ne tacitus quidem indigna-
batur, suae demptum gloriae existimans, quidquid ces-
sisset alienae. Itaque Antipater, qui probe nosset 19
spiritus eius, non est ausus ipse agere arbitria victoriae,
sed concilium Graecorum, quid fieri placeret, consuluit.
A quo Lacedaemonii nihil aliud, quam ut oratores 20
mittere ad regem liceret, precati: a rege autem veniam
defectionis praeter auctores inpetraverunt. Megalopo-
litanis, quorum urbs obsessa erat a defectionis sociis,
Achaei et Elei centum xx talenta dare iussi sunt. Hic 21
fuit exitus belli, quod repente ortum prius tamen finitum
est, quam Dareum Alexander apud Arbela superaret.

Cap. II.

4 Sed ut primum instantibus curis laxatus est animus 1
militarium rerum quam quietis otiique patientior, ex-
cepere eum voluptates, et, quem arma Persarum non
fregerant, vitia vicerunt: tempestiva convivia et per- 2
potandi pervigilandique insana dulcedo ludique et
greges pelicum. Omnia in externum lapsa morem:
quem aemulatus quasi potiorem suo ita popularium
animos oculosque pariter offendit, ut a plerisque ami-
corum pro hoste haberetur. Tenaces quippe disciplinae 3
suae solitosque parco ac parabili victu ad inplenda
naturae desideria defungi in peregrina et devictarum
gentium mala inpulerat. Hinc saepius conparatae in 4
caput eius insidiae, secessio militum et liberior inter
mutuas querellas dolor, ipsius deinde nunc ira, nunc
suspiciones, quas excitabat inconsultus pavor cetera-
5 que his similia, quae deinde dicentur. Igitur cum tem- 5
pestivis conviviis dies pariter noctesque consumeret,
satietatem epularum ludis interpellabat: non contentus
artificum, quos e Graecia exciverat, turba: quippe
captivae iubebantur suo ritu canere inconditum et ab-
horrens peregrinis auribus carmen. Inter quas unam 6
rex *forte conspexit* maestiorem quam ceteras et produ-

centibus eam verecunde reluctantem. Excellens erat forma et formam pudor honestabat. Deiectis in terram oculis et, quantum licebat, ore velato suspicionem praebuit regi, nobiliorum esse, quam ut inter convivales
7 ludos deberet ostendi. Ergo interrogata, quaenam esset, neptim se Ochi, qui nuper regnasset in Persis, filio eius genitam esse respondit, uxorem Hystaspis fuisse. Propinquus hic Darei fuerat, magni et ipse exercitus
8 praetor. Adhuc in animo regis tenues reliquiae pristini moris haerebant. Itaque fortunam regia stirpe genitae et tam celebre nomen [neptem Ochi] reveritus non dimitti modo captivam, sed etiam restitui ei suas opes iussit, virum quoque requiri, ut reperto coniugem red-
9 deret. Postero autem die praecepit Hephaestioni, ut omnes captivos in regiam iuberet adduci. Ibi singulorum nobilitate spectata secrevit a vulgo, quorum eminebat genus. Mille hi fuerunt: inter quos repertus est Oxathres, Darei frater, non illius fortuna, quam
10 indole animi sui clarior. XXVI *milia* talentum proxima praeda redacta erant: e quis duodecim milia in congiarium militum absumpta sunt. Par huic pecuniae
11 summa custodum fraude subtracta est. Oxydates erat nobilis Perses, qui a Dareo capitali supplicio destinatus cohibebatur in vinculis: huic liberato satrapeam Mediae attribuit: fratremque Darei recepit in cohortem amicorum omni vetustae claritatis honore servato.

12 Hinc in Parthienen perventum est, tunc ignobilem 6
gentem, nunc caput omnium, qui post Euphraten et
13 Tigrim amnes siti rubro mari terminantur. Scythae regionem campestrem ac fertilem occupaverunt, graves adhuc accolae. Sedes habent et in Europa et in Asia: qui super Bosporum colunt, adscribuntur Asiae: at, qui in Europa sunt, a laevo Thraciae latere ad Borysthenem atque inde ad Tanaim [alium amnem] recta
14 plaga attinent. Tanais Europam et Asiam medius interfluit. Nec dubitatur, quin Scythae, qui Parthos *condidere, non* a Bosporo, sed ex Europae regione
15 penetraverint. Urbs erat ea tempestate clara Hecatom-

pylos, condita a Graecis: ibi stativa rex habuit commeatibus undique advectis. Itaque rumor, otiosi militis vitium, sine auctore percrebruit, regem contentum rebus, quas gessisset, in Macedoniam protinus redire
statuisse. Discurrunt lymphatis similes *in* tabernacula 16
et itineri sarcinas aptant: signum datum crederes, ut vasa colligerent totis castris. Tumultus hinc contubernales suos requirentium, hinc onerantium plaustra per-
fertur ad regem. Fecerant fidem rumori temere vul- 17
gato Graeci milites redire iussi domos, quorum equitibus singulis denarium sena milia, *peditibus singula dederat milia:* ipsis quoque finem militiae adesse cre-
debant. Haud secus quam par erat territus, qui Indos 18
atque ultima Orientis peragrare statuisset, praefectos copiarum in praetorium contrahit obortisque lacrimis ex medio gloriae spatio revocari se victi magis quam victoris fortunam in patriam relaturum conquestus est:
nec sibi ignaviam militum obstare, sed deum invidiam, 19
qui fortissimis viris subitum patriae desiderium admovissent, paulo post in eandem cum maiore laude
famaque redituris. Tum vero pro se quisque operam 20
suam offerre, difficillima quaeque poscere, polliceri militum quoque obsequium, si animos eorum leni et
apta oratione permulcere voluisset: numquam infractos 21
et abiectos recessisse, quotiens ipsius alacritatem et tanti animi spiritus haurire potuissent. Ita se facturum esse respondit: illi modo vulgi aures praepararent sibi. Satisque omnibus, quae in rem videbantur esse, conpositis vocari ad contionem exercitum iussit, apud quem talem orationem habuit:

Cap. III.

7 'Magnitudinem rerum, quas gessimus, milites, in- 1
tuentibus vobis minime mirum est et desiderium quietis
et satietatem gloriae occurrere. Ut omittam Illyrios, 2
Triballos, Boeotiam, Thraciam, Spartam, Achaeos, Peloponnesum, quorum alia ductu meo, alia imperio & *auspicioque* perdomui, ecce, orsi bellum ab Hellesponto,

Ionas, Aeolidem servitio barbariae inpotentis exemi-
mus, Cariam, Lydiam, Cappadociam, Phrygiam, Pa-
phlagoniam, Pamphyliam, Pisidas, Ciliciam, Syriam,
Phoenicen, Armeniam, Persiden, Medos, Parthienen
4 habemus in potestate: plures provincias conplexus sum,
quam alii urbes ceperunt, et nescio an enumeranti
5 mihi quaedam ipsa rerum multitudo subduxerit. Ita-
que si crederem satis certam esse possessionem terra-
rum, quas tanta velocitate domuimus, ego vero, milites,
ad penates meos, ad parentem sororesque et ceteros
cives vel retinentibus vobis erumperem, ut ibi potissi-
mum parta vobiscum laude et gloria fruerer, ubi nos
uberrima victoriae praemia expectant, liberum, con-
iugum parentumque laetitia, pax, quies, rerum per
6 virtutem partarum secura possessio. Sed in novo et,
si verum fateri volumus, precario imperio adhuc iugum
eius rigida cervice subeuntibus barbaris tempore, mi-
lites, opus est, dum mitioribus ingeniis inbuuntur et
7 efferatos melior consuetudo permulcet. Fruges quoque
maturitatem stato tempore expectant: adeo etiam illa
8 sensus omnis expertia tamen sua lege mitescunt. Quid?
creditis tot gentes, alterius imperio ac nomine ad-
suetas, non sacris, *non* moribus, non commercio lin-
guae nobiscum cohaerentes, eodem proelio domitas esse,
quo victae sunt? Vestris armis continentur, non suis
moribus, et qui praesentes metuunt, in absentia hostes
erunt. Cum feris bestiis res est, quas captas et in-
clusas, quia ipsarum natura non potest, longior dies
9 mitigat. Et adhuc sic ago, tamquam omnia subacta 8
sint armis, quae fuerunt in dicione Darei. Hyrcaniam
Narbazanes occupavit: Bactra non possidet solum parri-
cida Bessus, sed etiam *inde* minatur: Sogdiani, Dahae,
10 Massagetae, Sacae, Indi sui iuris sunt. Omnes hi,
simul terga nostra viderint, illos sequentur: illi enim
eiusdem nationis sunt, nos alienigenae et externi. Suis
*quis*que autem placidius paret, etiam cum is praeest,
11 *qui magis timeri* potest. Proinde aut, quae cepimus,
omittenda sunt aut, quae non habemus, occupanda.

Sicut in corporibus aegris, milites, nihil quod noci-
turum est medici relinquunt, sic nos, quidquid obstat
imperio, recidamus. Parva saepe scintilla contempta
magnum excitavit incendium. Nil tuto in hoste despi-
citur: quem spreveris, valentiorem neglegentia facias.
Ne Dareus quidem hereditarium Persarum accepit im- 12
perium, sed in sedem Cyri beneficio Bagoae, castrati
hominis, admissus: ne vos magno labore credatis Bes-
9 sum vacuum regnum occupaturum. Nos vero pecca- 13
vimus, milites, si Dareum ob hoc vicimus, ut servo
eius traderemus imperium, qui ultimum ausus scelus
regem suum, etiam externae opis egentem, certe cui
nos victores pepercissemus, quasi captivum in vinculis
habuit, ad ultimum, ne a nobis conservari posset,
occidit. Hunc vos regnare patiemini? quem equidem 14
cruci adfixum videre festino, omnibus regibus genti-
busque et Fidei, quam violavit, meritas poenas sol-
ventem! At hercule, si mox eundem Graecorum urbes 15
aut Hellespontum vastare nuntiatum erit vobis, quo
dolore adficiemini, Bessum praemia vestrae occupasse
victoriae? Tunc ad repetendas res festinabitis, tunc
arma capietis. Quanto autem praestat, territum adhuc 16
et vix mentis suae compotem opprimere! Quadridui
nobis iter superest, qui tot proculcavimus nives, tot
amnes superavimus, tot montium iuga transcucurrimus.
Non mare illud, quod exaestuans iter fluctibus occupat,
euntes nos moratur, non Ciliciae fauces et angustiae
includunt: plana omnia et prona sunt. In ipso limine
victoriae stamus. Pauci nobis fugitivi et domini sui 17
interfectores supersunt. Egregium, mehercule, opus
et inter prima gloriae vestrae numerandum posteritati
famaeque tradetis, Darei quoque hostis finito post
mortem illius odio parricidas esse vos ultos, neminem
inpium effugisse vestras manus. Hoc perpetrato, quanto 18
creditis Persas obsequentiores fore, cum intellexerint
vos pia bella suscipere et Bessi sceleri, non nomini
suo irasci?'

Cap. IV.

1 Summa militum alacritate iubentium, quocumque 10
2 vellet duceret, oratio excepta est. Nec rex moratus
impetum: tertioque per Parthienen die ad fines Hyr-
caniae penetrat Cratero relicto cum iis copiis, quibus
praeerat, et ea manu, quam Amyntas ducebat, additis
DC equitibus et totidem sagittariis, ut ab incursione
3 barbarorum Parthienen tueretur. Erigyium inpedi-
menta modico praesidio dato campestri itinere ducere
iubet. Ipse cum phalange et equitatu CL stadia emen-
sus castra in valle, qua Hyrcaniam adeunt, communit.
Nemus praealtis densisque arboribus umbrosum est
pingue vallis solum rigantibus aquis, quae ex petris
4 imminentibus manant. Ex ipsis radicibus montium
Ziobetis amnis effunditur, qui tria fere stadia in longi-
tudinem universus fluit, deinde saxo, quod alveolum
interpellat, repercussus duo itinera velut dispensatis
5 aquis aperit. Inde torrens et saxorum, per quae in-
currit, asperitate violentior terram praeceps subit. Per
CCC stadia conditus labitur rursusque velut ex alio
6 fonte conceptus editur et novum alveum intendit, priore
sui parte spatiosior, quippe in latitudinem X et trium
stadiorum diffunditur, rursusque angustioribus coer-
citus ripis iter cogit. Tandem in alterum amnem
7 cadit: Ridagno nomen est. Incolae adfirmabant, qui-
cumque demissi essent in cavernam, quae propior est
fonti, rursus, ubi aliud os amnis aperitur, existere.
Itaque Alexander duos, qua subeunt aquae terram,
praecipitari iubet, quorum corpora, ubi rursus erumpit,
expulsa videre, qui missi erant, ut exciperent.

8 Quartum iam diem eodem loco quietem militi 11
dederat, cum litteras Nabarzanis, qui Dareum cum
Besso interceperat, accipit, quarum sententia haec
erat: se Dareo non fuisse inimicum, immo etiam, quae
credidisset utilia esse, suasisse et, quia fidele con-
9 *silium regi* dedisset, prope occisum ab eo. Agitasse
Dareum, custodiam corporis sui contra ius fasque

peregrino militi tradere damnata popularium fide, quam
per ducentos et triginta annos inviolatam regibus suis
praestitissent. Se in praecipiti et lubrico stantem con- 10
silium a praesenti necessitate repetisse. Dareum quoque, cum occidisset Bagoan, hac excusatione satisfecisse popularibus, quod insidiantem interemisset.
Nihil esse miseris mortalibus spiritu carius: amore 11
eius ad ultima esse propulsum. Sed ea magis esse
secutum, *quae opus fuisset*, *quam* quae optasset. In 12
communi calamitate suam quemque habere fortunam.
Si venire se iuberet, sine metu esse venturum. Non
timere, ne fidem datam tantus rex violaret: deos a
deo falli non solere. Ceterum si, cui fidem daret, 13
videretur indignus, multa exilia patere fugienti: patriam
esse, ubicumque vir fortis sedem sibi elegerit. Nec 14
dubitavit Alexander fidem, quo Persae modo accipiebant, dare, inviolatum, si venisset, fore.

12 Quadrato tum agmine et composito ibat, speculatores subinde praemittens, qui explorarent loca. Levis 15
armatura ducebat agmen, phalanx eam sequebatur,
post pedites erant inpedimenta. Et gens bellicosa et
naturae situ difficilis aditu *regio* curam regis intenderat. Namque perpetua vallis iacet usque ad mare 16
Caspium patens, *quo* duo terrae eius velut brachia
excurrunt: media flexu modico sinum faciunt lunae
maxime similem, cum eminent cornua nondum totum
orbem sidere inplente. Cercetae et Mosyni et Chalybes 17
a laeva sunt, et ab altera parte Leucosyri et Amazonum campi: et illos, qua vergit ad septentrionem,
hos ad occasum conversa prospectat. Mare Caspium 18
dulcius ceteris ingentis magnitudinis serpentes alit:
piscium in eo longe diversus ab aliis color est. Quidam Caspium, quidam Hyrcanium appellant: alii sunt,
qui Maeotiam paludem in id cadere putent et argumentum adferant aquam, quod dulcior sit quam cetera
maria, infuso paludis humore mitescere. A septen- 19
trione ingruens in litus mare incumbit longeque agit
fluctus et magna parte exaestuans stagnat. Idem alio

caeli statu recipit in se fretum eodemque impetu,
quo effusum est, relabens terram naturae suae reddit.
Et quidam credidere non clausum mare esse, sed ex
India in Hyrcaniam cadere, cuius fastigium, ut supra
dictum est, perpetua valle submittitur.

20 Hinc rex xx stadia processit semita propemodum 13
invia, cui silva imminebat, torrentesque et eluvies iter
morabantur. Nullo tamen hoste obvio penetrat tan-
21 demque ad cultiora perventum est. Praeter alios com-
meatus, quorum tum copia regio abundabat, pomorum
quoque ingens modus nascitur et uberrimum gignen-
22 dis uvis solum est. Frequens arbor faciem quercus
habet, cuius folia multo melle tinguntur, sed, nisi
solis ortum incolae occupaverint, vel modico tepore
sucus extinguitur.

23 xxx hinc stadia processerat, cum Phrataphernes
ei occurrit seque et eos, qui post Darei mortem pro-
fugerant, dedens: quibus benigne exceptis ad oppidum
Arvas pervenit. Hic ei Craterus et Erigyius occur-
24 runt: praefectum Tapurorum gentis Phradatem adduxe-
rant. Hic quoque in fidem receptus multis exemplo
25 fuit experiendi clementiam regis. Satrapen deinde
Hyrcaniae dedit Minapin: exul hic regnante Ocho ad
Philippum pervenerat. Tapurorum quoque gentem
Phradati reddidit.

Cap. V.

1 Iamque ultima Hyrcaniae intraverat, cum Arta- 14
bazus, quem Dareo fidissimum fuisse supra diximus,
cum propinquis Darei ac suis liberis modicaque Grae-
2 corum militum manu occurrit. Dextram venienti ob-
tulit rex: quippe et hospes Philippi fuerat, cum Ocho
regnante exularet, et hospitii pignora in regem suum
ad ultimum fides conservata vincebat. Comiter igitur
3 exceptus, 'Tu quidem', inquit, 'rex, deos quaeso, per-
petua felicitate floreas: ego ceteris laetus hoc uno *tor-
queor,* quod praecipiti senectute diu frui tua bonitate
non possum.' Nonagesimum et quintum annum agebat.

Novem iuvenes, omnes eadem matre geniti, patrem 4
comitabantur: hos Artabazus dexterae regis admovit
precatus, ut tam diu viverent, donec utiles Alexandro
essent. Rex pedibus iter plerumque faciebat: tunc 5
admoveri sibi et Artabazo equos iussit, ne ipso in-
grediente pedibus senex equo vehi erubesceret.

Ut deinde castra sunt posita, Graecos, quos Arta- 6
bazus adduxerat, convocari iubet: at illi, nisi fides
Lacedaemoniis quoque et Sinopensibus daretur, respon-
dent se, quid agendum ipsis foret, deliberaturos. Le- 7
gati erant Lacedaemoniorum missi ad Dareum, quo
victo adplicuerant se Graecis mercede apud Persas
militantibus. Rex omissis sponsionum fideique pignori- 8
bus venire eos iussit, fortunam, quam ipse dedisset,
habituros. Diu cunctantes plerisque consilia varianti-
bus tandem venturos sè pollicentur. At Democrates 9
Atheniensis, qui maxime Macedonum opibus semper
obstiterat, venia desperata gladio se transfigit. Ceteri,
sicut constituerant, dicioni Alexandri ipsos se permit-
tunt. Mille et D milites erant: praeter hos legati 10
ad Dareum missi XC. In supplementum distributus
miles, ceteri remissi domum praeter Lacedaemonios,
quos tradi in custodiam iussit.

Mardorum erat gens confinis Hyrcaniae, cultu vitae 11
aspera et latrociniis adsueta: haec sola nec legatos
miserat nec videbatur imperata factura. Itaque rex
indignatus, si una gens posset efficere, ne invictus
esset, inpedimentis cum praesidio relictis valida manu
comitante procedit. Noctu iter fecerat et prima luce 12
hostis in conspectu erat. Tumultus magis quam proe-
lium fuit. Deturbati ex collibus, quos occupaverant,
barbari profugerunt proximique vici ab incolis deserti
capiuntur. Interiora regionis eius haud sane adiri 13
sine magna vexatione exercitus poterant. Iuga mon-
tium praealtae silvae rupesque inviae saepiunt: ea,
quae plana sunt, novo munimenti genere inpedierant
barbari. Arbores densae sunt de industria consitae: 14
quarum teneros adhuc ramos manu flectunt, quos in-

tortos rursus inserunt terrae: inde velut ex alia radice
15 laetiores virent trunci. Hos, qua natura fert, adole-
scere non sinunt, quippe alium alii quasi nexu con-
serunt: qui ubi multa fronde vestiti sunt, operiunt
terram. Itaque occulti ramorum velut laquei perpe-
16 tua saepe iter cludunt. Una ratio erat caedendo aperire
saltum, sed hoc quoque magni operis. Crebri nam-
que nodi duraverant stipites et in se inplicati arborum
rami suspensis circulis similes lento vimine frustra-
17 bantur ictus. Incolae autem ritu ferarum virgulta
subire soliti tum quoque intraverant saltum occultis-
que telis hostem lacessebant. Ille venantium modo 17
latibula scrutatus plerosque confodit. Ad ultimum cir-
cumire *rex* saltum milites iubet, ut, si qua pateret,
18 inrumperent. Sed ignotis locis plerique oberrabant,
exceptique sunt quidam, inter quos equus regis —
Bucephalam vocabant — quem Alexander non eodem
quo ceteras pecudes animo aestimabat. Namque ille
nec in dorso insidere suo patiebatur alium et regem,
cum vellet ascendere, sponte genua submittens excipie-
19 bat credebaturque sentire, quem veheret. Maiore ergo,
quam decebat, ira simul ac dolore stimulatus equum
vestigari iubet et per interpretem pronuntiari, ni
reddidissent, neminem esse victurum. Hac denuntia-
20 tione territi cum ceteris donis equum adducunt. Sed
ne sic quidem mitigatus caedi silvas iubet adgestaque
humo e montibus planitiem ramis inpeditam exaggerari.
21 Iam *in* aliquantum altitudinis opus creverat, cum bar-
bari, desperato regionem, quam occupaverant, posse
retineri, gentem suam dedidere. Rex obsidibus acceptis
Phradati parere eos iussit.

22 Inde quinto die in stativa revertitur. Artabazum 18
deinde geminato honore, quem Dareus habuerat ei,
remittit domum. Iam ad urbem Hyrcaniae, in qua
regia Darei fuit, ventum erat: ibi Nabarzanes accepta
23 fide occurrit dona ingentia ferens. Inter quae Bagoas
erat, specie singulari spado atque in ipso flore pueri-
tiae, cui et Dareus adsuetus fuerat et mox Alexan-

der adsuevit: eiusque maxime precibus motus Nabar-
zani ignovit.

19 Erat, ut supra dictum est, Hyrcaniae finitima 24
gens Amazonum, circa Thermodonta amnem Themi-
scyrae incolentium campos. Reginam habebant Tha- 25
lestrin, omnibus inter Caucasum montem et Phasin
amnem imperitantem. Haec cupidine visendi regis ac-
censa finibus regni sui excessit et, cum haud procul
abesset, praemisit indicantes, venisse reginam adeundi
eius cognoscendique avidam. Protinus facta potestate 26
veniendi, ceteris iussis subsistere, trecentis feminarum
comitata processit. Atque ut primum rex in con-
spectu fuit, equo ipsa desiluit duas lanceas dextera
praeferens. Vestis non toto Amazonum corpori ob- 27
ducitur: nam laeva pars ad pectus est nuda, cetera
deinde velantur. Nec tamen sinus vestis, quem nodo
colligunt, infra genua descendit. Altera papilla in- 28
tacta servatur, qua muliebris sexus liberos alant:
aduritur dextera, ut arcus facilius intendant et tela
vibrent. Interrito vultu regem Thalestris intueba- 29
tur, habitum eius haudquaquam rerum famae parem
oculis perlustrans: quippe omnibus barbaris in cor-
porum maiestate veneratio est magnorumque operum
non alios capaces putant, quam quos eximia specie
donare natura dignata est. Ceterum interrogata, num 30
aliquid petere vellet, haud dubitavit fateri ad communi-
candos cum rege liberos se venisse, dignam, ex qua
ipse regni generaret heredes: feminini sexus se reten-
turam, marem reddituram patri. Alexander, an cum
ipso militare vellet, interrogat. Et illa causata, sine 31
custode regnum reliquisse, petere perseverabat, ne se
inritam spei abire pateretur. Acrior ad venerem 32
feminae cupido quam regis, ut paucos dies subsisteret,
perpulit. XIII dies in obsequium desiderii eius ab-
sumpti sunt. Tum illa regnum suum, rex Parthienen
petiverunt.

Cap. VI.

1 Hic vero palam cupiditates suas solvit continen- 20
tiamque et moderationem, in altissima quaque fortuna
eminentia bona, in superbiam ac lasciviam vertit.
2 Patrios mores disciplinamque Macedonum regum sa-
lubriter temperatam et civilem habitum velut leviora
magnitudine sua ducens Persicae regiae par deorum
3 potentiae fastigium aemulabatur: [iacere humi venera-
bundos ipsum] paulatimque servilibus ministeriis tot
victores gentium inbuere et captivis pares facere ex-
4 petebat. Itaque purpureum diadema distinctum albo,
quale Dareus habuerat, capiti circumdedit vestemque
Persicam sumpsit, ne omen quidem veritus, quod a
5 victoris insignibus in devicti transiret habitum. Et
ille se quidem spolia Persarum gestare dicebat, sed
cum illis quoque mores induerat, superbiamque habitus
6 animi insolentia sequebatur: — litteras quoque, quas
in Europam mitteret, veteris anuli gemma obsignabat,
iis, quas in Asiam scriberet, Darei anulus inprime-
batur: — ut adpareret unum animum duorum non
7 capere fortunam. Amicos vero et equites — hi nam-
que principes militum — aspernantes quidem, sed
8 recusare non ausos Persicis ornaverat vestibus. Peli-
ces CCC et LXV, totidem quot Darei fuerant, regiam in-
plebant, quas spadonum greges, et ipsi muliebria pati
9 adsueti, sequebantur. Haec luxu et peregrinis infecta 21
moribus veteres Philippi milites, rudis natio ad volup-
tates, palam aversabantur totisque castris unus om-
nium sensus ac sermo erat, plus amissum victoria,
10 quam bello esse quaesitum: *tum* cum maxime vinci
ipsos dedique alienis moribus et externis. Quo tan-
dem ore domos quasi in captivo habitu reversuros?
Pudere iam sui. Regem victis quam victoribus simil-
iorem ex Macedoniae imperatore Darei satrapen factum.
11 Ille non ignarus, et principes amicorum et exercitum
*gra*viter offendi, gratiam liberalitate donisque reparare
temptabat. Sed, opinor, liberis pretium servitutis in-

gratum est. Igitur ne in seditionem res verteretur, 12
otium interpellandum erat bello, cuius materia oppor-
tune alebatur. Namque Bessus veste regia sumpta 13
Artaxerxen appellari se iusserat Scythasque et ceteros
Tanais accolas contrahebat. Haec Satibarzanes nun-
tiabat, quem receptum in fidem regioni, quam antea
obtinuerat, praefecit. Et cum grave spoliis apparatuque 14
luxuriae agmen vix moveretur, suas primum, deinde
totius exercitus sarcinas exceptis admodum necessariis
referri iussit in medium. Planities spatiosa erat, in 15
quam vehicula onusta perduxerant. Expectantibus
cunctis, quid deinde esset imperaturus, iumenta iussit
abduci suisque primum sarcinis face subdita ceteras
incendi praecepit. Flagrabant exurentibus dominis, 16
quae ut intacta ex urbibus hostium raperent, saepe
flammas restinxerant, nullo sanguinis pretium audente
deflere, cum regias opes idem ignis exureret. Brevi 17
deinde ratio mitigavit dolorem habilesque militiae et
ad omnia parati laetabantur sarcinarum potius quam
22 disciplinae fecisse iacturam. Igitur Bactrianam regio- 18
nem petebant. Sed Nicanor, Parmenionis filius, subita
morte correptus magno desiderio sui adfecerat cunctos.
Rex ante omnes maestus cupiebat quidem subsistere 19
funeri adfuturus, sed penuria commeatuum festinare
cogebat. Itaque Philotas cum duobus milibus et DC
relictus, ut iusta fratri persolveret: ipse contendit ad
Bessum.

Iter facienti ei litterae adferuntur a finitimis sa- 20
traparum, e quibus cognoscit Bessum quidem hostili
animo occurrere cum exercitu, ceterum Satibarzanen,
quem satrapeae Ariorum ipse praefecisset, defecisse
ab eo. Itaque quamquam Besso imminebat, tamen 21
Satibarzanen opprimendum praeverti optimum ratus
levem armaturam et equestres copias educit totaque
nocte itinere strenue facto inprovisus hosti supervenit.
Cuius cognito adventu Satibarzanes cum duobus milibus 22
equitum — nec plures subito contrahi poterant —
Bactra *perfugit*, ceteri proximos montes occupaverunt.

23 Praerupta rupes est, qua spectat occidentem: eadem,
qua vergit ad orientem, leniore submissa fastigio multis
arboribus obsita perennem habet fontem, ex quo large
aquae manant. Circuitus eius xxx et duo stadia con-
24 prehendit. In vertice herbidus campus: in hoc multi-
tudinem inbellem considere iubent. Ipsi, qua rupes
25 deerat, arborum truncos et saxa obmoliuntur. XIII milia
armata erant, in quorum obsidione Cratero relicto ipse
Satibarzanen sequi festinat. Et quia longius abesse 23
eum cognoverat, ad expugnandos eos, qui edita mon-
26 tium occupaverant, redit. Ac primo repurgari iubet,
quidquid ingredi possent: deinde, ut occurrebant inviae
cotes praeruptaeque rupes, inritus labor videbatur ob-
27 stante natura. Ille, ut erat animi semper obluctantis
difficultatibus, cum et progredi arduum et reverti peri-
culosum esset, versabat se ad omnes cogitationes, aliud
atque aliud, ita ut fieri solet, ubi prima quaeque
damnamus, subiciente animo. Haesitanti, quod ratio
28 non potuit, fortuna consilium subministravit. Vehe-
mens favonius erat, et multam materiam ceciderat
miles, aditum per saxa molitus. Haec vapore torrida
29 iam inarserat. Ergo adgeri alias arbores iubet et
igni dari alimenta: celeriterque stipitibus cumulatis
30 fastigium montis aequatum est. Tunc undique ignis
iniectus cuncta conprehendit. Flammam in ora hostium
ventus ferebat, fumus ingens velut quadam nube ab-
31 sconderat caelum. Sonabant incendio silvae atque ea
quoque, quae non incenderat miles, concepto igne
proxima quaeque adurebant. Barbari suppliciorum ulti-
mum, si qua intermoreretur ignis, effugere temptabant,
32 sed qua flamma dederat locum, hostis obstabat. Varia
igitur caede consumpti sunt: alii in medios ignes, alii
petris praecipitavere se, quidam hostium manibus ob-
tulerunt, pauci semiustulati venere in potestatem.

33 Hinc ad Craterum, qui Artacoana obsidebat, redit. 24
Ille omnibus praeparatis regis expectabat adventum
34 *captae* urbis titulo, sicut par erat, cedens. Igitur
Alexander turres admoveri iubet: ipsoque adspectu

barbari territi, e muris supinas manus tendentes, orare
coeperunt, iram in Satibarzanen, defectionis auctorem,
reservaret, supplicibus semet dedentibus parceret. Rex
data venia non obsidionem modo solvit, sed omnia
sua incolis reddidit.

Ab hac urbe digresso supplementum novorum mili- 35
tum occurrit. Zoilus D equites ex Graecia adduxerat:
III milia ex Illyrico Antipater miserat: Thessali equites
C et XXX cum Philippo erant: ex Lydia II milia et
sexcenti, peregrinus miles, advenerant, CCC equites
gentis eiusdem sequebantur. Hac manu adiecta *adit* 36
Drangas. Bellicosa natio est. Satrapes erat Barzaentes,
sceleris in regem suum particeps Besso: is suppliciorum,
quae meruerat, metu profugit in Indiam.

Cap. VII.

25 Iam nonum diem stativa erant, cum, externa vi 1
non invictus modo sed tutus, rex intestino facinore
petebatur. Dymnus, modicae apud regem auctoritatis 2
et gratiae, exoleti, cui Nicomacho erat nomen, amore
flagrabat, obsequio uni sibi dediti corporis vinctus. Is, 3
quod ex vultu quoque perspici poterat, similis attonito
remotis arbitris cum iuvene secessit in templum, arcana
se et silenda adferre praefatus, suspensumque expecta- 4
tione per mutuam caritatem et pignora utriusque animi
rogat, ut adfirmet iureiurando, quae commisisset, silen-
tio esse tecturum. Et ille ratus, nihil, quod etiam cum 5
periurio detegendum foret, indicaturum, per praesentes
deos iurat. Tum Dymnus aperit in tertium diem regi 6
insidias conparatas seque eius consilii fortibus viris
et illustribus esse participem. Quis iuvenis auditis 7
se vero fidem in parricidio dedisse constanter abnuit 8
nec ulla religione, ut scelus tegat, posse constringi.
Dymnus, et amore et metu amens, dexteram exoleti
conplexus et lacrimans orare primum, ut particeps
consilii operisque fieret: si id sustinere non posset, 9
attamen ne proderet se, cuius erga ipsum benivolentiae
praeter alia hoc quoque haberet fortissimum pignus,

quod caput suum permisisset fidei adhuc inexpertae.
Ad ultimum aversari scelus perseverantem mortis metu
10 terret: ab illo capite coniuratos pulcherrimum facinus
11 incohaturos. Alias deinde effeminatum et muliebriter
timidum, alias proditorem amatoris appellans, nunc
ingentia promittens — interdumque regnum quoque —
versabat animum tanto facinore procul abhorrentem.
12 Strictum deinde gladium modo illius, modo suo ad-
movens iugulo, supplex idem et infestus, expressit,
ut tandem non solum silentium, sed etiam operam
13 polliceretur. Namque abunde constantis animi et dignus,
qui pudicus esset, nihil ex pristina voluntate mutaverat,
sed captum Dymni amore simulabat nihil recusare.
14 Sciscitari inde pergit, cum quibus tantae rei societatem
inisset: plurimum referre, quales viri tam memorabili
15 operi admoturi manus essent. Ille et amore et scelere
male sanus simul gratias agit, simul gratulatur, quod
fortissimis iuvenum non dubitasset se adiungere, De-
metrio, corporis custodi Peucolao, Nicanori: adicit his
Aphobetum, Iolaum, Dioxenum, Archepolim, Amyntam.
16 Ab hoc sermone dimissus Nicomachus ad fratrem —
Cebalino erat nomen — quae acceperat, defert. Placet
ipsum subsistere in tabernaculo, ne, si regiam in-
trasset, non adsuetus adire regem, coniurati proditos
17 se esse resciscerent. Ipse Cebalinus ante vestibulum
regiae — neque enim propius aditus ei patebat —
consistit, opperiens aliquem ex prima cohorte ami-
18 corum, *a* quo introduceretur ad regem. Forte ceteris
dimissis unus Philotas, Parmenionis filius — incertum
quam ob causam — substiterat in regia. Huic Ceba-
linus ore confuso magnae perturbationis notas prae
se ferens aperit, quae ex fratre conpererat, et sine
19 dilatione nuntiari regi iubet. Philotas conlaudato eo
protinus intrat ad Alexandrum multoque invicem de
aliis rebus sermone consumpto nihil eorum, quae ex
20 Cebalino cognoverat, nuntiat. Sub vesperam eum pro-
deuntem in vestibulo regiae excipit iuvenis, an man-
21 datum executus foret, requirens. Ille non vacasse

sermoni suo regem causatus discessit. Postero die
Cebalinus venienti in regiam praesto est intrantemque
admonet pridie communicatae cum ipso rei. Ille curae
sibi esse respondet: ac ne tum quidem regi, quae
audierat, aperit. Coeperat Cebalino esse suspectus.
Itaque non ultra interpellandum ratus nobili iuveni — 22
Metron erat ei nomen — super armamentarium posito,
quod scelus pararetur, indicat. Ille Cebalino in arma- 23
mentario abscondito protinus regi corpus forte curanti,
27 quid index detulisset, ostendit. Rex ad conprehenden- 24
dum Dymnum missis satellitibus armamentarium intrat.
Ibi Cebalinus gaudio elatus, 'Habeo te', inquit, 'inco-
lumem ex inpiorum manibus ereptum'. Percontatus 25
deinde Alexander, quae noscenda erant, ordine cuncta
cognoscit. Rursusque institit quaerere, quotus dies
esset, ex quo Nicomachus ad eum detulisset indicium.
Atque illo fatente, iam tertium esse, existimans, haud 26
incorrupta fide tanto post deferre, quae audierat, vin-
ciri eum iussit. Ille clamitare coepit, eodem temporis 27
momento, quo audisset, ad Philotan decurrisse: ab eo
operiri conperta. *Tum* rex, identidem quaerens, an 28
Philotan adisset, an institisset ei, ut pervenirent ad
se, perseverante eo adfirmare, quae dixerat, manus ad
caelum tendens manantibus lacrimis hanc sibi a caris-
simo quondam amicorum relatam gratiam querebatur.
Inter haec Dymnus haud ignarus, quam ob causam 29
accerseretur a rege, gladio, quo forte erat cinctus,
graviter se vulnerat occursuque satellitum inhibitus
perfertur in regiam. Quem intuens rex, 'Quod', inquit, 30
'in te, Dymne, tantum cogitavi nefas, ut tibi Mace-
donum regno dignior Philotas me quoque ipso videre-
tur?' Illum iam defecerat vox. Itaque edito gemitu
vultuque a conspectu regis averso subinde conlapsus
extinguitur.

28 Rex Philota venire in regiam iusso, 'Cebalinus', 31
inquit, 'ultimum supplicium meritus, si in caput meum
praeparatas insidias biduo texit, huius criminis Phi-
lotan reum substituit, ad quem protinus indicium de-

tulisse se adfirmat. Quo propiore gradu amicitiae me
32 contingis, hoc maius est dissimulationis tuae facinus
et ego Cebalino magis quam Philotae id convenire
fateor. Faventem habes iudicem, si, quod admitti non
33 oportuit, saltem purgari potest'. Ad haec Philotas
haud sane trepidus, si animus vultu aestimaretur, Ce-
balinum quidem scorti sermonem ad se detulisse, sed
ipsum tam levi auctori nihil credidisse respondit, veri-
tum, ne iurgium inter amatorem et exoletum non sine
34 risu aliorum detulisset: cum Dymnus semet interemerit,
qualiacumque erant, non fuisse reticenda. Conplexus-
que regem orare coepit, ut praeteritam vitam potius,
quam culpam, silentii tamen, non facti ullius, intueretur.
35 Haud facile dixerim, crediderritne ei rex, an altius iram
suppresserit: dexteram reconciliatae gratiae pignus
obtulit et contemptum magis quam celatum indicium
esse videri sibi dixit.

Cap. VIII.

1 Advocato tum consilio amicorum, cui tamen Phi- 29
lotas adhibitus non est, Nicomachum introduci iubet.
2 Is eadem, quae detulerat *frater* ad regem, ordine ex-
posuit. Erat Craterus regi carus in paucis et eo Phi-
3 lotae ob aemulationem dignitatis adversus: neque igno-
rabat, saepe Alexandri auribus nimia iactatione virtutis
atque operae gravem fuisse et ob ea non quidem sceleris,
4 sed contumaciae tamen esse suspectum. Non aliam pre-
mendi inimici occasionem aptiorem futuram ratus, odio
suo pietatis praeferens speciem, 'Utinam', inquit, 'in
5 principio quoque huius rei nobiscum deliberasses! Sua-
sissemus, si Philotae velles ignoscere, patereris potius
ignorare eum, quantum deberet tibi, quam usque ad
mortis metum adductum cogeres saepius de periculo
suo, quam de tuo cogitare beneficio. Ille enim semper
insidiari tibi poterit, tu non semper Philotae poteris
6 ignoscere. Nec est, quod existimes eum, qui tantum
ausus est, venia posse mutari. Scit eos, qui miseri-
*cordiam consum*pserunt, amplius sperare non posse.

At ego, etiamsi ipse vel paenitentia vel beneficio tuo 7
victus quiescere volet, patrem eius Parmenionem, tanti
ducem exercitus et inveterata apud milites suos auctori-
tate haud multum infra magnitudinis tuae fastigium
positum, scio non aequo animo salutem filii sui debi-
turum tibi. Quaedam beneficia odimus. Meruisse mor- 8
tem confiteri pudet: superest, ut malit videri iniuriam
accepisse, quam vitam. Proinde scito tibi cum illis de
salute esse pugnandum. Satis hostium superest, ad 9
quos persequendos ituri sumus: latus a domesticis
30 hostibus muni. Hos si summoves, nihil metuo ab
externo.' Haec Craterus. Nec ceteri dubitabant, quin 10
coniurationis indicium suppressurus non fuisset nisi
auctor aut particeps. Quem enim pium et bonae mentis,
non amicum modo, sed ex ultima plebe, auditis, quae
ad eum delata erant, non protinus ad regem fuisse
cursurum? ne Cebalini quidem exemplo, qui ex fratre 11
conperta ipsi nuntiasset, Parmenionis filium, praefectum
equitatus, omnium arcanorum regis arbitrum! simulasse
etiam, non vacasse sermoni suo regem, ne index alium
internuntium quaereret. Nicomachum religione quoque 12
deum adstrictum conscientiam suam exonerare pro-
perasse: Philotam consumpto per ludum iocumque
paene toto die gravatum esse pauca verba pertinentia
ad caput regis tam longo et forsitan supervacuo in-
serere sermoni. At enim se non credidisse talia de- 13
ferentibus pueris! Cur igitur extraxisset biduum, tam-
quam indicio haberet fidem? dimittendum fuisse Ceba-
linum, si delationem eius damnabat. In suo quemque 14
periculo magnum animum habere, cum de salute regis
timeretur, credulos esse debere, vana quoque deferentes
admittere. Omnes igitur quaestionem de eo, ut parti- 15
cipes sceleris indicare cogeretur, habendam esse de-
31 cernunt. Rex admonitos, ut consilium silentio pre-
merent, dimittit. Pronuntiari deinde iter in posterum
iubet, ne qua novi initi consilii daretur nota. Invi- 16
tatus est etiam Philotas ad ultimas ipsi epulas et rex
non coenare modo, sed etiam familiariter conloqui cum

17 eo, quem damnaverat, sustinuit. Secunda deinde vigilia
luminibus extinctis cum paucis in regiam coeunt He-
phaestion et Craterus et Coenus et Erigyius, hi ex
amicis, ex armigeris autem Perdiccas et Leonnatus.
Per hos imperatum, ut, qui *ad* praetorium excubabant,
18 armati vigilarent. Iam ad omnes aditus dispositi erant
equites, itinera quoque obsidere iussi, ne quis ad Par-
menionem, qui tum Mediae magnisque copiis praeerat,
19 occultus evaderet. Atharrias autem cum CCC armatis
intraverat regiam: huic decem satellites traduntur, quo-
20 rum singulos deni armigeri sequebantur. Hi ad alios
coniuratos conprehendendos distributi sunt: Atharrias
cum trecentis ad Philotam missus clausum aditum
domus moliebatur, L iuvenum promptissimis stipatus,
nam ceteros cingere undique domum iusserat, ne occulto
21 aditu Philotas posset elabi. Illum sive securitate animi
sive fatigatione resolutum somnus oppresserat: quem
22 Atharrias torpentem adhuc occupat. Tandem ei sopore
discusso cum inicerentur catenae, 'Vicit', inquit, 'boni-
tatem tuam, rex, inimicorum meorum acerbitas'. Nec
plura elocutum capite velato in regiam adducunt.
23 Postero die rex edixit, omnes armati coirent.
VI milia fere militum venerant, praeterea turba lixarum
24 calonumque inpleverant regiam. Philotan armigeri
agmine suo tegebant, ne ante conspici posset a vulgo,
25 quam rex adlocutus milites esset. De capitalibus rebus
vetusto Macedonum modo inquirebat *rex*, *iudicabat*
exercitus — in pace erat vulgi — et nihil potestas
26 regum valebat, nisi prius valuisset auctoritas. Igitur
Dymni primum cadaver infertur plerisque, quid pa-
rasset quove casu extinctus esset, ignaris.

CAP. IX.

1 Rex deinde in contionem procedit vultu praeferens
dolorem animi. Amicorum quoque maestitia expecta-
2 tionem haud parvam rei fecerat. Diu rex demisso in
terram vultu attonito stupentique similis stetit. Tandem
recepto animo, 'Paene', inquit, 'milites, hominum scelere

vobis ereptus sum: deum providentia et misericordia
vivo. Conspectusque vestri venerabilis coegit, ut ve-
hementius parricidis irascerer, quoniam praecipuus,
immo unus vitae meae fructus est, tot fortissimis viris
et de me optime meritis referre adhuc gratiam posse'.
Interrupit orationem militum gemitus obortaeque sunt 3
omnibus lacrimae. Tum rex, 'Quanto', inquit, 'maiorem
in animis vestris motum excitabo, cum tanti sceleris
auctores ostendero! quorum mentionem adhuc reformido
et, tamquam salvi esse possint, nominibus abstineo.
Sed vincenda est memoria pristinae caritatis et coniu- 4
ratio inpiorum civium detegenda. Quomodo autem tan-
tum nefas sileam? Parmenio, illa aetate, tot meis, tot
parentis mei meritis devinctus, omnium nobis amico-
rum vetustissimus, ducem se sceleri tanto praebuit.
Minister eius Philotas Peucolaum et Demetrium et 5
hunc Dymnum, cuius corpus adspicitis, ceterosque
33 eiusdem amentiae in caput meum subornavit'. Fremi- 6
tus undique indignantium querentiumque tota contione
obstrepebat, qualis solet esse multitudinis et maxime
militaris, ubi aut studio agitur aut ira. Nicomachus 7
deinde et Metron et Cebalinus producti, quae quisque
detulerat, exponunt. Nullius eorum indicio Philotas
inter participes sceleris destinabatur. Itaque indigna-
tione expressa vox silentio excepta est. Tum rex, 8
'Qualis', inquit, 'ergo animi vobis videtur, qui huius
rei delatum indicium ad ipsum suppressit? Quod non 9
fuisse vanum Dymni exitus declarat. In certam rem
deferens tormenta non timuit Cebalinus, *Metron* ne
momentum quidem temporis distulit exonerare se, ut
eo, ubi lavabar, inrumperet: Philotas solus nihil
timuit, nihil credidit. O magni animi virum! Iste 10
regis periculo commoveretur, vultum mutaret, in-
dicem tantae rei sollicitus audiret! Subest nimirum 11
silentio facinus et avida spes regni praecipitem ani-
mum ad ultimum nefas inpulit. Pater Mediae praeest:
ipse apud multos copiarum duces meis praepotens
viribus maiora, quam capit, spirat. Orbitas quoque 12

mea, quod sine liberis sum, spernitur. Sed errat Philotas. In vobis liberos, parentes, consanguineos
13 habeo: vobis salvis orbus esse non possum'. Episto- 3
lam deinde Parmenionis interceptam, quam ad filios Nicanorem et Philotan scripserat, recitat haud sane in-
14 dicium gravioris consilii praeferentem. Namque summa eius haec erat: 'Primum vestri curam agite, deinde vestrorum: sic enim, quae destinavimus, efficiemus'.
15 Adiecitque rex, sic esse scriptam, ut, sive ad filios pervenisset, a consciis posset intellegi, sive intercepta
16 esset, falleret ignaros. 'At enim Dymnus, cum ceteros participes sceleris indicaret, Philotan non nominavit! Hoc quidem illius non innocentiae, sed potentiae indicium est, quod sic ab iis timetur etiam, a quibus prodi potest, ut, cum de se fateantur, illum tamen
17 celent. Ceterum Philotan ipsius indicat vita. Hic Amyntae, qui mihi consobrinus fuit et in Macedonia capiti meo inpias conparavit insidias, socium se et conscium adiunxit. Hic Attalo, quo graviorem inimicum non habui, sororem suam in matrimonium
18 dedit. Hic, cum scripsissem ei pro iure tam familiaris usus atque amicitiae, qualis sors edita esset Iovis Hammonis oraculo, sustinuit rescribere mihi, se quidem gratulari, quod in numerum deorum receptus essem, ceterum misereri eorum, quibus vivendum esset
19 sub eo, qui modum hominis excederet. Haec sunt et iam pridem animi alienati a me et invidentis gloriae meae indicia. Quae equidem, milites, quamdiu licuit, in animo meo pressi. Videbar enim mihi partem viscerum meorum abrumpere, si, in quos tam magna
20 contuleram, viliores mihi facerem. Sed iam non verba punienda sunt: linguae temeritas pervenit ad gladios.
21 Hos, si mihi creditis, Philotas in me acuit, si ipsi, acui permisit. Quo me conferam, milites? cui caput meum credam? Equitatui, optimae exercitus parti, principibus nobilissimae iuventutis, unum praefeci: salutem, spem, victoriam meam fidei eius tutelaeque
22 commisi. Patrem in idem fastigium, in quo me ipsi

posuistis, admovi: Mediam, qua nulla opulentior regio est, et tot civium sociorumque milia imperio eius dicionique subieci. Unde praesidium petieram, periculum extitit. Quam feliciter in acie occidissem, potius hostis 23
praeda, quam civis victima! Nunc servatus ex periculis, quae sola timui, in haec incidi, quae timere non debui. Soletis identidem a me, milites, petere, ut 24
saluti meae parcam. Ipsi mihi praestare potestis, quod suadetis, ut faciam. Ad vestras manus, ad vestra arma confugio: invitis vobis salvus esse nolo: volen-
35 tibus non possum, nisi vindicor'. Tum Philotan reli- 25
gatis post tergum manibus obsoleto amiculo velatum iussit induci. Facile adparebat, motos esse tam miserabili habitu non sine invidia paulo ante conspecti. Ducem equitatus pridie viderant, sciebant regis inter- 26
fuisse convivio: repente *ne* reum quidem, sed iam damnatum, immo vinctum intuebantur. Subibat animos 27
Parmenionis quoque, tanti ducis, tam clari civis, fortuna, qui modo duobus filiis, Hectore ac Nicanore, orbatus cum eo, quem reliquum calamitas fecerat, absens diceret causam. Itaque Amyntas, regius prae- 28
tor, inclinantem ad misericordiam contionem rursus aspera in Philotan oratione commovit: proditos eos esse barbaris, neminem ad coniugem suam in patriam et ad parentes fuisse rediturum: velut truncum corpus dempto capite sine spiritu, sine nomine aliena terra ludibrium hostis futuros. Haudquaquam pro spe ipsius 29
Amyntae oratio grata regi fuit, quod coniugum, quod patriae admonitos pigriores ad cetera munia exequenda
36 fecisset. Tum Coenus, quamquam Philotae sororem 30
matrimonio secum coniunxerat, tamen acrius quam quisquam in Philotam invectus est, parricidam esse regis, patriae, exercitus clamitans: saxumque, quod 31
forte ante pedes iacebat, arripuit emissurus in eum, ut plerique crediderunt, tormentis subtrahere cupiens. Sed rex manum eius inhibuit, dicendae prius causae debere fieri potestatem reo nec aliter iudicari passurum *se adfirmans.* Tum dicere iussus Philotas, sive con- 32

scientia sceleris sive periculi magnitudine amens et
attonitus, non attollere oculos, non hiscere audebat.
33 Lacrimis deinde manantibus linquente animo in eum,
a quo tenebatur, incubuit: abstersisque amiculo eius
oculis paulatim recipiens spiritum ac vocem dicturus
34 videbatur. Iamque rex intuens eum, 'Macedones',
inquit, 'de te iudicaturi sunt: quaero, an patrio ser-
35 mone sis apud eos usurus'. Tum Philotas, 'Praeter
Macedonas', inquit, 'plerique adsunt, quos facilius,
quae dicam, percepturos arbitror, si eadem lingua fuero
usus, qua tu egisti, non ob aliud, credo, quam ut
36 oratio tua intellegi posset a pluribus'. Tum rex,
'Ecquid videtis adeo etiam sermonis patrii Philotan
taedere? solus quippe fastidiit eum discere. Sed dicat
sane, utcumque ei cordi est, dum memineritis, aeque
illum a nostro more quam a sermone abhorrere'.
Atque ita contione excessit.

Cap. X.

1 Tum Philotas, 'Verba', inquit, 'innocenti reperire 37
facile est, modum verborum misero tenere difficile.
2 Itaque inter optimam conscientiam et iniquissimam
fortunam destitutus ignoro, quomodo et animo meo
3 et tempori paream. Abest quidem optimus causae
meae iudex: qui cur me ipse audire noluerit, non
mehercule excogito, cum illi utrimque cognita causa
tam damnare me liceat, quam absolvere: non cognita
vero liberari *ab* absente non possum, qui a praesente
4 damnatus sum. Sed quamquam vincti hominis non
supervacua solum, sed etiam invisa defensio est, qui
iudicem non docere videtur, sed arguere: tamen, utcum-
que licet me dicere, memet ipse non deseram nec com-
5 mittam, ut damnatus etiam mea sententia videar. Equi-
dem, cuius criminis reus sim, non video: inter coniuratos
nemo me nominat, de me Nicomachus nihil dixit, Ce-
6 balinus plus, quam audierat, scire non potuit. Atqui
coniurationis caput me fuisse credit rex! Potuit ergo
Dymnus eum praeterire, quem sequebatur, praesertim

cum quaerenti socios vel falso fuerim nominandus,
quo facilius, qui temptabatur, posset inpelli? Non 7
enim detecto facinore nomen meum praeteriit, ut posset
videri socio pepercisse: Nicomacho, quem taciturum
arcana de semetipso credebat confessus, aliis nomi-
natis me unum subtrahebat. Quaeso, commilitones, 8
si Cebalinus me non adisset, nihil me de coniuratis
scire voluisset, num hodie dicerem causam nullo me
nominante? Dymnus sane (ut viveret adhuc!) vellet 9
mihi parcere: quid ceteri? qui de se confitebuntur,
me videlicet subtrahent! Maligna est calamitas et fere
noxius, cum suo supplicio crucietur, adquiescit alieno.
Tot conscii nec in eculeum quidem inpositi verum fa- 10
tebuntur? Atqui nemo parcit morituro nec cuiquam
38 moriturus, ut opinor. Ad verum crimen et ad unum 11
revertendum mihi est: cur rem delatam ad te tacuisti?
cur tam securus audisti? Hoc, qualecumque est, con-
fesso mihi, ubicumque es, Alexander, remisisti: dexte-
ram tuam amplexus, reconciliati pignus animi, convivio
quoque interfui. Si credidisti mihi, absolutus sum, si 12
pepercisti, dimissus: vel iudicium tuum serva. Quid
hac proxima nocte, qua digressus sum a mensa tua,
feci? quod novum facinus delatum ad te mutavit
animum tuum? Gravi sopore adquiescebam, cum me
malis indormientem meis inimici vinciendo excitaverunt.
Unde et parricidae et proditori tam alti quies somni? 13
Scelerati conscientia obstrepente condormire non pos- 14
sunt: agitant eos furiae, non consummato modo, sed
etiam cogitato parricidio. At mihi securitatem primum
innocentia mea, deinde tua dextera obtulerat: non
timui, ne plus alienae crudelitati apud te liceret, quam
clementiae tuae. Sed ne te mihi credidisse paeniteat, 15
res ad me deferebatur a puero, qui non testem, non
pignus indicii exhibere poterat, inpleturus omnes metu,
si coepisset audiri. Amatoris et scorti iurgio interponi 16
aures meas credidi infelix et fidem eius suspectam
habui, quod non ipse deferret, sed fratrem potius
subornaret. Timui, ne negaret mandasse se Cebalino 17

et ego viderer multis amicorum regis fuisse periculi
causa. Sic quoque, cum laeserim neminem, inveni,
18 qui mallet perire me, quam incolumem esse: quid
inimicitiarum creditis excepturum fuisse, si insontes
lacessissem? At enim Dymnus se occidit! Num igitur
19 facturum eum divinare potui? Minime. Ita quod
solum indicio fidem fecit, id me, cum a Cebalino
20 interpellatus sum, movere non poterat. At hercules, 39
si conscius Dymno tanti sceleris fuissem, biduo illo
proditos esse nos dissimulare non debui: Cebalinus
21 ipse tolli de medio nulloque negotio potuit. Denique
post delatum indicium, *quod* operturus eram, cubiculum
regis solus intravi, ferro quidem cinctus. Cur distuli
22 facinus? An sine Dymno non sum ausus? Ille igitur
princeps coniurationis fuit! sub illius umbra Philotas
latebam, qui regnum Macedonum adfecto! Ecquis e
vobis corruptus est donis? quem ducem, quem praefectum inpensius colui? Mihi quidem obicitur, quod
societatem patrii sermonis asperner, quod Macedonum
mores fastidiam. Sic ergo imperio, quod dedignor,
23 immineo! Iam pridem nativus ille sermo commercio
aliarum gentium exolevit: tam victoribus, quam victis
24 peregrina lingua discenda est. Non mehercule ista
me magis laedunt, quam quod Amyntas, Perdiccae
filius, insidiatus est regi: cum quo quod amicitia fuerit
mihi, non recuso defendere, si fratrem regis non opor-
25 tuit diligi a nobis. Sin autem in illo fortunae gradu
positum etiam venerari necesse erat: utrum, quaeso,
quod non divinavi, reus sum, an inpiorum amicis insontibus quoque moriendum est? Quod si aequum
est, cur tamdiu vivo? si iniustum, cur nunc demum
26 occidor? At enim scripsi misereri me eorum, quibus
vivendum esset sub eo, qui se Iovis filium crederet.
Fides amicitiae, veri consilii periculosa libertas, me
decepistis! vos, quae sentiebam, ne reticerem, inpulistis! Scripsisse me haec fateor, *sed* regi, non de rege
27 *scripsisse.* Non enim faciebam invidiam, sed pro eo
timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Iovis

stirpem tacitus adgnosceret, quam qui praedicatione
iactaret. Sed quoniam oraculi fides certa est, sit deus 28
causae meae testis. Retinete me in vinculis, dum consulitur Hammon, num arcanum et occultum scelus inierim: qui regem nostrum dignatus est filium, neminem eorum, qui stirpi suae insidiati sunt, latere
patietur. Si certiora oraculis creditis esse tormenta, 29
ne hanc quidem exhibendae veritatis fidem deprecor.
10 Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres 30
ego nuper amisi, patrem nec ostendere possum nec invocare audeo, cum et ipse tanti criminis reus sit.
Parum est enim tot modo liberum parentem, in unico 31
nunc filio adquiescentem, eo quoque orbari, nisi ipse in
rogum meum inponitur. Ergo, carissime pater, et 32
propter me morieris et mecum. Ego tibi vitam adimo, ego senectutem tuam extinguo! Quid enim me procreabas infelicem adversantibus dis? an ut hos ex me
fructus perciperes, qui te manent? Nescio, adule- 33
scentia mea miserior sit an senectus tua: ego in ipso robore aetatis eripior: tibi carnifex spiritum adimet, quem, si fortuna expectare voluisset, natura poscebat.
Admonuit me patris mei mentio, quam timide et 34
cunctanter, quae Cebalinus detulerat ad me, indicare debuerim. Parmenio enim, cum audisset, venenum a Philippo medico regi parari, deterrere eum voluit epistola scripta, quo minus medicamentum biberet, quod medicus dare constituerat. Num creditum est patri meo? num ullam auctoritatem eius litterae ha-
buerunt? Ego ipse, quotiens, quae audieram, detuli, 35
cum ludibrio credulitatis repulsus sum. Si et, cum indicamus, invisi et, cum tacemus, suspecti sumus,
quid facere nos oportet?' Cumque unus e circum- 36
stantium turba exclamasset, 'Bene meritis non insidiari!' Philotas, 'Recte', inquit, 'quisquis es, dicis.
Itaque si insidiatus sum, poenam non deprecor et 37
finem facio dicendi, quoniam ultima verba gravia sunt visa auribus'. Abducitur deinde ab iis, qui custodiebant eum.

CAP. XI.

1 Erat inter duces manu strenuus Bolon quidam, 41
pacis artium et civilis habitus rudis, vetus miles, ab
humili ordine ad eum gradum, in quo tunc erat, pro-
2 motus: qui tacentibus ceteris stolida audacia ferox ad-
monere eos coepit, quotiens suis quisque deversoriis,
quae occupassent, proturbatus esset, ut purgamenta
servorum Philotae reciperentur eo, unde commilitones
3 expulissent. Auro argentoque vehicula eius onusta
totis vicis stetisse ac ne in viciniam quidem deversorii
quemquam commilitonum receptum esse, sed per dispo-
sitos, quos supra somnum habebat, omnes procul rele-
gatos, ne femina illa murmurantium inter se silentio
4 verius quam sono excitaretur. Ludibrio ei fuisse
rusticos homines Phrygasque et Paphlagonas appel-
latos, qui non erubesceret, Macedo natus, homines
5 linguae suae per interpretem audire. Nunc cur Ham-
monem consuli vellet? eundem Iovis arguisse menda-
cium Alexandrum filium adgnoscentis, scilicet veritum,
6 ne invidiosum esset, quod dii offerrent. Cum insidia-
retur capiti regis et amici, non consuluisse eum Iovem:
nunc ad oraculum mittere, dum pater eius sollicitetur,
qui praesit in Media, et pecunia, cuius custodia *ei*
commissa sit, perditos homines ad societatem sceleris
7 inpellat. Ipsos missuros ad oraculum, non qui Iovem
interrogent, quod ex rege cognoverint, sed qui gratias
agant, qui vota pro incolumitate regis optimi per-
8 solvant. Tum vero universa contio accensa est et a
corporis custodibus initium factum clamantibus, discer-
pendum esse parricidam manibus eorum — id quidem
Philotas, qui graviora supplicia metueret, haud sane
9 iniquo animo audiebat, — at rex in contionem reversus, 42
sive ut in custodia quoque torqueret, sive ut diligen-
tius cuncta cognosceret, concilium in posterum diem
distulit et, quamquam in vesperam inclinabat dies,
tamen amicos convocari iubet. Et ceteris quidem
*10 placebat, Mace*donum more obrui saxis, Hephaestio

autem et Craterus et Coenus tormentis veritatem ex-
primendam esse dixerunt et illi quoque, qui aliud
suaserant, in horum sententiam transeunt. Consilio 11
ergo dimisso Hephaestion cum Cratero et Coeno ad
quaestionem de Philota habendam consurgunt. Rex 12
Cratero accersito et sermone habito, cuius summa non
edita est, in intimam deversorii partem secessit et re-
motis arbitris in multam noctem quaestionis expecta-
vit eventum. Tortores in conspectu Philotae omnia 13
crudelitatis instrumenta proponunt. Et ille ultro, 'Quid 14
cessatis', inquit, 'regis inimicum, interfectorem con-
fitentem occidere? quid quaestione opus est? cogitavi,
volui'. Craterus exigere, ut, quae confiteretur, in tor-
mentis quoque diceret. Dum corripitur, [et] dum ob- 15
ligantur oculi, dum vestis exuitur, deos patrios, gen-
tium iura nequiquam apud surdas aures invocabat.
Per ultimos deinde cruciatus, utpote et damnatus et
inimicis in gratiam regis torquentibus, laceratur. Ac 16
primo quamquam hinc ignis, illinc verbera iam non ad
quaestionem, sed ad poenam ingerebantur, non vocem
modo, sed etiam gemitus habuit in potestate: sed post- 17
quam intumescens corpus ulceribus flagellorum ictus
nudis ossibus incussos fere non poterat, si tormentis
adhibituri modum essent, dicturum se, quae scire ex-
peterent, pollicetur. Sed finem quaestioni fore, iurare
eos per Alexandri salutem volebat removerique tor-
tores. Et utroque inpetrato, 'Cratere', inquit, 'dic, 18
quid me velis dicere'. Illo indignante ludificari eum 19
rursusque revocante tortores tempus petere coepit,
dum reciperet spiritum, cuncta, quae sciret, indicaturus.
Interim equites, nobilissimus quisque et ii maxime, qui 20
Parmenionem propinqua cognatione contingebat, post-
quam Philotan torqueri fama vulgaverat, legem Mace-
donum veriti, qua cautum erat, ut propinqui eorum,
qui regi insidiati essent, cum ipsis necarentur, alii se
interficiunt, alii in devios montes vastasque solitudines
fugiunt ingenti per tota castra terrore diffuso, donec
rex tumultu cognito legem se de supplicio coniunctorum

21 sontibus remittere edixit. Philotas verone an mendacio 43
liberare se a cruciatu voluerit, anceps coniectura est,
quoniam et vera confessis et falsa dicentibus idem
22 doloris finis ostenditur: ceterum, 'Pater' inquit, 'meus
Hegelocho quam familiariter usus sit, non ignoratis:
illum dico Hegelochum, qui in acie cecidit: omnium
23 malorum nobis *is* fuit causa. Nam cum primum Iovis
filium se salutari iussit rex, id indigne ferens ille, 'hunc
igitur regem adgnoscimus, inquit, qui Philippum de-
dignatur patrem? actum est de nobis, si ista perpeti
possumus. Non homines solum, sed etiam deos despicit,
24 qui postulat deus credi. Amisimus Alexandrum, ami-
simus regem: incidimus in superbiam, nec dis, quibus
se exaequat, nec hominibus, quibus se eximit, tolera-
25 bilem. Nostrone sanguine deum fecimus, qui nos fasti-
diat? qui gravetur mortalium adire concilium? Credite
26 mihi et nos, si viri sumus, a dis adoptabimur. Quis
proavum huius Archelaum, quis deinde Alexandrum,
quis Perdiccam occisos ultus est? hic quidem inter-
27 fectoribus patris ignovit'. Haec Hegelochus dixit super
cenam: et postero die prima luce a patre accersor.
Tristis erat et me maestum videbat. Audieramus enim,
28 quae sollicitudinem incuterent. Itaque ut experiremur,
utrumne vino gravatus effudisset illa, an altiore con-
cepta consilio, accersi eum placuit. Venit eodemque
sermone ultro repetito adiecit, se, sive auderemus duces
esse, proximas a nobis partes vindicaturum, sive de-
29 esset animus, consilium silentio esse tecturum. Par-
menioni vivo adhuc Dareo intempestiva res videbatur:
non enim sibi, sed hosti esse occisuros Alexandrum,
Dareo vero sublato praemium regis occisi Asiam et
totum Orientem interfectoribus esse cessura. Adpro-
batoque consilio in haec fides et data est et accepta.
30 Quod ad Dymnum pertinet, nihil scio et haec con-
fessus intellego non prodesse mihi, quod praesentis
31 sceleris expers sum. Illi rursus tormentis admotis,
*cum ipsi quo*que hastis os oculosque eius everberarent,
32 *expressere, ut hoc* quoque crimen confiteretur. Exi-

gentibus deinde, ut ordinem cogitati sceleris exponeret,
cum diu Bactra retentura regem viderentur, timuisse
respondit, ne pater LXX natus annos, tanti exercitus
dux [tantus], tantae pecuniae custos, interim extinguere-
tur ipsique spoliato tantis viribus occidendi regis causa
non esset. Festinasse ergo se, dum praemium in mani-
bus haberet, repraesentare consilium: cuius patrem *ex-* 33
pertem fuisse nisi crederent, tormenta, quamquam iam
tolerare non posset, tamen non recusare. Illi con- 34
locuti satis quaesitum videri ad regem revertuntur.
14 Qui postero die et, quae confessus erat Philotas, re-
citari et ipsum, quia ingredi non poterat, iussit ad-
ferri. Omnia adgnoscente eo Demetrius, qui proximi 35
sceleris particeps esse arguebatur, producitur. Multa
adfirmatione animique pariter constantia et vultus
abnuens, quicquam sibi in regem cogitatum esse, tor-
menta etiam deposcebat in semetipsum: cum Philotas, 36
circumlatis oculis ut incidere in Calin quendam haud
procul stantem, propius eum iussit accedere. Illo per-
turbato et recusante transire ad eum, 'Patieris', inquit,
'Demetrium mentiri rursusque me excruciari?' Calin 37
vox sanguisque defecerant et Macedones Philotan *iam*
inquinare innoxios velle suspicabantur, quia nec a
Nicomacho nec ab ipso Philota, cum torqueretur, nomi-
natus esset adulescens: qui ut praefectos regis circum-
stantes se vidit, Demetrium et semetipsum id facinus
cogitasse confessus est. Omnes ergo a Nicomacho 38
nominati more patrio dato signo saxis obruti sunt.
Magno non salutis, sed etiam invidiae periculo liberatus 39
erat Alexander. Quippe Parmenio et Philotas, prin-
cipes amicorum, nisi palam sontes, sine indignatione 40
totius exercitus non potuissent damnari: itaque, *dum*
anceps quaestio fuit, dum infitiatus est facinus, cru-
deliter torqueri videbatur, post confessionem iam neque
amicorum Philotas misericordiam meruit.

Q. CURTI RUFI
HISTORIARUM
ALEXANDRI MAGNI
MACEDONIS
LIBER VII.
Cap. I.

1 Philotan sicut recentibus sceleris eius vestigiis 1
iure adfectum supplicio censuerant milites, ita, post-
quam desierat esse, quem odissent, invidia in miseri-
2 cordiam vertit. Moverat et claritas iuvenis et patris
3 eius senectus atque orbitas. Primus Asiam aperuerat
regi: omnium periculorum eius particeps semper alte-
rum in acie cornu defenderat, Philippo quoque ante
omnes amicus et ipsi Alexandro tam fidus, ut occi-
4 dendi Attalum non alio ministro uti mallet. Horum
cogitatio subibat exercitum seditiosaeque voces refere-
bantur ad regem. Quis ille haud sane motus satisque
prudens, otii vitia negotio discuti, edicit, ut omnes
5 in vestibulo regiae praesto sint. Quos ubi frequen-
tes adesse cognovit, in contionem processit. Haud
dubie ex conposito Atharrias postulare coepit, ut Lyn-
cestes Alexander, qui multo ante quam Philotas regem
6 voluisset occidere, exhiberetur. A duobus indicibus,
sicut supra diximus, delatus tertium iam annum custo-
diebatur in vinculis. Eundem in Philippi quoque cae-
dem coniurasse cum Pausania pro conperto fuit, sed
quia primus Alexandrum regem salutaverat, supplicio

magis quam crimini fuerat exemptus: tum quoque 7
Antipatri soceri eius preces iustam regis iram mora-
bantur. Ceterum recruduit suppuratus dolor: quippe
veteris periculi memoriam praesentis cura renovabat.
Igitur Alexander ex custodia educitur iussusque dicere, 8
quamquam toto triennio meditatus erat defensionem,
tamen haesitans et trepidus pauca ex iis, quae con-
posuerat, protulit, ad ultimum non memoria solum,
sed etiam mens eum destituit. Nulli erat dubium, quin 9
trepidatio conscientiae indicium esset, non memoriae
vitium. Itaque ex his, qui proximi adstiterant, ob-
2 luctantem adhuc oblivioni lanceis confoderunt. Cuius 10
corpore ablato rex introduci iussit Amyntam et Sim-
miam: nam Polemon, minimus ex fratribus, cum
Philotan torqueri conperisset, profugerat. Omnium 11
Philotae amicorum hi carissimi fuerant, ad magna et
honorata ministeria illius maxime suffragatione pro-
ducti: memineratque rex, summo studio ab eo con-
ciliatos sibi. Nec dubitabat igitur, huius quoque ultimi
consilii fuisse participes: olim sibi esse suspectos matris 12
suae litteris, quibus esset admonitus, ut ab his salu-
tem suam tueretur: ceterum se invitum deteriora cre-
dentem nunc manifestis indiciis victum iussisse vinciri.
Nam pridie, quam detegeretur Philotae scelus, quin 13
in secreto cum eo fuissent, non posse dubitari. Fra-
trem vero, qui profugerit, cum de Philota quaereretur,
aperuisse fugae causam. Nuper praeter consuetudinem 14
officii specie amotis longius ceteris admovisse semet-
ipsos lateri suo nulla probabili causa: seque mirantem,
quod non vice sua tali fungerentur officio, et ipsa
trepidatione eorum perterritum strenue ad armigeros,
qui proxime sequebantur, recessisse. Ad haec accedere, 15
quod, cum Antiphanes, scriba equitum, Amyntae de-
nuntiasset, pridie quam Philotae scelus deprehensum
esset, ut ex suis equis more solito daret his, qui
amisissent equos, superbe respondisset, nisi incepto
desisteret, brevi sciturum, quis ipse esset. Iam linguae 16
violentiam temeritatemque verborum, quae in semet-

Q. CURTI RUFI
HISTORIARUM
ALEXANDRI MAGNI
MACEDONIS
LIBER VII.
Cap. I.

1 Philotan sicut recentibus sceleris eius vestigiis 1
iure adfectum supplicio censuerant milites, ita, post-
quam desierat esse, quem odissent, invidia in miseri-
2 cordiam vertit. Moverat et claritas iuvenis et patris
3 eius senectus atque orbitas. Primus Asiam aperuerat
regi: omnium periculorum eius particeps semper alte-
rum in acie cornu defenderat, Philippo quoque ante
omnes amicus et ipsi Alexandro tam fidus, ut occi-
4 dendi Attalum non alio ministro uti mallet. Horum
cogitatio subibat exercitum seditiosaeque voces refere-
bantur ad regem. Quis ille haud sane motus satisque
prudens, otii vitia negotio discuti, edicit, ut omnes
5 in vestibulo regiae praesto sint. Quos ubi frequen-
tes adesse cognovit, in contionem processit. Haud
dubie ex conposito Atharrias postulare coepit, ut Lyn-
cestes Alexander, qui multo ante quam Philotas regem
6 voluisset occidere, exhiberetur. A duobus indicibus,
sicut supra diximus, delatus tertium iam annum custo-
diebatur in vinculis. Eundem in Philippi quoque cae-
dem coniurasse cum Pausania pro conperto fuit, sed
quia primus Alexandrum regem salutaverat, supplicio

magis quam crimini fuerat exemptus: tum quoque 7
Antipatri soceri eius preces iustam regis iram mora-
bantur. Ceterum recruduit suppuratus dolor: quippe
veteris periculi memoriam praesentis cura renovabat.
Igitur Alexander ex custodia educitur iussusque dicere, 8
quamquam toto triennio meditatus erat defensionem,
tamen haesitans et trepidus pauca ex iis, quae con-
posuerat, protulit, ad ultimum non memoria solum,
sed etiam mens eum destituit. Nulli erat dubium, quin 9
trepidatio conscientiae indicium esset, non memoriae
vitium. Itaque ex his, qui proximi adstiterant, ob-
2 luctantem adhuc oblivioni lanceis confoderunt. Cuius 10
corpore ablato rex introduci iussit Amyntam et Sim-
miam: nam Polemon, minimus ex fratribus, cum
Philotan torqueri conperisset, profugerat. Omnium 11
Philotae amicorum hi carissimi fuerant, ad magna et
honorata ministeria illius maxime suffragatione pro-
ducti: memineratque rex, summo studio ab eo con-
ciliatos sibi. Nec dubitabat igitur, huius quoque ultimi
consilii fuisse participes: olim sibi esse suspectos matris 12
suae litteris, quibus esset admonitus, ut ab his salu-
tem suam tueretur: ceterum se invitum deteriora cre-
dentem nunc manifestis indiciis victum iussisse vinciri.
Nam pridie, quam detegeretur Philotae scelus, quin 13
in secreto cum eo fuissent, non posse dubitari. Fra-
trem vero, qui profugerit, cum de Philota quaereretur,
aperuisse fugae causam. Nuper praeter consuetudinem 14
officii specie amotis longius ceteris admovisse semet-
ipsos lateri suo nulla probabili causa: seque mirantem,
quod non vice sua tali fungerentur officio, et ipsa
trepidatione eorum perterritum strenue ad armigeros,
qui proxime sequebantur, recessisse. Ad haec accedere, 15
quod, cum Antiphanes, scriba equitum, Amyntae de-
nuntiasset, pridie quam Philotae scelus deprehensum
esset, ut ex suis equis more solito daret his, qui
amisissent equos, superbe respondisset, nisi incepto
desisteret, brevi sciturum, quis ipse esset. Iam linguae 16
violentiam temeritatemque verborum, quae in semet-

ipsum iacularentur, nihil aliud esse, quam scelesti
animi indicem ac testem. Quae si vera essent, idem
meruisse eos, quod Philotan, si falsa, exigere ipsum,
17 ut refellant. Productus deinde Antiphanes de equis
non traditis et adiectis etiam superbe minis indicat.
18 Tum Amyntas facta dicendi potestate, 'Si nihil', in- 3
quit, 'interest regis, peto, ut, dum dico, vinculis liberer'.
Rex solvi utrumque iubet, desiderantique Amyntae,
ut habitus quoque redderetur armigeri, lanceam dari
19 iussit. Quam ut laeva conprehendit, evitato eo loco,
in quo Alexandri corpus paulo ante iacuerat, 'Qualiscumque',
inquit, 'exitus nos manet, rex, confitemur,
prosperum tibi debituros, tristiorem fortunae inputa-
20 turos. Sine praeiudicio dicimus causam liberis corporibus
animisque. Habitum etiam, in quo te comitari
solemus, reddidisti. Causam non possumus, fortunam
21 timere desinemus. Et, quaeso, permittas mihi id
primum defendere, quod a te ultimum obiectum est.
Nos, rex, sermonis adversus maiestatem tuam habiti
nullius conscii sumus nobis. Dicerem iam pridem vi-
cisse te invidiam, nisi periculum esset, ne alia mali-
22 gnius dicta crederes blanda oratione purgari. Ceterum
etiamsi militis tui vel in agmine deficientis et fatigati
vel in acie periclitantis vel in tabernaculo aegri et
vulnera curantis aliqua vox asperior esset accepta,
merueramus fortibus factis, ut malles ea tempori nostro
23 inputare quam animo. Cum quid accidit tristius, omnes
rei sunt: corporibus nostris, quae utique non odimus,
infestas admovemus manus: parentes, liberis si occur-
rant, et ingrati et invisi sunt. Contra cum donis
honoramur, cum praemiis onusti revertimur, quis ferre
nos potest? quis illam animorum alacritatem conti-
24 nere? Militantium nec indignatio nec laetitia mode-
rata est. Ad omnes adfectus impetu rapimur. Vitu-
peramus, laudamus, miseremur, irascimur, utcumque
praesens movit adfectio: modo Indiam adire et Ocea-
num libet, modo coniugum et liberorum patriaeque
25 *memoria occurrit.* Sed has cogitationes, has inter se

conloquentium voces signum tuba datum finit: in suos
quisque ordines currimus et, quidquid irarum in taber-
naculo conceptum est, in hostium effunditur capita.
Utinam Philotas quoque intra verba peccasset! Proinde 26
4 ad id praevertar, propter quod rei sumus. Amicitiam,
quae nobis cum Philota fuit, adeo non eo infitias, ut
expetisse quoque nos magnosque ex ea fructus per-
cepisse confitear. An vero Parmenionis, quem tibi 27
proximum esse voluisti, filium omnes paene amicos
tuos dignatione vincentem cultum a nobis esse miraris?
Tu, hercules, si verum audire vis, rex, huius nobis peri- 28
culi es causa. Quis enim alius effecit, ut ad Philotan
decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi
ad hunc gradum amicitiae tuae ascendimus. Is apud
te fuit, cuius et gratiam expetere et iram timere
possemus. An non propemodum *in* tua verba tui 29
omnes te praeeunte iuravimus, eosdem nos inimicos
amicosque habituros esse, quos tu haberes? Hoc
sacramento pietatis obstricti aversaremur scilicet, quem
tu omnibus praeferebas! Igitur, si hoc crimen est, 30
paucos innocentes habes, immo, hercules, neminem.
Omnes enim Philotae amici esse voluerunt, sed toti-
dem, quot volebant esse, non poterant. Ita, si a
consciis amicos non dividis, ne ab amicis quidem se-
parabis illos, qui idem esse voluerunt. Quod igitur 31
conscientiae adfertur indicium? Ut opinor, quia pridie
familiariter et sine arbitris locutus est nobiscum! At
ego purgare non possem, si pridie quicquam ex vetere
vita ac more mutassem. Nunc vero, si, ut omnibus
diebus, illo quoque, qui suspectus est, fecimus, con-
5 suetudo diluet crimen. Sed equos Antiphani non de- 32
dimus et pridie, quam Philotas detectus est, haec mihi
cum Antiphane res erat! qui si nos suspectos facere
vult, quod illo die equos non dederimus, semetipsum,
quod eos desideraverit, purgare non poterit. Anceps 33
enim crimen est inter retinentem et exigentem: nisi
quod melior est causa suum non tradentis quam po-
scentis alienum. Ceterum, rex, equos decem habui: 34

e quibus Antiphanes octo iam distribuerat iis, qui
amiserant suos, omnino duos ipse habebam: quos cum
vellet abducere homo superbissimus, certe iniquissimus,
35 nisi pedes militare vellem, retinere cogebar. Nec in-
fitias eo, liberi hominis animo locutum esse me cum
ignavissimo et hoc unum militiae ius usurpante, ut
alienos equos pugnaturis distribuat. Huc enim malo-
rum ventum est, ut verba mea eodem tempore et
36 Alexandro excusem et Antiphani. At, hercule, mater
de nobis inimicis tuis scripsit. Utinam prudentius esset
sollicita pro filio et non inanes quoque species anxio
animo figuraret! Quare enim non adscribit metus sui
causam, denique non ostendit auctorem? Quo facto
dictove nostro mota tam trepidas tibi litteras scripsit?
37 O miseram condicionem meam, quia forsitan non peri-
culosius est tacere quam dicere! Sed utcumque ces-
sura res est, malo tibi defensionem meam displicere
quam causam. Adgnosces autem, quae dicturus sum:
quippe meministi, cum me ad perducendos ex Mace-
donia milites mitteres, dixisse te, multos integros
38 iuvenes in domo tuae matris abscondi. Praecepisti
igitur mihi, ne quem praeter te intuerer, sed detrectan-
tes militiam perducerem ad te. Quod equidem feci et
liberius, quam expediebat mihi, executus sum tuum
imperium. Gorgiam et Hecataeum et Gorgatan, quorum
39 bona opera uteris, inde perduxi. Quid igitur iniquius
est, quam me, qui, si tibi non paruissem, iure daturus
fui poenas, nunc perire, quia parui? Neque enim ulla
alia matri tuae persequendi nos causa est, quam quod
40 utilitatem tuam muliebri praeposuimus gratiae. VI milia
Macedonum peditum et DC equites adduxi, quorum
pars secutura me non erat, si militiam detrectantibus
indulgere voluissem. Sequitur ergo, ut, quia illa pro-
pter hanc causam irascitur nobis, tu mitiges matrem,
qui irae eius nos obtulisti'.

Cap. II.

6 Dum haec Amyntas agit, forte supervenerunt, qui 1
fratrem eius Polemonem, de quo ante est dictum,
fugientem consecuti vinctum reducebant. Infesta contio
vix inhiberi potuit, quin protinus suo more saxa in
eum iaceret. Atque ille sane interritus, 'Nihil', inquit, 2
'pro me deprecor, modo ne fratrum innocentiae fuga
imputetur mea. Haec si defendi non potest, meum
crimen sit. Horum ob id ipsum melior est causa,
quod ego, qui profugi, suspectus sum'. At haec elo- 3
cuto universa contio adsensa est: lacrimae deinde om-
nibus manare coeperunt adeo in contrarium repente
mutatis, ut hoc solum pro eo esset, quod maxime
laeserat. Iuvenis erat primo aetatis flore pubescens, 4
quem inter equites tormentis Philotae conturbatos alie-
nus terror abstulerat: desertum eum a comitibus et
haesitantem inter revertendi fugiendique consilium, qui
secuti erant, occupaverunt. Is tum flere coepit et os 5
suum converberare, maestus non suam vicem, sed
propter ipsum periclitantium fratrum. Moveratque iam 6
regem quoque, non contionem modo, sed unus erat in-
placabilis frater, qui terribili vultu intuens eum, 'Tum',
ait, 'demens, lacrimare debueras, cum equo calcaria
subderes, fratrum desertor et desertorum comes. Miser,
quo et unde fugiebas! Effecisti, ut reus capitis accu-
satoris uterer verbis'. Ille peccasse se, sed *haud* gra- 7
vius in fratres quam in semetipsum fatebatur. Tum
vero neque lacrimis neque adclamationibus, quibus
studia sua multitudo profitetur, temperaverunt. Una
vox erat pari emissa consensu, ut insontibus et forti-
bus viris parceret. Amici quoque data misericordiae
occasione consurgunt flentesque regem deprecantur. Ille 8
silentio facto, 'Et ipse', inquit, 'Amyntan mea sen-
tentia fratresque eius absolvo. Vos autem, iuvenes,
malo beneficii mei oblivisci, quam periculi vestri memi-
nisse. Eadem fide redite in gratiam mecum, qua ipse
vobiscum revertor. Nisi, quae delata essent, excussis- 9

sem, alte dissimulatio mea suppurare potuisset. Sed
satius est purgatos esse quam suspectos. Cogitate
neminem absolvi posse, nisi qui dixerit causam. Tu,
10 Amynta, ignosce fratri tuo. Erit hoc simpliciter etiam
mihi reconciliati animi tui pignus'.

Contione deinde dimissa Polydamanta vocari iubet. 7
11 Longe acceptissimus Parmenioni erat, proximus lateri
in acie stare solitus: et quamquam conscientia fretus
12 in regiam venerat, tamen, ut iussus est fratres suos
exhibere admodum iuvenes et regi ignotos ob aetatem,
fiducia in sollicitudinem versa trepidare coepit, sae-
pius, quae nocere possent, quam quibus *ea* eluderet,
13 reputans. Iam armigeri, quibus imperatum erat, pro-
duxerant eos, cum exanguem metu Polydamanta pro-
14 pius accedere *rex* iubet summotisque omnibus, 'Scelere,'
inquit, 'Parmenionis omnes pariter adpetiti sumus,
maxime ego ac tu, quos amicitiae specie fefellit. Ad
quem persequendum puniendumque — vide, quantum
15 fidei tuae credam, — te ministro uti statui. Obsides,
dum hoc peragis, erunt fratres tui. Proficiscere in
Mediam et ad praefectos meos litteras scriptas manu
mea perfer. Velocitate opus est, qua celeritatem *famae*
antecedas. Noctu pervenire illuc te volo, postero die,
16 quae scripta erunt, exequi. Ad Parmeniona quoque
epistolas feres, unam a me, alteram Philotae nomine
scriptam. Signum anuli eius in mea potestate est. Si
pater credet a filio inpressum, cum te viderit, nihil
17 metuet'. Polydamas tanto liberatus metu inpensius 8
etiam, quam exigebatur, promittit operam conlaudatus-
que et promissis oneratus deposita veste, quam habe-
18 bat, Arabica induitur. Duo Arabes, quorum interim
coniuges ac liberi vinculum fidei obsides apud regem
erant, dati comites. Per deserta etiam ob siccitatem
loca camelis undecimo die, quo destinaverant, per-
19 veniunt. Et priusquam ipsius nuntiaretur adventus,
rursus Polydamas vestem Macedonicam sumit et in
tabernaculum Cleandri — praetor hic regius erat —
20 *quarta vigilia* pervenit. Redditis deinde litteris con-

stituerunt prima luce ad Parmenionem coire: namque
ceteris quoque litteras regis attulerat. Iam ad eum
venturi erant, cum Parmenioni Polydamanta venisse
nuntiaverunt. Qui dum laetatur adventu amici, simul- 21
que noscendi, quae rex ageret, avidus — quippe longo
intervallo nullam ab eo epistolam acceperat — Poly-
damanta requiri iubet. Deversoria regionis illius ma- 22
gnos recessus habent amoenosque nemoribus manu con-
sitis: ea praecipue regum satraparumque voluptas erat.
Spatiabatur in nemore Parmenion medius inter duces, 23
quibus erat imperatum litteris regis, ut occiderent.
Agendae autem rei constituerant tempus, cum Parme-
nion a Polydamante litteras traditas legere coepisset.
Polydamas procul veniens, ut a Parmenione conspectus 24
est, vultu laetitiae speciem praeferente ad conplecten-
dum eum cucurrit mutuaque gratulatione functi, Poly-
damas epistolam a rege scriptam ei tradidit, Parme- 25
nion vinculum epistolae solvens, quidnam rex ageret,
requirebat. Ille ex ipsis litteris cogniturum esse re-
spondit. Quibus Parmenion lectis, 'Rex', inquit, 'ex- 26
peditionem parat in Arachosios. Strenuum hominem
et numquam cessantem! Sed tempus saluti suae tanta
iam parta gloria parcere. Alteram deinde epistolam 27
Philotae nomine scriptam laetus, quod ex vultu notari
poterat, legebat. Tum eius latus gladio haurit Clean-
der, deinde iugulum ferit: ceteri exanimum quoque
9 confodiunt. At armigeri, qui ad aditum nemoris ad- 28
stiterant, cognita caede, cuius causa ignorabatur, in
castra perveniunt et tumultuoso nuntio milites conci-
tant. Illi armati ad nemus, in quo perpetrata caedes 29
erat, coeunt et, ni Polydamas ceterique eiusdem noxae
participes dedantur, murum circumdatum nemori ever-
suros denuntiant omniumque sanguine duci parenta-
turos. Cleander primores eorum intromitti iubet litte- 30
rasque regis scriptas ad milites recitat, quibus insidiae
Parmenionis in regem precesque, ut ipsum vindicarent,
continebantur. Igitur cognita regis voluntate non 31
quidem *indignatio*, sed tamen seditio compressa est.

Dilapsis pluribus pauci remanserunt, qui, saltem ut
32 corpus ipsi[u]s sepelire permitterent, precabantur. Diu
id negatum est Cleandri metu, ne offenderet regem.
Pertinacius deinde precantibus materiem consternatio-
nis subtrahendam ratus capite deciso truncum humare
33 permisit: ad regem caput missum est.
Hic exitus Parmenionis fuit, militiae domique clari
viri. Multa sine rege prospere, rex sine illo nihil
magnae rei gesserat. Felicissimo regi et omnia ad
fortunae suae exigenti modum satisfecit. LXX natus
annos *ut* iuvenis ducis et saepe etiam gregarii militis
munia explevit: acer consilio, manu strenuus, carus
34 principibus, vulgo militum acceptior. Haec inpulerint
illum ad regni cupiditatem an tantum suspectum fecerint
ambigi potest, quia Philotas ultimis cruciatibus victus
verane dixerit, quae facta probari non poterant, an
falsis tormentorum petierit finem, re quoque recenti,
cum magis posset liquere, dubitatum est.
35 Alexander, quos libere mortem Parmenionis con-
questos esse conpererat, separandos a cetero exercitu
ratus in unam cohortem secrevit ducemque his Leoni-
dam dedit, et ipsum Parmenioni quondam intima fa-
36 miliaritate coniunctum. Fere iidem erant, quos alio-
quin rex habuerat invisos. Nam cum experiri vellet
militum animos, admonuit, qui litteras in Macedoniam
ad suos scripsisset, iis, quos ipse mittebat, perlaturis
cum fide traderet. Simpliciter ad necessarios suos quis-
que scripserat, quae sentiebat: aliis gravis erat, pleris-
37 que non ingrata militia. Ita et agentium gratias [et
querentium] litterae exceptae sunt et qui forte taedium
laboris per litteras erant questi. Hanc seorsus cohortem
a ceteris tendere ignominiae causa iubet, fortitudine
usurus in bello, libertatem linguae ab auribus credulis
remoturus. Et consilium, temerarium forsitan — quippe
fortissimi iuvenes contumelia inritati erant — sicut om-
nia alia felicitas regis excepit: nihil illis ad bella prom-
38 *ptius fuit.* Incitabat virtutem et ignominiae demendae
cupido et quia fortia facta in paucis latere non poterant.

Cap. III.

11 His ita conpositis Alexander *Arsame* Ariorum 1
satrape constituto iter pronuntiari iubet in Arimaspos, quos iam tunc mutato nomine Euergetas appellabant, ex quo frigore victusque penuria Cyri exercitum adfectum tectis et commeatibus iuverant. Quintus dies 2
erat, ut in eam regionem pervenerat. Cognoscit Satibarzanem, qui ad Bessum defecerat, cum equitum manu inrupisse rursus in Arios. Itaque Caranum *et* Erigyium cum Artabazo et Andronico et VI milibus Graecorum peditum *eo misit*, *quos* DC equites sequebantur. Ipse LX diebus gentem Euergetarum ordinavit 3
magna pecunia ob egregiam in Cyrum fidem donata.

Relicto deinde, qui iis praeesset, Amedine — 4
scriba is Darei fuerat — Arachosios, quorum regio ad Ponticum mare pertinet, subegit. Ibi exercitus, qui sub Parmenione fuerat, occurrit. Sex milia Macedonum erant et CC nobiles et V milia Graecorum cum equitibus DC, haud dubie robur omnium virium regis. Arachosiis datus Menon praetor IIII milibus peditum 5
et DC equitibus in praesidium relictis.

12 Ipse rex nationem ne finitimis quidem satis notam, quippe nullo commercio colentem mutuos usus, cum exercitu intravit. Parapamisadae appellantur, agreste 6
hominum genus et inter barbaros maxime inconditum. Locorum asperitas hominum quoque ingenia duraverat. Gelidissimum septentrionis axem ex magna parte spe- 7
ctant, Bactrianis ab occidente coniuncti sunt, meridiana regio ad mare Indicum vergit. Tuguria latere ab imo 8
struunt et, quia sterilis est terra materia [in] nudo etiam montis dorso, usque ad summum aedificiorum fastigium eodem laterculo utuntur. Ceterum structura 9
latior ab imo paulatim incremento operis in artius cogitur, ad ultimum in carinae maxime modum coit. Ibi foramine relicto superne lumen admittunt. Vites 10
et arbores, si quae in tanto terrae rigore durare potuerunt, obruunt penitus. Hieme defossae latent: cum

nix discussa aperire humum coepit, caelo solique red-
11 duntur. Ceterum adeo altae nives premunt terram gelu
et perpetuo paene rigore constrictae, ut ne avium qui-
dem feraeve ullius vestigium extet. Obscura caeli
verius umbra quam lux nocti similis premit terram,
12 vix ut, quae prope sunt, conspici possint. In hac tum 13
omnis humani cultus solitudine destitutus exercitus,
quidquid malorum tolerari potest, pertulit, inopiam,
13 frigus, lassitudinem, desperationem. Multos exanimavit
rigor insolitus nivis: multorum adussit pedes, pluri-
morum oculos. Praecipue perniciabilis fuit fatigatis:
quippe in ipso gelu deficientia corpora sternebant,
quae cum moveri desissent, vis frigoris ita adstringe-
14 bat, ut rursus ad surgendum coniti non possent. A
commilitonibus torpentes excitabantur neque aliud
15 remedium erat, quam ut ingredi cogerentur. Tum
demum vitali calore moto membris aliquis redibat
vigor. Si qui tuguria barbarorum adire potuerunt,
celeriter refecti sunt. Sed tanta caligo erat, ut aedi-
16 ficia nulla alia res quam fumus ostenderet. Illi num-
quam ante in terris suis advena viso cum armatos
repente conspicerent, exanimati metu, quidquid in
tuguriis erat, adferebant, ut corporibus ipsorum par-
17 ceretur orantes. Rex agmen circumibat pedes, iacentes
quosdam erigens et alios, cum aegre sequerentur, ad-
miniculo corporis sui excipiens. Nunc ad prima signa,
nunc in medio, nunc in ultimo agmine itineris multi-
18 plicato labore aderat. Tandem ad loca cultiora per-
ventum est commeatuque largo recreatus exercitus:
simul et, qui consequi non potuerant, in illa castra
venerunt.

19 Inde agmen processit ad Caucasum montem, cuius 14
dorsum Asiam perpetuo iugo dividit: hinc simul mare,
quod Ciliciam subit *et Rubrum mare*, illinc Caspium
fretum et amnem Araxen aliaque regione Scythiae
20 deserta spectat. Taurus, secundae magnitudinis mons,
committitur Caucaso: a Cappadocia se attollens Cili-
21 ciam praeterit Armeniaeque montibus iungitur. Sic

inter se iuga velut serie cohaerentia perpetuum habent dorsum, ex quo Asiae omnia fere flumina alia in Rubrum, alia in Caspium mare, alia in Hyrcanium et
Ponticum decidunt. XVII dierum spatio Caucasum 22
superavit exercitus. Rupes in eo X in circuitu stadia conplectitur, IIII in altitudinem excedit, in qua vinctum
Promethea fuisse antiquitas tradidit. Condendae in 23
radicibus montis urbi sedes electa est. VII milibus Caucasiorum et Macedonum praeterea militibus, quorum opera uti desisset, permissum in novam urbem considere. Hanc quoque Alexandream incolae appellaverunt.

Cap. IV.

15 At Bessus Alexandri celeritate perterritus dis 1
patriis sacrificio rite facto, sicut illis gentibus mos est, cum amicis ducibusque copiarum inter epulas de
bello consultabat. Graves mero suas vires extollere, 2
hostium nunc temeritatem, nunc paucitatem spernere
incipiunt. Praecipue Bessus, ferox verbis et parto per 3
scelus regno superbus ac vix potens mentis, dicere
orditur: 'Socordia Darei crevisse hostium famam. Oc- 4
currisse enim in Ciliciae angustissimis faucibus, cum retrocedendo posset perducere incautos in loca naturae situ tuta, tot fluminibus obiectis, tot montium latebris, inter quas deprehensus hostis ne fugae quidem, nedum
resistendi occasionem fuerit habiturus. Sibi placere 5
in Sogdianos recedere, Oxum amnem velut murum obiecturum hosti, dum ex finitimis gentibus valida
auxilia concurrerent. Venturos autem Chorasmios et 6
Dahas Sacasque et Indos et ultra Tanain amnem colentes Scythas: quorum neminem adeo humilem esse, ut humeri eius non possent Macedonis militis verticem
aequare'. Conclamant temulenti, unam hanc senten- 7
tiam salubrem esse, et Bessus circumferri merum largius
16 iubet, debellaturus super mensam Alexandrum. Erat 8
in eo convivio Cobares, natione Medus, sed magicae artis — *si modo* ars est, non vanissimi cuiusque ludi-

brium — magis professione quam scientia celeber,
9 alioqui moderatus et probus. Is cum praefatus esset,
scire servo utilius esse parere dicto quam adferre con-
silium, cum illos, qui pareant, idem quod ceteros
maneat, qui vero suadeant, proprium sibi periculum
contrahant: Bessus eum intrepidum dicere iussit, poculum
10 etiam, quod habebat in manu, tradidit. Quo accepto
Cobares, 'Natura', inquit, 'mortalium hoc quoque no-
mine prava et sinistra dici potest, quod in suo quis-
11 que negotio hebetior est quam in alieno. Turbida
sunt consilia eorum, qui sibi suadent. Obstat metus,
alias cupiditas, nonnumquam naturalis eorum, quae
excogitaveris, amor: nam in te superbia non cadit.
Expertus es, unumquemque, quod ipse reppererit, aut
solum aut optimum ducere. Magnum onus sustines
12 capite, regum insigne: hoc aut moderate perferendum
13 est aut, quod abominor, in te ruet. Consilio, non
impetu opus est'. Adicit deinde, quod apud Bactria-
nos vulgo usurpabant, canem timidum vehementius
latrare quam mordere, altissima quaeque flumina mi-
nimo sono labi. Quae inserui, ut, qualiscumque inter
14 barbaros potuit esse, prudentia traderetur. Iam his
audientium expectationem suspenderat: tum consilium
aperit utilius Besso quam gratius. 'In vestibulo', in-
quit, 'regiae tuae velocissimus consistit rex. Ante
15 ille agmen, quam tu mensam istam movebis. Nunc
ab Tanai exercitum accerses et armis flumina oppones.
Scilicet qua tu fugiturus es, hostis sequi non potest!
Iter utrique commune est, victori tutius. Licet stre-
nuum metum putes esse, velocior tamen spes est.
16 Quin validioris occupas gratiam dedisque te, utcum-
que cesserit, meliorem fortunam deditus quam hostis
17 habiturus? Alienum habes regnum, quo facilius eo
careas. Incipies forsitan iustus esse rex, cum ipse fe-
18 cerit, qui tibi et dare potest regnum et eripere. Con-
silium habes fidele: quod diutius exequi supervacuum
est. Nobilis equus umbra quoque virgae regitur,
19 ignavus ne calcari quidem concitari potest'. Bessus

et ingenio et multo mero ferox adeo exarsit, ut vix
ab amicis, quo minus occideret eum, — nam strinxerat
quoque acinacem — contineretur. Certe convivio pro-
siluit haudquaquam potens mentis. Cobares inter tumul-
tum elapsus ad Alexandrum transfugit.
17 VIII milia Bactrianorum habebat armata Bessus: 20
quae, quamdiu propter caeli intemperiem Indiam potius
Macedonas petituros crediderant, oboedienter imperata
fecerunt: postquam adventare Alexandrum conpertum
est, in suos quisque vicos dilapsi Bessum reliquerunt.
Ille cum clientium manu, qui non mutaverant fidem, 21
Oxo amne superato exustisque navigiis, quibus trans-
ierat, ne iisdem hostis uteretur, novas copias in
Sogdianis contrahebat.

Alexander Caucasum quidem, ut supra dictum est, 22
transierat, sed inopia frumenti [quoque] prope ad
famem ventum erat. Suco ex sesama expresso haud 23
secus quam oleo artus perunguebant. Sed huius suci
ducenis quadragenis denariis amphorae singulae, mellis
denariis trecenis nonagenis, trecenis vini aestimaban-
tur: tritici nihil aut admodum exiguum reperiebatur.
Siros vocabant barbari *scrobes*, quos ita sollerter 24
abscondunt, ut, nisi qui defoderunt, invenire non
possint: in his conditae fruges erant. In quarum
penuria milites fluviatili pisce et herbis sustinebantur.
Iamque haec ipsa alimenta defecerant, cum iumenta, 25
quibus onera portabant, caedere iussi sunt: horum
carne, dum in Bactrianos perventum *est*, traxere vi-
18 tam. Bactrianae terrae multiplex et varia natura est. 26
Alibi multa arbor et vitis largos mitesque fructus alit.
Solum pingue crebri fontes rigant: quae mitiora sunt,
frumento conseruntur, cetera armentorum pabulo ce-
dunt. Magnam deinde partem eiusdem terrae steriles 27
harenae tenent: squalida siccitate regio non hominem,
non frugem alit. Cum vero venti a Pontico mari
spirant, quidquid sabuli in campis iacet, converrunt:
quod ubi cumulatum est, magnorum collium procul
species *est omnia*que pristini itineris vestigia intereunt.

28 Itaque qui transeunt campos, navigantium modo noctu
sidera observant, ad quorum cursum iter dirigunt: et
propemodum clarior est noctis umbra quam lux:
29 [ergo interdiu invia est regio, quia nec vestigium,
quod sequantur, inveniunt et nitor siderum caligine
absconditur.] Ceterum si quos ille ventus, qui a mari
30 exoritur, deprehendit, harena obruit. Sed qua mitior
terra est, ingens hominum equorumque multitudo
31 gignitur. Itaque Bactriani equites xxx milia exple-
verant. Ipsa Bactra, regionis eius caput, sita sunt sub
monte Parapamiso. Bactrus amnis praeterit moenia.
Is urbi et regioni dedit nomen.

32 Hic regi stativa habenti nuntiatur ex Graecia 1!
Peloponnesiorum Laconumque defectio — nondum
enim victi erant, cum proficiscerentur tumultus eius
principia nuntiaturi — et alius praesens terror ad-
fertur, Scythas, qui ultra Tanaim amnem colunt, ad-
ventare Besso ferentes opem. Eodem tempore, quae
in gente Ariorum Caranus et Erigyius gesserant,
33 perferuntur. Commissum erat proelium inter Mace-
donas Ariosque. Transfuga Satibarzanes barbaris
praeerat: qui cum pugnam segnem utrimque aequis
viribus stare vidisset, in primos ordines adequitavit
demptaque galea inhibitis, qui tela iaciebant, si quis
viritim dimicare vellet, provocavit ad pugnam: nudum
34 se caput in certamine habiturum. Non tulit ferociam
barbari dux illius exercitus *Erigyius*, gravis quidem
aetate, sed et animi et corporis robore nulli iuvenum
postferendus. Is galea dempta canitiem ostentans,
'Venit', inquit, 'dies, quo aut victoria aut morte ho-
nestissima, quales amicos et milites Alexander habeat,
35 ostendam'. Nec plura elocutus equum in hostem egit.
Crederes imperatum, ut acies utraeque tela cohiberent.
Protinus certe recesserunt dato libero spatio, intenti
in eventum non ducum modo, sed etiam suae sortis,
36 quippe alienum discrimen secuturi. Prior barbarus
emisit hastam: quam Erigyius modica capitis decli-
natione vitavit atque ipse infestam sarisam equo cal-

caribus concitato in medio barbari gutture ita fixit,
ut per cervicem emineret. Praecipitatus ex equo bar-
barus adhuc tamen repugnabat. Sed ille extractam 37
e vulnere hastam rursus in os dirigit. Satibarzanes
manu conplexus, quo maturius interiret, ictum hostis
adiuvit: et barbari duce amisso, quem magis necessi- 38
tate quam sponte secuti erant, tunc, haud immemores
meritorum Alexandri, arma Erigyio tradunt. Rex his 39
quidem laetus, de Spartanis haudquaquam securus,
magno tamen animo defectum eorum tulit, dicens
non ante ausos consilia nudare, quam ipsum ad fines
Indiae pervenisse cognossent. Iamque Bessum perse- 40
quens copias movit, cum ei Erigyius barbari caput,
opimum belli decus, praeferens occurrit.

Cap. V.

Igitur Bactrianorum regione Artabazo tradita sar- 1
cinas et inpedimenta ibi cum praesidio relinquit. Ipse
cum expedito agmine loca deserta Sogdianorum intrat,
nocturno itinere exercitum ducens. Aquarum, ut ante 2
dictum est, penuria prius desperatione quam desiderio
bibendi sitim accendit. Per CCCC stadia ne modicus
quidem humor existit. Harenas vapor aestivi solis 3
accendit: quae ubi flagrare coeperunt, haud secus
quam continenti incendio cuncta torrentur. Caligo 4
deinde inmodico terrae fervore excitata lucem tegit
camporumque non alia quam vasti et profundi aequoris
species est. Nocturnum iter tolerabile videbatur, quia 5
rore et matutino frigore corpora levabantur. Ceterum
cum ipsa luce aestus oritur omnemque naturalem ab-
sorbet humorem siccitas: ora visceraque penitus urun-
tur. Itaque primum animi, deinde corpora deficere 6
coeperunt. Pigebat et consistere et progredi. Pauci
a peritis regionis admoniti praeparaverant aquam. Haec 7
paulisper repressit sitim: deinde crescente aestu rursus
desiderium humoris accensum est. Ergo, quidquid vini
oleique erat, oribus ingerebatur tantaque dulcedo
bibendi *fuit,* ut in posterum sitis non timeretur.

28 Itaque qui transeunt campos, navigantium modo noctu
sidera observant, ad quorum cursum iter dirigunt: et
propemodum clarior est noctis umbra quam lux:
29 [ergo interdiu invia est regio, quia nec vestigium,
quod sequantur, inveniunt et nitor siderum caligine
absconditur.] Ceterum si quos ille ventus, qui a mari
30 exoritur, deprehendit, harena obruit. Sed qua mitior
terra est, ingens hominum equorumque multitudo
31 gignitur. Itaque Bactriani equites xxx milia exple-
verant. Ipsa Bactra, regionis eius caput, sita sunt sub
monte Parapamiso. Bactrus amnis praeterit moenia.
Is urbi et regioni dedit nomen.

32 Hic regi stativa habenti nuntiatur ex Graecia 1
Peloponnesiorum Laconumque defectio — nondum
enim victi erant, cum proficiscerentur tumultus eius
principia nuntiaturi — et alius praesens terror ad-
fertur, Scythas, qui ultra Tanaim amnem colunt, ad-
ventare Besso ferentes opem. Eodem tempore, quae
in gente Ariorum Caranus et Erigyius gesserant,
33 perferuntur. Commissum erat proelium inter Mace-
donas Ariosque. Transfuga Satibarzanes barbaris
praeerat: qui cum pugnam segnem utrimque aequis
viribus stare vidisset, in primos ordines adequitavit
demptaque galea inhibitis, qui tela iaciebant, si quis
viritim dimicare vellet, provocavit ad pugnam: nudum
34 se caput in certamine habiturum. Non tulit ferociam
barbari dux illius exercitus *Erigyius*, gravis quidem
aetate, sed et animi et corporis robore nulli iuvenum
postferendus. Is galea dempta canitiem ostentans,
'Venit', inquit, 'dies, quo aut victoria aut morte ho-
nestissima, quales amicos et milites Alexander habeat,
35 ostendam'. Nec plura elocutus equum in hostem egit.
Crederes imperatum, ut acies utraeque tela cohiberent.
Protinus certe recesserunt dato libero spatio, intenti
in eventum non ducum modo, sed etiam suae sortis,
36 quippe alienum discrimen secuturi. Prior barbarus
emisit hastam: quam Erigyius modica capitis decli-
natione vitavit atque ipse infestam sarisam equo cal-

caribus concitato in medio barbari gutture ita fixit,
ut per cervicem emineret. Praecipitatus ex equo bar-
barus adhuc tamen repugnabat. Sed ille extractam 37
e vulnere hastam rursus in os dirigit. Satibarzanes
manu conplexus, quo maturius interiret, ictum hostis
adiuvit: et barbari duce amisso, quem magis necessi- 38
tate quam sponte secuti erant, tunc, haud immemores
meritorum Alexandri, arma Erigyio tradunt. Rex his 39
quidem laetus, de Spartanis haudquaquam securus,
magno tamen animo defectum eorum tulit, dicens
non ante ausos consilia nudare, quam ipsum ad fines
Indiae pervenisse cognossent. Iamque Bessum perse- 40
quens copias movit, cum ei Erigyius barbari caput,
opimum belli decus, praeferens occurrit.

CAP. V.

Igitur Bactrianorum regione Artabazo tradita sar- 1
cinas et inpedimenta ibi cum praesidio relinquit. Ipse
cum expedito agmine loca deserta Sogdianorum intrat,
nocturno itinere exercitum ducens. Aquarum, ut ante 2
dictum est, penuria prius desperatione quam desiderio
bibendi sitim accendit. Per CCCC stadia ne modicus
quidem humor existit. Harenas vapor aestivi solis 3
accendit: quae ubi flagrare coeperunt, haud secus
quam continenti incendio cuncta torrentur. Caligo 4
deinde inmodico terrae fervore excitata lucem tegit
camporumque non alia quam vasti et profundi aequoris
species est. Nocturnum iter tolerabile videbatur, quia 5
rore et matutino frigore corpora levabantur. Ceterum
cum ipsa luce aestus oritur omnemque naturalem ab-
sorbet humorem siccitas: ora visceraque penitus urun-
tur. Itaque primum animi, deinde corpora deficere 6
coeperunt. Pigebat et consistere et progredi. Pauci
a peritis regionis admoniti praeparaverant aquam. Haec 7
paulisper repressit sitim: deinde crescente aestu rursus
desiderium humoris accensum est. Ergo, quidquid vini
oleique erat, oribus ingerebatur tantaque dulcedo
bibendi fuit, ut in posterum sitis non timeretur.

8 Graves deinde avide hausto humore non sustinere
arma, non ingredi poterant et feliciores videbantur,
quos aqua defecerat, cum ipsi sine modo infusam
9 vomitu cogerentur egerere. Anxium regem tantis
malis circumfusi amici, ut meminisset orabant, animi
sui magnitudinem unicum remedium deficientis exer-
10 citus esse: cum ex his, qui praecesserant ad capiendum
locum castris, duo occurrunt utribus aquam gestantes,
ut filiis suis, quos in eodem agmine esse et aegre
11 pati sitim non ignorabant, occurrerent. Qui cum in
regem incidissent, alter ex his utre resoluto vas,
quod simul ferebat, inplet porrigens regi. Ille accipit.
Percontatus, quibus aquam portarent, filiis ferre co-
12 gnoscit. Tunc poculo pleno, sicut oblatum est, reddito,
'Nec solus', inquit, 'bibere sustineo nec tam exiguum
dividere omnibus possum. Vos currite et liberis
vestris, quod propter illos attulistis, date'.

13 Tandem ad flumen Oxum ipse pervenit prima fere 21
vespera, sed exercitus magna pars non potuerat con-
sequi. In edito monte ignes iubet fieri, ut ii, qui
aegre sequebantur, haud procul castris ipsos abesse
14 cognoscerent. Eos autem, qui primi agminis erant,
mature cibo ac potione firmatos, inplere alios utres,
alios vasa, quibuscumque aqua portari posset, iussit
15 ac suis opem ferre. Sed qui intemperantius hauserant,
intercluso spiritu extincti sunt multoque maior horum
16 numerus fuit, quam ullo amiserat proelio. At ille
thoracem adhuc indutus nec aut cibo refectus aut
potu, qua veniebat exercitus, constitit nec ante ad
curandum corpus recessit, quam praeterierant, qui
agmen *claudebant*, totamque eam noctem cum magno
17 animi motu perpetuis vigiliis egit. Nec postero die
laetior erat, quia nec navigia habebat nec pons erigi
poterat, circum amnem nudo *solo* et materia maxime
sterili. Consilium igitur, quod unum necessitas subie-
cerat, init. Utres quam plurimos stramentis refertos
18 dividit. His incubantes transnavere amnem, quique
primi transierant, in statione erant, dum traicerent

ceteri. Hoc modo sexto demum die in ulteriore ripa totum exercitum exposuit.

22 Iamque ad persequendum Bessum statuerat pro- 19
gredi, cum ea, quae in Sogdianis erant, cognoscit. Spitamenes erat inter omnes amicos praecipuo honore cultus a Besso, sed nullis meritis perfidia mitigari potest: quae tamen iam minus in eo invisa esse po- 20
terat, quia nihil ulli nefastum in Bessum, interfectorem regis sui, videbatur. Titulus facinori speciosus praeferebatur, vindicta Darei: sed fortunam, non scelus oderat Bessi. Namque ut Alexandrum flumen Oxum 21
superasse cognovit, Dataphernem et Catenem, quibus a Besso maxima fides habebatur, in societatem cogitatae rei adsciscit. Illi promptius adsunt quam rogabantur, adsumptisque VIII fortissimis iuvenibus talem dolum intendunt. Spitamenes pergit ad Bessum et 22
remotis arbitris conperisse ait se, insidiari ei Daraphernen et Catenen, ut vivum Alexandro traderent, agitantes: a semet occupatos esse *et* vinctos teneri. Bessus tanto merito, ut credebat, obligatus partim 23
gratias agit, partim avidus explendi supplicii adduci eos iubet. Illi manibus sua sponte religatis a parti- 24
cipibus consilii trahebantur. Quos Bessus truci vultu intuens consurgit manibus non temperaturus. Atque illi simulatione omissa circumsistunt eum et frustra repugnantem vinciunt derepto ex capite regni insigni lacerataque veste, quam e spoliis occisi regis induerat. Ille deos sui sceleris ultores adesse confessus 25
adiecit, non Dareo iniquos fuisse, quem sic ulciscerentur, sed Alexandro propitios esse, cuius victoriam semper etiam hostes adiuvissent. Multitudo an vin- 26
dicatura Bessum fuerit, incertum est, nisi illi, qui vinxerant, iussu Alexandri fecisse ipsos ementiti dubios adhuc animi terruissent. In equum inpositum Alexandro udituri ducunt.

23 Inter haec rex, quibus matura erat missio, electis 27
DCCCC fere bina talenta equiti dedit, pediti terna *denarium milia*, monitosque, ut liberos generarent,

remisit domum. Ceteris gratiae actae, quod ad re-
liqua belli navaturos operam pollicebantur. [Tum
28 Bessus perducitur.] Perventum erat in parvulum oppi-
dum: Branchidae eius incolae erant. Mileto quondam
iussu Xerxis, cum e Graecia rediret, transierant et in
ea sede constiterant, quia templum, quod Didymeon
29 appellatur, in gratiam Xerxis violaverant. Mores
patrii nondum exoleverant: sed iam bilingues erant,
paulatim a domestico externo sermone degeneres. Magno
igitur gaudio regem excipiunt urbem seque dedentes.
Ille Milesios, qui apud ipsum militarent, convocari
30 iubet. Vetus odium Milesii gerebant in Branchidarum
gentem. Proditis ergo, sive iniuriae, sive originis
meminisse mallent, liberum de Branchidis permittit
31 arbitrium. Variantibus deinde sententiis se ipsum con-
sideraturum, quid optimum factu esset, ostendit. Postero
die occurrentibus Branchidis secum procedere iubet.
Cumque ad urbem ventum esset, ipse cum expedita
32 manu portam intrat: phalanx moenia oppidi circumire
iussa et dato signo diripere urbem, proditorum re-
33 ceptaculum, ipsosque ad unum caedere. Illi inermes
passim trucidantur nec aut commercio linguae aut
supplicum velamentis precibusque inhiberi crudelitas
potest. Tandem, ut deicerent, fundamenta murorum
ab imo moliuntur, ne quod urbis vestigium extaret.
34 Nemora quoque lucosque sacros non caedunt modo,
sed etiam extirpant, ut vasta solitudo et sterilis humus
35 excussis etiam radicibus linqueretur. Quae si in ipsos
proditionis auctores excogitata essent, iusta ultio esse,
non crudelitas videretur: nunc culpam maiorum posteri
luere, qui ne viderant quidem Miletum, ideo et Xerxi
non potuerant prodere.

36 Inde processit ad Tanaim amnem. Quo perductus 24
est Bessus non vinctus modo, sed etiam omni velamento
corporis spoliatus. Spitamenes eum tenebat collo in-
serta catena, tam barbaris quam Macedonibus gratum
37 spectaculum. Tum Spitamenes, 'Et te', inquit, 'et
Dareum, reges meos, ultus interfectorem domini sui

adduxi, eo modo captum, cuius ipse fecit exemplum.
Aperiat ad hoc spectaculum oculos Dareus! Existat ab
inferis, qui illo supplicio indignus fuit et hoc solacio
dignus est!' Alexander multum conlaudato Spitamene 38
conversus ad Bessum, 'Cuius', inquit, 'ferae rabies
occupavit animum tuum, cum regem de te optime
meritum prius vincire, deinde occidere sustinuisti? Sed
huius parricidii mercedem falso regis nomine persol-
visti tibi'. Ille facinus purgare non ausus regis titu- 39
lum se usurpare dixit, ut gentem suam tradere ipsi
posset: qui si cessasset, alium fuisse regnum occupa-
turum. Et Alexander Oxathren, fratrem Darei, quem 40
inter corporis custodes habebat, propius iussit accedere
tradique Bessum ei, ut cruci adfixum mutilatis auribus
naribusque sagittis configerent barbari adservarentque
corpus, ut ne aves quidem contingerent. Oxathres 41
cetera sibi curae fore pollicetur: aves non ab alio quam
a Catene posse prohiberi adicit, eximiam eius artem
cupiens ostendere: namque adeo certo ictu destinata
feriebat, ut aves quoque exciperet. Nunc forsitan, 42
sagittandi tam celebri usu, minus admirabilis videri
ars haec possit: tum ingens visentibus miraculum
magnoque honori Cateni fuit. Dona deinde omnibus, 43
qui Bessum adduxerant, data sunt. Ceterum suppli-
cium eius distulit, ut eo loco, in quo Dareum ipse
occiderat, necaretur.

Cap. VI.

Interea Macedones ad petendum pabulum incon- 1
posito agmine egressi a barbaris, qui de proximis
montibus decurrerunt, opprimuntur pluresque capti
sunt quam occisi: barbari autem captivos prae se 2
agentes rursus in montem recesserunt. xx milia latro-
num erant: fundis sagittisque pugnam invadunt. Quos 3
dum obsidet rex, inter promptissimos dimicans sagitta
ictus est, quae in medio crure fixa reliquerat spiculum.
Illum quidem maesti et attoniti Macedones in castra
referebant: sed nec barbaros fefellit subductus ex acie

5 quippe ex edito monte cuncta prospexerant. Itaque
postero die misere legatos ad regem. Quos ille protinus iussit admitti solutisque fasciis magnitudinem
6 vulneris dissimulans crus barbaris ostendit. Illi iussi
considere adfirmant, non Macedones quam ipsos tristiores fuisse cognito vulnere ipsius, cuius si auctorem
7 repperissent, dedituros fuisse: cum dis enim pugnare
sacrilegos tantum. Ceterum se gentem in fidem dedere
superatos virtute illius. Rex fide data et captivis re-
8 ceptis gentem in deditionem accepit. Castris inde motis
lectica militari ferebatur, quam pro se quisque eques pedesque subire certabant. Equites, cum quibus rex proelia inire solitus erat, sui muneris id esse censebant: pedites contra, cum saucios commilitones ipsi gestare adsuevissent, eripi sibi proprium officium tum potissimum, cum rex gestandus esset, querebantur.
9 Rex in tanto utriusque partis certamine et sibi difficilem et praeteritis gravem electionem futuram ratus invicem subire eos iussit.

10 Hinc quarto die ad urbem Maracanda perventum 26
est — LXX stadia murus urbis amplectitur, arx alio cingitur muro — ac praesidio urbis relicto proximos vicos depopulatur atque urit.

11 Legati deinde Abiorum Scytharum superveniunt,
liberi, ex quo decesserat Cyrus, tum imperata facturi. Iustissimos barbarorum constabat: armis abstinebant, nisi lacessiti: libertatis modico et aequali usu prin-
12 cipibus humiliores pares fecerant. Hos benigne adlo-
cutus ad eos Scythas, qui Europam incolunt, Berdam quendam misit ex amicis, qui denuntiaret his, ne Tanain amnem iniussu regis transirent. Eidem mandatum, ut contemplaretur locorum situm et illos quoque Scythas, qui super Bosporum colunt, viseret.
13 Condendae urbi sedem super ripam Tanais elegerat,
claustrum et iam perdomitorum et quot deinde adire decreverat. Sed consilium distulit Sogdianorum nun-
14 tiata defectio, quae Bactrianos quoque traxit. VII milia
equitum erant, quorum auctoritatem ceteri sequebantur.

Alexander Spitamenen et Catenen, a quibus ei traditus erat Bessus, haud dubius quin eorum opera redigi possent in potestatem qui novaverant res, iussit accersi. At illi, defectionis, ad quam coercendam evo- 15
cabantur, auctores, vulgaverant fama, Bactrianos equites a rege omnes, ut occiderentur, accersi idque imperatum ipsis: non sustinuisse tamen exequi, ne inexpiabile in populares facinus admitterent. Non magis Alexandri saevitiam, quam Bessi parricidium ferre potuisse. Itaque sua sponte iam motos metu poenae haud difficulter
27 ad arma concitaverunt. Alexander transfugarum de- 16
fectione conperta Craterum obsidere Cyropolim iubet. Ipse aliam urbem regionis eiusdem corona capit: signoque, ut puberes interficerentur, dato reliqui in praedam cessere victoris. Urbs diruta est, ut ceteri cladis eius exemplo continerentur. Memaceni, valida 17
gens, obsidionem non ut honestiorem modo, sed etiam ut tutiorem ferre decreverant. Ad quorum pertinaciam mitigandam rex L equites praemisit, qui clementiam ipsius in deditos simulque inexorabilem animum in devictos ostenderent. Illi nec de fide nec de potentia 18
regis ipsos dubitare respondent equitesque tendere extra munimenta urbis iubent: hospitaliter deinde exceptos gravesque epulis et somno intempesta nocte adorti interfecerunt. Alexander haud secus, quam 19
par erat, motus urbem corona circumdedit munitiorem, quam ut primo impetu capi posset. Itaque Meleagrum et Perdiccam in obsidione relinquit. *Ipse proficiscitur ad Craterum* Cyropolim, ut ante dictum est, obsidentem. Statuerat autem parcere urbi conditae a Cyro: 20
quippe non alium gentium illarum magis admiratus est, quam hunc regem et Samiramin, quos et magnitudine animi et claritate rerum longe emicuisse credebat. Ceterum pertinacia oppidanorum iram eius 21
accendit. Itaque captam urbem diripi iussit. Deleta ea Memacenis haud iniuria infestus ad Meleagrum et Perdiccam redit. Sed non alia urbs fortius obsidionem 22
tulit: *quippe et* militum promptissimi cecidere et ipse

rex ad ultimum periculum venit. Namque cervix eius
saxo ita icta est, ut oculis caligine offusa conlaberetur,
ne mentis quidem compos: exercitus certe velut erepto
23 [in] eo ingemuit. Sed invictus adversus ea, quae
ceteros terrent, nondum percurato vulnere acrius ob-
sidioni institit naturalem celeritatem ira concitante.
Cuniculo ergo suffossa moenia ingens nudavere spa-
tium, per quod inrupit, victorque urbem dirui iussit.
24 Hinc Menedemum cum tribus milibus peditum et 28
DCCC equitibus ad urbem Maracanda misit. Spitamenes
transfuga praesidio Macedonum inde deiecto muris
urbis eius incluserat se haud oppidanis consilium de-
fectionis adprobantibus. Sequi tamen videbantur, quia
25 prohibere non poterant. Interim Alexander ad Tanaim
amnem redit et, quantum soli occupaverat castris,
muro circumdedit. LX stadiorum urbis murus fuit:
26 hanc quoque urbem Alexandriam appellari iussit. Opus
tanta celeritate perfectum est, ut XVII die, quam muni-
menta excitata erant, tecta quoque urbis absolverentur.
Ingens militum certamen inter ipsos fuerat, ut suum
quisque munus — nam divisum erat — primus osten-
27 deret. Incolae novae urbi dati captivi, quos reddito
pretio dominis liberavit, quorum posteri nunc quoque
apud eos tam longa aetate propter memoriam Alexandri
non exoleverunt.

Cap. VII.

1 At rex Scytharum, cuius tum ultra Tanaim im- 29
perium erat, ratus eam urbem, quam in ripa amnis
Macedones condiderant, suis inpositam esse cervicibus,
fratrem, Carthasim nomine, cum magna equitum manu
misit ad diruendam eam proculque amne submovendas
2 Macedonum copias. Bactrianos Tanais ab Scythis,
quos Europaeos vocant, dividit. Idem Asiam et
3 Europam finis interfluit. Ceterum Scytharum gens
haud procul Thracia sita ab oriente ad septentrionem
se vertit Sarmatarumque, ut quidam credidere, non
4 finitima, sed pars est. Recta deinde regione saltum

ultra Istrum iacentem colit: ultima Asiae, qua Bactra
sunt, stringit. Habitant, quae septentrioni propiora
sunt: profundae inde silvae vastaeque solitudines exci-
piunt: rursus quae [et] Tanain et Bactra spectant,
humano cultu haud disparia sunt. Primus cum hac 5
gente non provisum bellum Alexander gesturus, cum
in conspectu eius obequitaret hostis, adhuc aeger ex
vulnere, praecipue voce deficiens, quam et modicus
cibus et cervicis extenuabat dolor, amicos in consilium
advocari iubet. Terrebat eum non hostis, sed iniquitas 6
temporis. Bactriani defecerant, Scythae etiam lacesse-
bant: ipse non insistere in terra, non equo vehi, non
docere, non hortari suos poterat. Ancipiti periculo 7
inplicitus deos quoque incusans querebatur, se iacere
segnem, cuius velocitatem nemo antea valuisset effu-
gere: vix suos credere non simulari valitudinem. Ita, 8
qui post Dareum victum hariolos et vates consulere
desierat, rursus ad superstitionem, humanarum men-
tium ludibria, revolutus Aristandrum, cui credulitatem
suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis
iubet. Mos erat haruspicibus exta sine rege spectare
et, quae portenderentur, referre. Inter haec rex, dum 9
fibris pecudum explorantur eventus latentium rerum,
propius ipsum considere [deinde] amicos iubet, ne con-
tentione vocis cicatricem infirmam adhuc rumperet.
Hephaestio, Craterus et Erigyius erant cum custodibus
in tabernaculum admissi. 'Discrimen', inquit, 'me 10
occupavit meliore hostium, quam meo tempore. Sed
necessitas ante rationem est, maxime in bello, quo
raro permittitur tempora legere. Defecere Bactriani, 11
in quorum cervicibus stamus, et, quantum in nobis
animi sit, alieno Marte experiuntur. Haud dubia for-
tuna. Si omiserimus Scythas ultro arma inferentes,
contempti ad illos, qui defecerunt, revertemur: si vero 12
Tanaim transierimus et ubique invictos esse nos Scy-
tharum pernicie ac sanguine ostenderimus, quis dubi-
tabit parere etiam Europae victoribus? Fallitur, qui 13
terminos gloriae nostrae metitur spatio, quod transituri

sumus. Unus amnis interfluit: quem si traicimus, in
14 Europam arma proferimus. Et quanti aestimandum
est, dum Asiam subigimus, in alio quodammodo orbe
tropaea statuere et, quae tam longo intervallo natura
15 videtur diremisse, una victoria subito committere? At
hercule, si paulum cessaverimus, in tergis nostris
Scythae haerebunt. An soli sumus, qui flumina
transnare possumus? Multa in nosmetipsos recident,
16 quibus adhuc vicimus. Fortuna belli artem victos
quoque docet. Utribus amnem traiciendi exemplum
fecimus nuper: hoc, ut Scythae imitari nesciant,
17 Bactriani docebunt. Praeterea unus gentis huius exer-
citus adhuc venit, ceteri expectantur. Ita bellum vi-
tando alemus et, quod inferre possumus, accipere
18 cogemur. Manifesta est consilii mei ratio. Sed an
permissuri sint mihi Macedones animo uti meo, dubito,
quia, ex quo hoc vulnus accepi, non equo vectus sum,
non pedibus ingressus. Sed si me sequi vultis, valeo,
19 amici. Satis virium est ad toleranda ista: aut, si
iam adest vitae meae finis, in quo tandem opere
20 melius extinguar? Haec quassa adhuc voce subde- 31
ficiens vix proximis exaudientibus dixerat, cum omnes
a tam praecipiti consilio regem deterrere coeperunt,
21 Erigyius maxime, qui, haud sane auctoritate proficiens
apud obstinatum animum, superstitionem, cuius potens
non erat rex, incutere temptavit dicendo, deos quoque
22 obstare consilio magnumque periculum, si flumen
transisset, ostendi. Intranti Erigyio tabernaculum
regis Aristander occurrerat, tristia exta fuisse signi-
23 ficans: haec ex vate conperta Erigyius nuntiabat. Quo
inhibito Alexander non ira solum, sed etiam pudore
confusus, quod superstitio, quam celaverat, detege-
24 batur, Aristandrum vocari iubet. Qui ut venit, intuens
eum, 'Non rex', inquit, 'sed privatus sacrificium ut
faceres mandavi: quid eo portenderetur, cur apud
alium quam apud me professus es? Erigyius arcana
mea et secreta te prodente cognovit: quem certum
mehercule habeo extorum interprete uti metu suo.

Tibi autem quietius quam *par* est denuntio: ipsi mihi 25
iam indices, quid extis cognoveris, ne possis infitiari
dixisse, quae dixeris.' Ille exanguis attonitoque similis 26
stabat per metum etiam voce suppressa tandemque
eodem metu stimulante, ne regis expectationem mora-
retur, 'Magni', inquit, 'laboris, non inriti discrimen
instare praedixi: nec me ars mea quam benivolentia
perturbat. Infirmitatem valitudinis tuae video et, quan- 27
tum in uno te sit, scio. Vereor, ne praesenti fortunae
[tuae] sufficere non possis.' Rex iussit eum confidere 28
felicitati suae: ad alia *aliis*, sibi ad gloriam concedere
deos. Consultanti inde cum iisdem, quonam modo 29
flumen transirent, supervenit Aristander, non alias
laetiora exta vidisse se adfirmans, utique prioribus
longe diversa: tum sollicitudinis causas adparuisse,
nunc prorsus egregie litatum esse.

32 Ceterum, quae subinde nuntiata sunt regi, con- 30
tinuae felicitati rerum eius inposuerant labem. Mene- 31
demum, ut supra dictum est, miserat ad obsidendum
Spitamenen, Bactrianae defectionis auctorem. Qui con-
perto hostis adventu, ne muris urbis includeretur,
simul fretus excipi posse, quia venturum sciebat, con-
sedit occultus. Silvestre iter aptum insidiis tegendis 32
erat: ibi Dahas condidit. Equi binos armatos vehunt:
quorum invicem singuli repente desiliunt, equestris
pugnae ordinem turbant. Equorum velocitati par est 33
hominum pernicitas. Hos Spitamenes saltum circumire
iussos pariter et a lateribus et a fronte et a tergo
hosti ostendit. Menedemus undique inclusus, ne numero 34
quidem par, diu tamen resistit, clamitans nihil aliud
superesse locorum fraude deceptis, quam honestae mor-
tis solacium ex hostium caede. Ipsum praevalens equus 35
vehebat, quo saepius in cuneos barbarorum effusis
habenis evectus magna strage eos fuderat. Sed cum 36
unum omnes peterent, multis vulneribus exanguis
Hypsidem quendam ex amicis hortatus est, ut in
equum suum ascenderet et se fuga eriperet. Haec
agentem anima defecit corpusque ex equo defluxit in

37 terram. Hypsides poterat quidem effugere, sed amisso amico mori statuit. Una erat cura, ne inultus occideret. Itaque subditis calcaribus equo in medios hostis se inmisit et memorabili edita pugna obrutus telis est.
38 Quod ubi videre, qui caedi supererant, tumulum paulo quam cetera editiorem capiunt: quos Spitamenes fame in deditionem subacturus obsedit. Cecidere eo proelio
39 peditum II milia, CCC equites. Quam cladem Alexander sollerti consilio texit, morte denuntiata iis, qui ex proelio advenerant, si acta vulgassent.

Cap. VIII.

1 Ceterum cum animo disparem vultum diutius ferre 33
non posset, in tabernaculum super ripam fluminis de
2 industria locatum secessit. Ibi sine arbitris singula animi consulta pensando noctem vigiliis extraxit saepe pellibus tabernaculi adlevatis, ut conspiceret hostium ignes, e quibus coniectare poterat, quanta hominum
3 multitudo esset. Iamque lux adpetebat, cum thoracem indutus procedit ad milites, tum primum post vulnus
4 proxime acceptum. Tanta erat apud eos veneratio regis, ut facile periculi, quod horrebant, cogitationem
5 praesentia eius excuteret. Laeti ergo et manantibus gaudio lacrimis consalutant eum et, quod ante re-
6 cusaverant bellum, feroces deposcunt. Ille se ratibus equitem phalangemque transportaturum esse pronuntiat,
7 super utres iubet nare levius armatos. Plura nec dici res desideravit nec rex dicere per valitudinem potuit.
8 Ceterum tanta alacritate militum rates iunctae sunt, ut intra triduum ad XII milia effectae sint. Iamque ad transeundum omnia aptaverant, cum legati Scytharum XX, more gentis per castra equis vecti, nuntiare iubent
9 regi, velle ipsos ad eum mandata perferre. Admissi in tabernaculum iussique considere in vultu regis defixerant oculos: credo, quis magnitudine corporis animum aestimantibus modicus habitus haudquaquam
10 *famae par* videbatur. Scythis autem non ut ceteris *barbaris rudis* et inconditus sensus est: quidam eorum

sapientiam quoque capere dicuntur, quantamcumque
gens capit semper armata. Sic, quae locutos esse 11
apud regem memoriae proditum est, abhorrent forsitan
moribus. *hominibus*que nostris et tempora et ingenia
cultiora sortitis. Sed ut possit oratio eorum sperni,
tamen fides nostra non debet: quare, utcumque sunt
34 tradita, incorrupta perferemus. Igitur unum ex his 12
maximum natu locutum accepimus: 'Si di habitum
corporis tui aviditati animi parem esse voluissent,
orbis te non caperet: altera manu Orientem, altera
Occidentem contingeres et hoc adsecutus scire velles,
ubi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque con-
cupiscis, quae non capis. Ab Europa petis Asiam, 13
ex Asia transis in Europam: deinde, si humanum genus
omne superaveris, cum silvis et nivibus et fluminibus
ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid? tu ignoras 14
arbores magnas diu crescere, una hora extirpari?
Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem
non metitur. Vide, ne, dum ad cacumen pervenire
contendis, cum ipsis ramis, quos conprehenderis, de-
cidas. Leo quoque aliquando minimarum avium pabu- 15
lum fuit et ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum
est, cui periculum non sit etiam ab invalido. Quid 16
nobis tecum est? Numquam terram tuam attigimus.
Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis silvis
viventibus? Nec servire ulli possumus nec imperare
desideramus. Dona nobis data sunt, ne Scytharum 17
gentem ignores, iugum boum et aratrum, sagitta,
hasta, patera. His utimur et cum amicis et adversus
inimicos. Fruges amicis damus boum labore quaesitas, 18
patera cum isdem vinum dis libamus, inimicos sagitta
eminus, hasta comminus petimus. Sic Syriae regem
et postea Persarum Medorumque superavimus, patuit-
que nobis iter usque in Aegyptum. At tu, qui te 19
gloriaris ad latrones persequendos venire, omnium
gentium, quas adisti, latro es. Lydiam cepisti, Syriam
occupasti, Persidem tenes, Bactrianos habes in po-
testate, Indos petisti: iam etiam ad pecora nostra

20 avaras et insatiabiles manus porrigis. Quid tibi divitiis
opus est, quae esurire te cogunt? Primus omnium
satietate parasti famem, ut, quo plura haberes, acrius,
21 quae non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quamdiu
circum Bactra haereas? dum illos subigis, Sogdiani
bellare coeperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur.
Nam ut maior fortiorque sis quam quisquam, tamen
22 alienigenam dominum pati nemo vult. Transi modo
Tanain: scies, quam late pateant, numquam tamen
consequeris Scythas. Paupertas nostra velocior erit
quam exercitus tuus, qui praedam tot nationum vehit.
23 Rursus, cum procul abesse nos credes, videbis in tuis
castris. Eadem enim velocitate et sequimur et fugimus.
Scytharum solitudines Graecis etiam proverbiis audio
24 eludi. At nos deserta et humano cultu vacua magis
quam urbes et opulentos agros sequimur. Proinde
Fortunam tuam pressis manibus tene: lubrica est nec
invita teneri potest. Salubre consilium sequens quam
praesens tempus ostendet melius: inpone felicitati tuae
25 frenos, facilius illam reges. Nostri sine pedibus dicunt
esse Fortunam [quae manus et pinnas tantum habet]:
cum manus porrigit, pinnas quoque conprehende.
26 Denique si deus es, tribuere mortalibus beneficia debes,
non sua eripere: sin autem homo es, id quod es, semper
esse te cogita. Stultum est eorum meminisse, propter
27 quae tui obliviscaris. Quibus bellum non intuleris,
bonis amicis poteris uti. Nam et firmissima est inter
pares amicitia et videntur pares, qui non fecerunt inter
28 se periculum virium. Quos viceris, amicos tibi esse
cave credas: inter dominum et servum nulla amicitia
29 est, etiam in pace belli tamen iura servantur. Iurando
gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem
iurant. Graecorum ista cautio est, qui pacta con-
signant et deos invocant: nos religionem in ipsa fide
ponimus. Qui non reverentur homines, fallunt deos.
Nec tibi amico opus est, de cuius benivolentia dubites.
30 *Ceterum nos* et Asiae et Europae custodes habebis:
Bactra, nisi dividat Tanais, contingimus: ultra Tanain

usque ad Thraciam colimus: Thraciae Macedoniam coniunctam esse fama fert. Utrique imperio tuo finitimos hostes an amicos velis esse, considera'. Haec barbarus.

Cap. IX.

36 Contra rex fortuna sua et consiliis eorum se usu- 1
rum esse respondet: nam et fortunam, cui confidat, et
consilium suadentium, ne quid temere et audacter
faciat, secuturum. Dimissisque legatis in praeparatas 2
rates exercitum inposuit. In proris clipeatos locaverat
iussos in genua subsidere, quo tutiores essent ad-
versus ictus sagittarum. Post hos, qui tormenta in- 3
tenderent, stabant et ab utroque latere et a fronte
circumdati armatis. Reliqui, qui post tormenta con-
stiterant, remigem lorica non indutum scutorum testu-
dine armati protegebant. Idem ordo in illis quoque 4
ratibus, quae equitem vehebant, servatus est. Maior
pars a puppe nantes equos loris trahebat. At illos,
quos utres stramento repleti vehebant, obiectae rates
tuebantur. Ipse rex cum delectis primus ratem solvit 5
et in ripam dirigi iussit. Cui Scythae admotos ordines
equitum in primo ripae margine opponunt, ut ne ad-
plicari quidem terrae rates possent. Ceterum praeter 6
hanc speciem ripis praesidentis exercitus, ingens navi-
gantes terror invaserat: namque cursum gubernatores,
cum obliquo flumine inpellerentur, regere non poterant
vacillantesque milites et, ne excuterentur, solliciti nau-
tarum ministeria turbaverant. Ne tela quidem conati 7
nisu vibrare poterant, cum prior standi sine periculo
quam hostem incessendi cura esset. Tormenta saluti
fuerunt, quibus in confertos ac temere se offerentes
haud frustra excussa sunt tela. Barbari quoque ingen- 8
tem vim sagittarum infudere ratibus vixque ullum fuit
scutum, quod non pluribus simul spiculis perforaretur.
37 Iamque terrae rates adplicabantur, cum acies clipeata 9
consurgit et hastas certo ictu, utpote libero nisu, mittit
e ratibus. Et ut territos recipientesque equos videre,
alacres mutua adhortatione in terram desiliere. Tur- 10

batis acriter pedem inferre coeperunt. Equitum deinde turmae, quae frenatos habebant equos, perfregere barbarorum aciem: interim ceteri agmine dimicantium
11 tecti aptavere se pugnae. Ipse rex, quod vigoris aegro adhuc corpori deerat, animi firmitate supplebat. Vox adhortantis non poterat audiri nondum bene obducta
12 cicatrice cervicis, sed dimicantem cuncti videbant. Itaque ipsi quidem ducum fungebantur officio aliusque alium adhortati in hostem salutis immemores ruere
13 coeperunt. Tum vero non ora, non arma, non clamorem hostium barbari tolerare potuerunt omnesque effusis habenis — namque equestris acies erat — capessunt fugam. Quos rex, quamquam vexationem invalidi corporis pati non poterat, per LXXX tamen stadia insequi
14 perseveravit. Iamque linquente animo suis praecepit, ut, donec lucis aliquid superesset, fugientium tergis inhaererent; ipse exhaustis etiam animi viribus in ca-
15 stra se recepit ibique substitit. Transierant iam Liberi Patris terminos, quorum monumenta lapides erant crebri intervallis dispositi arboresque procerae, quarum
16 stipites hedera contexerat. Sed Macedonas ira longius provexit: quippe media fere nocte in castra redierunt, multis interfectis, pluribus captis: equosque M et DCCC abegere. Ceciderunt autem Macedonum equites LX, pedites C fere, mille saucii fuerunt.

17 Haec expeditio deficientem magna ex parte Asiam 38
fama tam opportunae victoriae domuit. Invictos Scythas esse crediderant: quibus fractis nullam gentem Macedonum armis parem fore confitebantur. Itaque Sacae misere legatos, qui pollicerentur gentem impe-
18 rata facturam. Moverat eos regis non virtus magis, quam clementia in devictos Scythas: quippe captivos omnes sine pretio remiserat, ut fidem faceret sibi cum ferocissimis gentium de fortitudine, non de ira
19 fuisse certamen. Benigne igitur exceptis Sacarum legatis comitem Elpinicon dedit, adhuc admodum iuvenem, aetatis flore conciliatum sibi, qui cum specie corporis aequaret Hephaestionem, ei lepore haud sane

virili par non erat. Ipse Cratero cum maiore parte 20
exercitus modicis itineribus sequi iusso ad Maracanda
urbem *contendit*, ex qua Spitamenes conperto eius ad-
ventu Bactra perfugerat. Itaque quadriduo rex longum 21
itineris spatium emensus pervenerat in eum locum, in
quo Menedemo duce duo milia peditum et CCC equites
amiserat. Horum ossa tumulo contegi iussit et inferias
more patrio dedit. Iam Craterus cum phalange sub- 22
sequi iussus ad regem pervenerat. Itaque ut omnes,
qui defecerant, pariter belli clade premerentur, copias
dividit urique agros et interfici puberes iubet.

Cap. X.

39 Sogdiana regio maiore ex parte deserta est: octin- 1
genta fere stadia in latitudinem vastae solitudines te-
nent. Ingens spatium rectae regionis est, per quam 2
amnis — Polytimetum vocant incolae — fertur. Tor-
rentem eum ripae in tenuem alveum cogunt, deinde
caverna accipit et sub terram rapit. Cursus abscon- 3
diti indicium est aquae meantis sonus, cum ipsum
solum, sub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem
resudet humore. Ex captivis Sogdianorum ad regem 4
XXX nobilissimi corporum robore eximio perducti erant:
qui *ut* per interpretem cognoverunt iussu regis ipsos
ad supplicium trahi, carmen laetantium modo canere
tripudiisque et lasciviori corporis motu gaudium quod-
dam animi ostentare coeperunt. Admiratus [est] rex, 5
tanta magnitudine animi oppetere mortem revocari
eos iussit, causam tam effusae laetitiae, cum suppli-
cium ante oculos haberent, requirens. Illi, si ab alio 6
occiderentur, tristes morituros fuisse respondent: nunc
a tanto rege, victore omnium gentium, maioribus suis
redditos honestam mortem, quam fortes viri voto quo-
que expeterent, carminibus sui moris laetitiaque ce-
lebrare. Tum rex admiratus magnitudinem animi, 7
'Quaero, inquit, an vivere velitis non inimici mihi,
cuius beneficio victuri estis?' Illi numquam se inimi- 8
cos ei, sed bello lacessitos hostes fuisse respondent: si

quis ipsos beneficio quam iniuria experiri maluisset,
9 certaturos fuisse, ne vincerentur officio. Interrogati-
que, quo pignore fidem obligaturi essent, vitam, quam
acciperent, pignori futuram esse dixerunt: reddituros,
quandoque repetisset. Nec promissum fefellerunt. Nam
qui remissi domos erant, fide continuere populares:
quattuor inter custodes corporis retenti nulli Macedo-
num in regem caritate cesserunt.

10 In Sogdianis Peucolao cum III milibus peditum 40
— neque enim maiore praesidio indigebat — relicto
Bactra pervenit. Inde Bessum Ecbatana duci iussit,
11 interfecto Dareo poenas capite persoluturum. Isdem
fere diebus Ptolemaeus et Melamnidas peditum III milia
12 et equites mille adduxerunt mercede militaturos. Asan-
der quoque ex Lycia cum pari numero peditum et D
equitibus venit. Totidem ex Syria Asclepiodorum se-
quebantur: Antipater Graecorum VIII milia, in quis DC
13 equites erant, miserat. Itaque exercitu aucto ad ea,
quae defectione turbata erant, conponenda processit
interfectisque consternationis auctoribus quarto die
ad flumen Oxum perventum est. Hic, quia limum
14 vehit, turbidus semper, insalubris est potui. Itaque
puteos miles coeperat fodere nec tamen humo alte
egesta existebat humor. Tum in ipso tabernaculo regis
conspectus est fons, quem quia tarde notaverant, su-
bito extitisse finxerunt: rexque ipse credi voluit, *deum*
15 donum id fuisse. Superatis deinde amnibus Ocho et
Oxo ad urbem Margianam pervenit. Circa eam VI
oppidis condendis electa sedes est: duo ad meridiem
versa, IIII spectantia orientem modicis inter se spatiis
distabant, ne procul repetendum esset mutuum auxi-
16 lium. Haec omnia sita sunt in editis collibus: tum
velut freni domitarum gentium, nunc originis suae ob-
lita serviunt, quibus imperaverunt.

CAP. XI.

1 *Et cetera* quidem pacaverat rex. Una erat petra, 41
quam Arimazes Sogdianus XXX milibus armatorum

obtinebat alimentis ante congestis, quae tantae multi-
tudini vel per biennium suppeterent. Petra in altitu- 2
dinem XXX eminet stadia, circuitu C et L conplectitur:
undique abscisa et abrupta semita perangusta aditur.
In medio altitudinis spatio habet specum, cuius os 3
artum et obscurum est, paulatim deinde ulteriora pan-
duntur, ultima etiam altos recessus habent. Fontes
per totum fere specum manant, e quibus collatae
aquae per prona montis flumen emittunt. Rex loci 4
difficultate spectata statuerat inde abire, cupido deinde
incessit animo naturam quoque fatigandi. Prius tamen 5
quam fortunam obsidionis experiretur, Cophen — Arta-
bazi hic filius erat — misit ad barbaros, qui suaderet,
ut dederent rupem. Arimazes loco fretus superbe
multa respondit, ad ultimum, an Alexander volare
posset, interrogat. Quae nuntiata regi sic accendere 6
animum, ut adhibitis, cum quibus consultare erat so-
litus, indicaret insolentiam barbari eludentis ipsos,
quia pinnas non haberent: se autem proxima nocte
effecturum, ut crederet Macedones etiam volare. 'CCC', 7
inquit, 'pernicissimos iuvenes ex suis quisque copiis
perducite ad me, qui per calles et paene invias rupes
domi pecora agere consueverant.' Illi praestantes et 8
levitate corporum et ardore animorum strenue addu-
cunt. Quos intuens rex, 'Vobiscum', inquit, 'o iuve-
nes et mei aequales, urbium invictarum ante me mu-
nimenta superavi, montium iuga perenni nive obruta
emensus sum, angustias Ciliciae intravi, Indiae sine
lassitudine vim frigoris sum perpessus. Et mei docu- 9
menta vobis dedi et vestra habeo. Petra, quam vide-
tis, unum aditum habet, quem barbari obsident: cetera
neglegunt, nullae vigiliae sunt, nisi quae castra nostra
spectant. Invenietis viam, si sollerter rimati fueritis 10
aditus ferentes ad cacumen. Nihil tam alte natura
constituit, quo virtus non possit eniti. Experiendo,
quae ceteri desperaverint, Asiam habemus in potestate.
Evadite in cacumen: quod cum ceperitis, candidis velis 11
signum mihi dabitis, ego copiis admotis hostem in

12 nos a vobis convertam. Praemium erit ei, qui primus
occupaverit verticem, talenta x, uno minus accipiet,
qui proximus ei venerit, eademque ad decem homines
servabitur portio. Certum autem habeo vos non tam
13 liberalitatem intueri meam, quam voluntatem.' His 42
animis regem audierunt, ut iam cepisse verticem vide-
rentur: dimissique ferreos cuneos, quos inter saxa de-
14 figerent, validosque funes parabant. Rex circumvectus
petram, qua minime asper ac praeruptus aditus vide-
batur, secunda vigilia, quod bene verteret, ingredi
iubet. Illi alimentis in biduum sumptis gladiis modo
15 atque hastis armati subire coeperunt. Ac primo pedi-
bus ingressi sunt: deinde ut in praerupta perventum
est, alii manibus eminentia saxa conplexi levavere
semet, alii adiectis funium laqueis evasere, quidam,
cum cuneos inter saxa defigerent *ut* gradus, subinde
quis insisterent. Diem inter metum laboremque con-
16 sumpserunt. Per aspera nisis duriora restabant et
crescere altitudo petrae videbatur. Illa vero misera-
bilis erat facies, cum ii, quos instabilis gradus fefelle-
rat, ex praecipiti devolverentur: mox eadem in se
17 patienda alieni casus ostendebat exemplum. Per has
tamen difficultates enituntur in verticem montis, om-
nes fatigatione continuati laboris adfecti, quidam mul-
cati parte membrorum, pariterque eos et nox et som-
18 nus oppressit. Stratis passim corporibus in inviis et
asperis saxorum periculi instantis obliti in lucem quie-
verunt: tandemque, velut ex alto sopore excitati, oc-
cultas subiectasque ipsis valles rimantes, ignari, in
qua parte petrae tanta vis hostium condita esset,
19 fumum specu infra se ipsos evolutum notaverunt. Ex
quo intellectum, illam hostium latebram esse. Itaque
hastis inposuere, quod convenerat, signum. Totoque e
20 numero II et XXX in ascensu interisse adgnoscunt. Rex 43
non cupidine magis potiundi loci, quam vice eorum,
quos ad tam manifestum periculum miserat, sollicitus
toto die cacumina montis intuens restitit. Noctu de-
mum, cum obscuritas conspectum oculorum ademisset,

ad curandum corpus recessit. Postero die nondum 21
satis clara luce primus vela, signum capti verticis,
conspexit. Sed ne falleretur acies, dubitare cogebat
varietas caeli nunc internitente lucis fulgore, *nunc* con-
dito. Verum ut liquidior lux adparuit caelo, dubitatio 22
exempta est: vocatumque Cophen, per quem barbaro-
rum animos temptaverat, mittit ad eos, qui moneret,
nunc saltem salubrius consilium inirent: sin autem
fiducia loci perseverarent, ostendi a tergo iussit, qui
ceperant verticem. Cophes admissus suadere coepit 23
Arimazi petram tradere gratiam regis inituro, si tan-
tas res molientem in unius rupis obsidione haerere
non coegisset. Ille ferocius superbiusque quam antea
locutus abire Cophen iubet. At is prensum manu bar- 24
barum rogat, ut secum extra specum prodeat. Quo
inpetrato iuvenes in cacumine ostendit *et* eius super-
biae haud immerito inludens pinnas habere ait milites
Alexandri. Iamque *e* Macedonum castris signorum con- 25
centus et totius exercitus clamor audiebatur. Ea res,
sicut pleraque belli vana et inania, barbaros ad dedi-
tionem traxit: quippe occupati metu paucitatem eorum,
qui a tergo erant, aestimare non poterant. Itaque 26
Cophen — nam trepidantes reliquerat — strenue re-
vocant et cum eo xxx principes mittunt, qui petram
tradant et, ut incolumibus abire liceat, paciscantur.
Ille quamquam verebatur, ne conspecta iuvenum pau- 27
citate deturbarent eos barbari, tamen et fortunae suae
confisus et Arimazi superbiae *infensus*, nullam se con-
dicionem deditionis accipere respondit. Arimazes de- 28
speratis magis quam perditis rebus cum propinquis
nobilissimisque gentis suae descendit in castra: quos
omnis verberibus adfectos sub ipsis radicibus petrae
crucibus iussit adfigi. Multitudo dediticiorum incolis 29
novarum urbium cum pecunia capta dono data est:
Artabazus in petrae regionisque, quae adposita esset
ei, tutelam relictus.

Q. CURTI RUFI

HISTORIARUM

ALEXANDRI MAGNI

MACEDONIS

LIBER VIII.

Cap. I.

1 Alexander maiore fama quam gloria in dicionem 1
redacta petra, cum propter vagum hostem spargendae
manus essent, in tres partes divisit exercitum. He-
phaestionem uni, Coenon alteri duces dederat: ipse
2 ceteris praeerat. Sed non eadem mens omnibus bar-
baris fuit. Armis quidam subacti, plures ante cer-
tamen imperata fecerunt, quibus eorum, qui in de-
fectione perseveraverant, urbes agrosque iussit attribui.
3 At exules Bactriani cum DCCC Massagetarum equitibus
proximos vicos vastaverunt. Ad quos coercendos At-
tinas, regionis eius praefectus, CCC equites, insidiarum,
4 quae parabantur, ignarus, eduxit. Namque hostis in
silvis — et erant forte campo iunctae — armatum
militem condidit paucis propellentibus pecora, ut in-
5 providum ad insidias praeda perduceret. Itaque in-
conposito agmine solutisque ordinibus Attinas praeda-
bundus sequebatur: quem praetergressum silvam, qui
in ea consederant, ex inproviso adorti cum omnibus
6 interemerunt. Celeriter ad Craterum huius cladis fama
perlata est, qui cum omni equitatu supervenit. Et
Massagetae quidem iam refugerant: Dahae mille op-

pressi sunt, quorum clade totius regionis finita de-
fectio est. Alexander quoque Sogdianis rursus subactis 7
Maracanda repetit. Ibi Berdes, quem ad Scythas super
Bosporum colentes miserat, cum legatis gentis oc-
currit: Phrataphernes quoque, qui Chorasmiis prae- 8
erat, Massagetis et Dahis regionum confinio adiunctus,
miserat, qui facturum imperata pollicerentur. Scythae 9
petebant, ut regis sui filiam matrimonio sibi iungeret:
si dedignaretur adfinitatem, principes Macedonum cum
primoribus suae gentis conubio coire pateretur: ipsum
quoque regem venturum ad eum pollicebantur. Utra- 10
que legatione benigne audita Hephaestionem et Arta-
bazum opperiens stativa habuit: quibus adiunctis in
regionem, quae appellatur Bazaira, pervenit.

2 Barbarae opulentiae in illis locis haud ulla sunt 11
maiora indicia, quam magnis nemoribus saltibusque
nobilium ferarum greges clusi. Spatiosas ad hoc eligunt 12
silvas, crebris perennium aquarum fontibus amoenas:
muris nemora cinguntur turresque habent venantium
receptacula. Quattuor continuis aetatibus intactum 13
saltum fuisse constabat, quem Alexander cum toto
exercitu ingressus agitari undique feras iussit. Inter 14
quas cum leo magnitudinis rarae ipsum regem invasu-
rus incurreret, forte Lysimachus, qui postea regnavit,
proximus Alexandro, venabulum obicere ferae coeperat.
Quo rex repulso et abire iusso adiecit tam a semet
uno quam a Lysimacho leonem interfici posse. Lysi- 15
machus enim quondam, cum venaretur in Syria, occi-
derat quidem eximiae magnitudinis feram solus, sed
laevo humero usque ad ossa lacerato ad ultimum peri-
culi pervenerat. Id ipsum exprobrans ei rex fortius, 16
quam locutus est, fecit: nam feram non excepit modo,
sed etiam uno vulnere occidit. Fabulam, quae obiectum 17
leoni a rege Lysimachum temere vulgavit, ab eo casu,
quem supra diximus, ortam esse crediderim. Ceterum 18
Macedones, quamquam prospero eventu defunctus erat
Alexander, tamen scivere gentis suae more, ne aut
pedes venaretur aut sine delectis principum atque ami-

19 corum. Ille IIII milibus ferarum deiectis in eodem
saltu cum toto exercitu epulatus est.

Inde Maracanda reditum est: acceptaque aetatis ex- 3
cusatione ab Artabazo provinciam eius destinat Clito.
20 Hic erat, qui apud Granicum amnem nudo capite regem
dimicantem clipeo suo texit et Rhosacis manum capiti
regis imminentem gladio amputavit, vetus Philippi
21 miles multisque bellicis operibus clarus. Hellanice,
quae Alexandrum educaverat, soror eius, haud secus
quam mater a rege diligebatur. Ob has causas vali-
dissimam imperii partem fidei eius tutelaeque commi-
22 sit. Iamque iter parare in posterum iussus sollemni
et tempestivo adhibetur convivio. In quo rex cum
multo incaluisset mero, immodicus aestimator sui, ce-
lebrare, quae gesserat, coepit, gravis etiam eorum
23 auribus, qui sentiebant vera memorari. Silentium
tamen habuere seniores, donec Philippi res orsus ob-
terere nobilem apud Chaeroneam victoriam sui operis
fuisse iactavit ademptamque sibi malignitate et in-
24 vidia patris tantae rei gloriam. Illum quidem sedi-
tione inter Macedones milites et Graecos mercennarios
orta debilitatum vulnere, quod in ea consternatione
acceperat, iacuisse, non alias quam simulatione mortis
tutiorem; se corpus eius protexisse, clipeo suo ruentes-
25 que in illum sua manu occisos. Quae patrem num-
quam aequo animo esse confessum, invitum filio de-
bentem salutem suam. Itaque post expeditionem, quam
sine eo fecisset ipse in Illyrios, victorem scripsisse se
patri, fusos fugatosque hostes nec adfuisse usquam
26 Philippum. Laude dignos esse, non qui Samothracum
initia viserent, cum Asiam uri vastarique oporteret
sed eos, qui magnitudine rerum fidem antecessissent.
27 Haec et his similia laeti audiere iuvenes, ingrata se- 4
nioribus erant, maxime propter Philippum, sub quo
28 diutius vixerant: cum Clitus, ne ipse quidem satis
sobrius, ad eos, qui infra ipsum cubabant, conversus
Euripidis rettulit carmen, ita ut sonus magis quam
29 *sermo exaudiri* posset a rege, quo significabatur, male

instituisse Graecos, quod tropaeis regum dumtaxat
nomina inscriberent, alieno enim sanguine partam
gloriam intercipi. Itaque rex, cum suspicaretur mali-
gnius habitum esse sermonem, percontari proximos
coepit, quid ex Clito audissent. Et illis ad silendum 30
obstinatis Clitus paulatim maiore voce Philippi acta
bellaque in Graecia gesta commemorat, omnia prae-
sentibus praeferens. Hinc inter iuniores senesque orta 31
contentio est: et rex, velut patienter audiret, quis
Clitus obterebat laudes eius, ingentem iram conceperat.
Ceterum cum animo videretur imperaturus, si finem 32
procaciter orto sermoni Clitus inponeret, nihil eo re-
mittente magis exasperabatur. Iamque Clitus etiam 33
Parmenionem defendere audebat et Philippi de Athe-
niensibus victoriam Thebarum praeferebat excidio, non
vino modo, sed etiam animi prava contentione pro-
vectus. Ad ultimum, 'Si moriendum', inquit, 'est pro 34
te, Clitus est primus: at cum victoriae arbitrium agis,
praecipuum ferunt praemium, qui procacissime patris
tui memoriae inludunt. Sogdianam regionem mihi at- 35
tribuis, totiens rebellem et non modo indomitam, sed
quae ne subigi quidem possit. Mittor ad feras bestias
praecipitia ingenia sortitas. Sed, quae ad me pertinent,
transeo. Philippi milites spernis, oblitus, nisi hic 36
Atharrias senex iuniores pugnam detrectantes revo-
casset, adhuc nos circa Halicarnassum haesuros fuisse.
Quomodo igitur Asiam etiam cum istis iunioribus subie- 37
cisti? Verum est, ut opinor, quod avunculum tuum
in Italia dixisse constat, ipsum in viros incidisse, te
5 in feminas.' Nihil ex omnibus inconsulte ac temere 38
iactis regem magis moverat, quam Parmenionis cum
honore mentio inlata. Dolorem tamen rex pressit,
contentus iussisse, ut convivio excederet. Nec quic- 39
quam aliud adiecit quam forsitan eum, si diutius lo-
cutus foret, exprobraturum sibi fuisse vitam a semet-
ipso datam: hoc enim superbe saepe iactasse. Atque 40
illum cunctantem adhuc surgere, qui proximi ei cubue-
rant, iniectis manibus iurgantes monentesque cona-

41 bantur abducere. Clitus, cum abstraheretur, ad pristi-
nam violentiam ira quoque adiecta, suo pectore ter-
gum illius esse defensum, nunc, postquam tanti meriti
praeterierit tempus, etiam memoriam invisam esse,
42 proclamat. Attali quoque caedem obiciebat et ad ulti-
mum Iovis, quem patrem sibi Alexander adsereret,
oraculum eludens, veriora se regi quam patrem eius
43 respondisse dicebat. Iam tantum irae conceperat rex,
quantum vix sobrius ferre potuisset. Enimvero olim
44 mero sensibus victis ex lecto repente prosiluit. Atto-
niti amici ne positis quidem, sed abiectis poculis con-
surgunt in eventum rei, quam tanto impetu acturus
45 esset, intenti. Alexander rapta lancea ex manibus
armigeri Clitum adhuc eadem linguae intemperantia
furentem percutere conatus a Ptolemaeo et Perdicca
46 inhibetur. Medium conplexi [et] obluctari perseveran-
tem morabantur: Lysimachus et Leonnatus etiam lan-
47 ceam abstulerant. Ille militum fidem inplorans con-
prehendi se a proximis amicorum, quod Dareo nuper
accidisset, exclamat signumque tuba dari, ut ad regiam
48 armati coirent, iubet. Tum vero Ptolemaeus et Per-
diccas genibus advoluti orant, ne in tam praecipiti
ira perseveret spatiumque potius animo det: omnia
postero die iustius executurum. Sed clausae erant
49 aures obstrepente ira. Itaque impotens animi pro-
currit in regiae vestibulum et vigili excubanti hasta
ablata constitit in aditu, quo necesse erat iis, qui
50 simul cenaverant, egredi. Abierant ceteri. Clitus ulti-
mus sine lumine exibat. Quem rex, quisnam esset,
interrogat. Eminebat etiam in voce sceleris, quod
51 parabat, atrocitas. Et ille, iam non suae, sed regis
irae memor, Clitum esse et de convivio exire respon-
52 dit. Haec dicentis latus hasta transfixit morientis-
que sanguine adspersus, 'I nunc,' inquit, 'ad Philippum
et Parmenionem et Attalum.'

CAP. II.

6 Male humanis ingeniis natura consuluit, quod 1
plerumque non futura, sed transacta perpendimus.
Quippe rex, postquam ira mente decesserat, etiam
ebrietate discussa magnitudinem facinoris sera aesti-
matione perspexit. Videbat, tunc immodica libertate 2
abusum, sed alioqui egregium bello virum et, nisi
erubesceret fateri, servatorem sui occisum. Detestabile
carnificis ministerium occupaverat rex, verborum li-
centiam, quae vino poterat inputari, nefanda caede
ultus. Manabat toto vestibulo cruor paulo ante con- 3
vivae: vigiles attoniti et stupentibus similes procul
stabant liberioremque paenitentiam solitudo exciebat.
Ergo hastam ex corpore iacentis evolsam retorsit 4
in semet: iamque admoverat pectori, cum advolant
vigiles et repugnanti e manibus extorquent adlevatum-
que in tabernaculum deferunt. Ille humi prostraverat 5
corpus gemitu eiulatuque miserabili totam personans
regiam. Laniare deinde os unguibus et circumstantes
rogare, ne se tanto dedecori superstitem esse pateren-
tur. Inter has preces tota nox extracta est. Scrutan- 6
temque, num ira deorum ad tantum nefas actus esset,
subit anniversarium sacrificium Libero Patri non esse
redditum statuto tempore: itaque inter vinum et epulas
caede commissa iram dei fuisse manifestam. Ceterum 7
magis eo movebatur, quod omnium amicorum animos
videbat attonitos: neminem cum ipso sociare sermo-
nem postea ausurum: vivendum esse in solitudine velut
ferae bestiae terrenti alias timentique. Prima deinde 8
luce tabernaculo corpus, sicut adhuc cruentum erat,
iussit inferri. Quo posito ante ipsum lacrimis obortis,
'Hanc', inquit, 'nutrici meae gratiam rettuli, cuius
duo filii apud Miletum pro mea gloria occubuere mor-
tem, hic frater, unicum orbitatis solacium, a me inter
epulas occisus est. Quo nunc se conferet misera? 9
Omnibus eius unus supersum, quem solum aequis
oculis videre non poterit. Et ego servatorum meorum

latro, revertar in patriam, ut ne dexteram quidem
nutrici sine memoria calamitatis eius offerre possim!'
10 Et cum finis lacrimis querellisque non fieret, iussu
11 amicorum corpus ablatum est. Rex triduum iacuit
inclusus. Quem ut armigeri corporisque custodes ad
moriendum obstinatum esse cognoverunt, universi in
tabernaculum inrumpunt diuque precibus ipsorum re-
12 luctatum aegre vicerunt, ut cibum caperet. Quoque
minus caedis puderet, iure interfectum Clitum Mace-
dones decernunt sepultura quoque prohibituri, ni rex
humari iussisset.

13 Igitur x diebus maxime ad confirmandum pudorem 7
apud Maracanda consumptis cum parte exercitus He-
phaestionem in regionem Bactrianam misit, commeatus
14 in hiemem paraturum. Quam Clito ante destinaverat
provinciam, Amyntae dedit: ipse Xenippa pervenit.
Scythiae confinis est regio habitaturque pluribus ac
frequentibus vicis, quia ubertas terrae non indigenas
15 modo detinet, sed etiam advenas invitat. Bactrianorum
exulum, qui ab Alexandro defecerant, receptaculum
fuerat. Sed postquam regem adventare conpertum est,
pulsi ab incolis — II milia fere et D — congregantur.
16 Omnes equites erant, etiam in pace latrociniis ad-
sueti: tum ferocia ingenia non bellum modo, sed
etiam veniae desperatio efferaverat. Itaque ex in-
proviso adorti Amyntam, praetorem Alexandri, diu
17 anceps proelium fecerant: ad ultimum DCC suorum
amissis, quorum CCC hostis cepit, dedere terga victori-
bus, haud sane inulti, quippe LXXX Macedonum inter-
fecerunt praeterque eos CCC et L saucii facti sunt.
18 Veniam tamen etiam post alteram defectionem impe-
traverunt.

19 His in fidem acceptis in regionem, quam Nautaca 8
appellant, rex cum toto exercitu venit. Satrapes erat
Sisimithres duobus ex sua matre filiis genitis: quippe
apud eos parentibus stupro coire cum liberis fas est.
20 *Is armatis* popularibus fauces regionis, qua in artissi-
mum cogitur, valido munimento saepserat. Praeter-

fluebat torrens amnis, terga petra claudebat: hanc
manu perviam incolae fecerant. Sed aditu specus ac- 21
cipit lucem: interiora nisi inlato lumine obscura sunt.
Perpetuus cuniculus iter praebet in campos ignotum
nisi indigenis. At Alexander, quamquam angustias 22
naturali situ munitas valida manu barbari tueban-
tur, tamen arietibus admotis munimenta, quae manu
adiuncta erant, concussit fundisque et sagittis propu-
gnantium plerosque deiecit: quos ubi dispersos fuga-
vit, ruinas munimentorum supergressus ad petram ad-
movit exercitum. Ceterum interveniebat fluvius, coe- 23
untibus aquis ex superiore fastigio in vallem, magni-
que operis videbatur tam vastam voraginem explere.
Caedi tamen arbores et saxa congeri iussit: ingens- 24
que barbaros pavor, rudes ad talia opera, concusserat
9 excitatam molem subito cernentes. Itaque rex ad de- 25
ditionem metu posse conpelli ratus Oxarten misit na-
tionis eiusdem, sed dicionis suae, qui suaderet duci,
ut traderet petram. Interim ad augendam formidinem 26
et turres admovebantur et excussa tormentis tela mi-
cabant. Itaque verticem petrae omni alio praesidio
damnato petiverunt. At Oxartes trepidum diffidentem- 27
que rebus suis Sisimithrem coepit hortari, ut fidem
quam vim Macedonum mallet experiri neu moraretur
festinationem victoris exercitus in Indiam tendentis:
cui quisquis semet offerret, in suum caput alienam
cladem esse versurum. Et ipse quidem Sisimithres 28
deditionem adnuebat: ceterum mater eademque coniux
morituram se ante denuntians, quam in ullius veniret
potestatem, barbari animum ad honestiora quam tu-
tiora converterat pudebatque libertatis maius esse apud
feminas quam apud viros pretium. Itaque dimisso 29
internuntio pacis obsidionem ferre decreverat. Sed cum
hostis vires suasque pensaret, rursus muliebris consilii,
quod praeceps magis quam necessarium esse credebat,
paenitere eum coepit. Revocatoque strenue Oxarte 30
futurum se in regis potestatem respondit, unum pre-
catus, ne voluntatem et consilium matris suae pro-

deret, quo facilius venia illi quoque impetraretur.
31 Praemissum igitur Oxarten cum matre liberisque et
totius cognationis grege sequebatur, ne expectato qui-
32 dem fidei pignore, quod Oxartes promiserat. Rex
equite praemisso, qui reverti eos iuberet opperirique
praesentiam ipsius, supervenit et victimis Minervae
ac Victoriae caesis imperium Sisimithri restituit spe
maioris etiam provinciae facta, si cum fide amicitiam
33 ipsius coluisset. Duos illi iuvenes patre tradente se-
cum militaturos sequi iussit.

34 Relicta deinde phalange ad subigendos *Sogdianos*, 1(
qui defecerant, cum equite processit. Arduum et in-
peditum saxis iter primo utcumque tolerabant, mox
equorum non ungulis modo attritis, sed corporibus
etiam fatigatis sequi plerique non poterant et rarius
subinde agmen fiebat pudorem, ut fere fit, immodico
35 labore vincente. Rex tamen subinde equos mutans
sine intermissione fugientes insequebatur. Nobiles
iuvenes comitari eum soliti defecerant praeter Phi-
lippum. Lysimachi erat frater, tum primum adultus
36 et, quod facile adpareret, indolis rarae. Is pedes —
incredibile dictu — per D stadia vectum regem comi-
tatus est, saepe equum suum offerente Lysimacho,
nec tamen, ut digrederetur a rege, effici potuit, cum
37 lorica indutus arma gestaret. Idem, cum perventum
esset in saltum, in quo se barbari abdiderant, nobilem
edidit pugnam regemque comminus cum hoste dimi-
38 cantem protexit. Sed postquam barbari in fugam effusi
deseruere silvas, animus, qui in ardore pugnae corpus
sustentaverat, liquit subitoque ex omnibus membris
profuso sudore arboris proximae stipiti se adplicuit.
39 Deinde ne illo quidem adminiculo sustinente manibus
regis exceptus est, inter quas conlapsus extinguitur.
40 Maestum regem alius haud levis dolor excepit. Eri-
gyius inter claros duces fuerat: quem extinctum esse
paulo ante, quam reverteretur in castra, cognovit.
*Utriusque funus omni apparatu atque honore celebra-
tum est.*

Cap. III.

11 Dahas deinde statuerat petere: ibi namque Spita- 1
menen esse cognoverat. Sed hanc quoque expeditionem, ut pleràque alia, fortuna indulgendo ei numquam fatigata pro absente transegit. Spitamenes uxoris immodico amore flagrabat: quam aegre fugam et nova subinde exilia tolerantem, in omne discrimen comitem trahebat.
Illa malis fatigata identidem muliebres adhibere blan- 2
ditias, ut tandem fugam sisteret victorisque Alexandri clementiam expertus placaret, quem effugere non posset. Tres adulti erant liberi ex eo geniti: quos cum 3
pectori patris admovisset, ut saltem eorum misereri vellet, orabat: et, quo efficaciores essent preces, haud procul erat Alexander. Ille se prodi, non moneri ratus 4
et formae profecto fiducia cupere eam quamprimum dedi Alexandro, acinacem strinxit percussurus uxorem, nisi prohibitus esset fratrum eius occursu. Ceterum 5
abire conspectu iubet addito metu mortis, si se oculis eius obtulisset, et ad desiderium levandum noctes agere inter pelices coepit. Sed penitus haerens amor fastidio 6
praesentium accensus est. Itaque rursus uni ei deditus orare non destitit, ut tali consilio abstineret pateretur que sortem, quamcumque iis fortuna fecisset: sibi mortem deditione esse leviorem. At illa purgare 7
se, quod, quae utilia esse censebat, muliebriter forsitan, sed fida tamen mente suasisset: de cetero futuram in viri potestate. Spitamenes simulato captus 8
obsequio de die convivium apparari iubet vinoque et epulis gravis [et] semisomnus in cubiculum fertur.
Quem ut alto et gravi somno sopitum esse sensit uxor, 9
gladium, quem veste occultaverat, stringit caputque eius abscisum cruore respersa servo suo conscio faci-
12 noris tradit. Eodem comitante, sicuti erat cruenta 10
veste, in Macedonum castra pervenit nuntiarique Alexandro iubet, esse, quae ex ipsa deberet adgnoscere. Ille protinus barbaram iussit admitti. Quam 11
ut respersam cruore conspexit, ratus ad deplorandam
13

12 contumeliam venisse, dicere quae vellet iubet. At illa
servum, quem in vestibulo stare iusserat, introduci
desideravit. Qui, quia caput Spitamenis veste tectum
habebat, suspectus scrutantibus, quid occuleret, ostendit.
13 Confuderat oris exsanguis notas pallor nec, quis esset,
nosci satis poterat. Ergo rex, certior factus humanum
caput adferre eum, tabernaculo excessit percontatus-
14 que, quid rei sit, illo profitente cognoscit. Variae
hinc cogitationes invicem animum diversa agitantem
commoverant. Meritum ingens in semet esse credebat,
quod transfuga et proditor, tantis rebus, si vixisset,
iniecturus moram, interfectus esset: contra facinus
ingens aversabatur, cum optime meritum de ipsa,
communium parentem liberum, per insidias intere-
15 misset. Vicit tamen gratiam meriti sceleris atrocitas
denuntiarique iussit, ut excederet castris neu licentiae
barbarae exemplar in Graecorum mores et mitia ingenia
16 transferret. Dahae Spitamenis caede conperta Data- 13
phernen, defectionis eius participem, vinctum Alexandro
seque dedunt. Ille maxima praesentium curarum parte
liberatus convertit animum ad vindicandas iniurias
eorum, quibus a praetoribus suis avare ac superbe
17 imperabatur. Ergo Phrataphemi Hyrcaniam et Mardos
cum Tapuris tradidit mandavitque, ut Phradaten, cui
succedebat, ad se in custodiam mitteret. Arsami,
Drangarum praefecto, substitutus est Stasanor: Ar-
saces in Mediam missus, ut Oxydates inde decederet.
Babylonia demortuo Mazaeo Stameni subiecta est.

Cap. IV.

1 His conpositis tertio mense ex hibernis movit 14
exercitum, regionem quae Gazaba appellatur, aditurus.
2 Primus dies quietum iter praebuit: proximus ei nondum
quidem procellosus et tristis, obscurior tamen pristino
3 non sine minis crescentis mali praeteriit. Tertio ab
omni parte caeli emicare fulgura et, nunc internitente
luce, nunc condita, non oculos modo meantis exercitus
4 sed etiam animos terrere coeperunt. Erat prope con-

tinuus caeli fragor et passim cadentium fulminum
species visebatur attonitisque auribus stupens agmen
nec progredi nec consistere audebat. Tum repente 5
imber grandinem incutiens torrentis modo effunditur.
Ac primo quidem armis suis tecti exceperant, sed
iam nec retinere arma lubrica rigentes manus poterant
nec ipsi destinare, in quam regionem obverterent
corpora, cum undique tempestatis violentia maior
quam vitabatur occurreret. Ergo ordinibus solutis 6
per totum saltum errabundum agmen ferebatur. Mul-
tique prius metu quam labore defatigati prostraverant
humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris concreto
gelu adstrinxerat. Alii se stipitibus arborum admo- 7
verant: id plurimis et adminiculum et suffugium erat.
Nec fallebat ipsos morti locum eligere, cum immo- 8
biles vitalis calor linqueret: sed grata erat pigritia
corporum fatigatis nec recusabant extingui quiescendo.
Quippe non vehemens modo, sed etiam pertinax vis
mali insistebat lucemque, naturale solacium, praeter
tempestatem haud disparem nocti silvarum quoque
umbra suppresserat. Rex unus tanti mali patiens 9
circumire milites, contrahere dispersos, adlevare pro-
stratos, ostendere procul evolutum ex tuguriis fumum
hortarique, ut proxima quaeque suffugia occuparent.
Nec ulla res magis saluti fuit, quam quod multiplicato 10
labore sufficientem malis, *quis* ipsi cesserant, regem
deserere erubescebant. Ceterum efficacior in adversis 11
necessitas quam ratio frigoris remedium invenit. Do-
labris enim silvas sternere adgressi passim acervos
struesque accenderunt. Continenti incendio ardere cre- 12
deres saltum et vix inter flammas agminibus relictum
locum. Hic calor stupentia membra commovit pau-
latimque spiritus, quem continuerat rigor, meare libere
coepit. Excepere alios tecta barbarorum, quae in 13
ultimo saltu abdita necessitas investigaverat: alios
castra, quae in humido quidem, sed iam caeli mite-
scente saevitia locaverunt. Duo milia militum atque
*lixarum calon*umque pestis illa consumpsit. Memoria

proditum est, quosdam adplicatos arborum truncis et
non solum viventibus, sed etiam inter se conloquen-
tibus similes esse conspectos durante adhuc habitu, in
15 quo mors quemque deprehenderat. Forte Macedo gre-
garius miles *aegre* seque et arma sustentans, tamen in
castra pervenerat: quo viso rex, quamquam ipse tum
maxime admoto igne refovebat artus, ex sella sua
exsiluit torpentemque militem et vix compotem mentis
16 demptis armis in sua sede iussit considere. Ille diu
nec, ubi requiesceret, nec, a quo esset exceptus,
17 adgnovit. Tandem recepto calore vitali, ut regiam
sedem regemque vidit, territus surgit. Quem intuens
Alexander, 'Ecquid intellegis, miles', inquit, 'quanto
meliore sorte quam Persae sub rege vivatis? Illis
enim in sella regis consedisse capital foret, tibi saluti
18 fuit.' Postero die convocatis amicis copiarumque du-
cibus pronuntiari iussit, ipsum omnia, quae amissa
19 essent, redditurum. Et promisso fides exstitit. Nam
Sisimithres multa iumenta et camelorum II milia
adduxit pecoraque et armenta: quae distributa pariter
20 militem et damno et fame liberaverunt. Rex, gratiam
sibi relatam a Sisimithre praefatus, sex dierum cocta
cibaria ferre milites iussit, Sacas petens. Totam
hanc regionem depopulatus XXX milia pecorum ex
praeda Sisimithri dono dat.

21 Inde pervenit in regionem, cui Oxyartes, satrapes 16
nobilis, praeerat, qui se regis potestati fideique per-
misit. Ille imperio ei reddito haud amplius, quam ut
22 duo ex tribus filiis secum militarent, exegit. Satrapes
etiam eum, qui penes ipsum relinquebatur, tradit.
Barbara opulentia convivium, quo regem accipiebat,
23 instruxerat. Id cum multa comitate celebraretur, in-
troduci XXX nobiles virgines iussit. Inter quas erat
filia ipsius, Roxane nomine, eximia corporis specie et
24 decore habitus in barbaris raro. Quae quamquam inter
electas processerat, omnium tamen oculos convertit
in se, maxime regis minus iam cupiditatibus suis im-
perantis inter obsequia fortunae, contra quam non

satis cauta mortalitas est. Itaque ille, qui uxorem 25
Darei, qui duas filias virgines, quibus forma praeter
Roxanen conparari nulla poterat, haud alio animo quam
parentis adspexerat, tunc in amorem virgunculae, si
regiae stirpi conpararetur, ignobilis ita effusus est, ut
diceret ad stabiliendum regnum pertinere, Persas et
Macedones conubio iungi: hoc uno modo et pudorem
victis et superbiam victoribus detrahi posse. Achillem 26
quoque, a quo genus ipse deduceret, cum captiva
coisse. Ne inferri nefas arbitretur, illam matrimonii
iure velle iungi. Insperato gaudio laetus pater ser- 27
monem eius excipit. Et rex in medio cupiditatis ar-
dore iussit adferri patrio more panem — hoc erat
apud Macedonas sanctissimum coeuntium pignus, —
quem divisum gladio uterque libabat. Credo eos, qui 28
gentis mores condiderunt, parco et parabili victu osten-
dere voluisse iungentibus opes, quantulo contenti esse
deberent. Hoc modo rex Asiae et Europae introductam 29
inter convivales ludos matrimonio sibi adiunxit, e
captiva geniturus, qui victoribus imperaret. Pudebat 30
amicos, super vinum et epulas socerum ex deditis
esse delectum, sed post Cliti caedem libertate sublata
vultu, qui maxime servit, adsentiebantur.

Cap. V.

17 Ceterum Indiam et inde Oceanum petiturus, ne 1
quid a tergo, quod destinata inpedire posset, movere-
tur, ex omnibus provinciis XXX milia iuniorum legi
iussit et ad se armata perduci, obsides simul habituros
et milites. Craterum autem ad persequendos Haustanen 2
et Catenen, qui ab ipso defecerant, misit: quorum
Haustanes captus est, Catenes in proelio occisus. Poly-
percon quoque regionem, quae Bubacene appellatur, in
dicionem redegit. Itaque omnibus conpositis cogita- 3
tiones in bellum Indicum vertit. Dives regio habe-
batur non auro modo, sed gemmis quoque margaritis-
que, ad luxum magis quam ad magnificentiam ex-
culta. *Periti*, militares auro et ebore fulgere, dicebant. 4

itaque, necubi vinceretur, cum ceteris praestaret, scutis
argenteas lamnas, equis frenos aureos addidit, loricas
quoque alias auro, alias argento adornavit. CXX milia
armatorum erant, quae regem ad id bellum sequebantur.
5 Iamque omnibus praeparatis, quod olim prava mente
conceperat, tunc esse maturum *ratus*, quonam modo
caelestes honores usurparet, coepit agitare. Iovis filium
non dici tantum se, sed etiam credi volebat, tamquam
6 perinde animis imperare posset ac linguis: more Per-
sarum Macedonas venerabundos ipsum salutare pro-
sternentes humi corpora. Non deerat talia concupi-
scenti perniciosa adulatio, perpetuum malum regum,
quorum opes saepius adsentatio quam hostis evertit.
7 Nec Macedonum haec erat culpa — nemo enim illorum
quicquam ex patrio more labare sustinuit — sed Grae-
corum, qui professionem honestarum artium malis cor-
8 ruperant moribus. Agis quidam Argivus, pessimorum
carminum post Choerilum conditor, et ex Sicilia Cleo
— hic quidem non ingenii solum, sed etiam nationis
vitio adulator — et cetera urbium suarum purgamenta
propinquis etiam maximorumque exercituum ducibus
a rege praeferebantur. Hi tum caelum illi aperiebant
Herculemque et Patrem Liberum et cum Polluce Casto-
9 rem novo numini cessuros esse iactabant. Igitur festo 18
die omni opulentia convivium exornari iubet, cui non
Macedones modo et Graeci, principes amicorum, sed
etiam *barbari* nobiles adhiberentur. Cum quibus cum
discubuisset rex, paulisper epulatus convivio egreditur.
Cleo, sicut praeparatum erat, sermonem cum admira-
10 tione laudum eius instituit. Merita deinde percensuit:
quibus uno modo referri gratiam posse, si, quem in-
tellegerent deum esse, confiterentur, exigua turis in-
11 pensa tanta beneficia pensaturi. Persas quidem non
pie solum, sed etiam prudenter reges suos inter deos
colere: maiestatem enim imperii salutis esse tutelam.
Ne Herculem quidem et Patrem Liberum prius dicatos
deos, quam vicissent secum viventium invidiam: tan-
tundem quoque posteros credere, quantum praesens

aetas spopondisset. Quodsi ceteri dubitent, semet- 12
ipsum, cum rex inisset convivium, prostraturum humi
corpus. Debere idem facere ceteros et in primis
sapientia praeditos: ab illis enim cultus in regem
exemplum esse prodendum. Haud perplexe in Cal- 13
listhenen dirigebatur oratio. Gravitas viri et prompta
libertas invisa erat regi, quasi solus Macedonas paratos
19 ad tale obsequium moraretur. Is tum silentio facto 14
unum illum intuentibus ceteris, 'Si rex', inquit, 'ser-
moni tuo adfuisset, nullius profecto vox responsuri tibi
desideraretur: ipse enim peteret, ne in peregrinos exter-
nosque ritus degenerare se cogeres neu rebus felicissime
gestis invidiam tali adulatione contraheres. Sed quo- 15
niam abest, ego tibi pro illo respondeo, nullum esse
eundem et diuturnum et praecoquem fructum caelestes-
que honores non dare te regi, sed auferre. Intervallo
enim opus est, ut credatur deus, semperque hanc gra-
tiam magnis viris posteri reddunt. Ego autem seram 16
inmortalitatem precor regi, ut et vita diuturna sit et
aeterna maiestas. Hominem consequitur aliquando,
nunquam comitatur divinitas. Herculem modo et Pa- 17
trem Liberum consecratae inmortalitatis exempla re-
ferebas. Credisne illos unius convivii decreto deos
factos? Prius ab oculis mortalium amolita natura
est, quam in caelum fama perveheret. Scilicet ego 18
et tu, Cleo, deos facimus: a nobis divinitatis suae
auctoritatem accepturus est rex! Potentiam tuam
experiri libet: fac aliquem regem, si deum potes facere.
Facilius est caelum dare quam imperium. Di propitii 19
sine invidia, quae Cleo dixit, audierint eodemque
cursu, quo fluxere adhuc res, ire patiantur. Nostris
moribus velint nos esse contentos. Non pudet patriae,
nec desidero, ad quem modum rex mihi colendus sit,
a victis discere. Quos equidem victores esse confiteor,
20 si ab illis leges, quis vivamus, accipimus.' Aequis 20
auribus Callisthenes, veluti vindex publicae libertatis,
audiebatur. Expresserat non adsensionem modo, sed
etiam vocem seniorum praecipue, quibus gravis ex

21 inveterati moris externa mutatio. Nec quicquam eorum,
quae invicem iactata erant, rex ignorabat, cum post
aulaea, quae lectis obduxerat, staret. Igitur ad Agin
et Cleonem misit, ut sermone finito barbaros tantum,
cum intrasset, procumbere suo more paterentur, et
paulo post, quasi potiora quaedam egisset, convivium
22 repetit. Quem venerantibus Persis Polypercon, qui
cubabat super regem, unum ex his mento contingentem
humum per ludibrium coepit hortari, ut vehementius
id quateret ad terram, elicuitque iram Alexandri, quam
olim animo capere non poterat. Itaque rex, 'Tu autem',
23 inquit, 'non veneraberis me? An tibi uni digni videmur
esse ludibrio?' Ille nec regem ludibrio nec se con-
24 temptu dignum esse respondit. Tum detractum eum
lecto rex praecipitat in terram et, cum is pronus
corruisset, 'Videsne', inquit, 'idem te fecisse, quod in
alio paulo ante ridebas?' Et tradi eo in custodiam
iusso convivium solvit.

Cap. VI.

1 Polyperconti quidem postea castigato diu ignovit:
in Callisthenen olim contumacia suspectum pervica-
2 cioris irae fuit. Cuius explendae matura obvenit
occasio. Mos erat, ut supra dictum est, principibus 21
Macedonum adultos liberos regibus tradere ad munia
3 haud multum servilibus ministeriis abhorrentia. Excu-
babant servatis noctium vicibus proximi foribus eius
aedis, in qua rex adquiescebat. Per hos pelices intro-
ducebantur alio aditu, quam quem armati obsidebant.
4 Iidem acceptos ab agasonibus equos, cum rex ascen-
surus esset, admovebant comitabanturque et venantem
et in proeliis omnibus, artibus studiorum liberalium
5 exculti. Praecipuus honor habebatur, quod licebat
sedentibus vesci cum rege. Castigandi eos verberibus
6 nullius potestas praeter ipsum erat. Haec cohors
velut seminarium ducum praefectorumque apud Mace-
donas fuit: hinc habuere posteri reges, quorum stirpi
7 *post multas aetates* Romani opes ademerunt. Igitur

Hermolaus, puer nobilis ex regia cohorte, cum aprum telo occupasset, quem rex ferire destinaverat, iussu eius verberibus adfectus est. Quam ignominiam aegre ferens deflere apud Sostratum coepit: ex eadem cohorte erat Sostratus, amore eius ardens. Qui cum laceratum 8
corpus, in quo deperibat, intueretur, forsitan olim ob aliam quoque causam regi infestus, iuvenem sua sponte iam motum data fide acceptaque perpulit, ut occidendi regem consilium secum iniret. Nec puerili impetu 9
rem executi sunt: quippe sollerter legerunt, quos in societatem sceleris adsciscerent. Nicostratum, Antipatrum Asclepiodorumque et Philotan placuit adsumi: per hos adiecti sunt Anticles, Elaptonius et Epimenes. Ceterum agendae rei haud sane facilis patebat via. Opus erat eadem omnis coniuratos nocte excubare, ne 10
ab expertibus consilii inpedirentur: forte autem alius alia nocte excubabat. Itaque in permutandis stationum 11
vicibus ceteroque apparatu exequendae rei xxx et duo
2 dies absumpti sunt. Aderat nox, qua coniurati excubare 12
debebant, mutua fide laeti, cuius documentum tot dies fuerant. Neminem metus spesve mutaverat, tanta omnibus vel in regem ira vel fides inter ipsos fuit. Stabant 13
igitur ad fores aedis eius, in qua rex vescebatur, ut convivio egressum in cubiculum deducerent. Sed for- 14
tuna ipsius simulque epulantium comitas provexit omnes ad largius vinum: ludi etiam convivales extraxere tempus, nunc laetantibus coniuratis, quod sopitum adgressuri essent, nunc sollicitis, ne in lucem convivium extraheret. Quippe alios in stationem oportebat prima 15
luce succedere ipsorum post septimum diem reditura vice: nec sperare poterant in illud tempus omnibus duraturam fidem. Ceterum cum iam lux adpeteret, et 16
convivium solvitur et coniurati exceperunt regem, laeti occasionem exequendi sceleris admotam: cum mulier attonitae, ut creditum est, mentis conversari in regia solita, quia instinctu videbatur futura praedicere, non occurrit modo abeunti, sed etiam semet obiecit vultuque et oculis motum praeferens animi, ut rediret in con-

17 vivium monuit. Et ille per ludum, bene deos suadere,
respondit revocatisque amicis in horam diei ferme
18 secundam convivii tempus extraxit. Iam alii ex cohorte
in stationem successerant ante cubiculi fores excubituri,
adhuc tamen coniurati stabant vice officii sui expleta:
adeo pertinax spes est, quam humanae mentes devora-
19 verunt. Rex benignius quam alias adlocutus discedere
eos ad curanda corpora, quoniam tota nocte persti-
tissent, iubet. Data singulis L sestertia conlaudatique,
quod etiam aliis tradita vice tamen excubare perse-
20 verassent. Illi tanta spe destituti domos abeunt. Et 23
ceteri quidem expectabant stationis suae noctem: Epi-
menes sive comitate regis, qua ipsum inter coniuratos
exceperat, repente mutatus, sive quia coeptis deos
obstare credebat, fratri suo Eurylocho, quem antea
expertem esse consilii voluerat, quid pararetur, aperit.
21 Omnibus Philotae supplicium in oculis erat. Itaque
protinus inicit fratri manum et in regiam pervenit
excitatisque custodibus corporis ad salutem regis per-
22 tinere, quae adferret, adfirmat. Et tempus, quo vene-
rant, et vultus, haud sane securi animi index, et
maestitia e duobus alterius Ptolemaeum ac Leonnatum
excubantes ad cubiculi limen excitaverunt. Itaque
apertis foribus et lumine inlato sopitum mero ac
somno excitant regem. Ille paulatim mente collecta,
23 quid adferrent, interrogat. Nec cunctatus Eurylochus
non ex toto domum suam aversari deos dixit, quia
frater ipsius, quamquam impium facinus ausus foret,
tamen et paenitentiam eius ageret et per se potissimum
profiteretur indicium. In eam ipsam noctem, quae
decederet, insidias conparatas fuisse auctores scelesti
24 consilii esse, quos minime crederet rex. Tum Epimenes
cuncta ordine consciorumque nomina exponit. Calli-
sthenen non ut participem facinoris nominatum esse
constabat, sed solitum puerorum sermonibus vituperan-
tium criminantiumque regem faciles aures praebere.
25 *Quidam adiciunt*, cum Hermolaus apud eum quoque
verberatum se a rege quereretur, dixisse Callisthenen,

meminisse debere eos iam viros esse: idque ad conso-
landam patientiam verberum an ad incitandum iuvenum
dolorem dictum esset, in ambiguo fuisse. Rex animi 26
corporisque sopore discusso, cum tanti periculi, quo
evaserat, imago oculis oberraret, Eurylochum L talentis
et cuiusdam Tiridatis opulentis bonis protinus donat
fratremque, antequam pro salute eius precaretur, re-
stituit. Sceleris autem auctores, inter quos Callisthenen, 27
vinctos adservari iubet: quibus in regiam adductis toto
die et nocte proxima mero ac vigiliis gravis adquievit.
24 Postero autem frequens consilium adhibuit, cui patres 28
propinquique eorum, de quibus agebatur, intererant,
ne de sua quidem salute securi: quippe Macedonum
more perire debebant, omnium devotis capitibus, qui
sanguine contigissent reos. Rex introduci coniuratos 29
praeter Callisthenen iussit: atque, quae agitaverant,
sine cunctatione confessi sunt. Increpantibus deinde 30
universis eos ipse rex, quo suo merito tantum in
semet cogitassent facinus, interrogat.

Cap. VII.

Stupentibus ceteris Hermolaus, 'Nos vero', inquit, 1
'quoniam, quasi nescias, quaeris, occidendi te consilium
iniimus, quia non ut ingenuis imperare coepisti, sed
quasi in mancipia dominari.' Primus ex omnibus pater 2
ipsius Sopolis, parricidam etiam parentis sui clamitans
esse, consurgit et ad os manu obiecta scelere et malis
insanientem ultra negat audiendum. Rex inhibito patre 3
dicere Hermolaum iubet, quae ex magistro didicisset
Callisthene. Et Hermolaus, 'Utor', inquit, 'beneficio
tuo et dico, quae nostris malis didici. Quota pars 4
Macedonum saevitiae tuae superest? quotus quidem
non e vilissimo sanguine? Attalus et Philotas et
Parmenio et Lyncestes Alexander et Clitus, quantum
ad hostes pertinet, vivunt, stant in acie, te clipeis suis
protegunt et pro gloria tua, pro victoria vulnera exci-
piunt: quibus tu egregiam gratiam rettulisti. Alius 5
mensam tuam sanguine suo adspersit. Alius ne simplici

quidem morte defunctus est: duces exercituum tuorum
in eculeum inpositi Persis, quos vicerant, fuere specta-
culo. Parmenio indicta causa trucidatus est, per quem
6 Attalum occideras. Invicem enim miserorum uteris
manibus ad expetenda supplicia et, quos paulo ante
ministros caedis habuisti, subito ab aliis iubes truci-
7 dari.' Obstrepunt subinde cuncti Hermolao, pater
supremum strinxerat ferrum, percussurus haud dubie,
ni inhibitus esset a rege: quippe Hermolaum dicere
iussit petiitque, ut causas supplicii augentem patienter
8 audirent. Aegre ergo coercitis rursus Hermolaus:
'Quam liberaliter', inquit, 'pueris rudibus ad dicendum
agere permittis! at Callisthenis vox carcere inclusa
9 est, quia solus potest dicere. Cur enim non pro-
ducitur, cum etiam confessi audiuntur? nempe quia
liberam vocem innocentis audire metuis ac ne vultum
10 quidem pateris. Atqui nihil eum fecisse contendo. Sunt
hic, qui mecum rem pulcherrimam cogitaverunt: nemo
est, qui conscium fuisse nobis Callisthenen dicat, cum
morti olim destinatus sit a iustissimo et patientissimo
11 rege. Haec ergo sunt Macedonum praemia, quorum
ut supervacuo et sordido abuteris sanguine! At tibi
milia mulorum captivum aurum vehunt, cum milites
nihil domum praeter gratuitas cicatrices relaturi sint.
Quae tamen omnia tolerare potuimus, antequam nos
barbaris dederes et novo more victores sub iugum
12 mitteres. Persarum te vestis et disciplina delectat,
patrios mores exosus es. Persarum ergo, non Mace-
donum regem occidere voluimus et te transfugam belli
13 iure persequimur. Tu Macedonas voluisti genua tibi
ponere venerarique te ut deum: tu Philippum patrem
aversaris et, si quis deorum ante Iovem haberetur,
14 fastidires etiam Iovem. Miraris, si liberi homines
superbiam tuam ferre non possumus? Quid speramus
ex te, quibus aut insontibus moriendum est aut, quod
15 tristius morte est, in servitute vivendum? Tu quidem,
si emendari potes, multum mihi debes. Ex me enim
scire coepisti, quid ingenui homines ferre non possint.

De cetero parce: quorum orbas senectutem, suppliciis
ne oneraveris. Nos iube duci, ut, quod ex tua morte
petieramus, consequamur ex nostra.' Haec Hermolaus.

Cap. VIII.

26 At rex: 'Quam falsa sint', inquit, 'quae iste 1
tradita a magistro suo dixit, patientia mea ostendit.
Confessum enim ultimum facinus tamen non solum 2
ipse *audivi, sed ut vos* audiretis expressi, non in-
prudens, cum permisissem latroni huic dicere, usurum
ea rabie, qua conpulsus est, ut me, quem parentis
loco colere deberet, vellet occidere. Nuper cum pro- 3
cacius se in venatione gessisset, more patrio et ab
antiquissimis Macedoniae regum usurpato castigari
eum iussi. Hoc et oportet fieri et ferunt a tutoribus
pupilli, a maritis uxores, servis quoque pueros huius
aetatis verberare concedimus. Haec est saevitia in 4
ipsum mea, quam inpia caede voluit ulcisci. Nam in
ceteros, qui mihi permittunt uti ingenio meo, quam
mitis sim, — non ignoratis — commemorare super-
vacuum est. Hermolao parricidarum supplicia non 5
probari, cum eadem ipse meruerit, minime hercule
admiror. Nam cum Parmenionem et Philotam laudat,
suae servit causae. Lyncestem vero Alexandrum bis 6
insidiatum capiti meo liberavi, rursus [a duobus in-
dicibus] convictum per triennium tamen distuli, donec
vos postularetis, ut tandem debito supplicio scelus
lueret. Attalum, antequam rex essem, hostem meo 7
capiti fuisse meministis. Clitus utinam non coegisset
me sibi irasci! cuius temerariam linguam probra di-
centis mihi et vobis diutius tuli, quam ille eadem me
dicentem tulisset. Regum ducumque clementia non in 8
ipsorum modo, sed etiam in illorum, qui parent, in-
geniis sita est. Obsequio mitigantur imperia: ubi
vero reverentia excessit animis et summa imis con-
27 fundi videmus, vi opus est, ut vim repellamus. Sed 9
quid ego mirer istum crudelitatem mihi obiecisse, qui
avaritiam exprobrare ausus sit? Nolo singulos vestrum

excitare, ne invisam mihi liberalitatem meam faciam, si pudori vestro gravem fecero. Totum exercitum adspicite: qui paulo ante nihil praeter arma habebat, nunc argenteis cubat lectis: mensas auro onerant, servorum greges ducunt, spolia de hostibus sustinere
10 non possunt. At enim Persae, quos vicimus, in magno honore sunt apud me! Equidem moderationis meae certissimum indicium est, quod ne victis quidem superbe impero. Veni enim in Asiam, non ut funditus everterem gentes nec ut dimidia parte terrarum solitudinem facerem, sed ut illos, quos bello subegissem,
11 victoriae meae non paeniteret. Itaque militant vobiscum, pro imperio vestro sanguinem fundunt, qui superbe habiti rebellassent. Non est diuturna possessio, in quam gladio inducimur: beneficiorum gratia sem-
12 piterna est. Si habere Asiam, non transire volumus, cum his communicanda est nostra clementia: horum fides stabile et aeternum faciet imperium. Et sane plus habemus, quam capimus. Insatiabilis autem avaritia est adhuc inplere velle, quod iam circumfluit. Verumtamen eorum *mores* in Macedonas transfundo!
13 In multis enim gentibus esse video, quae non erubescamus imitari: nec aliter tantum imperium apte regi potest, quam ut quaedam et tradamus illis et ab
14 isdem discamus. Illud paene dignum risu fuit, quod 28
Hermolaus postulabat a me, ut aversarer Iovem, cuius
15 oraculo adgnoscor. An etiam, quid di respondeant, in mea potestate est? Obtulit nomen filii mihi: recipere ipsis rebus, quas agimus, haud alienum fuit. Utinam Indi quoque deum esse me credant! Fama enim bella constant et saepe etiam, quod falso credi-
16 tum est, veri vicem obtinuit. An me luxuriae indulgentem putatis arma vestra auro argentoque adornasse? Adsuetis nihil vilius hac videre materia volui ostendere, Macedonas invictos ceteris ne auro quidem
17 *vinci*. Oculos ergo primum eorum sordida omnia *et humilia* expectantium capiam et docebo, nos non auri *aut argenti* cupidos, sed orbem terrarum subacturos.

venire. Quam gloriam tu, parricida, intercipere voluisti et Macedonas rege adempto devictis gentibus dedere.
Ac nunc mones me, ut vestris parentibus parcam! 18
Non oportebat quidem vos scire, quid de his statuissem, quo tristiores periretis, si qua vobis parentum memoria et cura est: sed olim istum morem occidendi cum scelestis insontes propinquos parentesque solvi et profiteor in eodem honore futuros omnes eos, in quo
fuerunt. Iam tuum Callisthenen, cui uni vir videris, 19
quia latro es, scio, cur produci velis: ut coram his probra, quae in me modo iecisti, unde audisti, illius quoque ore referantur. Quem, si Macedo esset, tecum introduxissem, dignissimum te discipulo magistrum:
29 nunc Olynthio non idem iuris est.' Post haec consi- 20
lium dimisit tradique damnatos hominibus, qui ex eadem cohorte erant, iussit. Illi, ut fidem suam saevitia regi adprobarent, excruciatos necaverunt.
Callisthenes quoque tortus interiit, initi consilii in 21
caput regis innoxius sed haudquaquam aulae et ad-
sentantium accommodatus ingenio. Itaque nullius 22
caedes maiorem apud Graecos Alexandro excitavit invidiam, quod praeditum optimis moribus artibusque, a quo revocatus ad vitam erat, cum interfecto Clito mori perseveraret, non tantum occiderit, sed etiam
torserit indicta quidem causa. Quam crudelitatem sera 23
paenitentia consecuta est.

Cap. IX.

30 Sed ne otium serendis rumoribus natum aleret, 1
in Indiam movit, semper bello quam post victoriam
clarior. India tota ferme spectat orientem, minus in 2
latitudinem quam recta regione spatiosa. Quae austrum 3
accipiunt, in altius terrae fastigium excedunt: plana sunt cetera multisque inclitis amnibus Caucaso monte
ortis placidum per campos iter praebent. Indus geli- 4
dior est quam ceteri: aquas vehit a colore maris
haud multum abhorrentes. Ganges, omnium ab Oriente 5
fluvius eximius, ad meridianam regionem decurrit et

magnorum montium iuga recto alveo stringit: inde
6 eum obiectae rupes inclinant ad orientem. Alter, qui
rubro mari accipitur, Indus, ripas multasque arbores
cum magna soli parte exsorbet, saxis quoque inpeditus,
7 quis crebro reverberatur: ubi mollius solum reperit,
8 stagnat insulasque molitur. Acesines eum auget: de-
cursurum in mare *Indus* intercipit magnoque motu
amnis uterque colliditur, quippe asperum os influenti
9 obicit nec repercussae aquae cedunt. Diardines minus
celeber auditu est, quia per ultima Indiae currit:
ceterum non crocodilos modo uti Nilus sed etiam
10 delphinos ignotasque aliis gentibus beluas alit. Ety-
mandrus, crebris flexibus subinde curvatus, ab accolis
rigantibus carpitur: ea causa est, cur tenues reliquias
11 iam sine nomine in mare emittat. Multis praeter hos
amnibus tota regio dividitur, sed ignobilibus, quia
12 non adeo *nota* interfluunt. Ceterum quae propiora sunt
mari, aquilone maxime deuruntur: is cohibitus iugis
montium ad interiora non penetrat ita alendis frugibus
13 mitia. Sed adeo in illa plaga mundus statas temporum
vices mutat, ut, cum alia fervore solis exaestuant,
Indiam nives obruant, rursusque, ubi cetera rigent,
illic intolerandus aestus existat. Nec, cur ibi se
14 natura *verterit*, *patet* causa. Mare certe, quo adluitur,
ne colore quidem abhorret a ceteris. Ab Erythro
rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere
aquas credunt.

15 Terra lini ferax: inde plerisque sunt vestes. Libri 31
arborum teneri haud secus quam chartae litterarum
16 notas capiunt. Aves ad imitandum humanae vocis
sonum dociles sunt, animalia invisitata ceteris genti-
bus nisi invecta. Eadem terra rhinocerotas alit, non
17 generat. Elephantorum maior est vis, quam quos in
Africa domitant, et viribus magnitudo respondet.
18 Aurum flumina vehunt, quae leni modicoque lapsu
19 segnes aquas ducunt. Gemmas margaritasque mare
litoribus infundit: neque alia illis maior opulentiae
causa est, utique postquam vitiorum commercium

vulgavere in exteras gentes: quippe aestimantur purgamenta exaestuantis freti pretio, quod libido constituit. Ingenia hominum, sicut ubique, apud illos 20
locorum quoque situs format. Corpora usque pedes 21
carbaso velant, soleis pedes, capita linteis vinciunt, lapilli ex auribus pendent, brachia quoque et lacertos auro colunt, quibus inter populares aut nobilitas aut opes eminent. Capillum pectunt saepius, quam ton- 22
dent, mentum semper intonsum est, reliquam oris
32 cutem ad speciem levitatis exaequant. Regum tamen 23
luxuria, quam ipsi magnificentiam appellant, super omnium gentium vitia. Cum rex semet in publico conspici patitur, turibula argentea ministri ferunt totumque iter, per quod ferri destinavit, odoribus conplent. Aurea lectica margaritis circumpendentibus re- 24
cubat, distincta sunt auro et purpura carbasa, quae indutus est: lecticam sequuntur armati corporisque 25
custodes, inter quos ramis aves pendent, quas cantu seriis rebus obstrepere docuerunt. Regia auratas co- 26
lumnas habet: totas eas vitis auro caelata percurrit aviumque, quarum visu maxime gaudent, argenteae effigies opera distinguunt. Regia adeuntibus patet, 27
cum capillum pectit atque ornat: tunc responsa legationibus, tunc iura popularibus reddit. Demptis soleis odoribus inlinuntur pedes. Venatus maximus labor 28
est inclusa vivario animalia inter vota cantusque pelicum figere. Binum cubitorum sagittae sunt, quas emittunt maiore nisu quam effectu, quippe telum, cuius in levitate vis omnis est, inhabili pondere oneratur. Breviora itinera equo conficit: longior ubi expeditio 29
est, elephanti vehunt currum et tantarum beluarum corpora tota contegunt auro. Ac ne quid perditis moribus desit, lecticis aureis pelicum longus ordo sequitur: separatum a reginae ordine agmen est aequatque luxuriam. Feminae epulas parant. Ab isdem 30
vinum ministratur, cuius omnibus Indis largus est usus. Regem mero somnoque sopitum in cubiculum pelices referunt, patrio carmine noctium invocantes

31 deos. Quis credat inter haec vitia curam esse sapien- 33
tiae? Unum agreste et horridum genus est, quod
32 sapientes vocant. Apud hos occupare fati diem pul-
chrum et vivos se cremari iubent, quibus aut segnis
aetas aut incommoda valitudo est. Expectatam mor-
tem pro dedecore vitae habent nec ullus corporibus,
quae senectus solvit, honos redditur: inquinari putant
33 ignem, nisi qui spirantes recipit. Illi, qui in urbibus
publicis moribus degunt, siderum motus scite spectare
dicuntur et futura praedicere. Nec quemquam admo-
vere leti diem credunt, cui expectare interrito liceat.
34 Deos putant, quidquid colere coeperunt, arbores ma-
35 xime, quas violare capital est. Menses in quinos denos
36 discripserunt dies, anni plena spatia servantur. Lunae
cursu notant tempora, non, ut plerique, cum orbem
sidus inplevit, sed cum se curvare coepit in cornua,
et idcirco breviores habent menses, quia spatium eorum
37 ad hunc lunae modum dirigunt. Multa et alia tradun-
tur, quibus morari ordinem rerum haud sane operae
videbatur.

Cap. X.

1 Igitur Alexandro finis Indiae ingresso gentium 34
suarum reguli occurrerunt imperata facturi, illum ter-
tium Iove genitum ad ipsos pervenisse memorantes:
Patrem Liberum atque Herculem fama cognitos esse,
2 ipsum coram adesse cernique. Rex benigne exceptos
sequi iussit, isdem itinerum ducibus usurus. Ceterum
cum amplius nemo occurreret, Hephaestionem et Per-
diccan cum copiarum parte praemisit ad subigendos,
qui aversarentur imperium, iussitque ad flumen Indum
procedere et navigia facere, quis in ulteriora trans-
3 portari posset exercitus. Illi, quia plura flumina supe-
randa erant, sic iunxere naves, ut solutae plaustris
4 vehi possent rursusque coniungi. Post se Cratero
cum phalange iusso sequi equitatum ac levem arma-
turam eduxit eosque, qui occurrerent, levi proelio in
urbem proximam conpulit. Iam supervenerat Craterus.

Itaque ut principio terrorem incuteret genti nondum 5
arma Macedonum expertae, praecipit, ne cui parceretur, munimentis urbis, quam obsidebat, incensis. Cete- 6
rum, dum obequitat moenibus, sagitta ictus. Cepit tamen oppidum et omnibus incolis eius trucidatis etiam in tecta saevitum est.

35 Inde domita ignobili gente ad Nysam urbem per- 7
venit. Forte castris ante ipsa moenia in silvestri loco positis nocturnum frigus vehementius quam alias horrore corpora adfecit opportunumque remedium ignis oblatum est: caesis quippe silvis flammam excita- 8
verunt. Quae lignis alita oppidanorum sepulcra conprehendit. Vetusta cedro erant facta conceptumque ignem late fudere, donec omnia solo aequata sunt. Et 9
ex urbe primum canum latratus, deinde etiam hominum fremitus auditus est. Tunc et oppidani hostem et Macedones ad urbem ipsos venisse cognoscunt. Iam- 10
que rex eduxerat copias et moenia obsidebat, cum hostium, qui discrimen temptaverant, obruti telis sunt. Aliis ergo deditionem, aliis pugnam experiri placebat, quorum dubitatione conperta circumsideri tantum eos et abstineri caedibus iussit: tandemque obsidionis malis fatigati dedidere se. A Libero Patre conditos se esse 11
dicebant et vera haec origo erat. Sita est sub radici- 12
bus montis, quem Meron incolae appellant. Inde Graeci mentiendi traxere licentiam, Iovis femine Libe-
36 rum Patrem esse celatum. Rex situ montis cognito 13
ex incolis cum toto exercitu praemissis commeatibus verticem eius ascendit. Multa hedera vitisque toto gignitur monte, multae perennes aquae manant. Pomo- 14
rum quoque varii salubresque suci sunt sua sponte fortuitorum seminum fruges humo nutriente. Lauri baccarisque et *inulae* multa in illis rupibus agrestis est silva. Credo equidem non divino instinctu, sed 15
lascivia esse provectos, ut passim hederae ac vitium folia decerperent redimitique fronde toto nemore similes bacchantibus vagarentur. Vocibus ergo tot milium 16
praesidem *nemoris* eius deum adorantium iuga montis

collesque resonabant, cum orta licentia a paucis, ut
17 fere fit, in omnes se repente vulgasset. Quippe velut
in media pace per herbas adgestamque frondem pro-
stravere corpora. Et rex fortuitam laetitiam non aver-
satus large ad epulas omnibus praebitis per x dies
18 Libero Patri operatum habuit exercitum. Quis neget
eximiam quoque gloriam saepius fortunae quam vir-
tutis esse beneficium? quippe ne epulantes quidem et
sopitos mero adgredi ausus est hostis, haud secus
bacchantium ululantiumque fremitu perterritus, quam
si proeliantium clamor esset auditus. Eadem felicitas
ab Oceano revertentes temulentos comissantesque inter
ora hostium texit.

19 Hinc ad regionem, quae Daedala vocatur, per- 3
ventum est. Deseruerant incolae sedes et in avios sil-
vestresque montes confugerant. Ergo Acadira transit
20 aeque usta et destituta incolentium fuga. Itaque ratio-
nem belli necessitas mutavit. Divisis enim copiis
pluribus simul locis arma ostendit, oppressique, ubi
non expectaverant hostem, omni clade perdomiti sunt.
21 Ptolemaeus plurimas urbes, Alexander maximas cepit:
22 rursusque, quas distribuerat, copias iunxit. Superato
deinde Choaspe amne Coenon in obsidione urbis opu-
lentae — Beira incolae vocant — reliquit: ipse ad Ma-
zagas venit. Nuper Assacano, cuius regnum fuerat,
demortuo regioni urbique praeerat mater eius Cleophis.
23 XXXVIII milia peditum tuebantur urbem non situ solum,
sed etiam opere munitam. Nam qua spectat orientem,
cingitur amne torrenti, qui praeruptis utrimque ripis
24 aditum ad urbem inpedit. Ad occidentem et a meri-
die velut de industria rupes praealtas obmolita natura
est, infra quas cavernae et voragines longa vetustate
in altum cavatae iacent, quaque desinunt, fossa ingen-
25 tis operis obiecta est. XXXV stadium murus urbem
conplectitur, cuius ima saxo, superiora crudo latere
sunt structa. Lateri vinculum lapides sunt, quos inter-
posuere, ut duriori materiae fragilis incumberet, simul-
que terra humore diluta. Ne tamen universa consideret

moles, inpositae erant trabes validae, quibus iniecta
tabulata muros et tegebant et pervios fecerant. Haec 27
munimenta contemplantem Alexandrum consiliique in-
certum, quia nec cavernas nisi aggere poterat inplere
nec tormenta aliter muris admovere, quidam e muro
sagitta percussit eum. Forte in suram incidit telum: 28
cuius spiculo evolso admoveri equum iussit, quo
vectus ne obligato quidem vulnere haud segnius de-
stinata exequebatur. Ceterum cum crus saucium pen- 29
deret et cruore siccato frigescens vulnus adgravaret
dolorem, dixisse fertur se quidem Iovis filium dici, sed
corporis aegri vitia sentire. Non tamen ante se re- 30
cepit in castra, quam cuncta perspexit et, quae fieri
38 vellet, edixit. Ergo, sicut imperatum erat, alii extra
urbem tecta demoliebantur ingentemque vim materiae
faciendo aggeri detrahebant, alii magnarum arborum
stipites cum ramis ac moles saxorum in cavernas
deiciebant. Iamque agger aequaverat summae fasti- 31
gium terrae. Itaque turres erigebant, quae opera in-
genti militum ardore intra nonum diem absoluta sunt.
Ad ea visenda rex nondum obducta vulneri cicatrice
processit laudatisque militibus admoveri machinas
iussit, e quibus ingens vis telorum in propugnatores
effusa est. Praecipue rudes talium operum terrebant 32
mobiles turres tantasque moles nulla ope, quae cerne-
retur, admotas deorum numine agi credebant: pila quo-
que muralia et excussas tormentis praegraves hastas
negabant convenire mortalibus. Itaque desperata urbis 33
tutela concessere in arcem. Inde, quia nihil obsessis
praeter deditionem patebat, legati ad regem descen-
derunt veniam petituri. Qua inpetrata regina venit 34
cum magno nobilium feminarum grege aureis pateris
vina libantium. Ipsa genibus regis parvo filio admoto 35
non veniam modo, sed etiam pristinae fortunae in-
petravit decus: quippe appellata regina est. Et cre- 36
didere quidam plus formae quam miserationi datum.
Puero certe postea ex ea utcumque genito Alexandro
fuit *nomen*.

Cap. XI.

1 Hinc Polypercon ad urbem Noram cum exercitu 39
missus inconditos oppidanos proelio vicit: intra muni-
menta conpulsos secutus urbem in dicionem redegit.
2 Multa ignobilia oppida deserta a suis venere in regis
potestatem. Quorum incolae armati petram Aornin
nomine occupaverunt. Hanc ab Hercule frustra ob-
sessam esse terraeque motu coactum absistere fama
3 vulgaverat. Inopem consilii Alexandrum, quia undique
praeceps et abrupta rupes erat, senior quidam peritus
locorum cum duobus filiis adiit, si pretium operae
4 esset, aditum se monstraturum esse promittens. LXXX
talenta constituit daturum Alexander et altero ex
iuvenibus obside retento ipsum ad exequenda, quae ob-
5 tulerat, dimisit. Leviter armatis dux datus est Mylleas,
scriba regis. Hos enim circuitu, quo fallerent hostem,
6 in summum iugum placebat evadere. Petra non, ut
pleraeque, modicis ac mollibus clivis in sublime fasti-
gium crescit, sed in metae maxime modum erecta est,
cuius ima spatiosiora sunt, altiora in artius coeunt,
7 summa in acutum cacumen exurgunt. Radices eius
Indus amnis subit, praealtus, utrimque asperis ripis:
ab altera parte voragines eluviesque praeruptae sunt.
8 Nec alia expugnandi patebat via, quam ut replerentur.
Ad manum silva erat, quam rex ita caedi iussit,
ut nudi stipites iacerentur, quippe rami fronde vestiti
inpedissent ferentes. Ipse primus truncam arborem
iecit clamorque exercitus, index alacritatis, secutus est
9 nullo detrectante munus, quod rex occupasset. Intra 40
septimum diem cavernas expleverant, cum rex sagit-
tarios et Agrianos iubet per ardua niti: iuvenesque
10 promptissimos ex sua cohorte XXX delegit. Duces
his dati sunt Charus et Alexander, quem rex nomi-
nis, quod sibi cum eo commune esset, admonuit. Ac
primo, quia tam manifestum periculum erat, ipsum
11 *regem discrimen* subire non placuit: sed ut signum
tuba datum est, vir audaciae promptae conversus ad

corporis custodes sequi se iubet primusque invadit in
rupem. Nec deinde quisquam Mocedonum substitit
relictisque stationibus sua sponte regem sequebantur.
Multorum miserabilis fuit casus, quos ex praerupta 12
rupe lapsos amnis praeterfluens hausit, triste specta-
culum etiam non periclitantibus: cum vero alieno
exitio, quid ipsis timendum foret, admonerentur, in
metum misericordia versa non extinctos, sed semet-
ipsos deflebant. Et iam eo perventum erat, unde sine 13
pernicie nisi victores redire non possent, ingentia saxa
in subeuntes provolventibus barbaris, quis perculsi in-
stabili et lubrico gradu praecipites recidebant. Eva- 14
serant tamen Alexander et Charus, quos cum XXX
delectis praemiserat rex, et iam pugnare comminus
coeperant: sed cum superne tela barbari ingererent,
saepius ipsi feriebantur quam vulnerabant. Ergo Ale- 15
xander et nominis sui et promissi memor, dum acrius
quam cautius dimicat, confossus undique obruitur.
Quem ut Charus iacentem conspexit, ruere in hostem 16
omnium praeter ultionem immemor coepit multosque
hasta, quosdam gladio interemit. Sed cum tot unum in-
cesserent manus, super amici corpus procubuit exani-
mis. Haud secus, quam par erat, promptissimorum 17
iuvenum ceterorumque militum interitu commotus rex
signum receptui dedit. Saluti fuit, quod sensim et 18
intrepidi se receperunt et barbari hostem depulisse
11 contenti non institere cedentibus. Ceterum Alexan- 19
der cum statuisset desistere incepto — quippe nulla
spes potiundae petrae offerebatur — tamen speciem
ostendit in obsidione perseverantis, nam et itinera ob-
sideri iussit et turres admoveri et fatigatis alios suc-
cedere. Cuius pertinacia cognita Indi per biduum qui- 20
dem ac duas noctes cum ostentatione non fiduciae
modo, sed etiam victoriae epulati sunt, tympana suo
more pulsantes. Tertia vero nocte tympanorum qui- 21
dem strepitus desierat audiri, ceterum ex tota petra
faces refulgebant, quas accenderant barbari, ut tutior
esset ipsis fuga obscura nocte per invia saxa cursuris.

22 Rex Balacro, qui specularetur, praemisso cognoscit
petram fuga Indorum esse desertam. Tum dato signo,
ut universi conclamarent, inconposite fugientibus me-
23 tum incussit: multique, tamquam adesset hostis, per
lubrica saxa perque invias cotes praecipitati occiderunt,
plures aliqua membrorum parte mulcati ab integris
24 deserti sunt. Rex locorum magis quam hostium victor
tamen magnae victoriae *speciem* sacrificiis et cultu
deum fecit. Arae in petra locatae sunt Minervae
25 Victoriaeque. Ducibus itineris, quo subire iusserat
leviter armatos, etsi promissis minora praestiterant,
pretium cum fide redditum est, petrae regionisque ei
adiunctae Sisocosto tutela permissa.

Cap. XII.

1 Inde processit Ecbolima et, cum angustias itineris
obsideri xx milibus armatorum ab Erice quodam con-
perisset, gravius agmen exercitus Coeno ducendum
2 modicis itineribus tradidit. Ipse praegressus *per* fun-
ditores ac sagittarios deturbatis, qui obsederant saltum,
3 sequentibus se copiis viam fecit. Indi, sive odio ducis
sive gratiam victoris inituri, Ericen fugientem adorti
interemerunt caputque eius atque arma ad Alexan-
drum detulerunt. Ille facto inpunitatem dedit, hono-
rem denegavit exemplo.

4 Hinc ad flumen Indum sextisdecumis castris per- 42
venit omniaque, ut praeceperat, ad traiciendum prae-
5 parata ab Hephaestione repperit. Regnabat in ea
regione Omphis, qui patri quoque fuerat auctor de-
dendi regnum Alexandro et post mortem parentis le-
gatos miserat, qui consulerent eum, regnare se interim
6 vellet an privatum opperiri eius adventum. Permisso-
que, ut regnaret, non tamen ius datum usurpare
sustinuit. Is benigne quidem exceperat Hephaestionem,
gratuitum frumentum copiis eius admensus, non tamen
ei occurrerat, ne fidem ullius nisi regis experiretur.
7 *Itaque venienti* obviam cum armato exercitu egressus
est, elephanti quoque per modica intervalla militum

agmini immixti procul castellorum fecerant speciem.
Ac primo Alexander non socium, sed hostem adventare 8
credebat iamque et ipse arma milites capere et equi-
tes discedere in cornua iusserat, paratus ad pugnam.
At Indus cognito Macedonum errore iussis subsistere
ceteris ipse concitat equum, quo vehebatur: idem Ale-
xander quoque fecit, sive hostis sive amicus occurreret,
vel sua virtute vel illius fide tutus. Coiere, quod ex 9
utriusque vultu posset intellegi, amicis animis: ceterum
sine interprete non poterat conseri sermo. Itaque
adhibito eo barbarus occurrisse se dixit cum exercitu
totas imperii vires protinus traditurum nec expectasse,
dum per nuntios daretur fides. Corpus suum et regnum 10
permittere illi, quem sciret gloriae militantem nihil
43 magis quam famam timere perfidiae. Laetus simpli-
citate barbari rex et dexteram, fidei suae pignus, dedit
et regnum restituit. LVI elephanti erant, quos tradidit 11
Alexandro, multaque pecora eximiae magnitudinis, tau-
ros ad III milia, pretiosum in ea regione acceptumque
animis regnantium armentum. Quaerenti Alexandro, 12
plures agricultores haberet an milites, cum duobus
regibus bellanti sibi maiore militum quam agrestium
manu opus esse respondit. Abisares et Porus erant, 13
sed in Poro eminebat auctoritas. Uterque ultra Hy-
daspen amnem regnabat et belli fortunam, quisquis
arma inferret, experiri decreverat. Omphis permittente 14
Alexandro et regium insigne sumpsit et more gentis
suae nomen, quod patris fuerat: Taxilen appellavere
populares sequente nomine imperium, in quemcumque
transiret. Igitur cum per triduum hospitaliter Alexan- 15
drum accepisset, quarto die et, quantum frumenti
copiis, quas Hephaestion duxerat, praebitum a se esset,
ostendit et aureas coronas ipsi amicisque omnibus,
praeter haec signati argenti LXXX talenta dono dedit.
Qua benignitate eius Alexander mire laetus et, quae 16
is dederat, remisit et mille talenta ex praeda, quam
vehebat, adiecit multaque convivalia ex auro et ar-
gento vasa, plurimum Persicae vestis, XXX equos ex

suis cum iisdem insignibus, quis adsueverant, cum
17 ipsum veherent. Quae liberalitas sicut barbarum ob-
strinxerat, ita amicos ipsius vehementer offendit. E
quibus Meleager super cenam largiore vino usus gra-
tulari se Alexandro dixit, quod saltem in India rep-
18 perisset dignum talentis mille. Rex haud oblitus,
quam aegre tulisset, quod Clitum ob linguae temeri-
tatem occidisset, iram quidem tenuit sed dixit, invidos
homines nihil aliud quam ipsorum esse tormenta.

Cap. XIII.

1 Postero die legati Abisarae adiere regem. Omnia 44
dicioni eius, ita ut mandatum erat, permittebant fir-
2 mataque invicem fide remittuntur ad regem. Porum
quoque nominis sui fama ratus ad deditionem posse
conpelli, misit ad eum Cleocharen, qui denuntiaret ei,
ut stipendium penderet et in primo suorum finium
aditu occurreret regi. Porus alterum ex his facturum
sese respondit, ut intranti regnum suum praesto esset,
3 sed armatus. Iam Hydaspen Alexander superare decre-
verat, cum Barzaentes, defectionis Arachosiis auctor,
vinctus trigintaque elephanti simul capti perducuntur,
opportunum adversus Indos auxilium, quippe plus in
beluis quam in exercitu spei ac virium illis erat.
4 Samaxus quoque, rex exiguae partis Indorum, qui Bar-
5 zaenti se coniunxerat, vinctus adductus est. Igitur
transfuga et regulo in custodiam, elephantis autem
Taxili traditis ad amnem Hydaspen pervenit, in cuius
ulteriore ripa Porus consederat transitu prohibiturus
6 hostem. CLXXX et V elephantos obiecerat eximio cor-
porum robore ultraque eos currus CCC et peditum XXX
fere milia, in quis erant sagittarii, sicuti ante dictum
est, gravioribus telis, quam ut apte excuti possent.
7 Ipsum vehebat elephantus super ceteras beluas emi-
nens armaque auro et argento distincta corpus rarae
magnitudinis honestabant. Par animus robori cor-
poris et, quanta inter rudes poterat esse, sapientia.
8 *Macedonas non* conspectus hostium solum, sed etiam 45

fluminis, quod transeundum erat, magnitudo terrebat. IIII in latitudinem stadia diffusus profundo alveo et nusquam vada aperiente speciem vasti maris fecerat.
Nec pro spatio aquarum late stagnantium impetum 9
coercebat, sed quasi in artum coeuntibus ripis torrens et elisus ferebatur, occultaque saxa inesse ostendebant pluribus locis undae repercussae. Terribilior 10
facies erat ripae, quam equi virique conpleverant. Stabant ingentes vastorum corporum moles et de industria inritatae horrendo stridore aures fatigabant.
Hinc amnis, hinc hostis capacia quidem bonae spei 11
pectora et saepe se experta inproviso tamen pavore percusserant. Quippe instabiles rates nec dirigi ad
ripam nec tuto adplicari posse credebant. Erant in 12
medio amne insulae crebrae, in quas et Indi et Macedones nantes levatis super capita armis transibant. Ibi levia proelia conserebantur et uterque rex parvae
rei discrimine summae experiebatur eventum. Ceterum 13
in Macedonum exercitu temeritate atque audacia insignes fuere Symmachus et Nicanor, nobiles iuvenes et perpetua partium felicitate ad spernendum omne
periculum accensi. Quis ducibus promptissimi iuvenum 14
lanceis modo armati transnavere in insulam, quam frequens hostis tenebat, multosque Indorum, nulla re
melius quam audacia armati, interemerunt. Abire 15
cum gloria poterant, si umquam temeritas felix inveniret modum: sed dum supervenientes contemptim et superbe quoque expectant, circumventi ab iis, qui
occulti enaverant, eminus obruti telis sunt. Qui effu- 16
gerant hostem, aut impetu amnis ablati sunt aut ver-
16 ticibus inpliciti. Eaque pugna multum Pori fiduciam
erexit cuncta cernentis e ripa. Alexander inops con- 17
silii tandem ad fallendum hostem talem dolum intendit. Erat insula in flumine amplior ceteris, silvestris eadem et tegendis insidiis apta. Fossa quoque praealta haud procul ripa, quam tenebat ipse, non pedites modo, sed etiam cum equis viros poterat
abscondere. *Igitur* ut a custodia huius opportunitatis 18

oculos hostium averteret, Ptolemaeum omnibus turmis
obequitare iussit procul insula et subinde Indos cla-
19 more terrere, quasi flumen transnaturus foret. Per
conplures dies Ptolemaeus id fecit eoque consilio Po-
rum quoque agmen suum ei parti, quam se petere
20 simulabat, coegit advertere. Iam extra conspectum
hostis insula erat. Alexander in diversa parte ripae
statui suum tabernaculum iussit adsuetamque comi-
tari ipsum cohortem ante id tabernaculum stare et
omnem apparatum regiae magnificentiae hostium ocu-
21 lis de industria ostendi. Attalum etiam, aequalem
sibi et haud disparem habitu oris et corporis, utique
cum procul viseretur, veste regia exornat praebiturum
speciem, ipsum regem illi ripae praesidere nec cogi-
22 tare de transitu. Huius consilii effectum primo morata
tempestas est, mox adiuvit, incommoda quoque ad
23 bonos eventus vertente fortuna. Traicere amnem cum
ceteris copiis in regionem insulae, de qua ante dictum
est, parabat, averso hoste in eos, qui cum Ptolemaeo
inferiorem obsederant ripam, cum procella imbrem
vix sub tectis tolerabilem effundit: obrutique milites
nimbo in terram refugerunt navigiis ratibusque de-
sertis. Sed tumultuantium fremitus obstrepentibus
24 ventis ab hoste non poterat audiri. Deinde momento
temporis repressus est imber, ceterum adeo spissae
intendere se nubes, ut conderent lucem vixque conlo-
25 quentium inter ipsos facies noscitarentur. Terruisset
alium obducta nox caelo, cum ignoto amne navigan-
dum esset, forsitan hoste eam ipsam ripam, quam
caeci atque inprovidi *petebant*, *tenente*. At rex peri-
culo gloriam accersens et obscuritatem, quae ceteros
26 terrebat, suam occasionem ratus dato signo, ut omnes
silentio ascenderent in rates, eam, qua ipse veheba-
27 tur, primam iussit expelli. Vacua erat ab hostibus
ripa, quae petebatur, quippe adhuc Porus Ptolemaeum
tantum intuebatur. Una ergo navi, quam petrae fluctus
inliserat, *haerente* ceterae evadunt: armaque capere
milites et ire in ordines iussit.

Cap. XIV.

17 Iamque agmen in cornua divisum ipse ducebat, 1
cum Poro nuntiatur armis virisque ripam obtineri et
rerum adesse discrimen. Ac primo humani ingenii
vitio spei suae indulgens Abisaren belli socium — et
ita convenerat — adventare credebat. Mox liquidiore 2
luce aperiente aciem hostium c quadrigas et IIII milia
equitum venienti agmini obiecit. Dux erat copiarum,
quas praemisit, Hages, frater ipsius, summa virium in
curribus. Senos viros singuli vehebant, duos clipeatos, 3
duos sagittarios, ab utroque latere dispositos: aurigae
erant ceteri, haud sane inermes, quippe iacula con-
plura, ubi comminus proeliandum erat, omissis habe-
nis in hostem ingerebant. Ceterum vix ullus usus
huius auxilii eo die fuit. Namque, ut supra dictum 4
est, imber violentius quam alias fusus campos lubri-
cos et inequitabiles fecerat gravesque et propemodum
inmobiles currus inluvie ac voraginibus haerebant.
Contra Alexander expedito ac levi agmine strenue in- 5
vectus est. Scythae et Dahae primi omnium invasere
Indos, Perdiccam deinde cum equitibus in dextrum
cornu hostium emisit. Iam undique pugna se moverat, 6
cum ii, qui currus agebant, illud ultimum auxilium
suorum rati effusis habenis in medium discrimen ruere
coeperunt. Anceps id malum utrisque erat. Nam et 7
Macedonum pedites primo impetu obterebantur et per
lubrica atque invia inmissi currus excutiebant eos, a
quibus regebantur: aliorum turbati equi non in vora- 8
gines modo lacunasque, sed etiam in amnem praeci-
pitavere curricula. Pauci telis hostium exacti pene- 9
48 travere ad Porum acerrime pugnam cientem. Is, ut
dissipatos tota acie currus vagari sine rectoribus vidit,
proximis amicorum distribuit elephantos. Post eos 10
posuerat peditem ac sagittarios *et* tympana pulsare
solitos: id pro cantu tubarum Indis erat. Nec strepitu
eorum movebantur, olim ad notum sonum auribus
mitigatis. Herculis simulacrum agmini peditum prae- 11

ferebatur. Id maximum erat bellantibus incitamentum
et deseruisse gestantes militare flagitium habebatur.
12 Capitis etiam sanxerant poenam iis, qui ex acie non
rettulissent, metu, quem ex illo hoste quondam con-
ceperant, etiam in religionem venerationemque con-
verso. Macedonas non beluarum modo, sed etiam
13 ipsius regis aspectus parumper inhibuit. Beluae dis-
positae inter armatos speciem turrium procul fece-
rant, ipse Porus humanae magnitudinis propemodum
excesserat formam. Magnitudinem corpori adicere vide-
batur belua, qua vehebatur, tantum inter ceteras emi-
14 nens, quanto aliis ipse praestabat. Itaque Alexander
contemplatus et regem et agmen Indorum, 'Tandem',
inquit, 'par animo meo periculum video. Cum bestiis
15 simul et cum egregiis viris res est'. Intuensque Coe-
non, 'Cum ego', inquit, 'Ptolemaeo Perdiccaque et
Hephaestione comitatus in laevum hostium cornu im-
petum fecero viderisque me in medio ardore certa-
minis, ipse dextrum move et turbatis signa infer.
Tu, Antigene, et tu, Leonnate, et Tauron, invehe-
16 mini in mediam aciem et urgebitis frontem. Hastae
nostrae praelongae et validae non alias magis quam
adversus beluas rectoresque earum usui esse poterunt:
deturbate eos, qui vehuntur, et ipsas confodite. An-
ceps genus auxilii est et in suos acrius furit. In
17 hostem enim imperio, in suos pavore agitur.' Haec
elocutus concitat equum primus. Iamque, ut destina-
tum erat, invaserat ordines hostium, cum Coenus in-
18 genti vi in laevum cornu invehitur. Phalanx quoque
mediam Indorum aciem uno impetu perrupit. At Porus, 49
qua equitem invehi senserat, beluas agi iussit: sed tar-
dum et paene inmobile animal equorum velocitatem
19 aequare non poterat. Ne sagittarum quidem ullus
erat barbaris usus. Quippe longas et praegraves, nisi
prius in terra statuerent arcum, haud satis apte et
commode inponunt: tum humo lubrica et ob id in-
pediente conatum molientes ictus celeritate hostium
20 occupantur. Ergo spreto regis imperio — quod fere

fit, ubi turbatis acrius metus quam dux imperare
coepit — totidem erant imperatores, quot agmina erra-
bant. Alius iungere aciem, alius dividere, stare qui- 21
dam et nonnulli circumvehi terga hostium iubebant.
Nihil in medium consulebatur. Porus tamen cum pau- 22
cis, quibus metu potior fuerat pudor, colligere disper-
sos, obvius hosti ire pergit elephantosque ante agmen
suorum agi iubet. Magnum beluae iniecere terrorem 23
insolitusque stridor non equos modo, tam pavidum ad
omnia animal, sed viros quoque ordinesque turba-
verat. Iam fugae circumspiciebant locum paulo ante 24
victores, cum Alexander Agrianos et Thracas leviter
armatos, meliorem concursatione quam comminus mili-
tem, emisit in beluas. Ingentem hi vim telorum inie- 25
cere et elephantis et regentibus eos: phalanx quoque
instare constanter territis coepit. Sed quidam avidius 26
persecuti beluas in semet inritavere vulneribus. Ob-
triti ergo pedibus earum ceteris, ut parcius instarent,
fuere documentum. Praecipue terribilis illa facies erat, 27
cum manu arma virosque corriperent et super se re-
gentibus traderent. Anceps ergo pugna nunc sequen- 28
tium nunc fugientium elephantos in multum diei varium
certamen extraxit: donec securibus — id namque genus
auxilii praeparatum erat — pedes amputare coeperunt.
Copidas vocabant gladios leviter curvatos, falcibus si- 29
miles, quis adpetebant beluarum manus. Nec quic-
quam inexpertum non mortis modo, sed etiam in ipsa
morte novi supplicii timor omittebat. Ergo elephanti, 30
vulneribus tandem fatigati, suos impetu sternunt et,
qui rexerant eos, praecipitati in terram ab ipsis obtere-
bantur. Jamque pecorum modo magis pavidi quam
infesti ultra aciem exigebantur: cum Porus, destitutus 31
a pluribus, tela multa ante praeparata in circumfusos
ex elephanto suo coepit ingerere multisque eminus
vulneratis expositus ipse ad ictus undique petebatur.
Novem iam vulnera hinc tergo, illinc pectore ex- 32
ceperat multoque sanguine profuso languidis manibus
magis *elapsa* quam excussa tela mittebat. Nec se- 33

gnius belua instincta rabie, nondum saucia, invehebatur
ordinibus, donec rector beluae regem conspexit fluenti-
bus membris omissisque armis vix compotem mentis.
34 Tum beluam in fugam concitat sequente Alexandro:
sed equus eius multis vulneribus confossus deficiens-
que procubuit, posito magis rege quam effuso. Ita-
35 que, dum equum mutat, tardius insecutus est. Interim
frater Taxilis, regis Indorum, praemissus ab Alexandro
monere coepit Porum, ne ultima experiri perseveraret
36 dederetque se victori. At ille, quamquam exhaustae
erant vires deficiebatque sanguis, tamen ad notam
vocem excitatus, 'Adgnosco', inquit, 'Taxilis fratrem,
imperii regnique sui proditoris': et telum, quod unum
forte non effluxerat, contorsit in eum, quod per me-
37 dium pectus penetravit ad tergum. Hoc ultimo vir-
tutis opere edito fugere acrius coepit, sed elephantus
quoque, qui multa exceperat tela, deficiebat. Itaque
38 sistit fugam peditemque sequenti hosti obiecit. Iam
Alexander consecutus erat et pertinacia Pori cognita
vetabat resistentibus parci. Ergo undique et in pe-
dites et in ipsum Porum tela congesta sunt, quis
39 tandem gravatus labi ex belua coepit. Indus, qui ele-
phantum regebat, descendere eum ratus more solito
elephantum procumbere iussit in genua: qui ut se sub-
misit, ceteri quoque — ita enim instituti erant —
demisere corpora in terram. Ea res et Porum et
40 ceteros victoribus tradidit. Rex spoliari corpus Pori, 51
interemptum esse credens, iubet et, qui detraherent
loricam vestemque, concurrere: cum belua dominum
tueri et spoliantes coepit adpetere levatumque corpus
eius rursus dorso suo inponere. Ergo telis undique
obruitur confossoque eo in vehiculum Porus inponitur.
41 Quem rex ut vidit adlevantem oculos, non odio, sed
miseratione commotus, 'Quae, malum', inquit, 'amen-
tia te coegit rerum mearum cognita fama belli for-
tunam experiri, cum Taxilis esset in deditos clemen-
42 tiae meae tam propinquum tibi exemplum?' At ille,
'Quoniam', inquit, 'percontaris, respondebo ea liber-

tate, quam interrogando fecisti. Neminem me fortio-
rem esse censebam. Meas enim noveram vires, non- 43
dum expertus tuas: fortiorem esse te belli docuit
eventus. Sed ne sic quidem parum felix sum, secun-
dus tibi'. Rursus interrogatus, quid ipse victorem
statuere debere censeret, 'Quod hic', inquit, 'dies tibi
suadet, quo expertus es, quam caduca felicitas esset.'
Plus monendo profecit, quam si precatus esset: quippe 44
magnitudinem animi eius interritam ac ne fortuna
quidem infractam non misericordia modo, sed etiam
honore excipere dignatus est. Aegrum curavit haud 45
secus, quam si pro ipso pugnasset: confirmatum contra
spem omnium in amicorum numerum recepit, mox
donavit ampliore regno, quam tenuit. Nec sane 46
quicquam ingenium eius solidius aut constantius
habuit quam admirationem verae laudis et gloriae:
simplicius tamen famam aestimabat in hoste quam
in cive. Quippe a suis credebat magnitudinem suam
destrui posse, eandem clariorem fore, quo maiores
fuissent, quos ipse vicisset.

Q. CURTI RUFI
HISTORIARUM
ALEXANDRI MAGNI
MACEDONIS
LIBER VIIII.
CAP. I.

1 Alexander, tam memorabili victoria laetus, qua 1
sibi Orientis finis apertos esse censebat, Soli victimis
caesis milites quoque, quo promptioribus animis reli-
qua belli obirent, pro contione laudatos docuit, quid-
quid Indis virium fuisset, illa dimicatione prostratum:
cetera opimam praedam fore celebratasque opes in ea
2 regione eminere, quam peterent. Proinde iam vilia et
obsoleta esse spolia de Persis: gemmis margaritisque
et auro atque ebore Macedoniam Graeciamque, non
3 suas tantum domos repletum ire. Avidi milites et
pecuniae et gloriae, simul quia numquam eos ad-
firmatio eius fefellerat, pollicentur operam. Dimissis-
que cum bona spe navigia exaedificari iubet, ut, cum
totam Asiam percucurrisset, finem terrarum, mare
4 inviseret. Multa materia navalis in proximis monti-
bus erat: quam caedere adgressi magnitudinis invisi-
5 tatae repperere serpentes. Rhinocerotes quoque, rarum
alibi animal, in isdem montibus erant. Ceterum hoc
nomen beluis inditum a Graecis, sermonis eius ignari
6 aliud lingua sua usurpant. Rex duabus urbibus con-
ditis in utraque fluminis, quod superaverat, ripa

copiarum duces coronis et mille aureis singulos donat: ceteris quoque pro portione aut gradus, quem in amicitia obtinebant, aut navatae operae honos habitus est. Abisares, qui prius, quam cum Poro dimicaretur, 7
legatos ad Alexandrum miserat, rursus alios misit pollicentes, omnia facturum, quae imperasset, modo ne cogeretur corpus suum dedere: neque enim aut sine regio imperio victurum aut regnaturum esse captivum. Cui Alexander nuntiari iussit, si gravaretur ad se 8
venire, ipsum ad eum esse venturum.

2 Hinc porro amne superato ad interiora Indiae processit. Silvae erant prope in immensum spatium 9
diffusae procerisque et in eximiam altitudinem editis arboribus umbrosae. Plerique rami instar ingentium 10
stipitum flexi in humum rursus, qua se curvaverant, erigebantur, adeo ut species esset non rami resurgentis, sed arboris ex sua radice generatae. Caeli 11
temperies salubris, quippe et vim solis umbrae levant et aquae large manant e fontibus. Ceterum hic quo- 12
que serpentium magna vis erat squamis fulgorem auri reddentibus. Virus haud ullum magis noxium est: quippe morsum praesens mors sequebatur, donec ab incolis remedium oblatum est. Hinc per deserta ventum est ad flumen Hyarotim. Iunctum erat flumini 13
nemus, opacum arboribus alibi invisitatis agrestiumque pavonum multitudine frequens. Castris inde motis 14
oppidum haud procul positum corona capit obsidibusque acceptis stipendium inponit.

3 Ad magnam deinde, ut in ea regione, urbem pervenit, non muro solum, sed etiam palude munitam. Ceterum barbari vehiculis inter se iunctis dimicaturi 15
occurrerunt: tela aliis hastae, aliis secures erant transiliebantque in vehicula strenuo saltu, cum succurrere laborantibus suis vellent. Ac primo insolitum genus 16
pugnae Macedonas terruit, cum eminus vulnerarentur. Deinde spreto tam incondito auxilio ab utroque latere vehiculis circumfusi repugnantes fodere coeperunt. Et 17
vincula, quis conserta erant, iussit incidi, quo facilius

singula circumvenirentur. Itaque VIII milibus suorum
18 amissis in oppidum refugerunt. Postero die scalis
undique admotis muri occupantur. Paucis pernicitas
saluti fuit, qui cognito urbis excidio paludem trans-
navere *et* in vicina oppida ingentem intulere terrorem,
invictum exercitum et deorum profecto advenises me-
morantes.

19 Alexander ad vastandam eam regionem Perdicca 4
cum expedita manu misso partem copiarum Eumeni
tradidit, ut is quoque barbaros ad deditionem con-
pelleret: ipse ceteros ad urbem validam, in quam
20 aliarum quoque confugerant incolae, duxit. Oppidani
missis, qui regem deprecarentur, nihilo minus bellum
parabant. Quippe orta seditio in diversa consilia di-
duxerat vulgum: alii omnia deditione potiora, quidam
21 nullam opem in ipsis esse ducebant. Sed dum nihil
in commune consulitur, qui deditioni inminebant,
22 apertis portis hostem recipiunt. Alexander quamquam
belli auctoribus iure poterat irasci, tamen omnibus
venia data et obsidibus acceptis ad proximam deinde
urbem castra movit. Obsides ducebantur ante agmen.
Quos cum ex muris adgnovissent, utpote gentis eiusdem,
23 in conloquium convocaverunt. Illi clementiam regis
simulque vim commemorando ad deditionem eos con-
pulere: ceterasque urbes simili modo domitas in fidem
accepit.

24 Hinc in regnum Sopithis perventum est. Gens, 5
ut barbari credunt, sapientia excellet bonisque moribus
25 regitur. Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt
aluntque, sed eorum, quibus spectandi infantum habi-
tum cura mandata est. Si quos insignes aut aliqua
parte membrorum inutiles notaverunt, necari iubent.
26 Nuptiis coeunt non genere ac nobilitate coniunctis,
sed electa corporum specie, quia eadem aestimatur in
27 liberis. Huius gentis oppidum, cui Alexander admoverat
copias, ab ipso Sopithe obtinebatur. Clausae erant
portae, sed nulli in muris turribusque se armati osten-
*debant dubita*bantque Macedones, deseruissent urbem

incolae an fraude se occulerent: cum subito patefacta 28
porta rex Indus cum duobus adultis filiis occurrit,
multum inter omnes barbaros eminens corporis specie.
Vestis erat auro purpuraque distincta, quae etiam crura 29
velabat: aureis soleis inseruerat gemmas, lacerti quo-
que et brachia margaritis ornata erant. Pendebant 30
ex auribus insignes candore ac magnitudine lapilli.
Baculum aureum berylli distinguebant. Quo tradito
precatus, ut hospes acciperet, se liberosque et gentem
6 suam dedidit. Nobiles ad venandum canes in ea 31
regione sunt: latratu abstinere dicuntur, cum viderunt
feram, leonibus maxime infesti. Horum vim ut osten- 32
deret Alexandro, in conseptum leonem eximiae magni-
tudinis iussit emitti et IIII omnino admoveri canes,
qui celeriter feram occupaverunt. Tum ex his, qui
adsueverant talibus ministeriis, unus canis leoni cum
aliis inhaerentis crus avellere et, quia non seque-
batur, ferro amputare coepit. Ne sic quidem per- 33
tinacia victa rursus aliam partem secare instituit et inde
non segnius inhaerentem ferro subinde caedebat. Ille
in vulnere ferae dentes moribundus quoque infixerat:
tantam illis animalibus ad venandum cupiditatem in-
generasse naturam memoriae proditum est. Equidem 34
plura transcribo quam credo: nam nec adfirmare susti-
neo, de quibus dubito, nec subducere, quae accepi. Re- 35
licto igitur Sopithe in suo regno ad fluvium Hypasin
processit, Hephaestione, qui diversam regionem sube-
gerat, coniuncto.

Phegeus erat gentis proximae rex: qui populari- 36
bus suis colere agros, ut adsueverant, iussis Alexandro
cum donis occurrit, nihil, quod imperaret, detrectans.

Cap. II.

7 Biduum apud eum substitit rex: tertio die amnem 1
superare decreverat, transitu difficilem non spatio solum
aquarum, sed etiam saxis inpeditum. Percontatus igitur 2
Phegea, quae noscenda erant, XII dierum ultra flumen
per vastas solitudines iter esse cognoscit: excipere

3 deinde Gangen, maximum totius Indiae fluminum: ul-
teriorem ripam colere gentes Gangaridas et Prasios
eorumque regem esse Aggrammen, XX milibus equi-
4 tum ducentisque peditum obsidentem vias. Ad hoc
quadrigarum II milia trahere et, praecipuum terrorem,
elephantos, quos III milium numerum explere dicebat.
5 Incredibilia regi omnia videbantur. Igitur Porum —
nam cum eo erat — percontatur, an vera essent, quae
6 dicerentur. Ille vires quidem gentis et regni haud
falso iactari adfirmat: ceterum, qui regnaret, non
modo ignobilem esse, sed etiam ultimae sortis, quippe
patrem eius, tonsorem vix diurno quaestu propulsantem
famem, propter habitum haud indecorum cordi fuisse
7 reginae. Ab ea in propiorem eius, qui tum regnasset,
amicitiae locum admotum interfecto eo per insidias sub
specie tutelae liberum eius invasisse regnum necatis-
que pueris hunc, qui nunc regnat, generasse, invisum
vilemque popularibus, magis paternae fortunae quam
8 suae memorem. Adfirmatio Pori multiplicem animo
regis iniecerat curam. Hostem beluasque spernebat,
9 situm locorum et vim fluminum extimescebat. Rele-
gatos in ultimum paene rerum humanarum persequi
terminum et eruere arduum videbatur: rursus avaritia
gloriae et insatiabilis cupido famae nihil invium, nihil
10 remotum videri sinebat. Et interdum dubitabat, an
Macedones, tot emensi spatia terrarum, in acie et in
castris senes facti, per obiecta flumina, per tot naturae
obstantes difficultates secuturi essent: abundantes onu-
stosque praeda magis parta frui velle, quam adquirenda
11 fatigari. Non idem sibi et militibus animi esse, se
totius orbis imperium mente conplexum adhuc in
operum suorum primordio stare: militem labore defa-
tigatum proximum quemque fructum finito tandem
12 periculo expetere. Vicit ergo cupido rationem et ad
contionem vocatis militibus ad hunc maxime modum
disseruit: 'Non ignoro, milites, multa, quae terrere
vos possent, ab incolis Indiae per hos dies de industria
13 esse iactata. Sed non est inprovisa vobis mentientium

vanitas. Sic Ciliciae fauces, sic Mesopotamiae campos,
Tigrim et Euphraten, quorum alterum vado transi-
vimus, alterum ponte, terribilem fecerant Persae. Num- 14
quam ad liquidum fama perducitur, omnia illa tradente
maiora sunt vero. Nostra quoque gloria, cum sit ex
solido, plus tamen habet nominis quam operis. Modo 15
quis beluas offerentes moenium speciem, quis Hydaspem
amnem, quis cetera auditu maiora quam vero sustineri
posse credebat? Olim, hercule, fugissemus ex Asia,
si nos fabulae debellare potuissent. Creditisne ele- 16
phantorum greges maiores esse, quam usquam armen-
torum sunt, cum et rarum sit animal nec facile capiatur
multoque difficilius mitigetur? Atqui eadem vanitas 17
copias peditum equitumque numeravit. Nam flumen,
quo latius fusum est, hoc placidius stagnat: quippe
angustis ripis coercita et in angustiorem alveum elisa
torrentes aquas invehunt, contra spatio alvei segnior
cursus est. Praeterea in ripa omne periculum est, ubi 18
adplicantes navigia hostis expectat. Ita quantumcum-
que flumen intervenit, idem futurum discrimen est
evadentium in terram. Sed omnia ista vera esse fin-
gamus. Utrumne vos magnitudo beluarum an multi- 19
9 tudo hostium terret? Quod pertinet ad elephantos,
praesens habemus exemplum: in suos vehementius
quam in nos incucurrerunt, tam vasta corpora secu-
ribus falcibusque mutilata sunt. Quid autem interest, 20
totidem sint, quot Porus habuit, an III milia, cum
uno aut altero vulneratis *videamus* ceteros in fugam
declinari? Dein paucos quoque incommode regunt: 21
congregata vero tot milia ipsa se elident, ubi nec
stare nec fugere potuerint inhabiles vastorum corpo-
rum moles. Equidem sic animalia ista contempsi,
ut, cum haberem ipse, non opposuerim, satis gnarus,
plus suis quam hostibus periculi inferre. At enim 22
equitum peditumque multitudo vos commovet! Cum
paucis enim pugnare soliti estis et nunc primum
inconditam sustinebitis turbam. Testis adversus mul- 23
titudinem invicti Macedonum roboris Granicus amnis

et Cilicia inundata cruore Persarum et Arbela, cuius
24 campi devictorum a nobis ossibus strati sunt. Sero
hostium legiones numerare coepistis, postquam soli-
tudinem in Asia vincendo fecistis. Cum per Helles-
pontum navigaremus, de paucitate nostra cogitandum
fuit: nunc nos Scythae sequuntur, Bactriana auxilia
praesto sunt, Dahae Sogdianique inter nos militant.
25 Nec tamen illi turbae confido. Vestras manus intueor, 10
vestram virtutem rerum, quas gesturus sum, vadem
praedemque habeo. Quamdiu vobiscum in acie stabo,
nec mei nec hostium exercitus numero. Vos modo
animos mihi plenos alacritatis ac fiduciae adhibete.
26 Non in limine operum laborumque nostrorum, sed in
exitu stamus. Pervenimus ad solis ortum et Oceanum:
nisi obstat ignavia, inde victores perdomito fine ter-
rarum revertemur in patriam. Nolite, quod pigri
agricolae faciunt, maturos fructus per inertiam amittere
27 e manibus. Maiora sunt periculis praemia: dives eadem
et inbellis est regio. Itaque non tam ad gloriam vos
duco, quam ad praedam. Digni estis, qui opes, quas
illud mare litoribus invehit, referatis in patriam, digni,
qui nihil inexpertum, nihil metu omissum relinquatis.
28 Per vos gloriamque vestram, qua humanum fastigium
exceditis, perque et mea in vos et in me vestra merita,
quibus invicti contendimus, oro quaesoque, ne huma-
narum rerum terminos adeuntem alumnum commili-
29 tonemque vestrum, ne dicam regem, deseratis. Cetera
vobis imperavi, hoc unum debiturus sum. Et is vos
rogo, qui nihil umquam vobis praecepi, quin primus
me periculis obtulerim, qui saepe aciem clipeo meo
texi. Ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Her-
culem Liberumque Patrem, si invidia afuerit, aequabo.
30 Date hoc precibus meis et tandem obstinatum silen-
tium rumpite. Ubi est ille clamor, alacritatis vestrae
index? ubi ille meorum Macedonum vultus? Non ad-
gnosco vos, milites, nec adgnosci videor a vobis.
*Surdas iam*dudum aures pulso, aversos animos et in-
31 *fractos excitare* conor'. Cumque illi in terram demissis 11

capitibus tacere perseverarent, 'Nescio quid', inquit, 'in vos inprudens deliqui, quod me ne intueri quidem vultis. In solitudine mihi videor esse. Nemo respondet, nemo saltem negat. Quos adloquor? quid autem postulo? Vestram gloriam et magnitudinem vindicamus.
Ubi sunt illi, quorum certamen paulo ante vidi con- 32
tendentium, qui potissimum vulnerati regis corpus exciperent? desertus, destitutus sum, hostibus deditus.
Sed solus quoque ire perseverabo. Obicite me flumi- 33
nibus et beluis et illis gentibus, quarum nomina horretis. Inveniam, qui desertum a vobis sequantur: Scythae Bactrianique erunt mecum, hostes paulo ante,
nunc milites nostri. Mori praestat, quam precario im- 34
peratorem esse. Ite reduces domos! ite deserto rege ovantes! Ego hic a vobis desperatae victoriae aut honestae morti locum inveniam.'

Cap. III.

Ne sic quidem ulli militum vox exprimi potuit. 1
Expectabant, ut duces principesque ad regem perferrent, vulneribus et continuo labore militiae fatigatos non
detrectare munia, sed sustinere non posse. Ceterum 2
illi metu attoniti in terram ora defixerant. Igitur primo fremitus sua sponte, deinde gemitus quoque oritur paulatimque liberius dolor erigi coepit manantibus lacrimis, adeo ut rex ira in misericordiam versa ne ipse quidem, quamquam cuperet, temperare oculis po-
12 tuerit. Tandem universa contione effusius flente Coenus 3
ausus est cunctantibus ceteris propius tribunal accedere, significans se loqui velle. Quem ut videre mili- 4
tes detrahentem galeam capiti — ita enim regem adloqui mos est — hortari coeperunt, ut causam exercitus
ageret. Tum Coenus, 'Dii prohibeant', inquit, 'a nobis 5
inpias mentes: et profecto prohibent. Idem animus est tuis, qui fuit semper, ire quo iusseris, pugnare, periclitari, sanguine nostro commendare posteritati tuum nomen. Proinde si perseveras, inermes quoque et nudi et exangues, utcumque tibi cordi est, sequimur vel

6 antecedimus. Sed si audire vis non fictas tuorum
militum voces, verum necessitate ultima expressas,
praebe, quaeso, propitias aures imperium atque au-
spicium tuum constantissime secutis et, quocumque
7 pergis, secuturis. Vicisti, rex, magnitudine rerum
non hostes modo, sed etiam milites. Quidquid mor-
talitas capere poterat, inplevimus. Emensis maria ter-
rasque melius nobis quam incolis omnia nota sunt.
8 Paene in ultimo mundi fine consistimus. In alium
orbem paras ire et Indiam quaeris Indis quoque
ignotam: inter feras serpentesque degentes eruere ex
latebris et cubilibus suis expetis, ut plura, quam
9 sol videt, victoria lustres. Digna prorsus cogitatio
animo tuo, sed altior nostro. Virtus enim tua semper
10 in incremento erit, nostra vis iam in fine est. Intuere
corpora exsanguia, tot perfossa vulneribus, tot cica-
tricibus putria. Iam tela hebetia sunt, iam arma de-
ficiunt. Vestem Persicam induimus, quia domestica
11 subvehi non potest. In externum degneravimus cul-
tum. Quoto cuique lorica est? quis equum habet?
Iube quaeri, quam multos servi ipsorum persecuti
sint, quid cuique supersit ex praeda. Omnium victores
omnium inopes sumus. Nec luxuria laboramus, sed
12 bello instrumenta belli consumpsimus. Hunc tu pul-
cherrimum exercitum nudum obicies beluis? Quarum
ut multitudinem augeant de industria barbari, magnum
tamen esse numerum etiam ex mendacio intellego.
13 Quodsi adhuc penetrare in Indiam certum est, regio
a meridie minus vasta est, qua subacta licebit de-
currere in illud mare, quod rebus humanis terminum
14 voluit esse natura. Cur circuitu petis gloriam, quae
ad manum posita est? sic quoque occurrit Oceanus.
Nisi mavis errare, pervenimus, quo tua fortuna ducit.
15 Haec tecum quam sine te cum his loqui malui, non uti
inirem circumstantis exercitus gratiam, sed ut vocem
loquentium potius quam gemitum murmurantium au-
16 dires.' Ut finem orationi Coenus inposuit, clamor un-
dique cum ploratu oritur, regem, patrem, dominum

confusis appellantium vocibus. Iamque et alii duces 17
praecipueque seniores, quis ob aetatem et excusatio
honestior erat et auctoritas maior, eadem precabantur.
Ille nec castigare obstinatos nec mitigare poterat iratos. 18
Itaque inops consilii desiluit e tribunali claudique re-
giam iussit omnibus praeter adsuetos adire prohibitis.
Biduum irae datum est. Tertio die processit erigique 19
duodecim aras ex quadrato saxo, monumentum expe-
ditionis suae, munimenta quoque castrorum iussit
extendi cubiliaque amplioris formae quam pro cor-
porum habitu relinqui, ut speciem omnium augeret,
posteritati fallax miraculum praeparans.

Hinc repetens, quae emensus erat, ad flumen 20
Acesinem locat castra. Ibi forte Coenus morbo ex-
tinctus est: cuius morte ingemuit quidem rex, adiecit
tamen, propter paucos dies longam orationem eum
exorsum, tamquam solus Macedoniam visurus esset.
Iam in aqua classis, quam aedificari iusserat, stabat. 21
Inter haec Memnon ex Thracia in supplementum equi-
tum v milia, praeter eos ab Harpalo peditum vii milia
adduxerat armaque xxv milibus auro et argento cae-
lata pertulerat, quis distributis vetera cremari iussit.
Mille navigiis aditurus Oceanum discordesque et vetera 22
odia retractantes Porum et Taxilen, Indiae reges, fir-
matae per adfinitatem gratiae relinquit in suis regnis,
summo in aedificanda classe amborum studio usus.
Oppida quoque duo condidit, quorum alterum Ni- 23
caeam appellavit, alterum Bucephalam, equi, quem
amiserat, memoriae ac nomini dedicans urbem. Ele- 24
phantis deinde et inpedimentis terra sequi iussis se-
cundo amne defluxit, quadraginta ferme stadia singulis
diebus procedens, ut opportunis locis exponi subinde
copiae possent.

Cap. IV.

Perventum erat in regionem, in qua Hydaspes 1
amnis Acesini committitur. Hinc decurrit in fines 2
Siborum. Hi de exercitu Herculis maiores suos esse

memorant: aegros relictos cepisse sedem, quam ipsi
3 obtinebant. Pelles ferarum pro veste, clavae tela erant:
multaque etiam, cum Graeci mores exolevissent, stirpis
4 ostendebant vestigia. Hinc escensione facta CC et L
stadia excessit depopulatusque regionem oppidum, caput
5 eius, corona cepit. XL peditum milia Agalasses in ripa
fluminum opposuerant: quae amne superato in fugam
conpulit inclusosque moenibus expugnat. Puberes in-
6 terfecti sunt, ceteri venierunt. Alteram deinde urbem
expugnare adortus magnaque vi defendentium pulsus
multos Macedonum amisit. Sed cum in obsidione
perseverasset, oppidani desperata salute ignem subie-
cere tectis seque ac liberos coniugesque incendio cre-
7 mant. Quod cum ipsi augerent, hostes extinguerent,
nova forma pugnae erat. Delebant incolae urbem,
hostes defendebant: adeo etiam naturae iura bellum
8 in contrarium mutat. Arx erat oppidi intacta, in
qua praesidium dereliquit. Ipse navigiis circumvectus
est arcem. Quippe III flumina tota India praeter
Gangen maxima munimento arcis adplicant undas.
A septentrione Indus adluit, a meridie Acesines
9 Hydaspi confunditur. Ceterum amnium coetus mari-
timis similes fluctus movet multoque ac turbido limo,
quod aquarum concursu subinde turbatur, iter, qua
10 meatur navigiis, in tenuem alveum cogitur. Itaque
cum crebri fluctus se inveherent et navium hinc
proras, hinc latera pulsarent, subducere nautae vela
coeperunt. Sed ministeria eorum hinc metu, hinc
11 praerapida celeritate fluminum occupantur. In oculis
omnium duo maiora navigia submersa sunt: leviora,
cum et ipsa nequirent regi, in ripam tamen innoxia
expulsa sunt. Ipse rex in rapidissimos vertices incidit,
quibus intorta navis obliqua et gubernaculi inpatiens
12 agebatur. Iam vestem detraxerat corpori proiecturus
semet in flumen amicique, ut exciperent eum, haud
procul nabant adparebatque anceps periculum tam
13 *nataturi* quam navigare perseverantis. Ergo ingenti
certamine concitant remos quantaque vis humana [esse]

poterat admota est, ut fluctus, qui se invehebant,
everberarentur. Findi crederes undas et retro gur- 14
gites cedere. Quibus tandem navis erepta non tamen
ripae adplicatur, sed in proximum vadum inliditur.
Cum amni bellum fuisse crederes. Ergo aris pro
numero fluminum positis sacrificioque facto XXX sta-
dia processit.

16 Inde ventum est in regionem Sudracarum Mallo- 15
rumque, quos alias bellare inter se solitos tunc periculi
societas iunxerat. Nonaginta milia iuniorum peditum
in armis erant, praeter hos equitum X milia nongen-
taeque quadrigae. At Macedones, qui omni discrimine 16
iam defunctos se esse crediderant, postquam integrum
bellum cum ferocissimis Indiae gentibus superesse
cognoverunt, inproviso metu territi rursus seditiosis
vocibus regem increpare coeperunt: Gangen amnem et, 17
quae ultra essent, coactum transmittere, non tamen
finisse, sed mutasse bellum. Indomitis gentibus se
obiectos, ut sanguine suo aperirent ei Oceanum. Trahi 18
extra sidera et solem cogique adire, quae mortalium
oculis natura subduxerit. Novis identidem armis novos
hostes existere. Quos ut omnes fundant fugentque, quod
praemium ipsos manere? caliginem ac tenebras et
perpetuam noctem profundo incubantem mari, repletum
immanium beluarum gregibus fretum, inmobiles undas,
in quibus emoriens natura defecerit. Rex non sua, 19
sed militum sollicitudine anxius contione advocata
docet, inbelles esse, quos metuant. Nihil deinde
praeter has gentes obstare, quominus terrarum spatia
emensi ad finem simul mundi laborumque perveniant.
Cessisse *se* illis metuentibus Gangen et multitudinem 20
nationum, quae ultra amnem essent: declinasse iter
eo, ubi par gloria, minus periculum esset. Iam pro- 21
spicere se Oceanum, iam perflare ad ipsos auram
maris. Ne inviderent sibi laudem, quam peteret. Her-
culis et Liberi Patris terminos transituros illos, regi
suo parvo inpendio immortalitatem famae daturos.
Paterentur se ex India redire, non fugere.

22 Omnis multitudo et maxime militaris mobili im- 17
petu effertur: ita seditionis non remedia quam prin-
23 cipia maiora sunt. Non alias tam alacer clamor ab
exercitu est redditus iubentium, duceret dis secundis
aequaretque gloria, quos aemularetur. Laetus his
adclamationibus ad hostes protinus castra movit.
24 Validissimae Indorum gentes erant et bellum inpigre
parabant ducemque ex natione Sudracarum spectatae
virtutis elegerant: qui sub radicibus montis castra
posuit lateque ignes, ut speciem multitudinis augeret,
ostendit, clamore quoque ac sui moris ululatu iden-
tidem adquiescentes Macedonas frustra terrere conatus.
25 Iam lux adpetebat, cum rex fiduciae ac spei plenus
alacres milites arma capere et exire in aciem iubet.
Sed — haud traditur metune an oborta seditione inter
26 ipsos — subito profugerunt barbari: certe avios montes
et inpeditos occupaverunt, quorum agmen rex frustra
persecutus inpedimenta cepit.

Perventum deinde est ad oppidum Sudracarum, 18
in quod plerique confugerant, haud maiore fiducia
27 moenium, quam armorum. Iam admovebat rex, cum
vates monere eum coepit, ne committeret aut certe
28 differret obsidionem: vitae eius periculum ostendi. Rex
Demophontem — is namque vates erat — intuens, 'Si
quis', inquit, 'te arti tuae intentum et exta spectantem
sic interpellet, non dubitem, quin incommodus ac mo-
29 lestus videri tibi possit.' Et cum ille 'ita prorsus
futurum' respondisset, 'Censesne', inquit, 'tantas res,
non pecudum fibras ante oculos habenti ullum esse
maius inpedimentum, quam vatem superstitione cap-
30 tum?' Nec diutius, quam respondit, moratus admoveri
iubet scalas cunctantibusque ceteris evadit in murum.
Angusta muri corona erat: non pinnae sicut alibi
fastigium eius distinxerant, sed perpetua lorica obducta
31 transitum saepserat. Itaque rex haerebat magis quam
stabat in margine, clipeo undique incidentia tela pro-
pulsans: nam ubique eminus ex turribus petebatur.
32 Nec subire milites poterant, quia superne vi telorum

obruebantur. Tandem magnitudinem periculi pudor
vicit, quippe cernebant cunctatione sua dedi hostibus
regem. Sed festinando morabantur auxilia. Nam dum 33
pro se quisque certat evadere, oneravere scalas, quis
non sufficientibus devoluti unicam spem regis fefelle-
runt. Stabat enim in conspectu tanti exercitus velut
in solitudine destitutus.

Cap. V.

Iamque laevam, qua clipeum ad ictus circum- 1
ferebat, lassaverat clamantibus amicis, ut ad ipsos
desiliret, stabantque excepturi: cum ille rem ausus est
incredibilem atque inauditam multoque magis ad famam
temeritatis quam gloriam insignem. Namque in urbem 2
hostium plenam praecipiti saltu semetipse immisit, cum
vix sperare posset, dimicantem certe et non inultum
esse moriturum: quippe antequam adsurgeret, opprimi
poterat et capi vivus. Sed forte ita libraverat corpus, 3
ut se pedibus exciperet. Itaque stans init pugnam et,
ne circumiri posset, fortuna providerat. Vetusta arbor 4
haud procul muro ramos multa fronde vestitos velut
de industria regem protegentes obiecerat: huius spa-
tioso stipiti corpus [ne circumiri posset] adplicuit,
clipeo tela, quae ex adverso ingerebantur, excipiens.
Nam cum unum procul tot manus peterent, nemo 5
tamen audebat propius accedere: missilia ramis plura
quam clipeo incidebant. Pugnabat pro rege primum 6
celebrati nominis fama, deinde desperatio, magnum
ad honeste moriendum incitamentum. Sed cum sub- 7
inde hostis adflueret, iam ingentem vim telorum ex-
ceperat clipeo, iam galeam saxa perfregerant, iam
continuo labore gravata genua succiderant. Itaque 8
contemptim et incaute qui proximi steterant incurre-
runt: e quibus duos gladio ita excepit, ut ante ipsum
exanimes procumberent. Nec cuiquam deinde propius
incessendi eum animus fuit: procul iacula sagittasque
mittebant. Ille ad omnes ictus expositus non aegre 9
tamen exceptum poplitibus corpus tuebatur, donec

Indus duorum cubitorum sagittam — namque Indis, ut antea diximus, huius magnitudinis sagittae erant — ita excussit, ut per thoracem paulum super latus
10 dextrum infigeret. Quo vulnere adflictus magna vi sanguinis emicante remisit arma moribundo similis adeoque resolutus, ut ne ad vellendum quidem telum
11 sufficeret dextera. Itaque ad spoliandum corpus, qui vulneraverat, alacer gaudio accurrit. Quem ut inicere corpori suo manus sensit, credo, ultimi dedecoris indignitate commotus linquentem revocavit animum et
12 nudum hostis latus subiecto mucrone hausit. Iacebant circa regem tria corpora procul stupentibus ceteris. Ille ut, antequam ultimus spiritus deficeret, dimicans tamen extingueretur, clipeo se adlevare conatus est:
13 et postquam ad conitendum nihil supererat virium, dextera inpendentes ramos conplexus temptabat adsurgere. Sed ne sic quidem potens corporis rursus in genua procumbit, manu provocans hostes, si quis
14 congredi auderet. Tandem Peucestes per aliam oppidi 2
partem deturbatis propugnatoribus muri vestigia per-
15 sequens regis supervenit. Quo conspecto Alexander, iam non vitae suae, sed mortis solacium supervenisse ratus, clipeo fatigatum corpus excepit. Subit inde Timaeus et paulo post Leonnatus, huic Aristonus
16 supervenit. Indi quoque, cum intra moenia regem esse conperissent, omissis ceteris illuc concurrerunt urgebantque protegentes. Ex quibus Timaeus multis adverso corpore vulneribus acceptis egregiaque edita
17 pugna cecidit: Peucestes quoque tribus iaculis confossus non se tamen scuto, sed regem tuebatur: Leonnatus, dum avide ruentes barbaros submovet, cervice graviter
18 icta semianimis procubuit ante regis pedes. Iam et Peucestes vulneribus fatigatus submiserat clipeum, in Aristono spes ultima haerebat. Hic quoque graviter saucius tantam vim hostium ultra sustinere non po-
19 *terat.* Inter haec ad Macedonas regem cecidisse fama *perlata est.* Terruisset alios, quod illos incitavit. *Namque periculi* omnis immemores dolabris perfregere

murum et, qua moliti erant aditum, inrupere in urbem
Indosque plures fugientes quam congredi ausos ceci-
derunt. Non senibus, non feminis, non infantibus par- 20
citur: quisquis occurrerat, ab illo vulneratum regem
esse credebant. Tandemque internecione hostium
iustae irae parentatum est. Ptolemaeum, qui postea 21
regnavit, huic pugnae adfuisse auctor est Clitarchus
et Timagenes. Sed ipse, scilicet gloriae suae non
refragatus, afuisse se missum in expeditionem memo-
riae tradidit. Tanta conponentium vetusta rerum
monumenta vel securitas vel, par huic vitium, credu-
litas fuit! Rege in tabernaculum relato medici lignum 22
sagittae corpori infixae ita, ne spiculum moveretur,
abscidunt. Corpore deinde nudato animadvertunt hamos 23
inesse telo nec aliter id sine pernicie corporis extrahi
posse, quam ut secando vulnus augerent. Ceterum, 24
ne secantes profluvium sanguinis occuparet, vereban-
tur: quippe ingens telum adactum erat et penetrasse
in viscera videbatur. Critobulus, inter medicos artis 25
eximiae, sed in tanto periculo territus, *manus* admo-
vere metuebat, ne in ipsius caput parum prosperae
curationis recideret eventus. Lacrimantem eum ac 26
metuentem et sollicitudine propemodum exsanguem
rex conspexerat. 'Quid', inquit, 'quodve tempus ex-
pectas et non quamprimum hoc dolore me saltem mori-
turum liberas? An times, ne reus sis, cum insana-
bile vulnus acceperim?' At Critobulus tandem vel 27
finito vel dissimulato metu hortari eum coepit, ut se
continendum praeberet, dum spiculum evelleret: etiam
levem corporis motum noxium fore. Rex cum adfir- 28
masset nihil opus esse iis, qui semet continerent,
sicut praeceptum erat, sine motu praebuit corpus.
Igitur patefacto latius vulnere et spiculo evolso ingens
vis sanguinis manare coepit linquique animo rex et
caligine oculis offusa velut moribundus extendi. Cum- 29
que profluvium medicamentis frustra inhiberent, clamor
simul atque ploratus amicorum oritur regem expirasse
credentium. *Tandem* constitit sanguis paulatimque ani-

30 mum recepit et circumstantes coepit adgnoscere. Toto
eo die ac nocte, quae secuta est, armatus exercitus
regiam obsedit confessus, omnes unius spiritu vivere.
Nec prius recesserunt, quam conpertum est somno
paulisper adquiescere. Hinc certiorem spem salutis
eius in castra rettulerunt.

Cap. VI.

1 Rex VII diebus curato vulnere necdum obducta 23
cicatrice, cum audisset convaluisse apud barbaros
famam mortis suae, duobus navigiis iunctis statui in
medium undique conspicuum tabernaculum iussit, ex
quo se ostenderet perisse credentibus: conspectusque
ab incolis spem hostium falso nuntio conceptam in-
2 hibuit. Secundo deinde amne defluxit, aliquantum
intervalli a cetera classe praecipiens, ne quies perin-
valido adhuc necessaria pulsu remorum inpediretur.
3 Quarto, postquam navigare coeperat, die pervenit
in regionem desertam quidem ab incolis, sed frumento
et pecoribus abundantem. Placuit is locus et ad suam
4 et ad militum requiem. Mos erat principibus amicorum
et custodibus corporis excubare ante praetorium, quo-
tiens adversa regi valitudo incidisset. Hoc tum quo-
que more servato universi cubiculum eius intrant.
5 Ille sollicitus, ne quid novi adferrent, quia simul vene-
rant, percontatur, num hostium repens nuntiaretur
6 adventus. At Craterus, cui mandatum erat, ut ami- 24
corum preces perferret ad eum, 'Credisne', inquit,
'adventu magis hostium — ut iam in vallo con-
sisterent — sollicitos *nos* esse, quam cura salutis
7 tuae, ut nunc est, tibi vilis? Quantalibet vis omnium
gentium conspiret in nos, inpleat armis virisque totum
orbem, classibus maria consternat, invisitatas beluas
8 inducat: tu nos praestabis invictos. Sed quis deorum
hoc Macedoniae columen ac sidus diuturnum fore
*pol*liceri potest, cum tam avide manifestis periculis
offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te
9 *in casum?* Quis enim tibi superstes aut optat esse

aut potest? Eo pervenimus auspicium atque imperium
secuti tuum, unde nisi te reduce nulli ad penates
suos iter est. Quodsi adhuc de Persidis regno cum 10
Dareo dimicares, etsi nemo vellet, tamen ne admirari
quidem posset, tam promptae esse te ad omne discri-
men audaciae: nam ubi paria sunt periculum ac prae-
mium, et secundis rebus amplior fructus est et adversis
solacium maius: tuo vero capite ignobilem vicum emi, 11
quis ferat non tuorum modo militum, sed ullius gentis
barbarae civis, qui tuam magnitudinem novit? Horret 12
animus cogitationem rei, quam paulo ante vidimus.
Eloqui timeo, invicti corporis spolia inertissimas manus
fuisse infecturas, nisi te interceptum misericors in
nos fortuna servasset. Totidem proditores, totidem 13
desertores sumus, quot te non potuimus persequi.
Universos licet milites ignominia notes, nemo recu-
sabit luere id, quod ne admitteret, praestare non
potuit. Patere nos, quaeso, alio modo esse viles tibi.
Quocumque iusseris, ibimus. Obscura pericula et 14
ignobiles pugnas nobis deposcimus: temet ipsum ad ea
serva, quae magnitudinem tuam capiunt. Cito gloria
obsolescit in sordidis hostibus nec quicquam indignius
est quam consumi eam, ubi non possit ostendi.' Eadem 15
fere Ptolemaeus et similia his ceteri. Iamque confusis
vocibus flentes eum orabant, ut tandem exsatiatus
laudi modum faceret ac saluti suae, id est publicae,
5 parceret. Grata erat regi pietas amicorum. Itaque 16
singulos familiarius amplexus considere iubet. Altius- 17
que sermone repetito, 'Vobis quidem', inquit, 'o fidis-
simi piissimique civium atque amicorum, grates ago
habeoque non solum eo nomine, quod hodie salutem
meam vestrae praeponitis, sed quod a primordiis belli
nullum erga me benivolentiae pignus atque indicium
omisistis, adeo ut confitendum sit numquam mihi
vitam meam fuisse tam caram, quam esse coepit, ut
vobis diu frui possim. Ceterum non eadem est cogi- 18
tatio eorum, qui pro me mori optant, et mea, qui
quidem hanc benivolentiam vestram virtute meruisse

me iudico. Vos enim diuturnum fructum ex me, forsi-
tan etiam perpetuum percipere cupiatis: ego me metior
19 non aetatis spatio, sed gloriae. Licuit paternis opibus
contento intra Macedoniae terminos per otium corporis
expectare obscuram et ignobilem senectutem, quam-
quam ne pigri quidem sibi fata disponunt sed unicum
bonum diuturnam vitam existimantes saepe acerba
mors occupat. Verum ego, qui non annos meos, sed
victorias numero, si munera fortunae bene conputo,
20 diu vixi. Orsus a Macedonia imperium Graeciae teneo,
Thraciam et Illyrios subegi, Triballis Maedisque im-
perito, Asiam, qua Hellesponto, qua rubro mari sub-
luitur, possideo. Iamque haud procul absum fine mundi,
quem egressus aliam naturam, alium orbem aperire
21 mihi statui. Ex Asia in Europae terminos momento
unius horae transivi. Victor utriusque regionis post
nonum regni mei, post vicesimum atque octavum
aetatis annum, videorne vobis in excolenda gloria, cui
me uni devovi, posse cessare? Ego vero non deero et, 26
ubicumque pugnabo, in theatro terrarum orbis esse me
22 credam. Dabo nobilitatem ignobilibus locis, aperiam
cunctis gentibus terras, quas natura longe submoverat.
In his operibus extingui mihi, si fors ita feret, pulch-
rum est: ea stirpe sum genitus, ut multam prius
23 quam longam vitam debeam optare. Obsecro vos, cogi-
tate nos pervenisse in terras, quibus feminae ob virtu-
tem celeberrimum nomen est. Quas urbes Samiramis
condidit! quas gentis redegit in potestatem! quanta
opera molita est! Nondum feminam aequavimus gloria
24 et iam nos laudis satietas cepit? Di faveant, maiora
adhuc restant. Sed ita nostra erunt, quae nondum
attigimus, si nihil parvum duxerimus, in quo magnae
gloriae locus est. Vos modo me ab intestina fraude
et domesticorum insidiis praestate securum: belli
Martisque discrimen inpavidus subibo. Philippus in
acie tutior quam in theatro fuit: hostium manus saepe
25 vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum quoque
regum exitus si reputaveritis, plures a suis quam ab

hoste interemptos numerabitis. Ceterum, quoniam olim 26
rei agitatae in animo meo nunc promendae occasio
oblata est, mihi maximus laborum atque operum
meorum erit fructus, si Olympias mater immortalitati
consecretur, quandoque excesserit vita. Si licuerit,
ipse praestabo hoc: si me praeceperit fatum, vos
mandasse *me* mementote.' Ac tum quidem amicos
dimisit: ceterum per conplures dies ibi stativa habuit.

Cap. VII.

27 Haec dum in India geruntur, Graeci milites nuper 1
in colonias a rege deducti circa Bactra orta inter ipsos
seditione defecerant, non tam Alexandro infensi, quam
metu supplicii. Quippe occisis quibusdam popularium, 2
qui validiores erant, arma spectare coeperunt et
Bactriana arce, quae casu neglegentius adservata erat,
occupata barbaros quoque in societatem defectionis
inpulerant. Athenodorus erat princeps eorum, qui 3
regis quoque nomen adsumpserat, non tam imperii
cupidine quam in patriam revertendi cum iis, qui
auctoritatem ipsius sequebantur. Huic Biton quidam 4
nationis eiusdem, sed ob aemulationem infestus con-
paravit insidias invitatumque ad epulas per Boxum
quendam Margianum in convivio occidit. Postero die 5
contione advocata Bito ultro insidiatum sibi Atheno-
dorum plerisque persuaserat: sed aliis suspecta erat
fraus Bitonis et paulatim in plures coepit manare
suspicio. Itaque Graeci milites arma capiunt occisuri 6
Bitonem, si daretur occasio: ceterum principes eorum
iram multitudinis mitigaverunt. Praeter spem suam 7
Biton praesenti periculo ereptus paulo post *est* insi-
diatus auctoribus salutis suae: cuius dolo cognito et
ipsum conprehenderunt et Boxum. Ceterum Boxum 8
protinus placuit interfici, Bitonem etiam per cruciatum
necari. Iamque corpori tormenta admovebantur, cum
Graeci — incertum ob quam causam — lymphatis
similes ad arma discurrunt. Quorum fremitu exaudito, 9
*qui torquere Bito*nem iussi erant, omisere veriti, ne

id facere tumultuantium vociferatione prohiberentur.
10 Ille, sicut nudatus erat, pervenit ad Graecos et miserabilis
facies supplicio destinati in diversum animos
11 repente mutavit dimittique eum iusserant. Hoc modo
poena bis liberatus cum ceteris, qui colonias a rege
attributas reliquerunt, revertit in patriam. Haec circa
Bactra et Scytharum terminos gesta.

12 Interim regem duarum gentium, de quibus ante 28
dictum est, c legati adeunt. Omnes curru vehebantur,
eximia magnitudine corporum, decoro habitu: lineae
13 vestes intexto auro purpuraque destinctae. Ei se dedere
ipsos, urbes agrosque referebant, per tot aetates
inviolatam libertatem illius primum fidei dicionique
permissuros: deos sibi deditionis auctores, non metum,
14 quippe intactis viribus iugum excipere. Rex consilio
habito deditos in fidem accepit stipendio, quod Arachosiis
utraque natio pensitabat, inposito. Praeterea
II milia et D equites imperat et omnia oboedienter a
15 barbaris facta. Invitatis deinde ad epulas legatis
gentium regulisque exornari convivium iussit. C aurei
lecti modicis intervallis positi erant, lectis circumdederat
aulaea purpura auroque fulgentia, quidquid aut
apud Persas vetere luxu aut apud Macedonas nova
immutatione corruptum erat, confusis utriusque gentis
16 vitiis in illo convivio ostendens. Intererat epulis Dioxippus 29
Atheniensis, pugil nobilis et ob eximiam virtutem
virium etiam regi pernotus et gratus. Invidi
malignique increpabant per seria et ludum saginati
corporis sequi inutilem beluam: cum ipsi proelium
inirent, oleo madentem praeparare ventrem epulis.
17 Eadem igitur in convivio Horratas Macedo iam temulentus
exprobrare ei coepit et postulare, ut, si vir
esset, postero die secum ferro decerneret: regem tandem
vel de sua temeritate vel de illius ignavia iudicaturum.
18 Et a Dioxippo contemptim militarem eludente
*fero*ciam accepta condicio est ac postero die rex, cum
etiam acrius certamen exposcerent, quia deterrere non
19 *poterat,* destinata exequi passus est. Ingens vis mili-

tum, inter quos erant Graeci, Dioxippo studebant.
Macedo iusta arma sumpserat, aereum clipeum, hastam
quam sarisam vocant laeva tenens, dextera lanceam
gladioque cinctus, velut cum pluribus simul dimica-
turus. Dioxippus oleo nitens et coronatus laeva puni- 20
ceum amiculum, dextra validum nodosumque stipitem
praeferebat. Ea ipsa res omnium animos expectatione
suspenderat, quippe armato congredi nudum dementia,
non temeritas videbatur. Igitur Macedo, haud dubius 21
eminus interfici posse, lanceam emisit: quam Dioxippus
cum exigua corporis declinatione vitasset, antequam
ille hastam transferret in dextram, adsiluit et stipite
mediam eam fregit. Amisso utroque telo Macedo gla- 22
dium coeperat stringere. Quem occupatum conplexu
pedibus repente subductis Dioxippus arietavit in terram
ereptoque gladio pedem super cervicem iacenti inpo-
suit, stipitem intentans elisurusque eo victum, ni pro-
hibitus esset a rege. Tristis spectaculi eventus non 23
Macedonibus modo, sed etiam Alexandro fuit, maxime
quia barbari adfuerant: quippe celebratam Macedonum
fortitudinem ad ludibrium recidisse verebatur. Hinc 24
ad criminationem invidorum adapertae sunt regis aures.
Et post paucos dies inter epulas aureum poculum ex
conposito subducitur ministrique, quasi amisissent quod
amoverant, regem adeunt. Saepe minus est constan- 25
tiae in rubore quam in culpa. Coniectum oculorum,
quibus ut fur destinabatur, Dioxippus ferre non potuit
et, cum excessisset convivio, litteris conscriptis, quae
regi redderentur, ferro se interemit. Graviter mortem 26
eius tulit rex, existimans indignationis esse, non pae-
nitentiae testem, utique postquam falso insimulatum
eum nimium invidorum gaudium ostendit.

Cap. VIIII.

Indorum legati dimissi domos paucis post diebus 1
cum donis revertuntur. CCC erant equites, MXXX cur-
rus, quos quadriiugi equi ducebant, lineae vestis ali-
quantum, mille scuta Indica et ferri candidi talenta.

leonesque rarae magnitudinis et tigres, utrumque ani-
mal ad mansuetudinem domitum, lacertarum quoque
3 ingentium pelles et dorsa testudinum. Cratero deinde
imperat rex, haud procul amne, per quem erat ipse
navigaturus, copias duceret: eos autem, qui comitari
eum solebant, inponit in naves et in fines Mallorum
secundo amne devehitur.

4 Inde Sabarcas adiit, validam Indiae gentem, quae
populi, non regum imperio regebatur. LX milia pedi-
tum habebant, equitum sex milia: has copias currus D
5 sequebantur. III duces spectatos virtute bellica ele-
gerant. At qui in agris erant proximi flumini —
frequentes autem vicos maxime in ripa habebant —
ut videre totum amnem, qua prospici poterat, navigiis
constratum et tot militum arma fulgentia, territi nova
facie, deorum exercitum et alium Liberum Patrem,
celebre in illis gentibus nomen, adventare credebant.
6 Hinc militum clamor, hinc remorum pulsus variaeque
nautarum voces hortantium pavidas aures inpleverant.
7 Ergo universi ad eos, qui in armis erant, currunt,
furere clamitantes: cum dis proelium inituros, navigia
non posse numerari, quae invictos viros veherent. Tan-
tumque in exercitum suorum intulere terroris, ut lega-
tos mitterent gentem dedituros.

8 His in fidem acceptis ad alias deinde gentes quarto 31
die pervenit. Nihilo plus animi his fuit, quam ceteris
fuerat. Itaque oppido ibi condito, quod Alexandream
appellari iusserat, fines eorum, qui Musicani appellan-
9 tur, intravit. Hic de Teriolte satrape, quem Parapa-
misadis praefecerat, iisdem arguentibus cognovit mul-
taque avare ac superbe fecisse convictum interfici iussit.
10 Oxyartes, praetor Bactrianorum, non absolutus modo,
sed etiam iure amoris amplioris imperii donatus est
finibus. Musicanis deinde in dicionem redactis urbi
eorum praesidium inposuit.

11 Inde *ad* Praestos, et ipsam Indiae gentem, per-
ventum est. Porticanus rex erat, qui se munitae urbi
cum magna manu popularium incluserat. Hanc Ale-

xander tertio die, quam coeperat obsidere, expugnavit. Et Porticanus, cum in arcem confugisset, legatos de 12
condicione deditionis misit ad regem: sed antequam adirent eum, duae turres cum ingenti fragore prociderant, per quarum ruinas Macedones evasere in arcem, qua capta Porticanus cum paucis repugnans occiditur.
32 Diruta igitur arce et omnibus captivis venumdatis 13
Sambi regis fines ingressus est multisque oppidis in fidem acceptis validissimam gentis urbem cuniculo cepit. Barbaris simile monstri visum est, rudibus mili- 14
tarium operum: quippe in media ferme urbe armati terra existebant nullo suffossi specus ante vestigio facto. LXXX milia Indorum in ea regione caesa Clitar- 15
chus est auctor multosque captivos sub corona venisse. Rursus Musicani defecerunt, ad quos opprimendos mis- 16
sus est Pithon, qui captum principem gentis eundemque defectionis auctorem adduxit ad regem. Quo Alexander in crucem sublato rursus amnem, in quo classem expectare se iusserat, repetit.

Quarto deinde die secundo amne pervenit ad 17
oppidum, quod in regno *imo* erat Sambi. Nuper se ille dediderat, sed oppidani detrectabant imperium et clauserant portas. Quorum paucitate contempta rex D 18
Agrianos moenia subire iussit et sensim recedentes elicere extra muros hostem secuturum profecto, si fugere eos crederet. Agriani, sicut imperatum erat, 19
lacessito hoste subito terga verterunt: quos barbari effuse sequentes in alios, inter quos ipse rex erat, incidunt. Renovato ergo proelio ex III milibus barbarorum DC caesi sunt, mille capti, ceteri moenibus
33 urbis inclusi. Sed non ut prima specie laeta victoria, 20
ita eventu quoque fuit, quippe barbari veneno tinxerant gladios. Itaque saucii subinde exspirabant nec causa tam strenuae mortis excogitari poterat a medicis, cum etiam leves plagae insanabiles essent. Barbari autem 21
speraverant incautum et temerarium regem excipi posse. Et forte inter promptissimos dimicans intactus evaserat. Praecipue Ptolemaeus, laevo humero leviter 22

quidem saucius, sed maiore periculo quam vulnere
adfectus, regis sollicitudinem in se converterat. San-
guine coniunctus erat et quidam Philippo genitum esse
23 credebant, certe pelice eius ortum constabat. Idem
corporis custos promptissimusque bellator et pacis
artibus quam militiae maior et clarior: modico civili-
que cultu, liberalis in primis adituque facili, nihil ex
24 fastu regiae adsumpserat. Ob haec regi an populari-
bus carior esset, dubitari poterat: tum certe primum
expertus suorum animos, adeo ut fortunam, in quam
postea ascendit, in illo periculo Macedones ominati
25 esse videantur. Quippe non levior illis Ptolemaei
fuit cura, quam regis. Qui et proelio et sollicitudine
fatigatus cum Ptolemaeo adsideret, lectum, in quo
26 ipse adquiesceret, iussit inferri. In quem ut se rece-
pit, protinus altior insecutus est somnus. Ex quo
excitatus per quietem vidisse se exponit speciem dra-
conis oblatam herbam ferentis ore, quam veneni re-
medium esse monstrasset: colorem quoque herbae re-
ferebat, adgniturum, si quis repperisset, adfirmans.
27 Inventam deinde — quippe a multis simul erat requi-
sita — vulneri inposuit protinusque dolore finito intra
28 breve spatium cicatrix quoque obducta est. Barbaros
ut prima spes fefellerat, se ipsos urbemque dediderunt.
Hinc in proximam gentem Pataliam perventum 34
est. Rex erat Moeris, qui urbe deserta in montes
29 profugerat. Itaque Alexander oppido potitur agrosque
populatur. Magnae inde praedae actae sunt pecorum
30 armentorumque, magna vis reperta frumenti. Ducibus
deinde sumptis amnis peritis defluxit ad insulam medio
ferme alveo enatam.

Cap. IX.

1 Ibi diutius subsistere coactus, quia duces socordius
adservati profugerant, misit, qui conquirerent alios:
nec repertis pervicax cupido visendi Oceanum adeun-
dique terminos mundi sine regionis peritis flumini
ignoto caput suum totque fortissimorum virorum sa-

lutem permittere *conpulit.* Navigabant ergo omnium, 2
per quae ferebantur, ignari. Quantum inde abesset
mare, quae gentes colerent, quam placidum amnis
os, quam patiens longarum navium esset, anceps et
caeca aestimatio augurabatur: unum erat temeritatis 3
solacium perpetua felicitas. Iam CCCC stadia proces-
serant, cum gubernatores adgnoscere ipsos auram maris
et haud procul videri sibi Oceanum abesse indicant
regi. Laetus ille hortari nauticos coepit, incum- 4
berent remis: adesse finem laboris omnibus votis ex-
petitum: iam nihil gloriae deesse, nihil obstare virtuti,
sine ullo Martis discrimine, sine sanguine orbem terrae
ab illis capi: ne naturam quidem longius posse pro-
cedere, brevi incognita nisi immortalibus esse visuros.
Paucos tamen navigio emisit in ripam, qui agrestes 5
vagos exciperent, e quibus certiora nosci posse spera-
bat. Illi scrutati omnia tuguria tandem latentes rep-
perere. Qui interrogati, quam procul abesset mare, 6
responderunt nullum ipsos mare ne fama quidem
accepisse, ceterum tertio die perveniri posse ad aquam
amaram, quae corrumperet dulcem. Intellectum est
mare destinari ab ignaris naturae eius. Itaque ingenti 7
alacritate nautici remigant et proximo [quoque] die, quo
propius spes admovebatur, crescebat ardor animorum.
Tertio iam die mixtum flumini subibat mare, leni
adhuc aestu confundente dispares undas. Tum aliam 8
insulam medio amni sitam evecti paulo lentius, quia
cursus aestu reverberabatur, adplicant classem et ad
commeatus petendos discurrunt, securi casus eius, qui
supervenit ignaris. Tertia ferme hora erat, cum stata 9
vice Oceanus exaestuans invehi coepit et retro flumen
urgere: quod primo coercitum, deinde vehementius
pulsum maiore impetu adversum agebatur, quam tor-
rentia praecipiti alveo incurrunt. Ignota vulgo freti 10
natura erat monstraque et irae deum indicia cernere
videbantur. Identidem intumescens mare et in cam-
pos paulo ante siccos descendere superfusum. Iamque 11
levatis navigiis et tota classe dispersa, qui expositi

erant, undique ad naves trepidi et inproviso malo
12 attoniti recurrunt. Sed in tumultu festinatio quoque
tarda est. Hi contis navigia pellebant, hi, dum remos
13 aptari probabant, consederant: quidam enavigare pro-
perantes [sed] non expectatis, qui simul esse debebant,
clauda et inhabilia navigia languide moliebantur: aliae
navium inconsulte ruentes non receperant pariterque
14 et multitudo et paucitas festinantes morabatur. Cla-
mor hinc expectare, hinc ire iubentium dissonaeque
voces nusquam idem atque unum tendentium non ocu-
15 lorum modo usum, sed etiam aurium abstulerant. Ne
in gubernatoribus quidem quicquam opis erat, quo-
rum nec exaudiri vox a tumultuantibus poterat nec
16 imperium a territis inconpositisque servari. Ergo con-
lidi inter se naves abstergerique invicem remi et alii
aliorum navigia urgere coeperunt. Crederes non unius
exercitus classem vehi, sed duorum navale initum esse
17 certamen. Incutiebantur puppibus prorae, premebantur
a sequentibus, qui antecedentes turbaverant: iurgan-
18 tium ira perveniebat etiam ad manus. Iamque aestus 36
totos circa flumen campos inundaverat tumulis dum-
taxat eminentibus velut insulis parvis, in quos plerique
19 trepidi omissis navigiis enare properant. Dispersa
classis partim in praealta aqua stabat, qua subse-
derant valles, partim in vado haerebat, utcumque
inaequale terrae fastigium occupaverant undae: cum
20 subito novus et pristino maior terror incutitur. Reci-
procari coepit mare magno tractu aquis in suum
fretum recurrentibus reddebatque terras paulo ante
profundo salo mersas. Igitur destituta navigia alia
praecipitantur in proras, alia in latera procumbunt.
Strati erant campi sarcinis, armis, avulsarum tabu-
21 larum remorumque fragmentis. Miles nec egredi in
terram nec in nave subsistere audebat, identidem prae-
sentibus graviora, quae sequerentur, expectans. Vix,
quae perpetiebantur, videre ipsos credebant, in sicco
22 naufragia, in amni mare. Nec finis malorum: quippe
aestum paulo post mare relaturum, quo navigia adle-

varentur, ignari, famem et ultima sibimet ominaban-
tur. Beluae quoque fluctibus destitutae terribiles vaga-
37 bantur. Iamque nox adpetebat et regem quoque de- 23
speratio salutis aegritudine adfecerat. Non tamen
invictum animum curae obruunt, quin tota nocte per-
sideret in speculis equitesque praemitteret ad os
amnis, ut, cum mare rursus exaestuare sensissent,
praecederent. Navigia quoque et lacerata refici et 24
eversa fluctibus erigi iubet paratosque esse et inten-
tos, cum rursus mare terras inundasset. Tota ea 25
nocte inter vigilias adhortationesque consumpta cele-
riter et equites ingenti cursu refugere et secutus est
aestus. Qui primo aquis leni tractu subeuntibus coepit
levare navigia, mox totis campis inundatis etiam inpu-
lit classem. Plausus militum nauticorumque insperа- 26
tam salutem immodico celebrantium gaudio litoribus
ripisque resonabat. Unde tantum redisset subito mare,
quo pridie refugisset, quaenam esset eiusdem elementi
natura, modo discors, modo imperio temporum ob-
noxia, mirabundi requirebant. Rex cum ex eo, quod 27
accideret, coniectaret post solis ortum statum tempus
esse, media nocte, ut aestum occuparet, cum paucis
navigiis secundo amne defluxit. Evectusque os eius
CCCC stadia processit in mare, tandem voti sui com-
pos: praesidibusque et maris et locorum dis sacrificio
facto ad classem rediit.

CAP. X.

38 Hinc adversum flumen subit classis et altero die 1
adpulsa est haud procul lacu salso, cuius incognita
natura plerosque decepit temere ingressos aquam.
Quippe scabies corpora invasit et contagium morbi
etiam in alios vulgatum est. Oleum remedio fuit.
Leonnato deinde praemisso, ut puteos foderet, qua 2
terrestri itinere ducturus exercitum videbatur — quippe
sicca erat regio — ipse cum copiis substitit, vernum
tempus expectans. Interim et urbes plerasque condidit.
Nearcho atque Onesicrito nauticae rei peritis imperavit, 3

ut validissimas navium deducerent in Oceanum progressique, quoad tuto possent, naturam maris noscerent: vel eodem amne vel Euphrate subire eos posse, cum reverti ad se vellent.

4 Iamque mitigata hieme et navibus, quae inutiles 39
5 videbantur, crematis terra ducebat exercitum. Nonis castris in regionem Arabiton, inde totidem diebus in Cedrosiorum perventum est. Liber hic populus concilio habito dedidit se nec quicquam deditis praeter
6 commeatus imperatum est. Quinto hinc die venit ad flumen: Arabum incolae appellant. Regio deserta et aquarum inops excipit. Quam emensus in Oritas transit: ibi maiorem exercitus partem Hephaestioni tradidit, levem armaturam cum Ptolemaeo Leonnatoque
7 partitus est. Tria simul agmina populabantur Indos magnaeque praedae actae sunt: maritimos Ptolemaeus, ceteros ipse rex et ab alia parte Leonnatus urebant. In hac quoque regione urbem condidit deductique sunt in eam Arachosii.

8 Hinc pervenit ad maritimos Indos. Desertam va- 40
stamque regionem late tenent ac ne cum finitimis
9 quidem ullo commercii iure miscentur. Ipsa solitudo natura quoque immitia efferavit ingenia: prominent ungues numquam recisi, comae hirsutae et intonsae
10 sunt. Tuguria conchis et ceteris purgamentis maris instruunt. Ferarum pellibus tecti piscibus sole duratis et maiorum quoque beluarum, quas fluctus eiecit,
11 carne vescuntur. Consumptis igitur alimentis Macedones primo inopiam, deinde ad ultimum famem sentire coeperunt, radices palmarum — namque sola ea
12 arbor gignitur — ubique rimantes. Sed, cum haec quoque alimenta defecerant, iumenta caedere adgressi ne equis quidem abstinebant: et cum deessent, quae sarcinas veherent, spolia de hostibus, propter quae ultima Orientis peragraverant, cremabant incendio.
13 *Famem* deinde pestilentia secuta est, quippe insalu*brium ciborum* novi suci, ad hoc itineris labor et *aegritudo* animi vulgaverant morbos et nec manere

sine clade nec progredi poterant: manentes fames, pro-
gressos acrior pestilentia urgebat. Ergo strati erant 14
campi paene pluribus semivivis quam cadaveribus. Ac
ne levius quidem aegri sequi poterant: quippe agmen
raptim agebatur tantum singulis ad spem salutis ipsos
proficere credentibus, quantum itineris festinando prae-
ciperent. Igitur qui defecerant notos ignotosque, ut 15
adlevarentur, orabant: sed nec iumenta erant, quibus
excipi possent, et miles vix arma portabat imminentis-
que et ipsis facies mali ante oculos erat. Ergo saepius
revocati ne respicere quidem suos sustinebant miseri-
cordia in formidinem versa. Illi relicti deos testes et 16
sacra communia regisque inplorabant opem: cumque
frustra surdas aures fatigarent, in rabiem desperatione
versa parem suo exitum similesque ipsis amicos et con-
41 tubernales precabantur. Rex dolore simul ac pudore 17
anxius, quia causa tantae cladis ipse esset, ad Phrata-
phernen, Parthyaeorum satrapen, misit, qui iuberent
camelis cocta cibaria adferri, aliosque finitimarum
regionum praefectos certiores necessitatis suae fecit.
Nec cessatum est ab his. Itaque fame dumtaxat vin- 18
dicatus exercitus tandem in Cedrosiae fines perducitur.
Omnium rerum copia fertilis regio est: in qua stativa
habuit, ut vexatos milites quiete firmaret. Hic Leon- 19
nati litteras accepit, conflixisse ipsum cum VIII mili-
bus peditum et CCCC equitibus Oritarum prospero
eventu. A Cratero quoque nuntius venit, Ozinen et
Zariaspen, nobilis Persas, defectionem molientes op-
pressos a se in vinculis esse. Praeposito igitur regioni 20
Sibyrtio — namque Menon, praefectus eius, nuper in-
terierat morbo — in Carmaniam ipse processit. Aspa- 21
stes erat satrapes gentis, suspectus res novare voluisse,
dum in India rex est. Quem occurrentem dissimulata 22
ira comiter adlocutus, dum exploraret, quae delata
42 erant, in eodem honore habuit. Cum inde praefecti,
sicut imperatum erat, equorum, iumentorumque iuga-
lium vim ingentem ex omni, quae sub imperio erat,
regione misissent, quibus deerant impedimenta, resti-

23 tuit: arma quoque ad pristinum refecta sunt cultum,
quippe haud procul a Perside aberant non pacata modo,
24 sed etiam opulenta. Igitur, ut supra dictum est, aemu-
latus Patris Liberi non gloriam solum, quam ex illis
gentibus deportaverat, sed etiam famam, sive illud
triumphus fuit ab eo primum institutus, sive bacchan-
tium lusus, statuit imitari, animo super humanum
25 fastigium elato. Vicos, per quos iter erat, floribus
coronisque sterni iubet, liminibus aedium crateras
vino repletas et alia eximiae magnitudinis vasa dis-
poni, vehicula deinde constrata, ut plures capere mi-
lites possent, in tabernaculorum modum ornari, alia
26 candidis velis, alia veste pretiosa. Primi ibant amici
et cohors regia variis redimita floribus coronisque —
alibi tibicinum cantus, alibi lyrae sonus audiebatur —
item vehiculis pro copia cuiusque adornatis comissa-
bundus exercitus, armis, quae maxime decora erant,
circumpendentibus. Ipsum convivasque currus vehebat
crateris aureis eiusdemque materiae ingentibus poculis
27 praegravis. Hoc modo per dies VII bacchabundum
agmen incessit, parata praeda, si quid victis saltem
adversus comissantes animi fuisset: mille hercule
viri modo et sobrii, VII dierum crapula graves in suo
28 triumpho capere potuerunt. Sed fortuna, quae rebus
famam pretiumque constituit, hoc quoque militiae pro-
brum vertit in gloriam. Et praesens aetas et posteri-
tas deinde mirata est, per gentes nondum satis domitas
incessisse temulentos, barbaris, quod temeritas erat,
29 fiduciam esse credentibus. Hunc apparatum carnifex
sequebatur: quippe satrapes Aspastes, de quo ante
30 dictum est, interfici iussus est: adeo nec luxuriae
quicquam crudelitas nec crudelitati luxuria obstat.

Q. CURTI RUFI
HISTORIARUM
ALEXANDRI MAGNI
MACEDONIS
LIBER X.
Cap. I.

1 Isdem fere diebus Cleander et Sitalces et cum Agathone Heracon superveniunt, qui Parmenionem iussu 1
regis occiderant. V milia peditum cum equitibus mille, 2
sed et accusatores eos e provincia, cui praefuerant, sequebantur: nec tot facinora, quot admiserant, conpensare poterant caedis perquam gratae regi ministerio.
Quippe cum omnia profana spoliassent, ne sacris qui- 3
dem abstinuerant virginesque et principes feminarum stupra perpessae corporum ludibria deflebant. Invisum 4
Macedonum nomen avaritia eorum ac libido barbaris fecerat. Inter omnes tamen eminebat Cleandri furor, 5
qui nobilem virginem constupratam servo suo pelicem dederat. Plerique amicorum Alexandri non tam crimi- 6
num, quae palam obiciebantur, atrocitatem quam memoriam occisi per illos Parmenionis, quod tacitum prodesse reis apud regem poterat, intuebantur, laeti recidisse iram in irae ministros nec ullam potentiam scelere quaesitam cuiquam esse diuturnam. Rex cognita causa 7
pronuntiavit ab accusatoribus unum et id maximum crimen esse praeteritum, desperationem salutis suae:

numquam enim talia ausuros, qui ipsum ex India so-
spitem aut optassent reverti aut credidissent rever-
8 surum. Igitur hos quidem vinxit, DC autem militum,
qui saevitiae eorum ministri fuerant, interfici iussit.
9 Eodem die sumptum est supplicium de iis quoque,
quos auctores defectionis Persarum Craterus adduxerat.
10 Haud multo post Nearchus et Onesicritus, quos 2
longius in Oceanum procedere iusserat, superveniunt.
11 Nuntiabant autem quaedam audita, alia conperta: in-
sulam ostio amnis obiectam auro abundare, inopem
equorum esse: singulos eos conpererant ab iis, qui
ex continenti traicere auderent, singulis talentis emi.
12 Plenum esse beluarum mare: aestu secundo eas ferri
magnarum navium corpora aequantes, truci cantu de-
territas sequi classem, cum magno aequoris strepitu
13 velut demersa navigia subisse aquas. Cetera incolis
crediderant, inter quae: rubrum mare non a colore
14 undarum, ut plerique crederent, sed ab Erythro rege
appellari, esse haud procul a continenti insulam palmis
frequentibus consitam et in medio fere nemore co-
lumnam eminere, Erythri regis monumentum, litteris
15 gentis eius scriptam. Adiciebant navigia, quae lixas
mercatoresque vexissent, famam auri secutis guber-
natoribus in insulam esse transmissa nec deinde ab iis
16 postea visa. Rex cognoscendi plura cupidine accensus
rursus eos terram legere iubet, donec ad Euphratis os
adpellerent classem, inde adverso amne Babylona subi-
17 turos. Ipse animo infinita conplexus statuerat, omni 3
ad orientem maritima regione perdomita, ex Syria
petere Africam, Carthagini infensus, inde Numidiae
solitudinibus peragratis cursum Gadis dirigere, — ibi
namque columnas Herculis esse fama vulgaverat, —
18 Hispanias deinde, quas Hiberiam Graeci a flumine
Hibero vocabant, adire et praetervehi Alpes Italiae-
19 que oram, unde in Epirum brevis cursus est. Igi-
tur Mesopotamiae praetoribus imperavit, materia in
Libano monte caesa devectaque ad urbem Syriae
Thapsacum septingentarum carinas navium ponere:

septiremis omnes esse deducique Babylona. Cyprio-
rum regibus imperatum, ut aes stuppamque et vela
praeberent. Haec agenti Pori et Taxilis regum litterae 20
traduntur, Abisaren morbo, Philippum, praefectum
ipsius, ex vulnere interisse oppressosque, qui vulnèras-
sent eum. Igitur Philippo substituit Eudaemonem: 21
dux erat Thracum. Abisaris regnum filio eius attribuit.
4 Ventum est deinde Parsagada: Persica est gens, 22
cuius satrapes Orsines erat, nobilitate ac divitiis inter
omnes barbaros eminens. Genus ducebat a Cyro, quon- 23
dam rege Persarum: opes et a maioribus traditas
habebat et ipse longa imperii possessione cumula-
verat. Is regi cum omnis generis donis, non ipsi 24
modo ea, sed etiam amicis eius daturus, occurrit.
Equorum domiti greges sequebantur currusque argento
et auro adornati, pretiosa supellex et nobiles gemmae,
aurea magni ponderis vasa vestesque purpureae et si-
gnati argenti talentum III milia. Ceterum tanta beni- 25
gnitas barbaro causa mortis fuit. Nam cum omnes
amicos regis donis super ipsorum vota coluisset, Bagoae
spadoni, qui Alexandrum obsequio corporis devinxerat
sibi, nullum honorem habuit: admonitusque a quibus- 26
dam, perquam Alexandro cordi esse, respondit, amicos
regis, non scorta se colere nec moris esse Persis,
mares ducere, qui stupro effeminarentur. His auditis 27
spado potentiam flagitio et dedecore quaesitam in caput
nobilissimi et insontis exercuit. Namque gentis eius-
dem levissimos falsis criminibus adstruxit monitos,
tum demum ea deferre, cum ipse iussisset. Interim 28
quotiens sine arbitris erat, credulas regis aures inple-
bat dissimulans causam irae, quo gravior criminantis
auctoritas esset. Nondum suspectus erat Orsines, iam 29
tamen vilior. Reus enim in secreto agebatur, latentis
periculi ignarus, et inportunissimum scortum ne in
stupro quidem et dedecoris patientia fraudis oblitum,
quotiens amorem regis in se accenderat, Orsinen modo
5 avaritiae, interdum etiam defectionis arguebat. Iam
matura erant in perniciem innocentis mendacia, et

fatum, cuius inevitabilis sors est, adpetebat. Forte
enim sepulcrum Cyri Alexander iussit aperiri, in quo
erat conditum eius corpus, cui dare volebat inferias.
31 Auro argentoque repletum esse crediderat — quippe
ita fama Persae vulgaverant — sed praeter clipeum
eius putrem et arcus duos Scythicos et acinacem nihil
32 repperit. Ceterum corona aurea inposita amiculo, cui
adsueverat ipse, solium, in quo corpus iacebat, ve-
lavit, miratus tanti nominis regem tantis praeditum
opibus haud pretiosius sepultum esse, quam si fuisset
33 e plebe. Proximus erat lateri spado, qui regem in-
tuens, 'Quid mirum,' inquit, 'est inania sepulcra esse
regum, cum satraparum domus aurum inde egestum
34 capere non possint? Quod ad me attinet, ipse hoc
bustum antea non videram, sed ex Dareo ita accepi,
35 III milia talentum condita esse cum Cyro. Hinc illa
benignitas in te, ut, quod impune habere non poterat
36 Orsines, donando etiam gratiam iniret.' Concitaverat
iam animum in iram, cum hi, quibus negotium idem
dederat, superveniunt. Hinc Bagoas, hinc ab eo sub-
37 ornati falsis criminibus occupant aures. Antequam
accusari se suspicaretur, Orsines in vincula est tradi-
tus. Non contentus supplicio insontis spado ipse mori-
turo manum iniecit. Quem Orsines intuens, 'Audie-
ram,' inquit, 'in Asia olim regnasse feminas, hoc
38 vero novum est regnare castratum!' Hic fuit exitus
nobilissimi Persarum nec insontis modo, sed eximiae
39 quoque benignitatis in regem. Eodem tempore Phra-
dates regnum adfectasse suspectus occiditur. Coeperat
rex esse praeceps ad repraesentanda supplicia, item
40 ad deteriora credenda: scilicet res secundae valent
commutare naturam et raro quisquam erga bona sua
satis cautus est. Idem enim paulo ante Lyncestem
Alexandrum delatum a duobus indicibus damnare non
41 sustinuerat, humiliores quoque reos contra suam vo-
luntatem, quia ceteris videbantur insontes, passus ab-
solvi, hostibus victis regna reddiderat aut auxerat:
42 ad ultimum ita ab semetipso degeneravit, ut invictus

quondam adversus libidinem animi arbitrio scorti aliis regná daret, aliis adimeret vitam.

* * *

6 Isdem fere diebus litteras [a Coeno] accipit de 43
rebus in Europa et Asia gestis, dum ipse Indiam
subigit. Zopyrio, Thraciae praepositus, cum expedi- 44
tionem in Getas faceret, tempestatibus procellisque
subito coortis cum toto exercitu oppressus erat. Qua 45
cognita clade Seuthes Odrysas, populares suos, ad defectionem conpulerat. Amissa propemodum Thracia ne Graecia quidem *tumultibus inconcussa mansit. Nam Alexander punita satraparum quorundam insolentia, quam, dum in extremo orbe Indorum armis attinetur, per summa scelera atque flagitia in provinciales exercuerant, ceterorum metum intenderat: qui in paribus delictis idem admissorum praemium expectantes in mercennariorum militum fidem confugiebant, illorum manibus, si ad supplicium poscerentur, salutem suam tutaturi, aut pecunia, quanta poterat, coacta fugam inibant. Ea re cognita litterae ad omnes Asiae praetores missae sunt, quibus inspectis e vestigio omnes peregrinos milites, qui stipendia sub ipsis facerent, dimittere iubebantur. Erat inter eos Harpalus, quem Alexander, quod ob ipsius amicitiam olim a Philippo eiectus solum vertisset, inter fidissimos habebat et post Mazaei mortem satrapea Babyloniae donaverat thesaurorumque custodiae praefecerat. Is igitur cum fiduciam, quam in propensissima regis gratia habere poterat, magnitudine flagitiorum consumpsisset, quinque talentorum milia ex gaza regia rapit conductaque sex milium mercennariorum manu in Europam evadit. Iampridem enim luxu et libidinibus in praeceps tractus desperataque apud regem venia adversus iram ipsius in alienis opibus subsidium circumspicere coeperat et Athenienses, quorum non contemnendam potentiam et apud ceteros Graecos auctoritatem, tum occultum in Macedonas odium norat,* sedulo coluerat. Itaque *spem suis faciebat Athenienses* adventu suo cognito copi-

isque et pecuniis, quas adduceret, coram inspectis protinus arma consiliaque sociaturos esse. Nam apud populum imperitum et mobilem per homines improbos et avaritia venales omnia se muneribus consecuturum existimabat.

Cap. II.

1 Igitur xxx navibus Sunium transmittunt — pro- 7
munturium est Atticae terrae — unde portum urbis
2 petere decreverant. His cognitis rex Harpalo Athe-
niensibusque iuxta infestus classem parari iubet Athe-
3 nas protinus petiturus. Quod consilium clam agitanti
litterae redduntur, Harpalum intrasse quidem Athenas
ac pecunia conciliasse sibi principum animos, mox con-
cilio plebis habito iussum urbe excedere ad Graecos
milites pervenisse, quibus interceptum trucidatum a
4 quodam Thibrone per insidias. His laetus in Europam
traiciendi consilium omisit, sed exules praeter eos, qui
civili sanguine adspersi erant, recipi ab omnibus Grae-
5 corum civitatibus, quis pulsi erant, iussit. Et Graeci
haud ausi imperium aspernari, quamquam solvenda-
rum legum id principium esse censebant, bona quo-
6 que, quae extarent, restituere damnatis. Soli Athe-
nienses non sui modo, sed etiam publici vindices,
colluvionem ordinum hominumque aegre ferebant, non
regio imperio, sed legibus moribusque patriis regi
7 adsueti. Prohibuere igitur exules finibus omnia potius
toleraturi, quam purgamenta quondam urbis suae, tunc
etiam exilii, admitterent.
8 Alexander senioribus militum in patriam remissis 8
xiii milia peditum et ii milia equitum, quae in Asia
retineret, eligi iussit existimans, modico exercitu con-
tinere posse Asiam, quia pluribus locis praesidia
disposuisset nuperque conditas urbes colonis replesset
9 nec res novare cupientibus. Ceterum priusquam se-
cerneret, quos erat retenturus, edixit, ut omnes milites
aes alienum profiterentur. Grave plerisque esse con-
perarat et, quamquam ipsorum luxu contractum erat,

dissolvere tamen ipse decreverat. Illi temptari ipsos 10 rati, quo facilius ab integris sumptuosos discerneret, prolatando aliquantum extraxerant temporis. Et rex satis gnarus, professioni aeris pudorem, non contumaciam obstare, mensas totis castris poni iussit et x milia talentum proferri. Tum demum *cum* fide facta 11 professio est. Nec amplius ex tanta pecunia quam c et xxx talenta superfuere. Adeo ille exercitus tot divitissimarum gentium victor plus tamen victoriae quam
9 praedae deportavit ex Asia. Ceterum ut cognitum est 12 alios remitti domos, alios retineri, perpetuam eum regni sedem in Asia habiturum rati, vecordes et disciplinae militaris immemores seditiosis vocibus castra conplent regemque ferocius quam alias adorti omnes simul missionem postulare coeperunt deformia ora cicatricibus canitiemque capitum ostentantes. Nec aut 13 praefectorum castigatione aut verecundia regis deterriti tumultuoso clamore et militari violentia volentem loqui inhibebant palam professi, nusquam inde nisi in patriam vestigium esse moturos. Tandem silentio facto, 14 magis quia motum esse credebant, quam quia ipsi moveri poterant, quidnam acturus esset, expectabant. Ille, 'Quid haec,' inquit, 'repens consternatio et tam 15 procax atque effusa licentia denuntiat? Eloqui metuo. Palam certe rupistis imperium et precario rex sum, cui non adloquendi, non noscendi monendique aut intuendi vos ius reliquistis. Equidem cum alios di- 16 mittere in patriam, alios mecum paulo post deportare statuerim, tam illos adclamantes video, qui abituri sunt, quam hos, cum quibus praemissos subsequi statui. Quid hoc est rei? dispari in causa idem omnium 17 clamor est! Pervelim scire, utrum qui discedunt an qui retinentur de me querantur.' Crederes uno ore 18 omnes sustulisse clamorem: ita pariter ex tota con-
10 tione responsum est, omnes queri. Tum ille, 'Non 19 hercule' inquit, 'potest fieri, ut adducar querendi simul omnibus hanc causam esse, quam ostenditis, *in qua maior* pars exercitus non est, utpote cum

20 plures dimiserim, quam retenturus sum. Subest nimi-
rum altius malum, quod omnes avertit a me. Quando
enim regem universus deseruit exercitus? Ne servi
quidem uno grege profugiunt dominos, sed est qui-
dam in illis pudor a ceteris destitutos relinquendi.
21 Verum ego tam furiosae consternationis oblitus re-
media insanabilibus conor adhibere. Omnem hercule
spem, quam ex vobis conceperam, damno nec ut cum
militibus meis — iam enim esse desistis — sed ut cum
22 ingratissimis operis agere decrevi. Secundis rebus,
quae circumfluunt vos, insanire coepistis, obliti status
eius, quem beneficio exuistis meo, digni hercule, qui
in eodem consenescatis, quoniam facilius est vobis
23 adversam quam secundam regere fortunam. En tan-
dem, Illyriorum paulo ante et Persarum tributariis
Asia et tot gentium spolia fastidio sunt. Modo sub
Philippo seminudis amicula ex purpura sordent, aurum
et argentum oculi ferre non possunt: lignea enim vasa
desiderant et ex cratibus scuta rubiginemque gladio-
24 rum. Hoc cultu nitentes vos accepi et D talenta aeris
alieni, cum omnis regia supellex haud amplius quam
LX talentorum *esset*. *Ecce* meorum operum funda-
menta! quibus tamen — absit invidia — imperium
25 maximae terrarum partis inposui. Asiaene pertaesum
est, quae vos gloria rerum gestarum dis pares fecit?
In Europam ire properatis rege deserto, cum pluri-
bus vestrum defuturum viaticum fuerit, ni aes alienum
26 luissem, nempe in Asiatica praeda. Nec pudet pro-
fundo ventre devictarum gentium spolia circumferentes
reverti velle ad liberos coniugesque, quibus pauci
praemia victoriae potestis ostendere: nam ceterorum,
dum etiam spei vestrae obviam istis, arma quoque
27 pignori sunt. Bonis vero militibus cariturus sum,
pelicum suarum concubinis, quibus hoc solum ex tantis
opibus superest, in quod inpenditur. Proinde fugienti-
bus me pateant limites: facessite hinc ocius, ego cum
Persis abeuntium terga tutabor. Neminem teneo: libe-
28 *rate oculos* meos, ingratissimi cives. Laeti vos ex-

cipient parentes liberique sine vestro rege redeuntes,
obviam ibunt desertoribus transfugisque! Triumphabo 29
mehercule de fuga vestra et, ubicumque ero, expetam
poenas hos, cum quibus me relinquitis, colendo prae-
ferendoque vobis. Iam autem scietis, et quantum
sine rege valeat exercitus et quid opis in me uno sit.'
11 Desiluit deinde frendens de tribunali et in medium 30
armatorum agmen se immisit, notatos quoque, qui
ferocissime oblocuti erant, singulos manu corripuit
nec ausos repugnare XIII adservandos custodibus cor-
poris tradidit.

CAP. III.

Quis crederet saevam paulo ante contionem ob- 1
torpuisse subito metu? Et cum ad supplicium videret 2
trahi nihilo ausos graviora quam ceteros, sive nominis, 3
quod gentes, quae *sunt* sub regibus, inter deos colunt,
sive propria ipsius veneratio, sive fiducia tanta vi
exercentis imperium conterruit eos: singulare certe 4
ediderunt patientiae exemplum adeoque non sunt ac-
censi supplicio commilitonum, cum sub noctem inter-
fectos esse cognossent, ut nihil omiserint, quod [singuli]
magis oboedienter et pie facerent. Nam cum postero 5
die prohibiti aditu regis essent Asiaticis modo militi-
bus admissis, lugubrem totis castris edidere clamorem,
denuntiantes protinus esse morituros, si rex persevera-
12 ret irasci. At ille pervicacis ad omnia, quae agitas- 6
set, animi peregrinorum militum contionem advocari
iubet Macedonibus intra castra cohibitis et, cum fre-
quentes coissent, adhibito interprete talem orationem
habuit: 'Cum ex Europa traicerem in Asiam, multas 7
nobiles gentes, magnam vim hominum imperio meo
me additurum esse sperabam. Nec deceptus sum, quod 8
de his credidi famae. Sed ad illa hoc quoque acces-
sit, quod video fortes viros *et* erga reges suos pietatis
invictae. Luxu omnia fluere credideram et nimia feli- 9
citate mergi in voluptates. At hercules munia militiae
hoc animorum corporumque robore aeque impigre

toleratis et, cum fortes viri sitis, non fortitudinem
magis quam fidem colitis. Hoc ego nunc primum
10 profiteor, sed olim scio. Itaque et dilectum e vobis
iuniorum habui et vos meorum militum corpori im-
miscui. Idem habitus, eadem arma sunt vobis. Ob-
sequium vero et patientia imperii longe praestantior
11 est quam ceteris. Ergo ipse Oxyartis Persae filiam
mecum matrimonio iunxi, non dedignatus ex captiva
12 liberos tollere. Mox deinde, cum stirpem generis mei
latius propagare cuperem, uxorem Darei filiam duxi
proximisque amicorum auctor fui ex captivis generandi
liberos, ut hoc sacro foedere omne discrimen victi
13 et victoris excluderem. Proinde genitos esse vos mihi,
non adscitos milites credite. Asiae et Europae unum
atque idem regnum est. Macedonum vobis arma do,
inveteravi peregrinam novitatem. Et cives mei estis
14 et milites. Omnia eundem ducunt colorem: nec Persis
Macedonum morem adumbrare nec Macedonibus Per-
sas imitari indecorum. Eiusdem iuris esse debent, qui
sub eodem rege victuri sunt.'

Hac oratione habita Persis corporis sui custodiam credidit, Persas satellites, Persas apparitores fecit. Per quos cum Macedones, qui huic seditioni occasionem dedissent, vincti ad supplicia traherentur, unum ex iis, auctoritate et aetate gravem ad regem ita locutum ferunt:

Cap. IV.

1 'Quousque,' inquit, 'animo tuo etiam per sup- 13
plicia et quidem externi moris obsequeris? Milites
tui, cives tui, incognita causa captivis suis ducentibus
trahuntur ad poenam. Si mortem meruisse indicas,
2 saltem ministros supplicii muta.' Amico animo, si
veri patiens fuisset, admonebatur, sed in rabiem ira
pervenerat. Itaque rursus — nam parumper, quibus
imperatum erat, dubitaverant — mergi in amnem,
3 sicut vincti erant, iussit. Nec hoc quidem supplicium
seditionem militum movit. Namque copiarum duces
atque amicos eius manipuli adeunt, petentes, ut, si

quos adhuc pristina noxa iudicaret esse contactos, iuberet interfici: offerre se corpora irae, trucidaret. *Tandem prae dolore vix mentis compotes universi concurrunt ad regiam armisque ante fores proiectis tunicati adstantes nuda et obnoxia poenis corpora admitti flentes orabant. Non se deprecari, quin suppliciis sontium expiarentur, quae per contumaciam deliquissent. Regis iracundiam sibi morte tristiorem esse. Cumque dies noctesque ante regiam persistentes miserabili clamore habituque paenitentiam suam adprobarent, biduum tamen adversus humillimas suorum preces iracundia regis duravit. Tertio die victus constantia supplicum processit incusataque leniter exercitus immodestia non sine multis utrimque lacrimis in gratiam se cum ipsis redire pro fessus est. Digna tamen res visa est, quae maioribus hostiis expiaretur. Itaque sacrificio magnifice perpetrato Macedonum simul Persarumque primores invitavit ad epulas. Novem milia eo convivio excepisse proditum est memoriae eosque omnes invitante rege ex eadem cratera libavisse, Graecis barbarisque vatibus tum alia fausta vota praeeuntibus, tum inprimis ut utriusque imperii in idem corpus coaliti societas perpetua foret. Maturata deinde est missio et infirmissimus quisque exauctorati. Amicorum quoque seniorum quibusdam commeatum dedit. Ex quis Clitus, cognomento Albus, Gorgiasque et Polydamas et Antigenes fuere. Abeuntibus non modo praeteriti temporis stipendia cum fide persolvit, verum etiam talentum adiecit in singulos milites viatici nomine. Filios ex Asiaticis uxoribus susceptos — ad decem milia fuisse traduntur — apud se relinqui iussit, ne in Macedoniam cum parentibus transgressi et coniugibus liberisque prioribus permixti familias singulorum contentionibus et discordiis inplerent: sibi curae fore pollicitus, ut patrio more instituti militiae artes edocerentur. Ita supra decem veteranorum milia dimissa sunt additusque est Craterus, qui eos deduceret, ex praecipuis regis amicis. Cui si quid humanitus accidisset, Polyperconti parere iussi sunt. Litteris etiam ad Antipatrum* scriptis honorem emeritis

haberi praecepit, ut quotiens ludi atque certamina ederentur, in primis ordinibus coronati spectarent utque fato functorum liberi inpuberes in paterna stipendia succederent. Craterum Macedoniae continentibusque regionibus cum imperio praeesse placuit, Antipatrum cum supplemento iuniorum Macedonum ad regem pergere. Verebatur enim, ne per discordiam praefecti cum Olympiade gravis aliqua clades acciperetur. Nam multas ad Alexandrum epistolas mater, multas Antipater miserat vicissimque inter se criminabantur, quae ad dedecus aut detrimentum regiae maiestatis pertinerent. Postquam enim rumor occisi regis temere vulgatus in Macedoniam penetravit, mater eius sororque Cleopatra tumultuatae fuerant, et haec quidem paternum regnum, Olympias Epirum invaserat.

Interea rex, ut imminuti exercitus detrimenta sarciret optimum quemque Persarum in Macedonicos ordines adlegit: mille etiam praestantissimos segregavit ad corporis custodiam: aliam hastatorum manum, haud pauciores decem milibus, circa regium tabernaculum excubias agere iussit. Haec agenti Peucestes supervenit cum viginti sagittariorum funditorumque milibus, quos ex sua provincia coegerat. His per exercitum distributis profectus est Susis et Tigride amne transmisso apud Caras castra metatus est: inde quadriduo per Sittacenen ductis copiis Sambana processit, ubi per septem dies quietum agmen tenuit. Tridui deinde itinere emenso Celonas perventum est. Oppidum hoc tenent Boeotia profecti, quos Xerxes sedibus suis excitos in Orientem transtulit. Servabantque argumentum originis peculiari sermone ex Graecis plerumque vocibus constante: ceterum ob commerciorum necessitatem finitimorum barbarorum lingua utebantur. Inde Bagistanen ingressus est, regionem opulentam et abundantem arborum amoeno et fecundo foetu ceterisque ad vitae non usum modo, verum etiam delectationem pertinentibus.

Perventum deinde est in Mediae campos, ubi maximi equorum greges pascebantur. Nisaeos appellant, magnitu-

dine et specie insignes. Supra quinquaginta milia ibi reperta, cum Alexander eo transiret, a comitibus illius adnotatum est: olim triplo plures fuisse, sed inter bellorum turbas maximam eorum partem praedones abegisse. Ad triginta dies ibi substitit rex. Eo Atropates Mediae satrapa centum barbaras mulieres adduxit equitandi peritas peltisque et securibus armatas: unde quidam crediderunt Amazonum ex gente reliquias fuisse. Septimis deinde castris Ecbatana attigit, Mediae caput. Ibi sollemnia diis sacrificia fecit ludosque edidit et in convivia festosque dies laxavit animum, ut mox in novorum operum curam atque ministeria validior intenderetur. Sed ista volventem, velut iniecta manu, fatum alio traxit vitamque carissimo amicorum eius neque multo post ipsi quoque regi extorsit. Pueros in stadio certantes spectabat, cum nuntiatur deficere Hephaestionem, qui morbo ex crapula contracto septimum iam diem aegrotabat. Exterritus amici periculo statim consurgit et ad hospitium illius celeriter pergit: neque tamen prius eo pervenit, quam illum mors occupasset. Id regi omnium, quae in vita pertulerat, adversorum luctuosissimum accidisse certum habetur eumque magnitudine doloris in lacrimas et lamenta victum multa animi de gradu deiecti argumenta edidisse. Sed ea quidem varie traduntur: illud inter omnes constat, ut quam decentissimas exequias ei duceret, noluisse Ecbatanis sepeliri, sed Babylonem, quo ipse concessurus erat, a Perdicca deferri curasse: ibique funus inaudito antehac exemplo duodecim talentum milibus locavisse. Per universum certe imperium lugeri eum iussit: et ne memoria eius in exercitu exolesceret, equitibus, quis praefuerat, nullum praefecit ducem, sed Hephaestionis alam appellari voluit et, quae ille signa instituisset, ea non immutari. Funebria certamina ludosque, quales numquam editi fuissent, meditatus tria artificum milia coegit: qui non multo post in ipsius exequiis certasse feruntur. Nec amici tam effuso adfectu ad conciliandam eius gratiam segniter usi certatim repperere, per quae memoria defuncti clarior honoratiorque

fieret. Igitur Eumenes, cum se ob simultatem cum Hephaestione regis indignationem contraxisse sensisset, multis auctor fuit seque et arma sua Hephaestioni consecrandi pecuniasque ad cohonestandum funus large contulit. Hoc exemplum imitati sunt ceteri: eoque mox processit adsentationum inpudentia, ut regi maerore et desiderio defuncti insanienti persuasum tandem fuerit, deum esse Hephaestionem. Quo quidem tempore ex copiarum ducibus Agathocles Samius ad extremum periculi venit, quod illius tumulum praeteriens inlacrimasse visus esset. Ac nisi Perdiccas venanti sibi Hephaestionem adparuisse ementitus per deos omnes ipsumque Hephaestionem deierasset, ex ipso se cognovisse, Agathoclem non ut mortuum et vanae divinitatis titulis frustra ornatum flevisse, verum ob memoriam pristinae sodalitatis lacrimas non tenuisse, vir fortis et de rege bene meritus pietatis in amicum graves poenas innoxio capite pependisset.

Ceterum ut paulisper a luctu avocaret animum, in Cossaeorum gentem expeditionem suscepit. Iuga Mediae vicina Cossaei tenent, asperum et acre genus et praedando vitam tolerare solitum. Ab his Persarum reges annuo tributo pacem redimere consueverant, ne in subiecta decurrentes infestam latrociniis regionem facerent. Nam vim temptantes Persas facile reppulerant, asperitate locorum defensi, in quae se recipiebant, quotiens armis superabantur. Iidem muneribus quotannis placabantur, ut regi Ecbatanis, ubi aestiva solebat agere, Babylonem remigranti tutus per ea loca transitus esset. Hos igitur Alexander bipartito agmine adgressus intra quadraginta dies perdomuit. Nam ab ipso rege et Ptolemaeo, qui partem exercitus ducebat, saepe caesi, ut captivos suos reciperent, permisere se victori. Ille validas urbes opportunis locis extrui iussit, ne abducto exercitu fera gens oboedientiam exueret. Motis inde castris, ut militem expeditione recenti fessum reficeret, lento agmine Babylonem procedebat. Iamque vix triginta ab urbe stadiis aberat, cum Nearchus occurrit, quem per Oceanum et *Euphratis* *ostia Babylonem praemiserat:* orabatque, ne fatalem sibi

urbem vellet ingredi. Compertum et sibi ex Chaldaeis, qui multis iam praedictionum eventibus artis suae certitudinem abunde probavissent. Rex fama eorum hominum constantique adseveratione motus dimissis in urbem amicorum plerisque alia via praeter Babylonem ducit ac ducentis inde stadiis stativa locat. Sed ab Anaxarcho philosopho edoctus contemptis Chaldaeorum monitis, quorum disciplinam inanem aut supervacuam arbitrabatur, urbem intrat. Legationes eo ex universo ferme orbe confluxerant. Quibus per complures dies studiose auditis deinceps ad Hephaestionis exequias adiecit animum. Quae summo omnium studio ita celebratae sunt, ut nullius ad id tempus regis feralia magnitudine sumptuum apparatusque celebritate non vicerint. Post haec cupido incessit regi per Pallacopam amnem ad Arabum confinia navigandi: quo delatus, urbi condendae commoda sede reperta Graecorum aetate aut vulneribus invalidos et, si qui sponte remanserant, ibi conlocat. Quibus ex sententia perfectis iam futuri securus Chaldaeos inridebat, quod Babylonem non ingressus tantum esset incolumis, verum etiam excessisset. At vero revertenti per paludes, quas Euphrates in Pallacopam effusus efficit, foedum omen oblatum est. Quippe rami desuper inpendentes detractum capiti regio diadema proiecerunt in fluctus. Cum deinde alia super alia prodigiosa et minacia nuntiarentur, procurandis eis Graeco simul barbaroque ritu continua sacra facta sunt. Neque tamen expiari praeterquam morte regis potuere. Qui cum Nearchum excepisset convivio iamque cubitum iturus esset, Medii Larissaei obnixis precibus dedit, ut ad eum comissatum veniret. Ubi postquam tota nocte perpotavit, male habere coepit. Ingravescens deinde morbus adeo omnes vires intra sextum diem exhausit, ut ne vocis quidem potestas esset. Interea milites sollicitudine desiderioque eius anxii, quamquam obtestantibus ducibus, ne valitudinem regis onerarent, expresserunt, ut in conspectum eius admitterentur.

Cap. V.

1 Intuentibus lacrimae obortae praebuere speciem 14
iam non regem, sed funus eius visentis exercitus.
2 Maeror tamen circumstantium lectum eminebat: quos
ut rex adspexit, 'Invenietis,' inquit, 'cum excessero,
3 dignum talibus viris regem?' Incredibile dictu audi-
tuque, in eodem habitu corporis, in quem se conpo-
suerat, cum admissurus milites esset, durasse, donec
a toto exercitu illud ultimum persalutatus est: dimis-
soque vulgo velut omni vitae debito liberatus fatigata
4 membra reiecit. Propiusque adire iussis amicis —
nam et vox deficere iam coeperat — detractum anu-
lum digito Perdiccae tradidit adiectis mandatis, ut
5 corpus suum ad Hammonem ferri iuberent. Quaerenti-
busque his, cui relinqueret regnum, respondit, ei qui
esset optimus: ceterum providere iam se, ob id cer-
6 tamen magnos funebres ludos parari sibi. Rursus
Perdicca interrogante, quando caelestes honores haberi
sibi vellet, dixit, tum velle, cum ipsi felices essent.
Suprema haec vox fuit regis et paulo post extinguitur.

7 Ac primo ploratu lamentisque et planctibus tota 15
regia personabat: mox velut in vasta solitudine omnia
tristi silentio muta torpebant, ad cogitationes, quid
8 deinde futurum esset, dolore converso. Nobiles pueri
custodiae corporis eius adsueti nec doloris magnitu-
dinem capere nec se ipsos intra vestibulum regiae
tenere potuerunt: vagique et furentibus similes tantam
urbem luctu ac maerore conpleverant nullis questibus
9 omissis, quos in tali casu dolor suggerit. Ergo qui
extra regiam adstiterant, Macedones pariter barbarique,
concurrunt nec poterant victi a victoribus in communi
dolore discerni. Persae iustissimum ac mitissimum do-
minum, Macedones optimum ac fortissimum regem in-
10 vocantes certamen quoddam maeroris edebant. Nec
maestorum solum, sed etiam indignantium voces
exaudiebantur, tam viridem et in flore aetatis for-
tunaeque invidia deum ereptum esse rebus humanis.

Vigor eius et vultus educentis in proelium milites,
obsidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro
contione donantis occurrebant oculis. Tum Macedones 11
divinos honores negasse ei paenitebat impiosque et
ingratos fuisse se confitebantur, quod aures eius debita
16 appellatione fraudassent. Et cum diu nunc in vene-
ratione, nunc in desiderio regis haesissent, in ipsos
versa miseratio est. Macedonia profecti ultra Euphra- 12
ten *in* mediis hostibus novum imperium aspernantibus
destitutos se esse cernebant, sine certo regis herede:
[sine herede regni] publicas vires ad se quemque
tracturum. Bella deinde civilia, quae secuta sunt, 13
mentibus augurabantur: iterum, non de regno Asiae,
sed de rege ipsis sanguinem esse fundendum, novis
vulneribus veteres rumpendas cicatrices: senes, debiles, 14
modo petita missione *a* iusto rege, nunc morituros pro
potentia forsitan satellitis alicuius ignobilis. Has 15
cogitationes volventibus nox supervenit terroremque
auxit. Milites in armis vigilabant: Babylonii alius e
muris, alius culmine sui quisque tecti prospectabant
quasi certiora visuri. Nec quisquam lumina audebat 16
accendere. Et quia oculorum cessabat usus, fremitus
vocesque auribus captabant ac plerumque vano metu
territi per obscuras semitas, alius alii occursantes,
invicem suspecti ac solliciti ferebantur. Persae comis 17
suo more detonsis in lugubri veste cum coniugibus ac
liberis non ut victorem et modo hostem, sed ut gentis
suae iustissimum regem vero desiderio lugebant. Ad-
sueti sub rege vivere non alium, qui imperaret ipsis,
17 digniorem fuisse confitebantur. Nec muris urbis luctus 18
continebatur, sed proximam regionem ab ea, deinde
magnam partem Asiae cis Euphraten mali fama per-
vaserat. Ad Darei quoque matrem celeriter perlata 19
est. Abscissa ergo veste, qua induta erat, lugubrem
sumpsit laceratisque crinibus humi corpus abiecit. Ad- 20
sidebat ei altera ex neptibus nuper amissum Hephae-
stionem, cui *nupserat*, lugens propriasque causas do-
loris in communi maestitia retractabat. Sed omnium 21

suorum mala Sisigambis una capiebat. Illa suam,
illa neptium vicem flebat. Recens dolor etiam prae-
terita revocaverat. Crederes modo amissum Dareum
et pariter miserae duorum filiorum exequias esse du-
22 cendas. Flebat simul mortuos vivosque. Quem enim
puellarum acturum esse curam? quem alium futurum
Alexandrum? iterum esse se captas, iterum excidisse
regno. Qui mortuo Dareo ipsas tueretur, repperisse,
qui post Alexandrum respiceret, utique non reperturas.
23 Subibat inter haec animum, LXXX fratres suos eodem
die ab Ocho, saevissimo regum, trucidatos adiectum-
que stragi tot filiorum patrem: e septem liberis, quos
genuisset ipsa, unum superesse: ipsum Dareum floru-
24 isse paulisper, ut crudelius posset extingui. Ad ulti-
mum dolori succubuit obvolutoque capite accidentes
genibus suis neptem nepotemque aversata cibo pariter
25 abstinuit et luce. Quinto, postquam mori statuerat,
die extincta est. Magnum profecto Alexandri indul-
gentiae in eam iustitiaeque in omnes captivos docu-
mentum est mors huius, quae cum sustinuisset post
26 Dareum vivere, Alexandro esse superstes erubuit. Et
hercule iuste aestimantibus regem liquet, bona naturae
27 eius fuisse, vitia vel fortunae vel aetatis. Vis incre-
dibilis animi, laboris patientia propemodum nimia,
fortitudo non inter reges modo excellens, sed inter
28 illos quoque, quorum haec sola virtus fuit, liberalitas
saepe maiora tribuentis, quam a dis petuntur, cle-
mentia in devictos — tot regna aut reddita, quibus ea
29 dempserat bello, aut dono data —: mortis, cuius metus
ceteros exanimat, perpetua contemptio, gloriae laudis-
que ut iusto maior cupido, ita in iuvene et in tantis
30 nec admiranda rebus: iam pietas erga parentes, quo-
rum Olympiada immortalitati consecrare decreverat,
31 Philippum ultus erat, iam in omnes fere amicos
benignitas, erga milites benivolentia, consilium par
magnitudini animi et, quantam vix poterat aetas eius
32 *capere,* sollertia: *iam* modus immodicarum cupidita-
tum, Veneris intra naturale desiderium usus nec ulla

ex permisso voluptas — ingentes profecto dotes
it. Illa fortunae: dis aequare se et caelestes hono- 33
accersere et talia suadentibus oraculis credere et
ignantibus venerari ipsum vehementius quam par
it irasci, in externum habitum mutare corporis
ium, imitari devictarum gentium mores, quos ante
oriam spreverat. Iam iracundiam et cupidinem vini 34
iti iuventa irritaverat, ita senectus mitigare potuis-
Fatendum est tamen, cum plurimum virtuti de- 35
rit, plus debuisse fortunae, quam solus omnium
rtalium in potestate habuit. Quotiens illum a morte
ocavit! quotiens temere in pericula vectum perpetua
citate protexit! Vitae quoque finem eundem illi 36
m gloriae statuit. Expectavere eum fata, dum
ente perdomito aditoque Oceano, quidquid mortali-
capiebat, inpleret.

Huic regi ducique successor quaerebatur. Sed 37
or moles erat, quam ut unus subire eam posset:
ue nomen quoque eius et fama rerum in totum
pemodum orbem reges ac regna diffudit clarissi-
ue sunt habiti, qui etiam minimae parti tantae
unae adhaeserunt.

Cap. VI.

Ceterum Babylone — inde enim devertit oratio — 1
poris eius custodes in regiam principes amicorum
esque copiarum advocavere. Secuta est militum
ba cupientium scire, in quem Alexandri fortuna
et transitura. Multi duces frequentia militum ex- 2
si regiam intrare non poterant, cum praeco ex-
tis, qui nominatim citarentur, adire prohiberet.
l precarium spernebatur imperium. Ac primum 3
latus ingens ploratusque renovatus est, deinde fu-
i expectatio inhibitis lacrimis silentium fecit. Tunc 4
dicca regia sella in conspectum volgi data, in qua
dema vestisque Alexandri cum armis erant, anulum
i pridie traditum a rege in eadem sede posuit: quo-
i *adspectu* rursus obortae omnibus lacrimae inte-

5 gravere luctum. Et Perdicca, 'Ego quidem,' inquit,
'anulum, quo ille regni atque imperii vires obsignare
6 erat solitus, traditum ab ipso mihi, reddo vobis. Cete-
rum quamquam nulla clades huic, qua adfecti sumus,
par ab iratis dis excogitari potest, tamen magnitu-
dinem rerum, quas egit, intuentibus credere licet,
tantum virum deos adcommodasse rebus humanis,
quarum sorte conpleta cito repeterent eum suae stirpi.
7 Proinde quoniam nihil aliud ex eo superest, quam quod
semper ab immortalitate seducitur, corpori nominique
quam primum iusta solvamus, haud obliti, in qua
urbe, inter quos simus, quali praeside ac rege spoliati.
8 Tractandum est, commilitones, cogitandumque, ut victo-
riam partam inter hos, de quibus parta est, obtinere
possimus. Capite opus est: hocine uno an *pluribus*, in
vestra potestate est. Illud scire debetis, militarem
sine duce turbam corpus esse sine spiritu. Sextus
mensis est, ex quo Roxane praegnans est. Optamus,
9 ut marem enitatur. Huius regnum dis adprobantibus
futurum, quandoque adoleverit. Interim a quibus regi
10 velitis, destinate.' Haec Perdicca. Tum Nearchus, Ale-
xandri modo sanguinem ac stirpem regiae maiestati
11 convenire, neminem ait posse mirari: ceterum ex-
pectari nondum ortum regem et, qui iam sit, prae-
teriri, nec animis Macedonum convenire nec tenori
rerum. Esse e Barsine filium regis: huic diadema
12 dandum. Nulli placebat oratio. Itaque suo more
hastis scuta quatientes obstrepere perseverabant, iam-
que prope ad seditionem pervenerant Nearcho pervi-
13 cacius tuente sententiam. Tum Ptolemaeus, 'Digna
prorsus est suboles,' inquit, 'quae Macedonum imperet
genti, Roxanes vel Barsinae filius, cuius nomen quo-
que Europam dicere pigebit, maiore ex parte captivi.
14 Est, cur Persas vicerimus, ut stirpi eorum serviamus,
quod iusti illi reges Dareus et Xerxes tot milium agmi-
15 nibus tantisque classibus nequiquam petiverunt. Mea
sententia haec est, ut sede Alexandri in regia posita,
qui consiliis eius adhibebantur, coeant, quotiens in

commune consulto opus fuerit, eoque, quod maior
pars eorum decreverit, stetur: duces praefectique copi-
arum his pareant.' Ptolemaeo quidam, pauciores Per-
diccae adsentiebantur. Tum Aristonus orsus est dicere, 16
Alexandrum consultum, cui relinqueret regnum, voluisse
optimum deligi. Iudicatum autem ab ipso optimum
Perdiccam, cui anulum tradidisset. Neque enim unum 17
eum adsedisse morienti, sed circumferentem oculos ex
turba amicorum delegisse, cui traderet. Placere igitur,
summam imperii ad Perdiccam deferri. Nec dubitavere, 18
quin vera censeret. Itaque universi procedere in me-
dium Perdiccam et regis anulum tollere iubebant. Hae-
rebat inter cupiditatem pudoremque et, quo modestius
quod expectabat appeteret, pervicacius oblaturos esse
credebat. Itaque cunctatus diuque, quid ageret, incertus 19
ad ultimum tamen recessit et post eos, qui sederant
proximi, constitit. At Meleager, unus e ducibus, con- 20
firmato animo, quem Perdiccae cunctatio erexerat,
'Nec di sierint,' inquit, 'ut Alexandri fortuna tantique
regni fastigium in istos humeros ruat: homines certe
non ferent. Nihil dico de nobilioribus quam hic est,
sed de viris tantum, quibus invitis nihil perpeti ne-
cesse est. Nec vero interest, Roxanes filium, quando- 21
que genitus erit, an Perdiccam regem habeatis, cum
iste sub tutelae specie regnum occupaturus sit. Itaque
nemo ei rex placet, nisi qui nondum natus est, et in
tanta omnium festinatione non iusta modo, sed etiam
necessaria exactos menses solus expectat et iam divinat
marem esse conceptum. Quem vos dubitetis paratum 22
esse vel subdere? Si medius fidius Alexander hunc
nobis regem pro se reliquisset, id solum ex iis, quae
imperasset, non faciendum esse censerem. Quin igi- 23
tur ad diripiendos thesauros discurritis? harum enim
opum regiarum utique populus est heres.' Haec elo- 24
cutus per medios armatos erupit et, qui abeunti viam
dederant, ipsum ad pronuntiatam praedam sequebantur.

Cap. VII.

1 Iamque armatorum circa Meleagrum frequens glo- 22
bus erat in seditionem ac discordiam versa contione,
cum quidam plerisque Macedonum ignotus ex infima
2 plebe, 'Quid opus est,' inquit, 'armis civilique bello
habentibus regem, quem quaeritis? Arrhidaeus, Phi-
lippo genitus, Alexandri paulo ante regis frater, sacro-
rum caerimoniarumque consors modo, nunc solus heres,
praeteritur a vobis. Quo suo merito? quidve fecit,
cur etiam gentium communi iure fraudetur? Si Alexan-
dro similem quaeritis, numquam reperietis, si proxi-
3 mum, hic solus est.' His auditis contio primo silentium
velut iussa habuit: conclamant deinde pariter Arrhi-
daeum vocandum esse mortemque meritos, qui contio-
4 nem sine eo habuissent. Tum Pithon plenus lacri-
marum orditur dicere, 'nunc vel maxime miserabilem
esse Alexandrum, qui tam bonorum civium militum-
que fructu et praesentia fraudatus esset: nomen enim
memoriamque regis sui tantum intuentes ad cetera
caligare eos', haud ambigue *in* iuvenem, cui regnum
5 destinabatur, intendens probra. Quae obiecerat, magis
ipsi odium, quam Arrhidaeo contemptum attulerunt:
6 quippe dum miserentur, etiam favere coeperunt. Igitur
non alium regem se quam eum, qui ad hanc spem
genitus esset, passuros pertinaci adclamatione decla-
7 rant vocarique Arrhidaeum iubent. Quem Meleager in-
festus invisusque Perdiccae strenue perducit in regiam
et milites Philippum consalutatum regem appellant.

8 Ceterum haec vulgi erat vox, principum alia 2
sententia. E quibus Pithon consilium Perdiccae exe-
qui coepit tutoresque destinat filio ex Roxane futuro
9 Perdiccam et Leonnatum, stirpe regia genitos. Ad-
iecit, ut in Europa Craterus et Antipater res admini-
strarent. Tum iusiurandum a singulis exactum, futu-
10 ros in potestatem regis geniti Alexandro. Meleager —
haud iniuria metu supplicii territus cum suis seces-
serat — *rursus* Philippum trahens secum inrupit regiam

clamitans, suffragari spei publicae de novo rege paulo
ante conceptae robur aetatis: experirentur modo stirpem
Philippi et filium ac fratrem regum duorum: sibimet
ipsis potissimum crederent. Nullum profundum mare, 11
nullum vastum fretum et procellosum tantos ciet fluc-
tus, quantos multitudo motus habet, utique si nova
et brevi duratura libertate luxuriat. Pauci Perdiccae 12
modo electo, plures Philippo, quem spreverant, im-
perium dabant. Nec velle nec nolle quicquam diu
poterant paenitebatque modo consilii, modo paeniten-
tiae ipsius. Ad ultimum tamen in stirpem regiam
inclinavere studiis. Cesserat ex contione Arrhidaeus, 13
principum auctoritate conterritus, et abeunte illo con-
ticuerat magis quam elanguerat militaris favor. Ita-
que revocatus vestem fratris eam ipsam, quae in sella
posita fuerat, induitur. Et Meleager thorace sumpto 14
capit arma, novi regis satelles. Sequitur phalanx
hastis clipeos quatiens, expletura se sanguine illorum,
qui adfectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum. In 15
eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse
gaudebant: hereditarium imperium stirpem regiam vin-
dicaturam, adsuetos esse nomen ipsum colere venera-
rique nec quemquam id capere nisi genitum, ut regna-
24 ret. Igitur Perdicca territus conclave, in quo Alexan- 16
dri corpus iacebat, obserari iubet. DC cum ipso erant
spectatae virtutis, Ptolemaeus quoque se adiunxerat ei
puerorumque regia cohors. Ceterum haud difficulter a 17
tot milibus armatorum claustra perfracta sunt. Et
rex quoque inruperat stipatus satellitum turba, quo-
rum princeps Meleager *erat*. Iratusque Perdicca hos, 18
qui Alexandri corpus tueri vellent, sevocat: sed, qui
inruperant, eminus tela in ipsum iaciebant. Multisque
vulneratis tandem seniores demptis galeis, quo facilius
nosci possent, precari eos, qui cum Perdicca erant,
coepere, ut absisterent bello regique et pluribus cede-
rent. Primus Perdicca arma deposuit ceterique idem 19
fecere. Meleagro deinde suadente, ne a corpore Ale-
*xandri disced*erent, insidiis locum quaeri rati, diversa

20 regiae parte ad Euphraten fugam intendunt. Equita-
tus, qui ex nobilissimis iuvenum constabat, Perdiccam
et Leonnatum frequens sequebatur placebatque excedere
21 urbe et tendere in campis. Sed Perdicca ne pedites
quidem secuturos ipsum desperabat: itaque, ne ab-
ducendo equites abrupisse a cetero exercitu videretur,
in urbe subsistit.

Cap. VIIII.

1 At Meleager regem monere non destitit, ius im- 25
perii Perdiccae morte sanciendum esse: ni occupetur
2 inpotens animus, res novaturum. Meminisse eum, quid
de rege meruisset, neminem autem ei satis fidum esse,
quem metuat. Rex patiebatur magis quam adsentie-
batur. Itaque Meleager silentium pro imperio habuit.
3 Misit regis nomine, qui Perdiccam accerserent: iisdem
mandatum, ut occiderent, si venire dubitaret. Per-
dicca nuntiato satellitum adventu sedecim omnino
pueris regiae cohortis comitatus in limine domus suae
constitit castigatosque et Meleagri mancipia identidem
appellans sic animi vultusque constantia terruit, ut vix
4 mentis compotes fugerent. Perdicca pueros equos iussit
conscendere et cum paucis amicorum ad Leonnatum
pervenit, iam firmiore praesidio vim propulsaturus, si
5 quis inferret. Postera die indigna res Macedonibus vide-
batur, Perdiccam ad mortis periculum adductum, et
Meleagri temeritatem armis ultum ire decreverant.
6 Atque ille, seditione provisa cum regem accisset, inter-
rogare eum coepit, an Perdiccam conprehendi ipse
iussisset. Ille Meleagri instinctu se iussisse respon-
dit, ceterum non debere tumultuari eos, Perdiccam
7 enim vivere. Igitur contione dimissa Meleager equitum 26
maxime defectione perterritus inopsque consilii —
quippe in ipsum periculum reciderat, quod inimico
paulo ante intenderat — triduum fere consumpsit in-
8 certa consilia volvendo. Et pristina quidem regiae
species manebat, nam et legati gentium regem adibant
et copiarum duces aderant et vestibulum satellites

armatique conpleverant. Sed ingens sua sponte mae- 9
stitia ultimae desperationis index erat suspectique
invicem non adire propius, non conloqui audebant
secretas cogitationes intra se quoque volvente: et ex
conparatione regis novi desiderium excitabatur amissi.
Ubi ille esset, cuius imperium, cuius auspicium secuti 10
erant, requirebant. Destitutos se inter infestas indo-
mitasque gentes, expetituras tot suarum cladium poe-
nas, quandoque oblata esset occasio. His cogitatio- 11
nibus animos exedebant, cum adnuntiatur, equites, qui
sub Perdicca essent, occupatis circa Babylona campis
frumentum, quod in urbem vehebatur, retinuisse.
Itaque inopia primum, deinde fames esse coepit et, 12
qui in urbe erant, aut reconciliandam cum Perdicca
gratiam aut armis certandum esse censebant. Forte 13
ita acciderat, ut, qui in agris erant, populationem
villarum vicorumque veriti confugerent in urbem, op-
pidani, cum ipsos alimenta deficerent, *excederent* urbe
et utrique generi potior aliena sedes quam sua videre-
27 tur. Quorum consternationem Macedones veriti in 14
regiam coeunt, quaeque ipsorum sententia esset, ex-
ponunt. Placebat autem legatos ad equites mitti de
finienda discordia armisque ponendis. Igitur a rege 15
legatur Pasas Thessalus et Amissus Megalopolitanus
et Perilaus: qui cum mandata regis edidissent, non
aliter posituros arma equites, quam si rex discordiae
auctores dedidisset, tulere responsum. His renuntiatis 16
sua sponte arma milites capiunt. Quorum tumultu e
regia Philippus excitus, 'Nihil,' inquit, 'seditione
est opus. Nam inter se certantium praemia, qui
quieverint, occupabunt. Simul mementote rem esse 17
cum civibus, quibus spem gratiae cito abrumpere
ad bellum civile properantium est. Altera legatione, 18
an mitigari possint, experiamur. Et credo nondum
regis corpore sepulto ad praestanda ei iusta omnis
esse coituros. Quod ad me attinet, reddere hoc im- 19
perium malo quam exercere civium sanguine: et si
nulla *alia concordiae* spes est, oro quaesoque, eligite

potiorem.' Obortis deinde lacrimis diadema detrahit
capiti, dexteram, qua id tenebat, protendens, ut, si
quis se digniorem profiteretur, acciperet. Ingentem
spem indolis ante eum diem fratris claritate oppres-
sae tam moderata excitavit oratio. Itaque cuncti in-
stare coeperunt, ut, quae agitasset, exequi vellet.
Eosdem rursus legat petituros, ut Meleagrum tertium
ducem acciperent. Haud aegre id inpetratum est, nam
et abducere Meleagrum Perdicca a rege cupiebat et
3 unum duobus inparem futurum esse censebat. Igitur
Meleagro cum phalange obviam egresso Perdicca equi-
tum turmas antecedens occurrit. Utrumque agmen
mutua salutatione facta coit in perpetuum, ut arbi-
trabantur, concordia et pace firmata.

Cap. IX.

1 Sed iam fatis admovebantur Macedonum genti 28
bella civilia, nam et insociabile est regnum et a pluri-
2 bus expetebatur. Primum ergo conlisere vires, deinde
disperserunt: et cum pluribus corpus, quam capiebat,
capitibus onerassent, cetera membra deficere coepe-
3 runt quodque imperium sub uno stare potuisset, dum
a pluribus sustinetur, ruit. Proinde iure meritoque
populus Romanus salutem se principi suo debere pro-
fitetur, qui noctis, quam paene supremam habuimus,
4 novum sidus inluxit. Huius hercule, non solis ortus
lucem caliganti reddidit mundo, cum sine suo capite
5 discordia membra trepidarent. Quot ille tum extinxit
faces! quot condidit gladios! quantam tempestatem
subita serenitate discussit! Non ergo revirescit solum,
6 sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, ex-
cipiet huius saeculi tempora eiusdem domus utinam
7 perpetua, certe diuturna posteritas. Ceterum, ut ad
ordinem, a quo me contemplatio publicae felicitati
averterat, redeam, Perdicca unicam spem salutis suae
in Meleagri morte ponebat: vanum eundem et infidu
celeriterque res novaturum et sibi maxime infestu
8 *occupandum* esse. Sed alta dissimulatione consil

premebat, ut opprimeret incautum. Ergo clam quos-
dam ex copiis, quibus praeerat, subornavit, ut — quasi
ignoraret ipse — conquererentur palam, Meleagrum
aequatum esse Perdiccae. Quorum sermone Meleager 9
ad se relato furens ira Perdiccae, quae conperisset,
exponit. Ille velut nova re exterritus admirari, queri
dolentisque speciem ostentare ei coepit: ad ultimum
convenit, ut conprehenderentur tam seditiosae vocis
auctores. Agit Meleager gratias amplexusque Perdic- 10
cam fidem eius in se ac benivolentiam conlaudat.
Tum communi consilio rationem opprimendi noxios 11
ineunt. Placet exercitum patrio more lustrari et pro-
babilis causa videbatur praeterita discordia. Mace- 12
donum reges ita lustrare soliti erant milites, ut
discissae canis viscera ultimo in campo, in quem de-
duceretur exercitus, ab utraque abicerent parte, intra
id spatium armati omnes starent, hinc equites, illinc
29 phalanx. Itaque eo die, quem huic sacro destina- 13
verant, rex cum equitibus elephantisque constiterat
contra pedites, quis Meleager praeerat. Iam equestre 14
agmen movebatur et pedites, subita formidine ob re-
centem discordiam haud sane pacati quicquam ex-
pectantes, parumper addubitavere, an in urbem sub-
ducerent copias: quippe pro equitibus planities erat.
Ceterum veriti, ne temere commilitonum fidem dam- 15
narent, substitere praeparatis ad dimicandum animis,
si quis vim inferret. Iam agmina coibant parvumque
intervallum erat, quod aciem utramque divideret.
Itaque rex cum una ala obequitare peditibus coepit, 16
discordiae auctores, quos tueri ipse debebat, instinctu
Perdiccae ad supplicia deposcens: minabaturque omnes
turmas cum elephantis inducturum se in recusantes.
Stupebant inproviso malo pedites nec plus in ipso 17
Meleagro erat aut consilii aut animi. Tutissimum ex
praesentibus videbatur expectare potius quam movere
fortunam. Tum Perdicca, ut torpentes et obnoxios 18
vidit, CCC fere, qui Meleagrum erumpentem ex con-
tione, quae prima habita est post mortem Alexandri,

secuti erant, a ceteris discretos elephantis in conspectu
totius exercitus obicit. Omnesque beluarum pedibus
19 obtriti sunt nec prohibente Philippo nec auctore: ad-
parebatque id modo pro suo vindicaturum, quod adpro-
basset eventus. Hoc bellorum civilium Macedonibus
20 et omen et principium fuit. Meleager sero intellecta
fraude Perdiccae tum quidem, quia ipsius corpori vis
21 non adferebatur, in agmine quietus stetit: at mox
damnata spe salutis, cum eius nomine, quem ipse
fecerat regem, in perniciem suam abutentes videret
inimicos, confugit in templum ac, ne loci quidem
religione defensus, occiditur.

Cap. X.

1 Perdicca perducto in urbem exercitu consilium
principum virorum habuit, in quo imperium ita dividi
placuit, ut rex quidem summam eius obtineret, sa-
trapes Ptolemaeus Aegypti *esset* et Africae gentium,
2 quae in dicione erant. Laomedonti Syria cum Phoe-
nice data est, Philotae Cilicia destinata, Lyciam cum
Pamphylia et maiore Phrygia obtinere iussus Antigo-
nus, in Cariam Cassander, Menander in Lydiam missi.
Phrygiam minorem Hellesponto adiunctam Leonnati
3 provinciam esse iusserunt. Cappadocia Eumeni cum
Paphlagonia cessit: praeceptum est, ut regionem eam
usque ad Trapezunta defenderet *et* bellum cum Aria-
4 rathe gereret: solus hic detrectabat imperium. Pithon
Mediam, Lysimachus Thraciam adpositasque Thraciae
Ponticas gentes obtinere iussi. Qui Indiae quique
Bactris et Sogdianis ceterisque aut Oceani aut rubri
maris accolis praeerant, quibus quisque finibus habu-
isset imperium, obtinerent decretum est: Perdicca ut
cum rege esset copiisque praeesset, quae regem se-
5 quebantur. Credidere quidam testamento Alexandri
distributas esse provincias, sed famam eius rei, quam-
quam ab auctoribus tradita est, vanam fuisse conperi-
6 mus. Et quidem suas quisque opes divisis imperii
partibus prudenter ipsi fundaverant, si umquam ad-

versus inmodicas cupiditates terminus staret: quippe 7
paulo ante regis ministri specie imperii alieni pro-
curandi singuli ingentia invaserant regna sublatis cer-
taminum causis, cum et omnes eiusdem gentis essent
et a ceteris sui quisque imperii regione discreti. Sed 8
difficile erat eo contentos esse, quod obtulerat oc-
casio: quippe sordent prima quaeque, cum maiora
sperantur. Itaque omnibus exoptatius videbatur augere
regna, quam fuisset accipere.

31 Septimus dies erat, ex quo corpus regis iacebat 9
in solio curis omnium ad formandum publicum statum
a tam sollemni munere aversis. Et non alia quam 10
Mesopotamiae regione fervidior aestus existit, adeo ut
pleraque animalia, quae in nudo solo deprehendit, ex-
tinguat: tantus est vapor solis et caeli, quo cuncta
velut igne torrentur. Fontes aquarum et rari sunt et 11
incolentium fraude celantur: ipsis usus patet, ignotus
est advenis. Traditum magis quam creditum refero: 12
ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit,
nulla tabe, ne minimo quidem livore corruptum vi-
dere, qui intraverant. Vigor quoque, qui constat ex
spiritu, non destituerat vultum. Itaque Aegyptii 13
Chaldaeique, iussi corpus suo more curare, primo
non sunt ausi admovere velut spiranti manus. Deinde
precati, ut ius fasque esset mortalibus attrectare
deum, purgavere corpus: repletumque est odoribus
aureum solium et capiti adiecta fortunae eius in-
signia. Veneno necatum esse credidere plerique: filium 14
Antipatri inter ministros, Iollam nomine, patris iussu
dedisse. Saepe certe audita erat vox Alexandri, Anti-
patrum regium adfectare fastigium maioremque esse
praefecti opibus ac titulo Spartanae victoriae inflatum,
omnia a se data adserentem sibi: credebant etiam Cra- 15
terum cum veterum militum manu ad interficiendum
eum missum. Vim autem veneni, quod in Macedonia 1
gignitur, talem esse constat, ut ferrum quoque exurat:
ungulam iumenti dumtaxat patientem esse [constat] suci.
Stygem appellant fontem, ex quo pestiferum virus em-

nat. Hoc per Cassandrum adlatum traditumque fratri
18 Iollae et ab eo supremae regis potioni inditum. Haec,
utcumque sunt credita, eorum, quos rumor adsper-
19 serat, mox potentia extinxit. Regnum enim Mace-
doniae Antipater et Graeciam quoque invasit: suboles
deinde excepit interfectis omnibus, quicumque Ale-
xandrum etiam longinqua cognatione contigerant.
20 Ceterum corpus eius a Ptolemaeo, cui Aegyptus
cesserat, Memphim et inde paucis post annis Alexan-
driam translatum est omnisque memoriae ac nomini
honos habitus.

INDEX NOMINUM.

A.

N.

INCERTI AUCTORIS

DE

CONSTANTINO MAGNO

EIUSQUE

MATRE HELENA

LIBELLUS.

E CODICIBUS PRIMUS EDIDIT

EDUARDUS HEYDENREICH.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXIX.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

VIRO INLVSTRISSIMO

FRIDERICO RICARDO FRANKE

PROFESSORI PHILOSOPHIAE DOCTORI
GYMNASII ALBERTINI FRIBERGENSIS RECTORI

HVNC LIBELLVM SACRVM ESSE VOLVIT

GRATO ANIMO

VENERABVNDVS EDITOR.

Si litterarum antiquarum cognitio nulla incrementa caperet nisi ex eis scriptoribus, qui raro admodum et magnis intervallis ex bibliothecarum tenebris in lucem proferantur, imminui contra crederetur, quotienscunque liber aliquis ab eo cui adscribere consueverimus auctori abiudicetur, maximum futurum esse periculum, ne nostrae aetatis philologi potius retrocessisse quam priores superasse viderentur rectissime scriptum legimus in eximia Wölfflini, viri doctissimi, dissertatione, quae est de L. Annaei Senecae monitis. Quare haud absonum mihi visum est antiquitatis studia librum quendam oblivione prorsus obrutum edendo pro mea parte promovere, quem si qui propter dicendi rationem ab optimis scriptoribus remotam parvi aestimabunt spero futurum esse utilem et ad litteras antiquas accuratius quam adhuc fieri potuit perscrutandas et ad fabulas melius intellegendas, quas de Constantino Magno eiusque matre iterum iterumque excogitabant novas.

Nam ut cetera omittam, ea, quae Suidas (II, p. 382 ed. Bernhardy) de rationibus quibusdam nobis tradidit, quibus Constantius Chlorus Constantinum filium suum cognovisse dicitur, ex eis libris, qui adhuc de his viris publici iuris facti sunt, intellegi plane non poterant. Nunc vero illud Suidae *γνωρισθεὶς δὲ τῷ πατρὶ κατά τινας γνωρίμους τρόπους* ita interpretari licet, ut si non eandem similem certe narrationem Suidas ante oculos habuisse dicatur atque hic

incertus, cuius libellum primus edidi, auctor de enceniis imperatoris pretiosissimis.

De omnibus autem fere rebus a Constantino Magno gestis cum poetae rerumque scriptores vera cum fictis et plane falsis miscentes sat multas fabulas confinxerint gloriamque imperatoris omnium christianissimi fide narrandi prorsus neglecta augentes ad nostram memoriam rettulerint; quam maxime ad hoc tempus mirum fuit de eis, quae iuvenis Constantinus perfecerit quibusque iam iuvenis honorem magnum adeptus esse dicatur, omnes scriptores fere nihil tradere altissimum tenentes silentium. Nunc vero habes etiam de iuventute imperatoris inlustrissimi 'opusculum' multis quibus haud parvam capias voluptatem fabulis abundans.

De harum fabularum fontibus et de genere, quo incertus hic auctor in eis narrandis usus est, scribendi rebusque ceteris, quae ad hoc opusculum rectius percipiendum attineant, alio loco sum expositurus.

Codicum, ex quibus huius libri per multa saecula silentio prorsus exstincti memoriam repetiturus sum, alter a me littera D significatus est bibliothecae regiae publicae Dresdensis 'J 46', ad quam anno 1832 'e tabulario regio' pervenit. Scriptus est, id quod ex litterarum conscriptarum genere elucet, saeculo XIV. et continet foliis 1—9 hoc opusculum, cui titulus 'de sancta Helena' inscriptus est; foliis 9 et 10 legitur 'Coronica principum Misnensium' edita in Menckenii scriptor. rer. germ. III p. 346.

Minoris pretii est alter codex bibliothecae gymnasii Albertini Fribergensis Saxonici littera F a me notatus saeculi XV. cum aliis codicibus uno eodemque volumine comprehensus significato 'Cl. VII. Frb. 141'. In fine huius codicis rubro colore exarata leguntur haec: 'Explicit historia Constantini imperatoris Romanorum et Grecorum'.

Varietatem scripturarum, quae mihi tanta esse videtur, ut codicem Fribergensem de Dresdensi descriptum esse vix audeam contendere, plenam addidi minimis quisquiliis velut littera e pro ae scripta exceptis.

Iam restat ut E. W. Förstemann bibliothecario primario viro doctissimo, cuius benevolentia codicem Dresdensem transmissum habui, ceterisque bibliothecae regiae Dresdensis custodibus, qui studia mea semper maxima liberalitate adiuverunt, nec non F. R. Franke gymnasii Fribergensis rectori inlustrissimo huiusque scholae magistris, collegis humanissimis, studiorum meorum benevolis fautoribus animum beneficiorum memorem hoc quoque loco testificer.

Scr. Fribergae Saxonum Cal. Jun. a. MDCCCLXXIX.

E. Heydenreich.

Post passionem domini nostri Jesu Christi eiusque gloriosam resurrectionem a mortuis et ascensionem in caelum sanctissimi apostoli, quosquos idem dominus noster Jesus Christus pro incremento fidei christianae in hoc mundo reliquerat, accepta spiritus sancti gratia eandem fidem eiusque sacram professionem suis per universum orbem plantaverant doctrinis et gloriosis irrigaverant meritis et exemplis. Quibus invidens ille antiquus hostis bonorum omnium inimicus diabolus reges et principes ac universos huius saeculi praesides adversus eosdem Christi apostolos suscitavit et ad eorum persecutionem diversis suae fallaciae viis et modis incitavit ac tandem quosdam ex eis crucis patibulo affigi quosdam vero gladio aliosque aliis diversorum tormentorum suppliciis interemi procuravit. Inter quos gloriosi caeli et terrae principes beatissimi videlicet Petrus et Paulus apostoli orthodoxi et catholicae fidei fundatores urbem Romam suo pretioso sanguine et martyrio pro eiusdem domini nostri Jesu Christi fide et confessione consecrarunt ac eandem non solum imperialem urbem sed et totius ecclesiae ac eiusdem fidei christianae caput ac universalem sedem fieri ac in aeternum manere et esse dedicaverunt. 1

---

1 *Capitum, quae in codicibus prorsus non distinguuntur, numeros ipse addidi.* 7 plantaverat *codd.*, plantaverant *scripsi.* 8 irrigaverit *codd.,* irrigaverant *scripsi.* 17 orthodoxi *D,* ortodoxi *F.* 19 sanguine *delevit D,* saguīe *F.* 22 capud, *non* caput *ut hoc loco sic ceteris in codicibus scribitur; locus in D deletus est.*

2 Crescente vero postmodum sacratissimae fidei christianae religione ac succedente in imperio Romano Constantio imperatore Romano semper Augusto totius reipublicae principatum pro tempore obtinente contigit Helenam virginem, quae ex nobilibus quidem parentibus progenita de stirpe quorundam nobilium civitatis Treverensis originem traxit, venire ad urbem Romam praedictam amore visitandi limina sanctorum Petri et Pauli apostolorum praedictorum. Cum autem ipsa Helena esset in urbe praefata, contigit, quod Constantius imperator praefatus iter faciens ex more per pontem Tiberis vidit Helenam inter alios peregrinos sibi casu occurrentem. Et cum intuitus ipsam fuisset eiusque elegantiae pulchritudinem conspexisset, ipse, cum esset totus deditus libidini, in concupientiam eius exarsit et mandavit quibusdam satellitibus suis dicens: ‘Sequimini hanc et in quamcumque domum intraverit, dicite domino, quod ipsam de domo sua et custodia, quousque de ipsa sicut cogitavimus capta opportunitate ordinare poterimus, sub poena capitis non dimittat.’ Qui sequentes ipsam usque ad hospitium quod cum suis intraverat sociis hospiti domus id quod a domino suo in mandatis acceperant secreto narraverunt. Hospes vero domus accepto imperiali mandato praefatam Helenam in custodia sua clam suscipiens ne de domo sua recederet sollicite custodivit.

3 Peregrini autem alii eius consocii expletis votis

---

2 ipis Romano imperio *F. in D verba deleta sunt.* ipis *quod* ipsis *non praebet sensum, ex* imperio *ortum, alterum autem quod sequitur vocabulum* imperio *delendum esse conieci.* Constantino *codd.* Constantio *correxi ex eis quae infra leguntur.* 8) praedictam ān *aut* āū *F. in D verba deleta sunt.* amore *ipse conieci.* 12 tybīs *D, tiberis F.* 13 ipsam fuisset *D,* fuisset ipsam *F.* 14 pulcritudinem *F.* 19 sicud *codd. ut saepe.* 20 poteramus *codd.*, poterimus *scripsi.* 26 et ne *codd.*, et *delevi.*

suis ad recessum se disponentes et accepta licentia ab hospite domus de urbe recesserunt. Cum quibus cum praefata Helena recedere vellet, hospes ei furtum cuiusdam suae rei quam sibi furatam asseruit imponens ipsam quam de ea plus aliis suspectam habere se dixit quousque rem suam recuperaret, de domo sua dimissis aliis suis consociis recedere non permisit. Sociis vero eius ea cum magno eiulatu derelicta recedentibus cogitur paupercula sola remanere. Recessum vero sociorum imperatori nuntiato imperator ipse capta opportunitate venit ad domum hospitis supra dicti ibique pauperculam solitariam inventam tanquam canis rabidus aggrediens suaeque libidinis fomitem satiare cupiens oppressit eiusque pudicitiae florem ea quantum potuit, renitente abstulit violenter. Imperator autem expleto suo libidinoso conatu eiusque desideriis satiatus videns Helenam de re perpetrata super modum dolentem et turbatam amarissimeque flentem ac tantam in ipso actu et post habuisse et habere verecundiam cepit inquirere admirando unde et quae esset et eius condiciones et genus sollicite indagare. Et comperto quod fidem Christi coleret licet ipse gentilitatis teneretur errore, misertus sibi quoddam ornamentum mirae pretiositatis ac auro pretiosissimo pretiosissimisque gemmis compositum, quo illo tempore soli imperatores in humeris ornari consueverunt, cum quodam annulo pretiosissimo, quem in sua gestabat dextra, donavit et recessit.

Paupercula autem sentiens de imperiali semine 4
se concepisse tantam in se verecundiam concepit, quod ad natalem patriam nunquam se reversurum fore decrevit; sed ad quosdam bonos homines fidem Christi secrete colentes divertit et cum ipsis in urbe habitare

---

5 *fortasse post* de ea *addendum est* re. 11 oportunitate *codd.* 14 oppressit *D*, opressit *F*.

coepit suisque manibus victum sibi quaerere sollicite cogitavit. Donaria autem ipsius imperatoris ita apud se occultavit, ut essent omnibus incognita et ignota usque in diem revelationis ipsorum infra scriptum. Homines autem illi cum quibus praefata Helena habitare coepit videntes eius pulchritudinem ac sollicite considerantes morum eius et virtutum elegantiam ac laborum suorum frequentiam et qualitatem de generosa et nobili prosapia originem traxisse aestimantes coeperunt eam quam plurimum diligere et omnem quam poterant pietatem sibi exhibere.

5 Succedente autem tempore et completis diebus Helena peperit filium et nomen ei patruo non inconveniens et exinde derivatum imponens Constantinum nominavit. Hominibus autem illis, cum quibus conversabatur, de patre pueri quis esset interrogantibus dixit mater, quod eum de quodam viro, quem sibi parentes in partibus natalibus in maritum copulaverant, nuper defuncto suscepisset. Crevit autem puer iste ac de corde virtuoso virtuosae matris virtutibus et bonis moribus informatus ac de laboribus manuum suarum educatus coepit placere omnibus, qui eius notitiam habuerunt, cum esset pulcherrimus in facie et in morum aptissimus disciplina.

6 Eo autem tempore viguit et diutius viguerat magna guerrarum commotio inter imperatorem Romanum Constantium praedictum et imperatorem Constantinopolitanum seu Graecorum; et iam per diuturnitatem contentionum huiusmodi quasi tota Graecia cum Romanis, quorum magna tunc temporis erat potentia, ad exterminationem redacta fere fuit. Eodem vero tempore erant in urbe Romana duo praedivites mercatores, de quibus imperator Graecorum tantam

---

7 ac laborum *D*, et laborum *F*. 8 suorum *cfr. ad pag. 5, 25.* 18 in partibus in maritum *codd.*, natalibus *addidi ex capite 35.* 33 tantam *omisit* F.

habebat confidentiam, quod ipsi soli cum eorum navibus et familia et nulli alii aditum securum habebant ad Graeciam pro quaerendis mercimoniis, quorum magnam copiam cottidie apportabant et exinde nimium ditati fuerant et de die in diem amplius ditabantur. Contigit autem, ut quadam die dicti mercatores simul per urbem spatiandi gratia incederent, et praetereuntes viderunt praedictum puerum Constantinum iam factum decennem vel circiter inter alios pueros coetaneos suos ludentem. Quem cum diligentius intuiti fuissent, coeperunt admirari eius habilitatem et pulchritudinem dicentes et quaerentes ab eo, quisnam esset pater eius et quo nomine vocaretur. Qui respondens ait: 'quis sit pater meus nescio, quia ipse de hac vita sublatus fore dicitur, antequam ego natus essem. Sed scio, quod habeo matrem pauperem mulierem et vocor ex nomine Constantinus'.

Quo audito consilium habuerunt dicti mercatores 7
inter se dicentes: 'Quis, putas, iste puer erit? Educemus ipsum et bonis moribus instruamus et ad imperatorem Graecorum nobiscum perducamus dicentes, quod sit filius domini nostri Romanorum imperatoris, qui velit eum suae filiae in coniugem et maritum copulare et pacem perpetuam secum exinde contrahere et servare. Qui gavisus filiam suam sibi tradet in uxorem et eam nobiscum una cum ipso ac navibus de bonis mercimoniis oneratis remittet et sic per istam viam locupletari poterimus cum iactura et circumventione hostium Romanorum'. Quod consilium cum placuisset, acceperunt praedictum puerum Constantinum et secum ad domum suam perducentes ipsumque de bonis vestibus induentes tamquam filium proprium per triennium

---

2 additum *codd.*, aditum *correxi.* 4 cottidie *codd.* 7 spaciandi *codd.* 15 fore *ut aliis locis idem quod* esse *significat.* 20 et *F*, et d' *D*; instruemus *codd.* 25 sibi *ut saepissime in hoc libello idem ac* ei significat.

et amplius in deliciis educaverunt. Puer autem puerili more de tanta procuratione bene contentus de matre modicum sollicitabatur nec curavit.

8 Mater vero amisso filio coepit flere amarissime et dolere et plangere planctu magno dicens: 'O mi fili, propter te natalem patriam dereliqui parentes notos et amicos ullo modo videre non curavi et eorum propter te orbata solacione tecum in exilio vitam finire deliberavi. Nunc autem ego paupercula omni horum spe destituta quo divertam? Ad patriam redire et ibi inter amicos vitam omni solacio destituta ducere quid aliud esset quam morti aditum cottidie praeparare? Melius est mihi inter ignotos et extraneos mortis imperium praestolari, quae ut spero hic mihi citius rapiet, ubi nullo reficior solacio, quam in patria, ubi fortasse aliquo amicorum adiuta praesidio eius possem diutius adventum praestolare'. His et eiusmodi planctibus fortius et saepius revolutis tandem paupercula de filii recuperatione desperata victum manibus, ut prius consueverat, quaesivit et vitam in continuo planctu et maerore per plures annos duxit.

9 Tandem reprobi mercatores praedicti cogitatum suum malignum ad effectum perducere satagentes recollecta navium multitudine ad portum Graecorum applicant ibique Constantinum puerum praedictum vestibus ornamentis et apparatibus regiis amictum secum adduxerunt et nuntios qui adventum eorum cum dicto puero imperatori Graecorum nuntiarent,

---

6 dereliqui *F*, deliqui *D*. 7 ullo *ipse conieci*. ā m̄o *D* (*animo*?), ā modo *F*. *Fortasse, etiam verborum positione mutata sic scribendum est:* non curavi ullo modo videre. 12 additum *codd.* cottidie *codd.* 14 et 15 *Verba* hic mihi — quam *om. F*. 17 praestolare *codd. fortasse etiam hoc loco ut supra scribendum est* praestolari. — Hiis *codd.* 23) *post recolecta F* in *inserit quod deest in D*. 27 nunccios *codd.* 28 nuncciarent *codd.*

praemiserunt. Imperator autem intellecto ipsorum adventu eos honorifice recepit et convocata nobilium et magnatum sui imperii multitudine eis convivia et solacia infinita praeparari mandavit et fecit. Sequenti vero die impii mercatores imperatoris praesentiam accedentes sibi confictam malitiam suam exposuerunt dicentes: 'O imperator, dominus noster Romanorum imperator nostris praecipue et aliorum imperii sui fidelium, qui pacem diligunt ac terram et hominum commoda prosequuntur, consiliis illectus et victus finaliter multis precibus nobiscum pacem facere cogitavit et ut perpetuo robore solidetur filium suum Constantinum filiae vestrae unicae in matrimonium copulare disposuit et ut ipsi pariter vobis, cum heredem alium non habeatis, in Graecorum et sibi in Romanorum imperiis succedere possint post mortem vestram vestrorumque et ipse Constantinus cum coniuge sua vestra filia utriusque imperii monarcha fiat et toti saeculo dominetur'.

Imperator vero de re tam grandi stupefactus inter 10
se cogitare coepit qualiter ad huiusmodi responderet. Tandem convocatis principibus suis et nobilibus cum eis super his ministerium consilii sui habuit et finaliter deliberatio omnium in hoc resedit quod ipse imperator Graecorum attentis perpetuae pacis commodis prompte faceret quod sibi adeo liberaliter offerebatur. His peractis imperator vocatis ad se dictis mercatoribus dixit eis: 'Omnia quae imperator Romanus cogitavit explere iuxta relationem vestram parati sumus et ad perpetuam pacem secum faciendam et servandam filiam nostram unicam filio suo Constantino matrimonialiter copulare volumus ad omnem effectum ut

4 praeparari *om. F.* 21 ad huiusmodi *idem significat ac* ad huiusmodi res; *vocabulum* res *post haec ipsa verba in hoc libello omitti solet.* 23 hiis *codd.*

petistis'. Altera autem die universos sui imperii nobiles et primatos imperator per nuntios suos et litteras vocari fecit ad certam statutam diem ad agendum sollemnia nuptiarum.

11 Die vero statuta adveniente ac universis nobilibus ut praemittitur congregatis imperator filiam suam unicam praefato Constantino in facie omnium matrimonialiter et sollemniter copulavit et, ut moris est, regali thalamo praeparato eam sibi maritali affectione inibi pertractandam sociavit. Constantinus vero de tali coniuge et socia bene contentus eam cum gaudio suscipiens osculis et amplexibus ac ceteris, quae inter tales coniuges iuvenes et hilares exerceri consueverunt, ludis et solaciis non tantum illa sed multis postea noctibus tamquam uxorem amicabiliter pertractavit. Mane autem facto nec cum plene aurora ortum diei patefaceret, imperator associatis sibi puellis et matronis multis et nobilibus sponsum ipsum et sponsam cum cytharis et organis et diversorum generum instrumentis musicalibus et magno tripudio ut moris est visitans de thalamo eduxit. Ac imperator ipse una cum imperatrice et universis principibus nobilibus suis et militibus observatis caerimoniis consuetis sollemnitatem nuptiarum in conviviis et comessationibus tripudiis et hastiludiis et aliis ludis et solaciis imperialem maiestatem condecentibus totam diem cum continuatione plurimorum sequentium dierum deducens sollemniter honorifice et celeberrime peragi procuravit.

12 Post haec peractis duobus vel tribus mensibus et in solaciis congruentibus deductis mercatores praedicti

---

2 per nunccios suos et litteras *D*, per suos nunccios et litteras *F*. 3 fecit *D*, cepit *F*. sollempnia *D*, solempnia *F*. 8 sollempniter *codd.* 13 iuvenes et *D*, et *om. F*. hylares *codd.* 16 dum *codd.*, cum *conieci.* 23 sollempnitatem nupciarum *codd.* 27 sequencium *codd.* deducens *scripsi pro codicum scriptura* deducentes. 28 sollempniter *codd.*

propositum suum terminare cupientes imperatorem accesserunt dicentes: 'Domine imperator, vos scire debetis, quod in recessu nostro de urbe a domino nostro Romanorum imperatore specialiter recepimus in mandatis, ut nuptiis cum sollemnitate peractis filium suum, quem sicut se ipsum diligit, cum sua coniuge ad Romam reducere debeamus, quod nisi fecerimus nihil aliud nobis superest nisi mori. Placeat ergo maiestati vestrae filiam vestram cum suo filio remittere ipsamque nobis sicut de filio suo fecit traditam ad recessum sicut maiestati vestrae placuit et congruere videbitur citius expedire'.

13 Imperator his auditis una cum imperatrice sua coniuge stupefacti et de talibus novibus nimium contristati coeperunt inter se dicere: 'Quomodo nos miseri qui tantum unicam habemus filiam heredem, de duorum hominum extraneorum assertione in tantum confidere possumus, quod filiam nostram quam sicut animas nostras diligimus quamque in gremio sanguinis cordis nostri enutrivimus lumen oculorum nostrorum et baculum senectutis nostrae possumus a nobis usque ad tantam loci distantiam segregare nescientes, si longi latique maris intermedii transfretatio seu viarum discrimina longissimarum talem fortasse casus eventum praebeat, ut filiam nostram dilectissimam spem totius solacii nostri in hoc saeculo nunquam vivam de cetero nostris oculis videamus?' 'O si, quod absit, talia nova reciperem', inquit mater, 'quid aliud restaret nisi quod me merito pro dolore iugularem?' Imperator autem nec coronam imperialem suo capiti imponere immo nec sicut homo ratione utens pedibus in terra ambulare sed sicut animal cunctis horrendum venenosum

---

5 sollempnitate *codd.* 7 nichil *codd.* 13 hiis *codd.* 14 novibus *codd.* (!) 19 sanguinis *om. F.* 20 et *om. F.* 22 tanta loci distanciam *D,* tanta loci distancia *F.* 29 merito *in D repetitur.* 30 ymmo *codd.*

et pessimum in terra reptare ac toti gaudio huius saeculi ad tempora vitae suae omnino renuntiare vitamque suam in continuo luctu et maerore expendere se velle, si talia acciderent, affirmavit. His et aliis verborum et consiliorum conflictibus per multos dies et noctes habitis deliberaverunt tandem inter se aliorum tamen sibi fidelium consiliis non expertes quod, cum iam esset in tantum in hoc facto processum, aliud nullatenus expediret quam quod omnino Romanorum imperatoris obtemperaret voluntati in hac parte.

14 Qua conclusione consilii sic habita imperator cum imperatrice omnia ornamenta quae statum filiae imperatoris in tali casu expedire videntur et condecent, quae animus hominis unquam excogitare posset de vasis vestibus et aliis quibuscumque apparatibus auro et argento et gemmis pretiosissimis adornatis, quarum rerum maxima copia ibidem habebatur, et alia multa praeparata fieri mandavit et fecit pro itinere filiae suae familiam multam addens et de thesauris pannorum sericeorum et aliarum infinitarum rerum pretiosarum inaestimabilem quantitatem. Interea etiam mercatores praedicti de reditu ibidem amplius faciendo desperati naves suas, quarum maximam ut praedixi multitudinem secum adduxerant, de infinitis mercimoniis nobilibus impleverunt.

15 Imperatrix vero de recessu filiae suae nimis dolens ac de mercatoribus praedictis, sicut materna viscera quodam speciali ingenio, quo natura matres pro conservatione spei et educatione filiarum ingeniavit, sibi patefecerant, suspitionem aliquantulam habens tradidit praedictae filiae privatе ac quocunque homine mundi nesciente nonnulla encenia de auro vivissimo ac nobi-

---

4 hiis *codd.* 9 se *post* quod *inserunt codd.* 17 habetur *codd.*, habebatur *correxi.* 18 praeparatis *codd.* 19 et de *scripsi*, et *deest in codd.* 32 ac D, et F.

lissimis gemmis sumptuosissime composita, quorum valorem vix una magna patria compensare potuisset, ad illum finem, ut, si inopinatus horrendae infelicitatis eventus, quod absit, eveniret, aut se ingereret votis eius vel si fortasse mercatores ipsi aliquam fraudem vel deceptionem inpermissam confinxissent aut quocunque modo casus necessitatis vel periculi accederent, ipsa de dictorum enceniorum pretio sibi posset quoad vitae sustentationem consulere ac etiam provide paupertatis iugum a se discutere et fugare, impellens ipsam seriose et districte ut dicta encenia apud se ita absconderet ac etiam occultaret, quod nisi casus tantae necessitatis accederet, ut praedixi, nulli unquam homini viventi de his unum verbum quoquomodo revelaret. Quod se ipsa filia facturam omnino matri repromisit.

Quibus omnibus sic peractis et die ad recedendum 16
praefixa adveniente mercatores praedicti imperatorem adierunt dicentes ipsumque rogantes ut eos recedere permitteret et imperatoris Romani filium una cum eius filia sua coniuge remitteret sicut ab initio fuerat ordinatum asserentes, quod tempus recedendi a domino suo sibi praefixum instaret, quod ulterius tardare aliqualiter non auderent. Imperator vero hoc audiens filiam suam una cum suo sponso ipsis tradidit ad Romam urbem perducendam. Cum autem imperatoris filia ad portum, ubi naves, quibus ad Romam urbem transvehi debebat, consistebant, duceretur, pater et mater ipsam associantes coeperunt super ipsam plangere planctu magno dicentes:

'O unica filia nostra dilectissima, lumen oculorum 17
nostrorum, senectutis nostrae baculus, imperii nostri

4 se *pro* si, *quod in codd. est*, *conieci*. 9 provide *D*, *quod* providendo *significare videtur;* proprium *F*. 10 impellens *conieci*, prohibens *codd.* 14 hiis *codd.* 19 que *om. F.* 22 tempus *D*, tempore F. 28 transvei F.

cunctique terreni domini heres, omnis generationis nostrae memoria ac totius futurae posteritatis archa! O, si, quod absit, aliquo infelicitatis casu viis et votis tuis obsistente te perdere nos contingeret, exinde non solum cuiuslibet solacii refugium, verum etiam totius posteritatis nostrae exitium deflere usque ad finem vitae nostrae miserabiliter dignum esset nec ultra vivere sed mori foret a deo altis suspiriis sedulo postulandum; nullius solaminis spe refici sed totius tribulationis et angustiae affici dignum ducerent de cetero corda nostra. Oculi nostri vultus tui lumine praeclarissimo depraedati continuis lacrimarum fontibus facies nostras irrigare uberrime merito cogerentur. Aures nostras audito tuae perditionis casu infelici terrorem dolorissimum recipere et habere semper et incessanter oporteret nec esset aliquod corporum nostrorum membrum, quod tam nefandum infelicitatis casum amarissime non defleret. Et si, quod absit, aliquod talis in corporibus nostris infedilitatis membrum reperiri contingeret, hoc esset procul dubio iudicio protinus abscidendum'.

18 His et huiusmodi plangendi modis ipsis multiplicantibus et ultra quam dici possit continuantibus pervenerunt ad portam. Et navim deputatam nobilissimi coniuges intraverunt. Et valedicentibus parentibus ipsisque rursus valedictionem lacrimabilem referentibus mercatores pessimi erectis velis et remigiis aptatis abinde navigare coeperunt.

19 Tandem cum transfretata magna parte maris iam regioni Romanorum appropinquare inciperent, mercatores vela sursum levantes naves ad quandam insulam parvulam, quae nullis inhabitabatur hominibus sed rupibus et rubetis incultis et horrendis exuberabat

---

13 nostras *D*, nostrae *F*. 17 nephandum *codd.* 18 *talium codd.* 19 contigeret *codd.* 21 hiis *codd.* 23 *navim codd.* (!) 25 valedictionis codd., valedictionem correxi

solitudinibus, quam intermediam scientes ad perficiendam suae traditionis perfidiam praeelegerant, rapido ventu provehi coegerunt. Cumque ad ipsam insulam mercatores praedicti cum suis navibus pervenissent, alligatis navibus se nocturnam requiem ibidem recipere velle confinxerunt et exeuntes de navibus cibaria sua pro cena in ipsam insulam praeparare fecerunt. Et cena facta noctisque tenebris lucis diei claritatem obumbrantibus mercatores pessimi nobilissimis coniugibus tentorium fingere et in eo thalamum in quo noctis requiem peragere deberent fieri callide mandaverunt.

Facta autem nocte dicti coniuges se ad thalamum 20
ipsum iis non ad requiem sed ad perditionis suae dudum praeordinatae interitum paratum intraverunt et in ipso omnis fraudis et nequitiae quae de ipsis tractabatur inscii totam noctem in solaciis solitis et requie expenderunt. Aurora autem ortum diei sequentis indicante mercatores praedicti secrete surgentes et cogitatum suum malignum ad effectum perducere satagentes naves intrantes dimissis post se nobilissimis coniugibus adhuc sopore depressis abinde furtim et celeriter navigare coeperunt familia interempta cogitantes sic etiam innocentes perdere coniuges, quos deus praeordinaverat ad obtinendum et regendum pro futura ecclesiae sponsae suae salute totius imperii principatum.

Mane autem facto coniuges ipsi evigilantes coepit 21
sponsa dicere sponso suo: 'surgamus ne si forte superveniant mercatores magistri nostri et inveniant nos nudos, ex quo verecundiam recipiemus quae non licet'. Ad quae Constantinus respondens ait: 'Permittatis nos quiescere; ipsi enim per familiam deputatam nos ex-

---

11 deberent *scripsi*, debuerant *codd.* 26 ecclesie *D*, ecclesia *F*.

citabunt, quando erit tempus'. Mulier autem, quia magis meticulosa ideo magis sollicita erat, surgens de lecto et induta vestibus exivit de tentorio et cum circumquaque perquisisset nec naves nec homines invenisset, reversa ad virum cum magno eiulatu rem gestam dixit sibi. Qui hoc audito manus in proprios capillos iniiciens seque decapillare incipiens fortiter in tantam lamentationem et dolorem prorupit, quod, nisi mulier eius dolorem verbis consolatoriis mitigasset, se ipsum ut aestimo proprio gladio peremisset dicens: 'O dilecta domina mea et sponsa, ego enim sum pauperis mulieris filius et tibi nobilissimae mulieri per fraudem et dolum maledictorum hominum copulatus. Quot et quanti in domo patris tui reperiuntur, qui digni te pro familia non sunt reputati, quorum ego ratione generis servus esse non possem. Ego enim sum causa mortis tuae et ad istum miserabilem interitum te perduxi. Supplico ut vel me proprio gladio interficias vel patiaris me ipsum iugulare'.

22 Mulier vero eius nimio dolore mota sibique ex corde conpatiens consolabatur ipsum dicens: 'Unde aut cuius condicionis vel generis sis vel fueris, de hoc non quaero; scio enim quod mihi in maritum vel coniugem sociatus es, a te numquam propter patrem aut matrem aut aliquam personam viventem separabor dum vixero. Nec potest res ipsa absque miraculi praesagio et ordinatione divina accidisse; propter quod ipse deus, si in ipsum firmiter speraverimus, nos de nostra citius angustia liberabit. Constans esto et boni animi, ego enim adhuc habeo tantum de pretiosis enceniis per matrem meam mihi traditis, quibus, dummodo dii nostri ad aliquem portum seu habitationem hominum vivos nos perduxerint, habere poterimus victum

---

2 erat om. codd. 20 que deest in codd.

nostrum'. Per quae et his similia animum viri sui aliqualiter mitigavit.

Nobiles autem coniuges nihil aliud apud se haben- 23
tes, de quo cibum et potum sumere possent, nisi de fructibus quarundam arborum quas in praedicta insula invenerunt et de aqua maritima se per aliquos dies refecerunt aliud penitus nutrimentum non habentes. Cum autem placuerit divinae pietati, quae Danielem de lacu leonum liberavit, eos similiter liberare, contigit ut ipsi stantes viderent homines quosdam de prope navigantes. Qui gavisi multum clamaverunt super eos dicentes: 'O dilectissimi homines, quos misericordia deorum sublimium ad hoc, ut nos a morte eriperent, ad hunc locum feliciter pervenire fecerunt, vobis intime supplicamus, ut amore divini praemii ac nauli vestri nos ad naves vestras recipiatis et perducatis ad portum, ad quem vos ire cogitastis'. Qui quidem homines supra modum admirantes eo, quod ibidem aliquos homines nunquam viderant aut habitare credebant, coeperunt ab iis quaerere, qualiter ibidem pervenissent. Qui timentes non esse tutum, si iis exponerent rei gestae veritatem, dixerunt iis per hunc modum:

'Mercatores quidam, in quorum manibus nos era- 24
mus, tempestate valida compulsi ad istam insulam cum suis navibus noviter pervenerunt, qui cum fatigati a laboribus et remigrationibus nimis essent deliberaverunt in ipsa insula per noctem requiescendi gratia permanere. Nosque de huiusmodi periculis inconsueti ac timore mortis nimis perterriti mane cum ipsi mercatores recederent eo, quod oculi nostri nimium gravati fuerant, prae tristitia remansimus hic

1 hiis *codd.* 3 nichil *F.* 8 placuit *codd.* quae *scripsi*, qui *codd.* 9 eos *deest in codd.* 10 viderent *scripsi*, videntes *codd.* 15 fecerent *D*, ceperunt *F.* 28 ipsa *D*, ista *F.* 29 que *om. F.*

in insula dormientes; ipsi nos una cum iis naves intrasse fortasse credentes nobis hic dormientibus relictis recesserunt'.

25 De tentorio quoque, in quo ipsi coniuges per noctem dormierant, ac eorum universis lectisterniis capetis et apparatibus pretiosis et nobilibus nullam penitus mentionem facere ausi fuerunt timentes, quod, si homines illi res huiusmodi et earum pretiositatem viderent, rem ita esse sicut rettulerant nullatenus existimantes de iis fortasse aliter facerent quam ipsis et utilitati eorum conveniret; quorum timore ipsi de praedictis lectisterniis et rebus simpliciter et omnino tacuerunt et eas perdere et ibi dimittere potius quam periculis, quae expeditione ipsarum evenire timebant, se submittere decreverunt. Homines autem illi et navium eorundem patroni videntes ipsos tam iuvenes et praeclaros nec credentes eos aliquod fictitium confingere scire sed rem ita esse sicut rettulerant omnino aestimantes dictos coniuges misericordia moti ad naves suas suscipientes usque ad portum Romanorum, ad quem tum alias ituri erant, secum perduxerunt.

26 Cum autem ad Romam pervenissent, gavisi fuerunt gaudio magno valde et deum in cordibus suis benedicentes dixerunt: 'Domine, deus omnipotens, qui nunquam deseris sperantes in te, tibi gratias referimus, qui nos de morte ad vitam, de periculis navigantium ad felicitatis portum, de damnatione ad viam salutis perduxisti. Quis enim umquam speravit in te, qui spe sua frustrata optatum non consequitur intentum? De isto nec aliqua scripturarum narrat historia nec cuiuscunque viventis refertur esse memoria'. Et cum ipsi ad portum ut praedixi applicuissent, exeuntes de navibus et soluto naulo suis cum gratiarum actione valedixerunt patronis. Et ingressi urbem Romam Con-

---

27 dampnatione codd.

stantinus ipse coniugem suam ad hospitium, in quo matrem suam Helenam ante quattuor annos dimiserat, secum perduxit.

Et intrantes domum pariter Helena mater Con- 27
stantini cum vidisset filium de pretiosis vestibus indutum et secum tam nobilem tamque pulchram ac bene ornatam mulierem gerentem, eum a principio non cognovit seque in persona filii fore deceptam aestimavit. Sed cum Constantinus ei totam rei gestae seriem utpote qualiter a mercatoribus Romanis a principio captus et in domibus ipsorum educatus fuerit, qualiter quoque sub nomine filii imperatoris ad Graeciam perductus sibi praesens mulier, imperatoris Graecorum filia, in uxorem sociata exstiterit ac qualiter ipsos dicti mercatores in insula ut fame interficerent, dimiserant et casu alii mercatores ibidem transeuntes eos ad Romam perduxerant, narrare incepisset, quo audito Helena supra modum stupefacta filium coepit diligentius intueri et tam ex loquela quam ex specialibus gestis, quos ipsum in iuventute noverat habere, quam etiam aliis indiciis magis ac magis ipsum cognoscere incepit nec tamen propter facti quantitatem stupendam potuit reddere satis certam, tamen compulsa amore se ipsam diutius continere non valens procidit in lacrimas et prae gaudio amarissime flere coepit.

Et surgens cum festinantia ipsum amplexata 28
eumque tanquam filium suum unigenitum materni osculi dulcedine recepit dicens: 'Fili mi dilectissime, bene veneris; deus omnipotens sit benedictus, qui te mihi restituit, unicum lumen meum; benedicta sit dies ista, in qua te recepi, de cuius recuperatione iam dudum eram desperata; hodie deus afflictionem meam

---

2 quatuor *codd.* 7 gerentem *scripsi pro codicis F scriptura* reīeutē (*reïneuntem*?); *in D haec vox deleta est.* 11 ipsorum *D*, eorum *F*. 15 insula *D*, insulam *F*. — *indicativus genuinus esse videtur ut in capite 48.*

respexit et te meum totius saeculi solacium mihi restituit. Cedat de ceteris a corde meo omnis tristitia, quia dragma perdita est inventa nec potest habere locum tristitia, ubi praesens est omnis laetitia; per te, fili mi, et per tuum adventum deus mihi de solacio et gaudio plus incomperabiliter restituit quam infelix tuae perditionis casus de dolore intulit cordi meo, unde sibi regratior et suae immensae pietati'. Et conversa ad uxorem Constantini ipsam similiter osculis et amplexibus recepit dulciter sicut nurum suam; verumtamen sicut de filii recuperatione gaudebat, ita et multo magis de tantae coniugis suae adductione scilicet propter suam inopiam .et propter rei magnitudinem non immerito tristabatur. Nurus autem videns socrum suam de adventu suo contristatam sic alloquebatur ipsam dicens:

29 'Domina mea carissima, de adventu meo nolite contristari, nolite sollicita esse: Quid manducabimus et quid bibemus? Scit enim pater noster caelestis, qui nos de manibus iniquorum mercatorum et periculis maris liberavit, quid nobis necesse sit. Ipse enim qui de tantis periculis nos redimere curavit nequaquam fame interficere cogitavit, ipsius etenim incomprehensibilia sunt iudicia. Sic ergo illud, quod de nobis eius impraescrutabilis consilii altitudo disposuit, inevitabili necessitate adimpleri licet. Habeamus ergo patientiam et cum dei adiutorio tandem nostram emendemus paupertatem. Ego enim consilio manuum mearum et laboribus meis vos iuvabo et bene ut spero adiuvante lucrabimus panem nostrum. Et nihilominus non omnino vacua veni, sed aliquid de meo, quo medicante

---

2 a corde *D*, de corde *F*. 3 dragma *codd.* 15 socrum *codd.* 17 Karissima *codd.* 20 et *addidi.* 21 maris liberavit *D*, nos redimere curavit *F*. 22 nos *ante* de tantis *posuit* *F*; *secutus sum codicem D*. 30 nichilominus *codd.* 31 *mediante codd.*, medicante *conieci.*

victum nostrum quaerere poterimus, addere volo, ne nimis videar esse onerosa'.

Et extrahens illud sumptuosum et nobile encenium, 30 quod in recessu dederat sibi mater sua, dixit ei: 'Ecce encenium illud vendatis et de pretio eius inveniamus modum aliquem, per quem poterimus nos nutrire'. Videns autem Helena pretiositatem huius rei dubium, quod circa relata per filium de re tam grandi prius habuerat, a se coepit removere et cogitare, quod hoc non erat hominum pauperum, sed imperatoris aut regum vel magnorum filiis et filiabus talia a suis parentibus condonare. Sed tamen intra se plus quam antea timuit cogitans: 'Si ista est tanti hominis filia, ut dicit et satis mihi apparet, quo comperto poteris non solum filium quidem perditum et inventum tunc vere perdere, sed te et omnes cum quibus conversaris ad periculum mortis dare.' Verumtamen in domino firmam spem ponens dixit in corde suo: 'Domine deus, qui nosti omnia antequam fiant, tu scis, qualiter contra omnem voluntatem meam oppressa filium istum Constantinum de isto sacrilego imperatore suscepi et ipsum de laboribus manuum mearum educavi; quod quoque nec ante nec post virum aliquem in concupiscentia carnis novi, sed tibi, domino deo, corpus meum immaculatum, quantum in me fuit, custodire cogitavi. Sed quia, domine, haec in me et nunc subsequentia ista in filio meo fieri voluisti, tibi et tuae immensae misericordiae commendo et ipsum et omnia, quae de nobis miseris creaturis tuis facere cogitasti, ad effectum secundum magnitudinem tuae inenarrabilis pietatis perducantur'.

---

5 encenium *om. D.* 6 poteramus *codd.*, poterimus *correxi.* 14 *de vi pronomimis* quo *cfr. pag.* 17, 17 *et* 21, 5. 16 vere *D*, vero *F.* 18 suo *om. D.* 23 virum *om. F.* 24 domino deo *D*, domine deus *F.* 26 domine *om. F.* 27 in filio me *codd.*, meo *correxi.* 31 perducantur *D*, perducatur *F.*

31 His vero in corde suo dictis Helena encenium praedictum de manu nurus suae recepit ipsumque post haec non multis elapsis diebus vendidit pro magna pecuniae quantitate; de cuius quidem pecuniae parte unum domicilium, in quo per aliqua tempora hospitium advenis tenuit et hospites supervenientes recepit, comparavit. Et sic facta stabularia, se exinde et nurum suam una cum filio suo enutrivit decenter. Nurus vero Helenae in textura operum muliebrium sumptuosorum et nobilium secundum quod suam decuit condicionem more subtilitatum Graeciae bene erudita bonam pecuniam de labore manuum cottidie lucrabatur et Helenae tanquam suae dominae oboediens et subiecta obsequi non dedignabatur in omnibus et servire.

32 Constantinus autem suae sequens nobilitatis originem, quam tamen penitus ignoravit, se ex instinctu quodam, quem sibi natura ex nobili sanguine procreata ingerminavit, ad actus militares se dedit. Et in tantum in hastiludiis et torneamentis et aliis militaribus actibus se exercere coepit, quod tandem inter omnes milites et nobiles, quorum tunc temporis in Roma erat et cottidie de omnibus mundi partibus ibidem confluebat innumerabilis copia, qui se huiusmodi solaciis continue exercebant, tantam famam contraxit, quod nullus in urbe Roma Constantino melior credebatur in talibus inveniri.

33 Tandem Constantius imperator Romanus diem natalis sui ex more agere volens vocavit omnes senatores, tribunos, centuriones et milites et die statuta sollemnia natalis sui ut consueverat celebravit. In quibus inter cetera hastiludiorum et torneamentorum

---

1 Hiis *codd.* 3 magna pecunia quantitate *D*, magno pecunia quantitate *F*. 5 qua *D*. 12 cottidie *codd.* 17 *sagwie F*. 18 se *om. D*. 22 cottidie *codd.* 27 *diem natalis sui codd.* (*diem natalem suum*??) 30 sollempnia *codd.*

exercitia permaxime agebantur. Constantinus vero cum aliis et inter alios hastiludens praevaluit ceteris omnibus hoc ludo ita ut multos secum ludentes et fere omnes ludum ipsum secum ad aliquod tempus continuantes ad terram prosterneret et quod iam quare non inveniebatur aliquis qui secum ludere ausus esset, et in tantum ultra omnes praefecit, ita ut imperator cum toto senatu ac universis suis tribunis et militibus de eius strenuitate mirarentur. Istis itaque hastiludiis et torneamentis ad aliquos dies continuatis ac Constantino magis ac magis praevalente imperator coepit inquirere quisnam esset. Milites autem et universi qui aderant nobiles responderunt uno ore dicentes, quod nullus ipsum nosceret nisi quod ipsum saepius vidissent ceteris in hoc ludo et aliis militaribus actibus ludentibus incomparabiliter praevalentem.

Imperator autem hoc audito Constantinum ad 34
suam vocari iussit praesentiam et quaesivit ab ipso quis et unde esset. Qui respondit dicens: 'Domine imperator pauperis sum filius mulieris stabulariae in hac urbe commorantis'. Rursusque interrogavit ipsum quis esset pater eius. Ad quod iterum respondit dicens: 'Patrem quendam pauperem virum habui qui mortuus fuit antequam ego natus essem'. Imperator autem rem tacitus considerans subsequenti quadam die, cum ipsum inter alios milites hastiludentes ac ipsum iis praevalentem sicut prius conspexisset, eundem Constantinum ad se vocari iussit et iterum quis esset interrogavit. Qui quidem Constantinus respondit sicut prius fecerat dicens: 'Domine imperator, pauperis sum filius mulieris, servus vester'. Imperator autem rem ita esse sicut asserebat nequaquam aestimans dixit sibi: 'Pro certo scire volumus huius rei veritatem et nisi ipsam patefeceris, poenam non evades'. Constantinus autem

---

10 continuans *codd.* continatis *correxi.* 30 domine *in D repetitur.*

rem ita esse cum iuramento affirmavit et cum imperator aliud ab eo scire non posset, quaesivit de nomine suo et si quos alios amicos haberet post matrem. Qui dixit sibi: 'Constantinus vocor ex nomine nec habeo alios amicos nisi matrem et uxorem pauperculam mulierem'. Imperator hoc audito mandavit sibi, ut matrem suam et uxorem ad eius praesentiam perduceret, cum ipse omnibus modis huius rei veritatem scire vellet.

35 Constantinus vero recepto imperiali mandato ad domum suam reversus matrem suam et uxorem indutas de melioribus suis vestibus et ornatas ad imperatoris praesentiam perduxit. Imperator autem ad Helenam in eius praesentia constitutam dixit: 'Est inquam ille iuvenis filius tuus?' Quae respondens ait: 'Est, domine'. Dixit imperator: 'Quis est enim pater eius?' Quae respondit dicens: 'Ego ipsum in iuventute mea de quodam viro, quem in partibus natalibus amici mei mihi in maritum copulaverant, suscepi, qui a me non longe post more negotiandi recessit et ad me postea non est reversus. Si mortuus sit aut vivat, deus scit'. Imperator vero non bene contentus de responsione mulieris magis quam antea dubitavit et mandavit ipsam una cum familia sua ad mensam suam inter mulieres nobiles ad comedendum collocare.

36 Nurus autem Helenae pulcherrima facie et aptissima erat in corpore et secundum nobilitatis suae condicionem nobilissimis moribus erudita. Quae cum esset inter alias mulieres, non sicut viles et pannosae consueverunt facere mulieres, cibos avide sumere, sed disciplinam et verecundiae honestatem sequens studuit prout suam nobilitatem decuit mansuetissime et de-

---

7 perduceret *D*, adduceret *F*. 8 cum *deest in codd.* 16 *Post* dixit *inserit F* enim. 20 morem negotiandi gratia *codd. gratia explicationem esse vocabuli* more *ratus correxi.* 21 aut vivat *codd.*

licatissime manducare. Imperator vero rem tacitus considerans Helenam post mensam ad se vocavit dicens: 'Nequaquam ita est de filio tuo et uxore eius sicut dixisti; et nisi nobis de huiusmodi dicas veritatem, imperialem maiestatem te scias graviter offendere nec debitam te noveris evadere posse ultionem'. Quod audiens Helena dixit: 'Domine imperator: ex quo modis omnibus scire voltis huius rei veritatem, detis mihi indutias modicas et ego reversa cum filio meo et filia dicam vobis'. Imperator vero se in hoc difficilem reddens, sed victus tandem eius precibus diem certam redeundi et praemissa dicendi sibi assignavit.

Die vero statuta adveniente Helena annulum, quem 37
sibi imperator in defloratione sua ut praedixi dederat, una cum nobilissimo imperiali humerali ornamento, quas res praedicta Helena usque in ipsam diem ita occultaverat, quod nulli viventi de hoc quidquam constitit nec constabat, apud se secrete recipiens ad imperatorem una cum filio suo et filia reversa fuit et stans in ipsius praesentia dixit sibi supplicando: 'Domine imperator, rogo, ut amore dei in his, quae vobis dixi, contenti sitis et me ad ulteriora dicenda non cogatis'. Imperatore autem hoc facere penitus recusante et ad dicendum, qualiter esset de filio et filia, ipsam minis et terroribus coartante dixit sibi: 'Domine, si dixero vobis veritatem, non credetis; verum tamen, ex quo habere non voltis me de huiusmodi subportatam, vestrae notifico maiestati, quod iste Constantinus, filius meus, est filius vester. Ego ipsum de vobis suscepi, qui me pauperculam oppressistis'.

Et incipiens coepit sibi narrare totam seriem rei 38
gestae, sicut in principio praesentis opusculi contine-

7 Domine *om. F*. 8 voltis *D*, wltis *F*. 21 hiis *codd.* 22 scitis *codd.*, sitis *correxi.* 27 voltis *codd.* 29 iste *D*, ipse *F*.

tur. ‘Quoniam vero ego sentiens me a vobis concepisse, decrevi potius velle in urbe Romana in paupertate vitam ducere et de laboribus manuum mearum victum quaerere quam ad natalem patriam redire et ibidem inter amicos et notos quamvis sine paupertate et cum necessariorum sufficientia perpetuae verecundiae ruborem sustinere. Et ideo ex tunc praeelegi hic manere et mansi usque in hodiernum diem et filium meum Constantinum de manibus seu laboribus manuum mearum educavi. Usquequo duo mercatores Romani ipsum mihi furtim auferentes ad domum suam receperunt et educaverunt per aliquos annos, donec ipsum ad annos iuventutis perductum secum perduxerunt ad Graeciam et ibidem filium vestrum fore dicentes filiae imperatoris Graecorum hic praesenti copulari matrimonialiter procuraverunt et inde recedentes ipsosque secum prout a vobis in mandatis se recepisse affirmaverunt perducentes eos ad quandam insulam ut ibidem fame interficerent collocabant et ipsis dormientibus et ignorantibus ibidem relictis ad Romam cum suis navibus reversi clam fuerunt. Deus autem omnipotens qui nunquam deseruit sperantes in se quique Susannam de manibus iniquissimorum iudicum et Danielem de lacu leonum liberavit, volens innocentes praeservare iuvenes fecit quosdam bonos homines cum suis navibus dictae insulae appropinquare et non sine suae dispositionis clementia ibidem pervenire; qui de perditione ipsorum miserti eos ad Romam perduxerunt. Ego autem paupercula, filium meum omnino perdidisse credens et eius perditionem per multa tempora deflens ac de eius recuperatione, quem iam tunc per quinque annos perdideram, omnino desperata ipsum non multo tempore elapso una cum

---

1 concepisse D, suscepisse *F*. 14 et *om. F*. 26 *appropinquare F*, propinquare D.

sua coniuge praesente sanum cum gaudio suscepi. Sed de tanta coniuge stupefacta decreveram iam una cum iisdem, quod, nisi fuisset mandatum vestrum tam seriose mihi factum, nunquam alicui viventi eius condicionem et eventum rei dixissem, sed in paupertate et de laboribus manuum mearum victum quaerere cogitavimus ad tempora vitae nostrae'.

Imperator vero de tantis et talibus sermonibus 39
multum stupefactus et ultra quam credi potest admirans ait: 'Et quomodo potest iste filius meus et quem ipsum de vobis generavi?' Respondit Helena dicens: 'Domine imperator viginti annis elapsis et amplius uno dierum ego cum sociis meis, quae ad urbem Roman venimus ad visitandum limina sanctorum, transivi per pontem Tiberis et vobis ex adverso cum satellitibus vestris venienti casu occurrebam vosque statim missis quibusdam ex vestris mandastis hospiti meo me tum penitus ignorantem ut me de hospitio suo non dimitteret sed, donec propositum vestrum de me conceptum expleretur, apud se retineret. Hospes vero suscepto mandato imperiali dimissis aliis consociis meis me retinuit et mihi furtum cuiusdam rei suae, quam sibi furatam asseruit, imponens de hospitio suo recedere non permisit. Vosque capta opportunitate ad idem hospitium venistis et me pauperculam flore pudicitiae meae contra omnem voluntatem meam et sicut placuit denudastis et violenter oppressistis. Et in signum quod omnia ista vera sint ecce annulum vestrum, ecce humerale ornamentum imperiale, quas res in defloratione mea mihi amarissime flenti et de perpetrata circa me nimium dolenti quadam pietate motus tribuistis et quas apud me in

---

10 potest iste *D*, iste potest *F*. 15 tyberis *D*, tiberis *F*. 20 de me *D*, de m *F*. 25 oportunitate *codd.* 26 flore *codd.*, *fortasse scribendum est:* in flore. 30 michi *D*, m̃ *F*.

istam horam ita occultavi, quod homo vivens super terram nunquam scivit. Et licet casus necessitatis saepius affuerit nunquam tamen ea vendere volui sed in testimonium doloris mei et paenitentiae usque in diem divini iudicii contra vos reservare decrevi'.

40 Imperator autem his rebus visis et cum diligentia intuitis coepit eas magis ac magis noscere et exinde rem gestam ad memoriam revocare et in eo mulieris sapientiam et nobilitatem in animo suo multum commendare. Et irruens in ipsam amplexatus et osculatus est eam dicens: 'Vere sanguinis nobilitas praeclari, de quo te procreatam non dubitamus, tibi tale sapientiae consilium indidit et nobilissimae honestatis. Nec sine deorum sublimium dispositione talis concubitus accidere potuit de quo talis proles nasceretur et sequeretur coniugium, quod inter filium meum et imperatoris tanti filiam est contractum; oportet enim ut quod diis disponentibus placuit finem praeordinatum sortiatur'.

41 Et conversus ad Constantinum dixit ei: 'Qui sunt hi mercatores, qui tantum facinus in vituperium et laesionem imperialis maiestatis committere praesumpserunt, ut sibi sub tam nefario colore tanti imperatoris filiam tam nobilem tamque praeclaram matrimonialiter copulare procurarent? Ipsos ut dignos supplicio et morte turpissima damnando per imperialem nostram sententiam iudicamus et bona eorum quaelibet mobilia et immobilia confiscamus'. Et statim mittens dictos mercatores capi mandavit et fecit ac bona ipsorum confiscavit et confiscata omnia et singula Helenae ac Constantino filio suo et eius uxori tradidit integraliter et donavit. Mercatores autem

---

4 testimonium *D*, testamentum *F*. 6 hiis *codd.* 14 sine *scripsi*, absit *codd.* 18 disponentibus *D*, omnipotentibus *F*. 21 hii *codd.* 23 nephario *codd.* 26 dampnando *codd.*

huiusmodi in quaestionibus poni et ab iis veritatem inquiri de praemissis mandavit et fecit ut est moris et maxime Romanorum qui inventores huiusmodi quaestionum existere referuntur. Tandem per confessionem ipsorum inventum fuit rem totaliter ita esse, quemadmodum Helena et eius filius Constantinus ipsi imperatori rettulerant, ut praediximus. Unde imperator dictos mercatores post multa suppliciorum genera quae iis imponi iussit, tandem capitis fecit subire sententiam et gladio decollari.

42 Postremo Constantius imperator comperta de praemissis veritate ac inventa, quod omnia et singula, quae Helena et Constantinus eius filius de se et imperatoris Graecorum filia rettulerant, vera essent de iisque ad plenum certificatus, misit solationes, suos legatos, et nuntios ad Graeciam ac imperatori Graecorum fecit totam rei seriem nuntiare videlicet, qualiter duo mercatores praedicti Constantinum ad eum fraudulenter perduxerant ac filiam suam eo, quod ipsi facta sua et utilitatem in praemissis et circa ea facerent, callide sibi in uxorem copulari fecerant, qualiterque ipsos ad quandam insulam, ut ibidem fame interficerent, perduxerant ac iis ibi relictis Romam reversi fuerant et qualiter quidam boni homines non absque nutu deorum sublimium penes ipsam insulam navigantes ipsosque super eos clamantes invenerunt et ad Romam perduxerunt, qualiter etiam de his omnibus satis miraculose reperit veritatem dictisque mercatoribus, sicut male egerant, per sententiam condemnationis inferri fecerat supplicium dirae mortis.

---

6 und 7 *Verba* quemadmodum — rettullerant *om. F.* 7 retulerant *cod. D.* 14 retulerant *codd.* 15 solationes *codd., fortasse corruptum est.* 16 nunccios *codd.* 17 nuncciare *codd.* 28 miraculose se *codd., alterum* se *delevi.* 29 condempnationis *codd.* 30 supplicium digne mortis *D*, mortis dire supplicium *F.*

praedictos tractata fuerant, consummavit et imperiali auctoritate confirmavit. Similiter qui ambasiatores imperatoris Graecorum ex parte eiusdem domini sui et quem ad modum ab ipso receperant in mandatis, fecerunt vice versa. Ac ipse Constantius, Romanorum imperator, filium suum Constantinum una cum coniuge in Romano imperio heredes sibi post mortem suam successuros ibidem coram universo senatu instituit manu propria: quod et ipsi ambasiatores imperatoris Graecorum de imperio Graecorum fecerunt e converso. His vero omnibus peractis Constantius filio Constantino et suae coniugi cum ea sollemnitate fieri fecit nuptias ac si illo die essent primum matrimonialiter copulati. Ambasiatores vero imperatoris Graecorum post hoc cum magnis muneribus et magno honore reviserunt.

48 Qualiter autem Constantinus mortuo suo patre Constantio in Romano imperio et mortuo suo socero in Graecorum imperio successerit et factus fuerit totius saeculi monarcha, qualiter a Sancto Silvestro papa a lepra curatus et ad fidem Christi conversus fuit ac usque ad mortem suam in utroque imperio potentissime regnavit et qualiter sancta Helena, mater Constantini, Hierosolymam iverit et sanctam crucem ibidem invenerit, require in suis locis. Haec autem hic scribi fas non est nec oportet, sed haec sufficiant pro ortu Constantini hic fuisse scripta ad laudem et honorem individuae trinitatis, patris et filii et spiritus sancti, omnipotentis dei, qui est mirabilis in factis suis et mirabiliter secundum suae ineffabilis sapientiae providentiam praemissa fieri disposuit; quique etiam est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

---

1 consumavit *codd.* 5 Constantinus *F.* 8 successuros *D,* successores *F.* 11 hiis *codd.* Constantinus *F.* 12 sollempnitate *codd.* 14 Ambasiatoribus *codd.* 22 *de modorum mutatione cf. ad cap.* 27. 24 Constantini mater *F.*

	ℳ ₰
Platonis opera omnia ed. *Stallbaum*.	
Einzelnen:	
Vol. VIII. Sect. 1. Theaetetus. Ed. II. rec. *Wohlrab*	3. —
Vol. VIII. Sect. 2. Sophista . . .	2. 70
Vol. IX. Sect. 1. Politicus et incerti auctoris Minos	2. 70
Vol. IX. Sect. 2. Philebus . . .	2. 70
Vol. X. Sect. 1. Leges. Vol. I. lib. I—IV	3. 60
Vol. X. Sect. 2. lib. V—VIII. .	3. 60
Vol. X. Sect. 3. lib. IX—XII. et Epinomis	3. 60
Sophoclis tragoediae ed. *Wunderus*. 2 voll.	9. 60
Einzeln:	
Vol. I. Sect. 1. Philoctetes. Ed. IV ed. *Wecklein*	1. 50
Vol. I. Sect. 2. Oedipus tyrannus. Ed. IV	1. 20
Vol. I. Sect. 3. Oedipus Coloneus. Ed. III	1. 80
Vol. I. Sect. 4. Antigona. Ed. V ed. *Wecklein*	1. 50
Vol. II. Sect. 1. Electra. Ed. III	1. 20
Vol. II. Sect. 2. Aiax. Ed. III .	1. 20
Vol. II. Sect. 3. Trachiniae. Ed. II	1. 20

Thucydidis de bello Peloponnesiaco libri VIII ed. *Poppo*.

Einzeln:

Vol. I. Sect. 1. Lib. I. Ed. II .

Vol. I. Sect. 2. Lib. II. Ed. II .

Vol. II. Sect. 1. Lib. III. Ed. II ed. *J. M. Stahl* . . . .

Vol. II. Sect. 2. Lib. IV. Ed. II ed. *J. M. Stahl* . . . .

Vol. III. Sect. 1. Lib. V . . . .

Vol. III. Sect. 2. Lib. VI [Vergr.]

Vol. IV. Sect. 1. Lib. VII . . .

Vol. IV. Sect. 2. Lib. VIII. . .

Xenophontis Cyropaedia ed. *Bornemann*. [Vergriffen.] . . . . .

—— **Memorabilia** ed. *Kühner*. Ed. II

—— **Anabasis** ed. *Kühner*. . . . .

Einzeln à 1 ℳ 80 ₰.

Sect. I. lib. I—IV.

Sect. II. lib. V—VIII.

—— **Oeconomicus** ed. *Breitenbach*

—— **Agesilaus** ed. *Breitenbach* . .

—— **Hiero** ed. *Breitenbach* . . . .

—— **Hellenica**, Sect. I. (lib. I. II.) ed. *Breitenbach* . . . .

—— —— Sect. II. (lib. III—VII) ed. *Breitenbach* . . . .